

Johannes Semper

ARMUKADEDUS

NOOR-FESTI

JOHANNES SEMPER / ARMUKADEDUS

Samalt autorilt ilmunud:

Luuletused:

Pierrot. 1918.
Jäljed liival. 1919.
Rütmid. 1922.
Viis meelt. 1926.
Päike rentsliis. 1930.

Novellid:

Hiina kett. 1919.
Sillatalad. 1927.
Ellinor. 1927.

Esseed ja reisikirjad:

Näokatted. 1920.
W. Whitman. 1920.
Kalevipoja rahvaluule-motiivide analüüs. 1924.
Meie kirjanduse teed. 1926.
A. Gide'i stiili struktuur. 1928.
Prantsuse vaim. 1934.
Risti-rästi läbi Euroopa. 1935.

Tõlkeid:

Dante. Uus elu.
V. Hugo. Jumalaema kirik.
V. Hugo. Hernani.
E. Zola. Söekaevurid.
A. Gide. Vatikani keldrid.
E. Verhaeren. Valik luuletusi.

JOHANNES SEMPER

ARMUKADEDUS

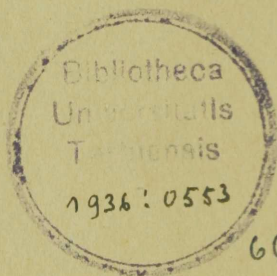
ROMAAN

23632

TEINE TRÜKK

NOOR-EESTI KIRJASTUS TARTUS

KORREKTOR TH. MICHELSON

6657

A-9827

SAATEKS.

Kui see tõsi on, et füüsilises inimeses viimne kui rakk teiseks muutub keskmiselt seitsme aasta järele, siis küllap vahetub selle aja kestes ka tema mälestuste mahl. Ma tunnengi, et mõned elamusist, mida allpool on katsutud sõnadesse panna ja mis kaua aega minus etsitult-selgeina püsinud, nüüd, ligi kümme aastat hiljem, kipuvad tuhmiks tõmbuma.

Veel teine kümme aastat edasi, ja mul tuleks appi võtta juba kujutusvale. Pideva mälestuste-kehi asemel hakkaksin siis järjest enam nägema irdunud momentülesvõtteid, juhuslikke kehakäänakuid, mõnd pääliigutust, kuulma vahest hääletämbrit, ja sedagi nagu teisest toast.

Ma ei usu, et ajavoolus jääksid muutumatuks kirjadki, mida koos teiste mälestusmärkidega säilitatakse kuskil harva avatavas sahtlis, sest koos ajaga lendub neist tähtsaim, see, mida varem võis ridade vahelt aimata. Ei saa me iial täielikult tagasi kutsuda oma elamuste jõe voolu, millest kantuna me ülimalt õnne silmapilgul ei mõelnudki Faustina hüüda: jää seisma, hetk! vaid janusime aina edasisöösti veelgi hullemaisse pääpööritusesse.

Kuid mu trotslik ja sageli kiuste toimiv mina ei lepi sellega, et aeg täiesti kustutaks ühe mu esimesi sisemuhennemisi ja -murdumisi, ei ka sellega, et mu mälestuse lünki hakkaks aseainena täitma odav kujutus. See'p lükkab mind vahel õhtuti sulge kätte võtma, kuigi ma pole kirjanik ega oska oma soovulmi esitada tõe pähe, kujundust kõrgemalt hinnata faktist enesest. Kui ma millestki lugu pean, siis kõigepäält siirusest enese ees. Peetagu kunstiliseks tõeks juba kujutust asjust, mis võinuksid olla, minu tõearmastus ei jookse kaugele oma allika, kord tõeliselt olnu enese juurest. Vähemalt tahan ma nõnda.

Ma tunnen, et pean alati valvel olema enese pärast, sest mida õrnamaks, hapramaks ja häbelikumaks muutuvad mu ükskordsed elamused, seda enam pakitseb minu iroonia, tahtes appi rutata, vahele segada, mind välja tõsta naiivsusest, mis tema arvates mind madaldab, kahjustab ja ajakohatuks teeb. Meelekindlust läheb vaja seda enam, et oma kätt toetuseks pakub ka vale, olgu harjunud viisakuse, meelitava ja tulusa fantaasia või lihtsa minnalaskmise näol. Kõik armastused lükkavad valetama, olgu see armastus ligimese, naise, isamaa või viina vastu: kipud siis vägisi mööda vaatama vigadest, oma löögihimu viisakaks naeratuseks virildama, Dulcinea rüütlit mängima, suurimaid tapatalguid pühaks pidama ja enesestki mööda hiilima.

Minu advokaadi-praktika on mind õpetanud elama valetamiskliimas. Kui palju näen ma kohtus tunnistajaid tahtmatultki tõtt väänavat, venitavat,

lühendavat, ilustavat ja moonutavat, nii kuidas olukord nõuab! Kui sageli ma ise oma kaitsealuse eest välja astudes pole uskunud iseenese luiskamist, et nõnda hõlpsamini veenda teisigi! Ja ma olen sellest tunnud häämeeltki. Kes minult tuleb kaitset otsima, ei mõtle kunagi midagi pihtida ega kahetseda, vaid kui ta ääri-veeri mööda nagu kogemata end süüdlaseks peab, siis katsub ta vastutuse oma tegude eest ikka eneselt ära lükata, olgu sõpradele, kaaslastele või sellele hästinuumatud patuoinale, mille nimi on — „olud“. Ei ole midagi inimlikult armetumat kui mitte julgeda enese eeski süüd enda pääle võtta, avasilmi enesele tõtt tunnistada. Vähe on süüaluseid, kes oma roima teiste kaela ei lükkaks ja kes puhtasüdameliselt, ilma pingutamata, kõik üles tunnistaksid. Kui niisugust tüüpi kohatakse, siis tembeldatakse ta sedamaid patoloogiliseks: „räakis tõtt, järelikult otskohtlane“. Kui kohtus karistuse kergendust lubatakse neile, kes oma süü avameelselt üles tunnistavad, siis kindlasti mitte austusest avameelsuse vastu, vaid lihtsast mugavusest: pole sellistega niipalju jandamist. Ent mina oskan hinnata ka kangelust olla pigem otsekoheselt paheline kui teesklevalt voooruslik.

Kui ma pärast päevaseid askeldusi ja valesid, kesköö lähedal, kui väljas kõik on vaikseks jäänud, oma tuppä sulgun, ainsaks seltsiliseks voolumõõtja tasane krigin seinal ja raamaturiiulil magada armastav suur must kass, kes vahetevahel silmad naeratahes pilutab, end kohendab ja jälle uinub, siis jätkub kergest pingutusest unustamaks kõiki kohustusi ja

sajapalgelist elu seinte taga ning laskumaks oma siseilma. Mõned kujud ja katsed ujuvad säält vastu iseenesest, kerge vaevaga, aga oma tähelepanuväljale lasen neist ainult väheseid. Mind huvitavad palju rohkem need hetked kadunud ajast, mis ei kipugi nii esile, vaid on pahuramad ja tõrksamad teistest, ilmuvad kuidagi hilpudesse mähituina, arglikult, et kohe jälle põgeneda; kõige enam aga need, mille kohta võin öelda: ometi kord üksikasi, mille olen saanud mälestusse tõsta esmakordselt. Mulle teeb siis ülimat lõbu niisugust ootamata külalist tervitada, teda istuma seada, teda küsitella ja talle otse näkku vaadata. See polegi nii kerge, sest enamik mälestuspilte on neile otsa vaadates juba hajunud. Ning paljude elamuste tõde ei kätkegi nende nägelikus kujus, vaid neid ümbritsevas atmosfääris, mida raske oleks sõnades avaldada, olgu siis, et nad on korduvast ettetõstmisest taltsaks muutunud. Siis saab neid ka tähistada, kuigi kaugelt, kas mõnede kaasatõmmatud seikadega laiuti või rõõmujälgedega ning valuhaavadega sügavuti, nagu astronoomid taevalakeha kauguse ja asukoha kindlaks määravad korraga mitmest maakera punktist mõõtes.

Mitte iga kord ei desinfitseeru mu meeled nii kiiresti päeva valedest, möönan, tarvilikest, koguni paratamatuist. Eriti algul tuleb oma mõtteliigutustele sedamaid järele saata salaluure-agendid, kes silmapilkselt teataksid, kas kuskil pole varjamist, teesklemist, kõrvalepõikeid otseteest. Aiman ma siis pisima kalduvuse vaikida mõnest seigast, ükskõik mis põhjusel, leian ma mõne varjatud vastupanupesa, tuleb

mul kohe erilise valve alla võtta just need kahtlased kohad.

Taaskujutades ja enese jaoks kirja pannes üht oma eluepisoodi, tunnen, et mul tõukeks pole ainult igaõhtune harjumus lahti saada päevaste valede koorukesest, mitte üksnes hingeliste rajamaade tunnetuslõbu, vaid ka teadmine, et see, ainult kolm kuud ja kuus päeva kestnud kontakt kahe inimese vahel on ühtlasi teelahk mu enese elus, siirdumine puberteedist meheikka, esmakordne kokkupõrge reaalsuse ja illusioonide vahel, mis on hiljem kokkukasvanud haavade kohal pannud elama tõetsimislusti ja hingelise reaalsuse tunnetamishimu, mida jätkub tähtsamaks ajeks isegi neile ridadele siin.

Kuna ma imeliku saatuse juhtimisel olen asunud just samasse korterisse, kus ma omal ajal nii sageli öid ja päevi veetsin ja läbi elasin kõiki armuuiimi ja kiivusekeerutusi, ja kuna ükskordne Krista tuba, kuigi ümberehitatuna, on saanud mu enese intiimseimaks toaks, kus ma loen, mõtlen ja vahetevahel kirjutan, siis võiks arvata, et tarvitseb selles toas end seada samasse kohta ja asendisse, mis kord, et mälestused esile uhkaksid reaalsuselähedase jõuga. Nii tuleb ju unenägu parimini siis, kui ärkamisel end ei liigutata, nii loodetakse kaotatud asju hõlpsamini kätte saada sellega, et minnakse tulnud teed tagasi ja oodatakse käe iseäralist tuksatust kaotamise paigal. Ka tarvitseb läbi kalkpaberi joonistamisel seada õigesse kohta ainult kaks-kolm joont, et kogu poolelijäänud muster alt vastu paistaks õiges asendis.

Kuid mälestustega see pole ometi nii. Siin on

enamasti vaja järsku kokkupõrget oleviku ja mineviku vahel, mingit raputust. Oma hilisema eluga, jutukõminaga, mõtetega ma olen selles korteris kinni tampinud kõik esmaajal veel kohevil olnud mälestused. Pikk vahemaa on nagu ühtlaselt saanud kinni sammalduda. Ja selmet kõik need minus ärataksid tolle aja üksikasju, nagu võiks oodata, hajutavad nad imelikul kombel mu mäletamistahtegi. Nii pean ma pigemini silmad kinni pigistama, et oma tuba tagasi saada sellisena, nagu ta kord oli küllastatud elamus-tega, otsekui võiks ruum, tühipaljas ruum ise teise- neda, vananeda ja unustamist soodustada. Samas aga olen veendunud, et kui ma selles toas poleks kogu aeg elanud, vaid siia esmakordselt sisse astunud pärast hulka aastaid, siis ärkaks kogu möödunu ellu niisuguse hooga, nagu poleks vahepeäl üldse elatud ega midagi kogetud.

Mis on siis säilinud siin toas endisest? Ainult aknaruudud väljavaatega suurele raagunud jalakale, ainult must kass, seegi tollaegse järeltulija, ja veel see mõeldav tühi ruum nelja seina vahel, kus ma kunagi-kogetud õnne meelde tuletan parimini silmade sulgudes.

„Õnn on loov rahutus“, nii kirjutasin äsja ühe sententside-korjaja albumisse. Siin kujutatud lõik mu elust oli üks rahutumaid, kuna siis iga hetk avas uusi väljavaateid ja meelitas aina edasi tormama ümber vaatamata; loov aga oli ta sel määral, et ma võisin ilma vaevata ühest reaalsusekübemekesest puhuda oma tundmuste õlekõrre otsa vikerkaaretseva kera, millesse terve maailm kummardus ja kumerdus ja

milles ta sinendas ja kullendas, paisudes ja õhenedes, kuni äkki lõhkes ja laiali pisardus.

Seda õnne tagasi tahta oleks rumalus. See oleks ka võimatu, sest et kordumatu. Rahutus enesekao-tuseni, passiivsus uudishimust ja üllatusest pole mul nüüd ka mingiks ideaaliks: elamuste keerised huvi-taksid mind nüüd juba pigemini katsena mu juhtimis-tahtele ja üleolu-oskusele. Siin aga, sisse tundes oma minevikule, ma ei mõtlegi demonstreerima hakata oma üleolu, küll aga tagamõtteta järele painduda tolle aja naiivsusele.

Kaks inimest vastamisi, kaks inimest, kes süga-vaima andumisegi juures ei evi viimseid teadmisi teisest — see on kõigi hingeliste konfliktide protoplasma. Kuid ma olen kaugel uskumast, et ligimese hinge „mõistmine“ säästaks saatuslikest kokkupõrkeist. Mõõtku inimese võimisi ja reageeringuid kõige täpse-mad aparaadid, jälgigu inimese toiminguid detektiiv-vid või psühhoanalüütikud, — viimseni lahti ratkuda ja mõistatada saab ikka ainult hinge päälispinda, teadvuse ja alateadvuse ülakihte. Vere kaudu mil-jonilt esivanemalt päritud sümpaatid ja antipaa-tiad, helgid ja varjud jäävad ikka vaid aimatavaks.

1. Vahejuhtum kelder-restoranis.

Kui väljast sisse astusin, oli teatri võlvidud kelder-restoran, kuhu pärast etendust publikut oli kogunenud, juba maani täis suitsetatud. Lõhnas vastu laialikantud roogade rasvu, mõrkjastoorest õlut ja röskeid laudlinu. Oma tuttavaid silmasin nurgalahtris, teistest eraldi, juba kõrgenenud tujus.

— Haa, härra Maiste! Teie tulete just nagu kutsutud, hüüdis mulle kirjanik Elfenbein juba kaugelt vastu ja osutas vabale toolile enese kõrval.

Kes just esimesena teda oli Elfenbeiniks ristinud, ei tea, aga nimi jäi talle külge otsemaid. Ta oli ise tõesti sile ja läikiv nii seest- kui väljastpoolt: nagu alati hästi raseeritud ja parfümeeritud, naiselikkude sõrmede küüned poleeritud, rinnataskurätik ikka hästikaaluvalt kohevilt ja sõnad pateetilises hoiakus, enne kui suust välja jõudsid. Nad tulid kui hiiglapinge alt, mis mõne silbi hõredaks venitas, teise jälle ootamatult kokku pressis. Polnud ime, kui nad vähekogenus tekitasid mulje, nagu

tuleks nende kõrgpinge sügavast hinge ja vaimu põhjast. Me pidasime seda külgeõpitud maneeriks, aga Elfenbeini ennast see ei häirinud.

— Vaadake, siin ta on!

Nõnda demonstreeris ta mind Raudhambale ja Marrasele mingisuguse elava tõendina oma väiteile.

— Seltskonna mõttetute kohustuste ohver! Inimene, kel pole iialgi a e g a! Kas pole see pikaldane enesetapmine? Ja kas ta on seejuures õnnelik? Ah, mis ma ütlen, õnnelik? Ma ei tahtnud öelda nii, vabandage mind! Õnn — see on ju midagi profaanidele. Kas teie, härra Maiste, võite meile öelda, rahuldab siis teid teie seltskondlik töö?

— Jah, miks mitte, viskasin hooletult vastuseks, ise uurima hakates söögikaarti, mis kelner oli mulle pihku pistnud.

— Aga kuidas? imestas Elfenbein. — Alles nädal tagasi te ise kinnitasite mulle, et kõik need koosolekud, komisjonid, komiteed on teid kaelani tüüdanud. Täieline mõttetus, lisasite ise.

— Mõttetus? Ah tõesti? Võib küll olla . . .

— Kuidas?! Teie muidu nii järjekindel . . .

— Mis sellest siis? Eks tee vahel lusti ka enesele ja teistele vastu kõnelda. Eriti teile. Te kui luuletaja peaksite ju tujusid austama.

— Põhimõtteid siiski enam.

— Palun põhimõtted jätta juba teiste hooleks,

ütles Marras vahele, nuga ja kahvli ettevaatlikult taldrikule pannes ja ise läbi suurte raamprillide oma toimingut jälgides. Teis, härra Elfenbein, on ju kunstniku verd. (Marrase suus oli see etteheitiks, Elfenbein aga võttis seda komplimendina.) Kunstnikule on aga kõik põhimõtted ja mõtted ainult mängimiseks. Sellepärast ma neid hästi ei usalda. Nagu naisigi. Ikka tujud, kapriisid, meeolelud, tundmused . . . Mehele see nagu ei kõlba. Mõistlik mees häbeneb neid kui nõrkusi.

— Kuulake, kuulake! kõrgendas seepäale oma häält Elfenbein. Kas ei öelnud härra Marras nüüd midagi väga huvitavat? Midagi väga täppi minevat? Otse rabavat? Te ei tunne?

Muigasime Marrasega, kuna Raudhammas, lõug toetatud kahe rusika otsa, hasarti sattunule alt otsa vahtis.

Raudhamba lõug, võiks öelda, oli asi omaette, see oli kui poekile tõmmatud sahtel, etteküündiv ja suur, kust paljastus rida terveid ja valgeid hambaid. Ei saanud varjata tunnet, et Raudhammas võiks iga silmapilk konti karata. Kuid me teadsime kõik, et ta lõõpimine, ta ägedus polnudki nii ohtlik, sest südamepõhjas ta oli pehme ja hää. Ta vahtis Elfenbeini otsa surmtõsiselt, kuid toda see ei häirinud põrmugi. Too haakuski oma pilguga just Raudhamba silmadesse ja jatkas:

— Mõistlik mees häbenevat oma nõrkusi! Kas pole eestilik? Eht-eestilik? Häbenetakse olla see, mis tõe-

liselt ollakse! Häbenetakse olla vaene, aga ka rikas häbeneb paista rikas, sest keegi on öelnud, et rikkus on vargus. Kui päalagi hakkab paljaks minema, siis tingimata peab seda varjama ülejäänud juustega. Paksude säärttega daam peab ka tingimata õnnetu olema. Aga uskuge mind, kui minu ükskõik mis omadused, tundmused ja meeleolud on mulle looduse poolt antud, siis, kui nad oleksidki mingi defekt, ma ometi neid otse kultiveerin, ma ei häbene neid, ma ei varja neid. Mis puutub minusse keskpärasus kõigi oma normidega ja oma normaalsustega? Mina igatahes laulan just nõnda, kuidas mu nokk on kasvanud. Ja kui ta kord on viltu kasvanud, noh, siis . . .

— Ei, nokk on sul täitsa sirge, aga laul, see läheb viltu, pistis Raudhammas ootamata vahele, ilma et oma asendit või ilmet oleks muutnud. Nähtavasti öeldu puudutas Elfenbeini väga, sest ta jäi pahuralt vait, laskus seljaga vastu toolituge, pigistas seltersipudeli kaela.

Turtsatas juga vett klaasi ja lauale otse Raudhambarusikate alla. Muidu ikka viisakas Elfenbein ei mõelnudki nüüd vabanduda. Marras katsus piinlikku vaikust segada viina sissevalamisega.

Katsusin omalt poolt ürjata endist juttu:

— Te ütlete, et nõrkusi ei tohi häbeneda. Hüva, teile on see kerge, teie võite oma nõrgad silmapilgud sulgeda värssi, võib-olla seda suurepärasemasse värssi, mida piinlikumad need silmapilgud ise on. Aga mis

meie? Kellele peame meie neid pihtima? Sõbrale veel kuidagi kõneled, aga naisele? See arvab kohe, et otsid haletsemist, ja pöörab sulle selja. Aga ma usun, Elfenbein, teilgi on nõrkusi, mida te oma värssideski ei saa kultiveerida?

— Jah, võib olla, vastas Elfenbein pikkamisi. Lisas siis kiiremini: Jah, muidugi on. Värsse ma sellest tõesti pole teinud, aga sõpradele võin ma seda siiski usaldada . . .

Ta jäi salapäraselt mõtlikuks, et meis uudishimu äratada. See oli muidugi jälle teesklus. Raudhammas ei kannatanud seda põrmugi ja kähvatas:

— Ära häbene midagi, lase aga tulla!

— See on . . . Kuidas seda öelda? See käib nimelt kaasa minu kutsumusega. Seda tunnevad kõik need, kes vaimselt õige intensiivselt loovad. Ja kui härra Marras tõesti kord sinna jõuab, kuhu ta sihhib, ma mõtlen professoriks, siis ei pääse ka tema sellest, ütleksin funktsionaalsest korratusest.

— Elfenbein mõtleb paelussi, seletas meile Raudhammas asjatundlikult vahele.

— Ei, hajameelsust! Sest teadke, kui ma vahel pole järjekindel, kui ma vahel unustan oma põhimõtted, mida ju härra Marras minule üldse ei taha lubada, siis tuleb see puhtast hajameelsusest. Teinekord ma otse kannatan selle all. Muide, mis kinganumbrit te kannate?

Sellele ootamata küsimusele sai Elfenbein õige mitmesuguseid vastuseid. Kuid nagu näis, tal oli tõi taga.

— Ma ostsin eile kingad, lakid, välismaa töö, haruldaselt peen fassong, aga pisut väikesed. Müüksin poole hinnaga edasi. Aga kellelgi pole minust vähemat jalga . . .

— Aga Martal? osatas Raudhammas. Marta oli nudipäine ja suure kondiga karskustegelane, kellega vahel Elfenbeini olime koos näinud.

Raudhamba nõögile ei reageeritud palju ja Elfenbein võis jätkata:

— Ah, jätke see labane nali! Ma võin ju kingad ka enesele jätta, ainult ma kardan konnasilmi. Mul pole neid eluilmaski olnud. Kuidas ma kõnnin suvel plaažil, varbad konnasilmi täis? Lihtsalt võimatu!

— Aga kuidas? lõin ma vahele. Just praegu alles filosoferisite, et defekte ei maksa häbeneda?

— Ah jaa, tahtsin öelda, ka see tuli mul hajameelsusest. Nagu üldse kogu see jant nende kingadega. Ma pole teile jutustanud? Kujutelge siis, ma lähen kingapoodi, vaatan ja valin ning maksan viimaks raha kassasse. Ja alles kodus märkan, kingi polegi! Kuidas see küll võimalik on, küsin eneselt, küsin perenaiselt. Kuhu nad ometi võisid jääda? Muidugi, ütleb perenaine, jätsite nad poodi, minge, ütleb, kohe tagasi. Teel mõtlen: vaat, mida kõik mu hüpertrofeerunud kohuse-

tunne korda ei saada. Sest tõesti poes on mul alati hirm oma hajameelsuse eest: viimaks jätan maksmata, mis siis! Ja siis mul ei olegi muud tahtmist kui ainult raha ära maksta. Kõik muu võib jääda, ainult see mitte! Ja nõndap olingi kingad jätnud sinnapaika. Kuidas te seda nimetate, ah?

— Natuke nii, vastas Raudhammas teiste eest ja koputas näpuga laubale.

— Ei, sinuga ma ei kõnele. Sina oskad ainult pilgata.

Elfenbein pöördus küsivalt minu poole:

— Kuidas nimetaksite teie seda? Kas see ei ilmuta teile midagi minus varjulolevat?

— Te mõtlete vist allasurutud süütunnet? Eks see sunni kõigepäält ja igal juhul aina tasuma.

— Ei, kuidas te seda? Ma arvan, te otsustate valesti. Mina igatahes järeldan seda, et minus peab peituma tung olla aus, kõigepäält ja igal juhul olla aus. Liiatigi kui see tuleb hajameelsusest . . .

— Nojah, kogemata, pistis Raudhammas vahele. Kogemata aus.

— Ära naera ühti. Sina ei tea paljusid asju. Aga härra Maiste teab vähemalt seda, et hajameelsuses avaneb alateadvus, meie õige natuur, kogu meie olemuse tõeline põhi . . .

— Nii et kui sina valetada ja vigurdada ei taha, ütles Raudhammas, siis pead olema hajameelne, nii-

öelda arust lage? Seda ma teadsin juba ennegi. Sa peadki teinekord hajameelsust mängima, et olla otsekohene, olla aus. Usu mind, armas sõber, ja vabanda mind, aga sinu vigurid ma näen läbi. Sa oled võlts viimse kiuni. Kuni unenägudeni. Tõepoolest sinu enese seletuste järele sa näed oma unenägusidki ainult Freudi teooria järele.

Raudhammas läkitas need sõnad Elfenbeinile juba tõsise süüdistusena. Ta oli kindlasti purjus. Ootasime kokkupõrget, kuid Elfenbeinile oli see nagu hane selga vesi:

— Ma ei salga, vastas ta rahulikult, andestades Raudhamba ärrituse, mu unenäod võivad tõesti olla omapärased, analüüsitavad, sisurikkad. Et nad šabloonilised pole, siis arvad sa, et nad on võltsitud. Aga ma ei pretendeeri olla ka ilmsi šablooniline. Mul pole niisugust auahnust korrata teisi. Olen juba kord loodud teissugusest ollusest. Mis sinna parata? Väga kahju, aga kui sa mind tahad käsitada nagu kõiki teisi inimesi, siis sa ei mõista mind. Ma olen ikkagi erand. Ja just seda ei saa sina ära seedida.

— Sinusugune erand tuleks kuuks paariks anda mõne külma kaprali kätte. Küll see paneks teissuguse keele suhu ja meelega pähe, vastas Raudhammas ikka veel ägedalt.

— Jälle sa mõõdad üldise mõõdupuuga ja unustad,

et igamees ei paindu, mõni võib ka murduda. Ja nagu sa näed, mõnele on saatus heldem kui ta sõbrad.

— Ah saatus? haaras Raudhammas sõnast ja ajas oma laia käe nagu labida Elfenbeini ette. Vaata seda kätt, vaata seda rusikat. See on, mis saatuse teeb.

Ta virutas korra vastu lauda, nii et taldrikud ja klaasid hüpatasid, võttis siis Elfenbeini käest kinni, pigistas seda nagu pihtidega ning lausus selle kohta:

— Niisuguse lehmanisaga saatust taguda muidugi ei saa, see on selge. Sinusugused tuleksid üldse enne kuumaks ajada ja siis elu jaoks ümber taguda.

— Millest sul niisugune tahe kõiki ühesugusteks jõumeesteks muuta? küsis Elfenbein.

— Aga niisama, lõbuks. Nii kui paneks peo sügelema, kui näed pehmet lund. Ei saa teisiti, otse kisub lumekäkki tegema.

— Infantiilsus, kehitas Elfenbein seepäale õlgu.

Väsinud päevasest tööst ja õhtusist koosolekuist, olin ma enamasti vait. Hoomasin, et kord üks, kord teine vaidleja oma niiskelt läikivad silmad minu poole pööris, nagu peaksin mina hakkama nende vahekohtunikuks. Mul polnud kummagi mõtteavaldustest ei külma ega sooja, küll aga mõjus minusse kumbki loomus iseviisi. Elfenbeini paabulindlik kehkus, ta kunstlik kõnetoon, ta sõrmeküünte-närimine rahu säilitamiseks — kõik see ärritas mind kuidagi ja sundis talle vastu mõtlema ka siis, kui ta sõnades võib-olla leidus tõtt.

Aga ka Raudhamba paatos äratas kuskil sügaval opositsiooni: oli päris kadestatav ta terve eluinstinkt, ta jõukultus, seda kadestatavam, et meil mõlemail oli ühiseid kokkupuute- (või kokkupõrke-) punkte olnud. Ma mõtlen Hermat. Aga samas ma tundsin enda rahustuseks, et Raudhamba tahteavalduste ja tegude vahele jääb alati suur vahe. Sedap vist Raudhammas aimaski vaistlikult ja seepärast ta nii meeeldi jäigi minult ootama poolehoidu enesele.

— Miks sina nii vaikid, Enn? pöördus ta minu poole. Sa näed välja nagu oleksid armunud. Keeruta ka sina oma kange sõna vahele. Kas mul pole õigus?

— Ei, ma usun, härra Maiste pooldab m i n u vaateid ja saab m i n u s t täiesti aru, lõi Elfenbein vahele, sirutades oma näo minu poole nagu häätahtliku patsutuse ootel.

Aga samal hetkel kõndis meie lähedusest mööda noor naine mustas, kes kõik mu mõtted, tunded ja pilgud äkki endasse imes. Kitsapihtne ja sale, näos mingi kibedus, silmad sihitud ebamäärasusse, nägemata tervitust ühest meile lähedasest lauast, nii astus ta tõmmuverelise, atleedilise kehaehitusega noormehe ees, kes nähtavasti varjas oma naeratuse taha temale tehtud etteheiteid.

Kuum viirg, mis must läbi tuksatas ja küllap mu näo teiseks värvis, ei jäänud mu kaaslastele tähele pane mata. Nad said hää kondi närida. Nad puresid ja jära-

sid mu kallal tükk aega, nagu oleksid nad kuidagi armukadedad, nagu kardaksid nad minu käändumist viltu teele ja nagu varjaksin ma mingit suurt saladust oma parimate sõprade eest, kelleks nad nüüd kõik kergesti valmis olid endid pidama.

— Ah, jätke mind rahule, tõrjusin nende uudishimu tagasi, ma õieti ei teagi, kes ta on!

— Te ei tea ja ometi punastate nii varjamatult?! hüüdis Elfenbein ebalevalt.

— Tema tahab ju omaette nosida, seletas minust Raudhammas. Mõni jääbki vahest mõtlema, et kus on alles vägimees. Aga ei midagi, kõnnib ainult kuuvalgelt ja loeb taevatähti, naine käesangas haigutab . . .

Selle torke katsusin ümber pöörda Raudhamba enese pihta. Ma ütlesin, et tema ise on unistaja, tema ise varjab oma teovõimetust suurte sõnade taha. Aga ma väljendasin seda kõike kuidagi naiivselt ja kohmakalt; oli selge, et ma ise öeldust üle polnud.

Veel enam aga pahandas see, et Elfenbein tõttas mind kohe oma katuse alla viima: talle meeldivat, et ma ka veidi fantasöör võin olla, armuda tundmatusse naisesse, ja üldse, et minus palju eeldusi olevat lahtisaamaks elu liigtõsisest käsitusest. Ma kuuluvat nüüviisi tüüpide hulka, keda tema eelistavat.

— Aga te ise?

— Mina? Loomulikult ma ise kuulun ka eelistatute hulka. Aga öelge, härra Maiste, kas teil pole huvi

teada saada, kes see teie südamesalvaja õige on? Me saaksime seda kohe teada.

Ei, ma ei tahtnud seda ning ma haarasin vaistlikult Elfenbeini varrukast, kui see üle vahetee kõrvallauda hüüdis:

— Härra toimetaja, palun tulge natukeseks meie lauda!

Oli juba küllalt hilja, sest restoran hakkas juba tühjaks jääma. Hõikasin kelnerit, et arveid õiendada ja minna, aga minekust ei võinud juttugi olla. Tuli alistuda, lauas vastu võtta külaline, kelle vastu ma suurt sümpaatiat ei tunnud ja kes mu kannatuse viimaks katkestaski.

Toimetajaks nimetatud oli ammu söömise lõpetanud, joonud oma õlle, midagi märkmikku noteerinud ja juba tükk aega agaralt hambaorgiga suus urgitsenud. Olin juba varem märganud, et üks ta kõrvadest oli lehrina meie laua poole sihitud. Ta kuulis kõik, ta teadis kõik. Ainult paar-kolm korda olin temaga kokku puutunud Herma pool, küll aga leidis tema *Rahva Häält* sääl alati nii ohtrasti, et Herma sellesse sai mu raamatuidki pakkida. Hiljem kodus torkas mulle silma, et kogu leht oli täis punasega märgitud kohti: Uhaku enese kirjutised. Ta oli spetsialist sõjaasjanduses ja välispoliitikas, ta arvustas kirjandust, teatrit ja kunsti, aga serveeris isuäratavalt ka kõiki linna kuulujutte. Tema sulg sai hakkama ka õpetusega, kuidas tuleb arstida karu-

marja-jahukastetõbe ja kuidas seltskonnas viisakalt käituda.

Küünarnukk laual, jatkas ta meiegi juures oma hambapuhastust, kuni uusi jooke toodi.

Suuri võtjaid meist kellestki polnud, aga toimetaja oli õnnelik, et leidis seltskonna, kus ta sai oma vabajooksuga loba käima panna. See algas ta enese viimastest võidetud kohtuprotsessist, kus teda oli süüdistatud laimamises, säält siirdus ühe panga telgitagusesse, mida ta mõtlevat tuulutada. Siis hakkas ta juba tasemini ja ise ringi piiludes paljastama üldtuntud nimesid, nende „tehinguid“ ja võtteid, nende prassinguid ja intiimsusi, mis trükimusta ei kannatanud.

Midagi läpastavat ja määrdivat sigis ta sõnadest, kogu mu olemus tahtis nagu kõiki neid jutte tagasi tõrjuda, ainult kuulujuttudeks tembeldada, uskuda, et kõik on vaid liialdus. Ka Raudhammas kuulus nende umbusklike hulka, sest ma taipasin ta hoogsas kaasaaitamises kõnelejale juba õpitamist, pilget, mis aga Uhaku ees esialgu varjule jäi. Elfenbein kuulas, täis uudishimu, kuna Marras kõike tõsiselt võttis ja vahetevahel oma kõlbelist meelepaha ei saanud varjata.

Ei, inimene ei või nii halb olla, kõneles minus miski Uhakule vastu, see kõik on haiglane meelegujutus, mida on mõttetult kuulata ja tõsiselt võtta. Ning ma hakkasin vaatlema jutustaja välimust, jälgima ta näoilmet. Kuigi ta habe oli aetud, tundus siiski, nagu oleks mõni karva-

tutt kuhugi jäänud tolknema, mulje, mis tingimata tekkis käsnaast ta põse alumisel serval. Ta pilk oli alati koomale pigistatud põsenukkide varju, kuna säält silmakurudest kiirgas laiaili kimp peeni volte. Oma mühaklikkusega meenutas ta kuidagi Raudhammast, kuid ta ei vehkinud kunagi kätega nõnda kui see. Need ta hoidis enamasti laua all, kust nad iga tabava lause järele välja hüppasid. Kuna vasak käsi siis lauaservale jäi, lendas parem ikka kas hambaorgiga suhu või siis ilma selleta käsna keerutama. Ühtlasi kuuldus siis itsitust, seda imelikku naeru, mis polnud pehmendatud huumoriga, vaid nagu enesesse suletud, ja millest ta ise enam näis lõbu tundvat kui teised.

— Otse uskumatu, raputas Marras pääd, mis kõik ümber sünnib, ja meie ei tea midagi!

— See on küll nii, seletas Uhak, aga mul on pooled asjad veel jutustamata.

Ja hasarti sattudes ta hakkas üksikasjades valgustama altkäemaksu lugu ühele kõrgemaist riigiametnikest, millest mõni terake oli ka ajalehtedesse pudenenud.

— Kui teil nii palju andmeid on, ütlesin ma loo lõppedes, miks ei tule te nendega avalikkuse ette? Miks ei kirjuta te sellest homses lehes suurte tähtedega?!

— Teie olete tõesti naiivne. Kas te arvate siis, et see mees kingiks? See mees, kel sada ohja pihus? *Rahva Häälel* oleks juba homme hing toosis! Ja ülepea, kas on sünnis meie lehel tähtsamaid riigimehi tõr-

vata? Ega me mõned kommunistid ole. Meil on muudki musta pesu sorida.

— Tõepoolest, teil peavad hääd kopsud olema, härra toimetaja, kui te peate sellist lehka iga päev sisse hingama, arvas Elfenbein. Ja kui veel mõelda, et te kõike tagasi välja hingata ei saagi... Mina igatahes lämbuksin sellesse kohe teisel päeval.

— Ega siis kõik nii peenikese lõõriga ole, sähvas Raudhammas vahele.

— Seda ma usun, kinnitas Elfenbein rahulikult. Üks suur luuletaja ütles kord, et inimene on pooleldi ingel, pooleldi siga. Mulle näib, härra toimetaja, et ajakirjanikud on valinud selle tagumise poole...

Mulle meeldis, et Elfenbein katsus Uhakule nina pääle anda. Aga Uhak ise ei liigutanud teist kõrvagi, vaid ütles:

— Mõistagi, inglitele me juba ajalehte ei toimetata!

— Vaid sigadele? pistsin vahele.

— Ah, ka teie krimpsutate nina? Ma küll teid veel palju ei tunne, aga teadke, noormees, et, et... paastuõliga ajalehte ei toimetata. Ja üldse, ei maksa toppida oma nina asjadesse, millest enesel aimu pole... Ja kuigi sigadele, siis pidage meeles, et teis eneses ka üks sihuke sees istus ja kõrvad kikki ajas, kui ma siin mõnest sigadusest kõnelesin...

Ma tundsin, kuidas mu põsed kuumaks läksid, kuidas huultes tuksatas ja tõmbles. Pigistasin hambad

kõvemini kokku ja kõik, mis edasi sündis, läks nagu unes. Kuulsin Raudhammast:

— Hästi öeldud: siga ajab kõrvad kikki! Hästi öeldud, aga täppi ei läinud. Sest see oli ju ingel, mis Maistes ennist kõrvad kikki ajas . . .

Ja ta meenutas Elfenbeinile käeviipega ning pilguga daami mustas, kes siit mööda oli kõndinud ja mind punastama pannud.

— Ah jaa, kui hajameelne ma ometi võin olla, pöördus nüüd Elfenbein Uhaku poole, ma ju sellepärast palusin teid siia lauda . . . Õieti oli see härra Maiste pärast. Mäletate, siit läks tenor Lingiga mööda üks daam mustas. Ma usun, et teie teda ikka tunnete?

— Teid see daam huvitab? pöördus Uhak minu poole. Pisut hilja küll. Kuigi võite ehk katsuda . . . Suutäis on ju hää, maksab riskeerida.

— Oh ei, segas Raudhammas vahele, härra Maiste ainult niisama, platooniliselt . . . Ta ei tundvatki teda, ainult punastas veidikese . . .

— Ah, ei tunnegi? Tahate teada, kes ja mis? Kas ma teile siis ei jutustanudki Leetmaadest? Üks vend oli Venes, teist, advokaati, olete ju kuulnud, see töötas siinpool piiri. Piiritus, kalliskivid, sahariin, pildid, kokaiin — ühe sõnaga, äri oli eeskujulik. Aga ühel päeval kinni napsasid säälse ja küllap saatsid Solovkasse või panid seina äärde. Tütar nüüd mustas, see, kes siit mööda ujus. On teised nuusu ninasse saanud, et tal on raha,

ja nüüd nagu hagijad kannul. Onu ka vanapoiss, tuleb südamerabandus, kellele muule ta ikka oma maja, vaibad, maalid ja portselanid jätab . . . Võite ju katsuda, kui teid huvitab. Ainult haarake õigest otsast, see on kõige tähtsam, ainult õigest otsast, noormees! Naistega on see ikka nii, ja noh, ega seegi eit . . .

Uhak itsitas kahemõtteliselt.

— Te valige oma sõnu, kuulsin end vahele kähvatavat.

— . . . seegi emane, kui nõnda teile paremini meeldib, puust pole tehtud. Kui te mees olete, siis teate ise, mis tuleb teha, no ja siis . . .

Kuulsin enese ümber irvitust nende sõnade puhul, mis mulle olid kui vesi tulisele rauale. Marras mu kõrval oli tõsine ja vaatas mulle kohkunult otsa.

— . . . no ja siis, venitas Uhak rahulikult edasi, siis läheb kõik nõnda, nagu see minema peab. Abort laitke ära, kuni jah ja aamen ametlikult käes. Vana Leetmaaga laseb rääkida.

Ta pöördus minu poole, nagu tõesti mina oleksin soovinud kuulda tema elutarka nõu. Olin püsti tõusnud:

— Teie, teie julgete? Korrake, kui julgete, ütelge veel kord!

Mu sõnad olid kindlasti abitud ja mõttetud ning paljastasid ainult mu pidamattust. Uhak oli vääramatu, ta vastas:

— Ma arvan, et ütlesin küllalt selgesti, mistarvis korrata?

Marras oli oma rahustava käe pannud mu käsivarrele. Katsusin taltuda. Aga mis mind eriti vihastas, oli ääretu rahu Uhaku künismis, üleolu, millele sõnadega, ka kõige haavavamatega, ligi ei pääsenud.

— Teie ei korda siis? Olete — tõbras!

Hetk sügavaimat vaikust. Nägin Raudhamba hõõguvaid silmi, nagu oleks iga ta närv pingul häämeelest, et lugu kipub ümmarguseks minema. Nägin Marrase kahele poole sirutatud käsi lepitust pakkumas. Nägin ehmunud Elfenbeini. Nägin püstitõusnud Uhakut oma täidetud õlleklaasist kinni hoidvat kui relvast. Võib-olla viirastus mulle ainult, et ta käega nõksaku tagasi tegi nagu hoovõtuks, viirastus ainult ettekäändeks, sest juba ma olin ta randmes kinni ja surusin ta käe ühes klaasiga vastu lauda, kus pudeleid ümber ja maha kukkus. Kül-lap see klirin lõi meile mõlemale uimana pähe. Uhak oli oma pahema käega mu käsivarres, tubli äigam lendas minu poolt vastase põske, täpselt sinna kohta, kuhu loodus oli kasvatanud käsna järelesügamiseks. Hetk hiljem ma tundsin kätt oma kõri kallal, aga ka minu käsi leidis mingi kindla obaduse. Nii me siis üldises kolinas ja rüsinas prantsatasimegi pikali. Marras katsus meid veel maas lahetada, kelnereid jooksis kokku, aga Raudhammas kargles ringi, laotas käsi ja käratas vahele:

— Mitte segada! Mitte segada! Litsu pääle, Enn!

Ta hoidis juurdejooksnuid vägisi eemale, ise ärevil, et vaatemäng liiga ruttu lõpeb.

— Milline toorus, milline ebaviisakus, ma lihtsalt ei saa aru, kuulsin Elfenbeini hädaldust.

Lamasin hetke Uhaku all, kes suure visadusega oma kätt minu kõri manu tahtis ajada. Vähe hinge tõmmanud ja jõudu kogunud, hakkasin all uuesti rabelema. Ja siis juhtuski, et üks mu hoopidest vastase lõua alla jõudis, kui see parajasti pärani lõõtsutas. Käis lõmpsatus enne kui keeleots hammaste vahelt suhu sai.

Sedamaid lakkas vastupanu. Me tõusime, mõlemad üleni tolmuised. Uhaku taskurätikus oli verd. Suud hoides läks ta minema tagasi vaatamata ning jumalaga jätmata. Ja kuna Marras mind kohendada aitas ning Raudhammas mulle nagu võitjale kätt pigistas, hädaldas Elfenbein:

— Milline toorus! Täielik atavism!

2. Lahtiaetud vihmavari.

Aastate edasiliikumine elus on nagu alaline tõusmine mäkke: tahavaatav pilk tabab läbikäidust veel vaid üldkontuure, ja mis äsja oli õitsev, lõhnav, mesilastest sumisev ristikhein, on muutunud vaevalt muust eralduvaks roheliseks väljaks. Ent vaja pilk ülalt juhtida läbi binokli, et kaugused jälle ees seisaksid tuttavate üksikasjadega, et ununenud maastikunurk taas elama hakkaks endiste värvidega, kuigi kokkusurutumalt, rahulikumalt, klaasi valatult.

Marras oli see, kes mulle ulatas niisuguse binokli. Oli juba hulk aastaid edasi nihkunud, ta oli juba professor, mina advokaat. Ühel päeval ta astus mu kontorisse, et minu abiga likvideerida vahekorda oma naisega, kes tema juurest oli jalga lasknud. Kuna ta alati oli olnud igasugu ebamäärasuste vastane, siis polnud ime, et talle enam lusti ei teinud kanda poolpoissmehe nime, vaid et ta nõudis lahutamist ka juriidiliselt. Seks operatsiooniks oli soodsaid andmeid küllalt, ja kui ma need

olin paberile märkinud ning omalt poolt töotanud häd menu protsessiks, tõusis ta püsti, et minna.

— Ei, vana sõber, mitte nii ametlikult! ütlesin ma ja vaatasin ta hallidesse silmadesse, kus kulda raamitud suurte prilliklaaside taga pupillid olid aralt väikeseks tõmbunud. — Niikuinii näeme teineteist harva. Ega sa siis veel täna ära sõida?

— Seda küll mitte, vastas Marras, aga ma pidin õhtul veel teatrisse minema . . .

— Seda parem. Ootan sind pärast etendust all restoranis. Tead, säälsamas, kus meil kord aastate eest väike skandaal juhtus Uhakuga. Ei teeks viga klaas veini kokku juua ja paar sõna juttu vesta, kui sul midagi selle vastu ei ole.

Marras mõtles veidi, huuled kokku pigistatud, nagu ikka, kui ta midagi pidi otsustama. Ta nõustus.

Ja nii me istusime õhtul restoranilauas, mitte kaugel kohast, kus too kunagine vahejuhtum oli sündinud.

Vähe oli siin aastatega midagi muutunud. Sama kelner avas meile pudeli ja valas punast veini klaasidesse. Meist mööda viis vaibatatud vahetee, kust kord üle oli liikunud daam mustas . . . Ah, ja taamal, näitlejate lauas, istus tenor Link, atleedilisem endisest, tugev rasvakiht põskedel ja apoplektisel kaelal.

— Õieti ma ei tohiksi praegu siin istuda, sest kell üksteist on minu magama-mineku aeg, seletas Marras ja vaatas taskukella.

— Aga sa pole ju enam naisemees!

— Ega see asja muuda. Kohustused enda vastu, harjumused, sõber! Kell seitse üles, töö kaheteistkümmeni, tund jalutust, teine puhkust, siis kell kaks lõuna, õhtupoolikul loengud, koosolekud, muud sellesarnast. Nii käib mu elu. Ja mul on hää, ma liigun nagu rööbastel. Kui keegi selle mu elukorra segi ajaks, jah, tõesti, kuluks aega, enne kui uuesti järele saaksin.

— Uus naine siis ei mahukski enam su süsteemi? Sul poleks ju tema jaoks aega ega ruumi?

— Vaevalt küll sooviksin seniseid kogemusi korrata. Kui ma veel kunagi kord niisuguse rumalusega hakkama saaksin nagu abiellumine, küll siis juba teaksin, mis ma teeksin. Ainult vastastikused kohustused, selge sõnaga kirja pandud kohustused! Ja jumala pärast, mitte mingit sentimentaalitsemist, pääkaotamist! Ainult hästikaalutud kalkulatsioon, täpselt formuleeritud vahetorkord — seesugune võiks veel olla minu abielu, ja sedagi — laste soetamise otstarbel vanadusepäeviks.

— Vaene sõber, su teadus on ju sind hoopis pessimistiks teinud. Aga kas sa arvad, et leidub üldse naisi, kes oleksid nagu arvutusmasinad?

— Sa mõtled vist, kes abiellu astumisel oskaksid kalkuleerida? Noh, ma tahaksin näha tänapäeval naist, kes seda mitte poleks.

— Oled oma otsuses liiga karm. Tahaksin näha naist, kes sinu valjusega lepiks, sinu kasarmukorraga

kodus! Vahest vedas sul oma esimesega just sellepärast viltu, et sa tema vastu nii hirmus nõudlik olid, väga kalk, ja sa ise vahest ei katsunudki temale pisut järele painduda?

— Ma tänan! Järele painduda? Kui ta õhtuti poissmeeste korterisse sisse hiilib? Ei, jätame see! Jätame ja unustame! Kui meie vahekorrad juba algusest pääle viltu vedasid, nagu ma sulle päeval seletasin, siis sellepärast, et meie abielu oli rajatud õletulele. Sel polnud küllaldast alust. Sest juhuslik armumine, armastus, ons see üldse küllaldane alus? See on ju nagu vitsaga vette kirjutamine. Kas sa oled kunagi järele mõelnud, kui võrd tühistel asjadel rajaneb kogu meie saatus? Lihtsalt häbi inimesest, kuidas ta juhuse küljes ripub. Üks sääse hammustus, autojuhi käevääratus — ja kogu seltskond, kes võib-olla parajasti kõige lõbusamat anekdooti kuulas, on kummuli kraavis, jalad-käed lõmad. Ja mina ise? Ainult sekund hiljem trepist üles minna, ja mul poleks üldse aimugi olnud, et mu naine käib libahundiks.

— Varem või hiljem see oleks ikkagi avalikuks tulnud!

— Võib ju olla. Aga tutvus selle naisega? Kas see polnud samuti täielik juhus? Vahel ma mõtlen, et sellepärast lõppeski kõik suure nulliga, et ta nullist algas. Sest tõtt-öelda algus oli niisugune, et ma oma vihmarvarju olin maha unustanud. Asi juhtus nimelt maalt

venna poolt vaksali minnes. Käändusin tallu tagasi, ja seesama viis minutit määraski mu elu mõneks aastaks. Sa ei usu? Kuula siis. Olin veerand tundi käinud, kui kaela tuli suur hoog vihma ja rahet läbisegi. Muidugi ka see oli suur rumalus, et maale sai sõidetud ilma palituta. Arvasin, juuni, pole mõtet kaasa vedada. Ja ka see oli rumalus, et ma hobust ei lasknud ette rakendada. Kõndisin siis vihmavarju all, kuid jalad said märjaks ja külm hakkas. Ja kui ma siis sammu juurde lisasin, nägin: puu all seisab preili, läbimärg, kübaralott pihku surutud, juuksed niisked. Kuidas sa saad uhkelt mööda kõndida, kui teine säääl puu all lõdiseb ja sul on vähemalt vihmavari kaigas? Ta võttis mu abipakkumise lahkesti vastu, sest ka tema oli vaksali minemas, ka tema oli päälinna sõitmas. Preili, vaatan, on niisugune muhedakene, just minu maitse. Ma hoian vihmavarju ikka rohkem tema poole, endal õlg ammu läbi. Siis astun teisele poole. Ka teine õlg on varsti läbimärg. Sajab ja sajab aina, lage tee ees, vihmavari nõrgub juba läbi. Aga kui me vaksali jõuame, läheb rong parajasti nina eest ja oodata tuleb tundi neli. Jaamahoonet remonditakse, pole kuhugi õieti varjulegi minna, külm meta ja kannata väljas. Õhtuks jõudsime siiski linna, jätsime paljutootavalt jumalaga, kohtamine pidi tulema järgmise päeva õhtul. Aga mul oli kõrge palavik, külmavärinad ihus, pää käis ringi, ja, ettevaatlik nagu ma olen, kaalusin kaua, kas nüüd minna või jätta minemata. Ja

ei läinudki. Ometi ma oleksin pidanud oma lubaduse täitma, sest lugu oleks siis arvatavasti lõppenud sama kergesti kui ta algas.

— Aga kuidas? küsisin vahele. Ah, ma mõistan, ta otsis sind ise üles?

— Ei, just ümberpöördult! Sa mõtled muidugi, tühine asi see lubaduse täitmata jätmine. Aga mulle mitte, mulle oli see piinaks, olin nagu tulistel sütel, palavik aina tõusis etteheidetest enesele. Ma elasin kõike läbi kümnekordselt: kuidas ta tuleb, ringi vaatab, otsib, ei leia, pahandab, närvitseb, minu kohta järeldusi teeb, mis pole põrmugi õiged. Loosklesin nõnda kogu öö. Ja kujutle siis: hommikuks oli palavik nagu peoga pühitud. Tundsin enese päris terve olevat. Ja vaata, siis ep hakkas käänma sees nagu oherdiga: sa polnudki haige, sa teesklesid ainult, kübeke tahtmist ja sa oleksid saanud minna, sa poleks teist ninapidi vedanud! Ühe sõnaga, süda valutab hullupööra. Ja kõik selle, selle lõkatsi pärast!

Ta peatus, naeratas endamisi. See naeratus, nii arvasin ma, tähendas seda, et nüüd oleme juba palju kogenenumad, palju targemad, nüüd oleks juba häbi nõnda südant valutada tühise asja pärast.

Minu vihje ta tõrjus aga tagasi. Kohusetäitmine ei vananevat üldse kunagi. See tähendavat alati tahet, mehisust, seda, et inimene saab oma tulevikku ette määrata juba olevikus. Ja see, mis Marrasele näis olevat

vastumeelt ja mida ta otse põlgas, nimelt juhused, ei saavat õige kohusetäitmise juures saatuses enam mingit osa mängida.

— Aga tookord, jatkas ta, oli mu minevik ilma minu teadmata mulle kohustused päale pannud. Sest kujutle, oled ühe tütarlapse pärast lasknud enese läbi-märjaks saada, oled tema pärast rongist maha jäänud, tugeva palaviku saanud, läbi elanud kassiahastuse. Kui see kõik viimaks ühtekokku veereb, siis tekibki tunne, et oled temaga seotud juba tuhande niidiga, sa pead teda kindlasti nägema, tema ees vabandama, kuidagi hääks tegema piinu, mida talle tekitasid. Lohutad ennast veel sellega, et ka temal oleks nagu midagi sinule öelda, olgu see kasvõi tänu vihmavarju eest, kui mitte muud . . . Oled kord juba niisugune, et arvad oma ligimese loodud olevat enese palge järele. Aga ma eksisin rängasti. Sa tead juba, kui kohusetundeline see naine mul oli! Arvad, et tema ise kunagi sellest oleks välja teinud, et mina kohtamiselt puudusin? Ei, see olin mina, kes talle seda meelde tuletas. Aga see jutt oli talle üldse vastumeelt. Ja ma kahtlen praegu veel, kas teda ennast tol öhtul sääl oligi. Alguses pidasin ta kõrvalpõiklemist sest teemast suuremeelseks andeksandmiseks. Hiljem ta ainult naeris, kui ma talle jutustasin, mis piinu ma olin tookord läbi elanud. „Lollike“, ütles ta ainult. Oleks ta poole sõnagagi tänu lausunud tolle vihmavarju eest . . .

— Tänu? Sa oled tõesti naljakas, Marras. Nii-suguse tühise asja pärast tänu?

— Kuidas tühise asja pärast? Mulle polnud see sugugi tühine. Oleksin võinud näiteks reumatismi saada kogu eluksajaks . . .

— Temale see oli igatahes tühine, sa peaksid seda mõistma. Kavalerina sa polekski tohtinud teisiti talitada. Ja mis tänu sul üldse veel tarvis oli, kui sa niikui-nii armusid? Armastus annab ju kõik andeks, ka tänamattuse.

— Ah, jäta parem see! Armastus? Kui pole kohusetunnet, siis pole ka armastust. Kohusetunne puudus aga tal täielikult. Nii täielikult, ütlen sulle, et ma seda alguses ei suutnud uskudagi. Ta oli ka lohakas, otse kchastatud korratus. See tulevat ta kunstnikuverest, ütles ta. Aga mis ma sellest ilmaaegu kõnelen. Pean ehk ainult tunnistama, et see kontrast kiskuski mind tema poole, hoidis mind alguses kinni . . .

Marras peatus endasse süvenenult ja jälgis valgushelkide mänglemist veiniklaasis, mida käes veeretas. Vähekesese aja järele ta jatkas:

— See mu kindimustunne temasse polnudki ehk rohkemat kui aseaine tänule, mida ma uskusin teda mulle võlgnevat, aseaine neile kohustustele, mida tema oleks pidanud minu vastu tundma ja mida ta täitmata jättis.

— Ütle parem lihtsamalt, ta oli kergemeelne ja sa olid haavatud, et ei saanud oma võimu maksma panna.

— Ei, nii sa ei mõista mind täielikult. See oli siiski midagi muud. Kas sa oled kunagi mõelnud selle kõige inimlikuma üle, mis inimesi teineteise külge seob?

— Sa mõtled sümpaatiat?

— Ei, vaid inimesi ühte kittivat seadust, mis ulatub isegi vana jumalani. See on tasu, vastutasu. Kat-sugu kord jumal unustada oma tasutootused inimesetele pärast surma ja kõige õiglasem, ausam, korralikum ja jumalakartlikum inimene saata põrgu! Kas saaks säärane pühak mõelda teisiti, kui et see on kindlasti karistus ta pattude eest? Mida püham niisugune põrgusaadetu, seda vähem julgeb ta mõelda, et vahest on siin tegemist eksitusega, kogemattusega, koguni ülekohtuga vanajumala poolt. Ei see seadus on kõrgem ja ürgsem kui kõik jumalad ja inimesed kokku. Sümpaatia, antipaatia — see on juhuse asi. Aga siin on tegemist seadusega. Katsutagu kord kõigutada usku sellesse tasu ootamise seadusse! Silmapilkselt hukkuks riik, ühiskond, kaubandus, usk, jääks kari päata inimloomi ja suur hirm, sest ükski ei teaks enam, mis ta peab või mis ta oodata tohib.

— Ja kõike seda viimsepäeva meeoleolu õpetas sulle su naine? naersin ja tõstsin klaasi.

— Sa ei usu, aga päris võigas oli enese kõrvaltunda mõni aeg naist, kellest sa midagi ette ei tead-

nud, kes, kui talle ostsid siidkleidi või kaelakee, teinekord ettetasuks või vastutasuks kogu keha ja hinge oli valmis ohvriks tooma, ja kes teinekord, teinekord, kui talle läksid kõige suuremat rõõmu tegema, kingituse nii jumala-ükskõikselt kõrvale lükkas, nagu ei teeks see talle pisematki üllatust. Just seda ükskõiksust oli kõige raskem taluda. Kurja pilgu, noomimise, etteheited kannatad välja, aga kui ei tule tänu ega tule karistust, siis võib see isegi minutaolise rööpast välja lüüa, sest nõnda hakkavad viimaks kõik seadused kõikumema ja sa jääd ebausklikult ootama mingit vahelesegamist või prahvatust kõrgemalt poolt, keda seks puhuks usudki.

Ta peatus vähe, hakkas kinnipigistatud sui oma piipu toppima, jätkas siis, kui sai närviliselt mahvima hakata:

— Nõnda kestis see kogu meie kooselu päevad. Kuni ma ta ühel päeval tabasin selle lontruse uksest välja tulemas. Siis äkki mul oli kõik selge. Ma sain oma tasakaalu tagasi, ma võisin alles siis päris mõistlikult kaaluma hakata, kui mõttetu on üks abielu, kus mina pean muretsema kleidid, pitsid ja käevõrud selleks, et need saaksid meeldida teisele mehele. Mina maksan ja kaup läheb teisele . . .

— Pea, pea, hüüdsin ma vahele, sa tuletad ju Elfenbeini lakkkingi meelde. Mäletad, kui ta neist siinsamas keldris kord jutustas? Ka tema teadis midagi

neist tasuseadustest! Imelik, kuidas mõni mõte on nagu tallele pandud ühte ja sama ruumi. See sinu tasuseadus seletaks ehk üht-teist ka minu elus, kuigi ma hästi ei usu . . .

— Sa ei usu?

— Ei, mina arvan, et inimene ja jumal võib teha midagi ka omakasutult.

— Mida siis, mida?

— Näiteks armastada.

— Ilma vastuarmastuseta?!

— Ilma vastuarmastuseta.

— Kas sina saaksid seda?

— Usun, et suudan juba. Usun, et seda olen vahel tundnud, seda valmisolekut eneseohyerduseks, häätegu ilma tasu lootuseta ja ka ilma kohusetä. Aga sellest on parem vaikida.

Ma jäin mõtteisse, ka Marras vaikis. Eemal oli kuulda joobnud jorutust, millest üle kostis Lingi tuttav tenor. Nagu nüri saega tõmmati marraskile mu vestlusest veidi hellunud meeled. Kuskilt hakkas esile imbuma nukker juga mälestusi. Siitsamast, seda vahe- teed, läks ta kord mööda, mõtlesin, see naine mustas. See võis olla alles nagu täna. Kuum viirg, mis must tookord üle käis ja mille järelhoovust ma nüüdki veel tundsin — kas oli see omakasutu või juba kuidagi seotud vastutasu ootusega?

Ma usaldas in Marrase liistule tõmmata oma enese kogemused ja oma ehmatuseks nägin mõndagi sarnasust meie elamustes. Juba tutvumised olid seda: pisi-asju, tühiseid, etteaimamatuid, mida ei tarvitsenuks olla, mis aga siiski olid olemas ja mis moodustasid saatuse, palju seda juhuslikkust, mida Marras kõige oma hingega põlgas kui oma vaenlast. Nagu kiuste kippusin just seda juhuslikkust üle hindama; etteteadmatuses ongi palju veetlust, mõtlesin ma, selles on riski, uudishimu ja julgust vastu minna ootamata käänakuile.

— Küllaldast alust, nagu sa ennist seda nimetasid, polnud ka minu tutvumise juhuslikes üksikasjus, seletasin ma, aga kõige selle, mis säääl puudu jäi, asendas tundeplahvatus. On ju tõsi, oleks paar kraadi külmem olnud, oleks väljasõit mu šefi mõisa ära jäänud. Ja poleks see tüüp säääl (ma osutasin põidlagaga üle õla Lingi poole) parajasti Soome-sõidul olnud, kes teab, kas Kristal oleks lusti jatkunud kaasa sõita. Poleks . . .

Ja juba ma jutustasin meeeldi oma tutvumisest Kristaga sõidul minu šefi mõisa, kuhu hobustel tuli teha tund kiiret sõitu. Kihutasime siis kolme reega. Ja nagu Marras oma vihmavarju, nii ulatasin mina oma talvepalitu põue ühele tundmatule naisele, sest tolle jalad külmetasid.

— Aga sa pead teadma, hüüdsin juba hoogu sattunult vahele, kui soe mul neist oli! Tähed sirasid, suured lopsakad talveöö tähed . . .

— Palun, jäta luule.

— Olgu. Igatahes külm õhtu oli, aga sellest hoolimata oli laulu, kilkamisi, kuljuseid. Vastutulijad ajasime rõõmsalt kraavi. Oli veebruari keskpaik, vanamehe sünnipäev. Mõisas oli kõike, mis tarvis, sööke, jooke, grammofon. Sõites oli juba midagi minu ja selle tundmatu vahele siginenud, mida aga teiste hulgas häbenesin endalegi tunnistada. Esiolgu hoidusin temast koguni eemale. Aga ikka juhtus nii, et just meie pidime kõrvuti sattuma, just meie, mõistad sa? Leina tõttu ta ei tantsinud ja ka minul polnud suurt lusti. Šeff näitas meile oma tube. Oli teine, nagu sa tead, suur kolleksionäär. Ühes toas esitas ta meile oma piipusid. Oli neid siin lühi- ja pikavarrelisi, savist, puust, portselanist, sirgeid ja kõveraid, igat vormi, pisikesi kui putukaid ja suuri kui kaevukookusid. Siis tuli relvatuba. Mu kaaslane tundis suurt huvi pistodade vastu, ta vaatas nende päid ja katsus nende teri, ta päris iga eseme ajalugu ja päritolu. Seda oli minu jaoks natuke palju, ja kui ma nüüd tagant järele oma kiivusi meenutan, siis esimese piste sain ma temalt siin. Kujutle ise, millele inimene vahel võib armukade olla — pussnoale! Ma olin õnnelik, kui selle toa jumalaga jätsime ja järgmisesse astusime. Selle seinad olid täis maalinguid ja miniatuure. Šeff juhtis meie tähelepanu ühele haruldaselt maalilisele, tuhmiks tõmbunud ikoonile. Ütles selle saanud olevat

preili onu kaudu, õieti preili isalt, sest see oligi talle ikooni Venest saatnud. Sellest pisikesest märkusest jätkus. Mu kaaslane muutus kohe sõnatuks ja kurvaks. Käisime mitu korda piltidest mööda, aga kummaski meist polnud õiget vaatajat, sest minu mõtted keerlesid Krista ümber, Krista mõtted aga jumal-teab kus. Šeff kadus, meie jäime kahekesi. All kuuldi tantsitavat. Vähehaaval hakkas meie vahel sügenema jutt. Istusime diivanil, ta oli samas mustas kleidis, mida ta kord siingi kandis, mäletad? Ta isa oli Venes surnud, ta kaebas oma mahajäetust, aga kuidagi visalt, kõneles oma üksindusest, aga kuidagi nii, nagu oleks see sihitud kellegi vastu. Olin küll tähelepanelik kuulaja, aga mulle paistis vahel, et ta rohkem kõneleb enesele kui minule. Vestlus oli imelikult tõsine, värske tutvuse kohta vägagi tõsine. Paaril korral tormati sisse, meelitati meid alla, aga minejaid meist ei saanud. Olime sõlminud nagu mingi komploti teiste vastu. Omal ajal, nõnda ütles ta, jah, omal ajal ta mõistnud olla ainult lõbus, hullata, mängida tähelepanu keskust, nüüd mitte enam. See kõik olevat nüüd möödas, igatahes tükiks ajaks. Kui me viimaks alla läksime teiste hulka, võeti meid vastu kahemõttelise hallooga. Me vaatasime kohkunult teineteise otsa, nagu oleksime tõesti milleski süüdi. Sa kõnelesid ennist kohusetundest. Võib-olla ma olin nüüd tõesti juba seotud selle sinu kohusetundega. Sest tema usal-

das mulle üht ja teist ning vastutasuna loomulikult ma pidin olema usaldusvääriline. Nõnda vist sobib see sinu teooriasse? Siit tekib sinu arvates armastus kui kohustus? Eks ole? Mina aga usun ümberpöördu: leek oli olemas enne seda, juba esimesel pilgul. Kõik need kohusetunded, usaldused tulevad pärast. Aga ükskõik, ma sinuga sellepärast vaidlema ei hakka. Kui nüüd midagi ses loos on juhus, siis küll see kohtamine ise, kõik muu aga arenes sisemise sunni tõukel. Tõsi, see oleks võinud ka kustuda, see väike tuluke alguses, kui see poleks enam toitu saanud. Aga seda toitu anda käskis sisemine pakitsus. Ja see vahejuhtum siin restoranis oli nagu sületäis kuivi oksa tulle.

— Kuidas? Nagu ma mäletan, sa ei tahtnud teda siin peaaegu äragi tunda? Eks Elfenbein sellepärast kutsunudki Uhaku meie lauda?

— Jah, olin Kristaga tõepoolest koguni vähe tuttav. Olin teda hiljem tänaval näinud, temaga sihitult jalutanud mitu tundi, tuju endal haruldaselt kerge, nii kerge, et mul meeldegi ei tulnud küsida ta aadressi. Soojust ja intiimsust oli meie vahel tõesti juba tekkinud, aga see polnud võtnud veel kindlat kuju, et ma oleksin valmis olnud ette võtma kes-teab mis otsustavat.

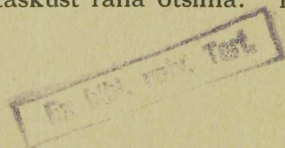
— Aga kust see sinu ägedus siis Uhaku vastu?

— Osalt tuli see mulle eneselegi ootamata, osalt tõukasin nimme takka. Vahel ei tea inimene ka ise

kõike, mis ta südames vahepeäl on tekkinud. Päälegi olin kaelani töös kinni, mu huvid olid, nagu ise mäletad, sootu mujal, mul polnud mahti unistadagi. Aga siis kisti see kõik mu seest korruga välja, mõne nädalaga muutusin teiseks inimeseks. Võib tõesti olla, et ses loos mulle appi tuli see sinu tasu-seadus. Sest kui sa naise pärast teisega maas oled püherdanud, teisel keele hammaste vahele löönud, ega see siis või nii tühja kaduda. Sel peab olema küllaldane põhjus ja otstarve, nagu sina väidad. Ja kui seda kohe ei näita, siis tulevad appi instinktid ja loovad tavalised illusioonid. Pole aga nende taga armastust, siis varisevad kõik illusioonid kokku kiiremini kui nad tekkisid.

— Mul on veel tänini arusaamatu, miks sa Uhakuga nii toorelt talitasid. Kas ta seisis sul kuskil ees? Tundis ta üldse seda sinu Kristat?

— Ei, aga ta tundis kedagi teist. Kas mäletad seekordset Herma Uustali, seda habrast väikest olevust? Tema pool saingi Uhakuga tuttavaks. Ja samas ma tundsin tema vastu instinktiivset vastikust. Oli niisugune tunne, et kas paneb tema kord minule jala ette või pean mina olema, kes seda temale teeb. Ma usun, tema tundis minu vastu täpselt sama tunnet. Kunagi ammu enne seda olin selle inimesega kokku sattunud kuskil raamatukaupluse kassa ees. Läksime nimelt korraga raha maksma, tema ja mina. Olin oma tšeki juba ära annud ja hakkasin taskust raha otsima. Tema aga

ajas end vahepeäl ette, ulatas raha kassasse ja hakkas oma tšekki otsima, kobas taskuid ja tõukas küünarnukiga mind kõrvale. Viimaks käändi see küünarnukk minu ette kui väravavaldas. Minu vabandust ei võetud kuuldavakski. Ootasin siis, kuni ta kõik oma taskud oli saanud pahupidi pöörda. Ainult sekundiks oleks ta võinud kõrvale astuda, aga ei.

— Missugused tühised asjad sul kõik meeles seisavad! hüüdis Marras ilmse etteheittega.

— Jah, seda küll, kuigi harva, katsusin ma vabanduda. Tuleb arvesse, kellega tegemist on. Temaga korjus mul sellesarnaseid lugusid veel hiljem. Herma poolt läks ikka üks meist minema, kui teine tuli. Sääl olime muidugi teineteise vastu palju viisakamad. Seda enam jagas ta minu pihta mükse oma ajalehes, küll ridadel, küll ridade vahel. Kui ma näiteks oma teatrimuljeid olin Hermale jutustanud, siis olin kindel, et Uhaku arvustus seda maha tegi, mida mina olin kiitnud, ja ümberpöörduks. Vaesed näitlejad! Neil polnud aimugi, miks nad vahel sõimata said!

— Nüüd ma mõistan, miks te nii kergesti purelema läksite.

— See ei ütle veel kõike. Süü võtan ma ju ilusasti enese kanda. Hetk enne kallaletungi mu enesevalitsus kippus küll kaduma, aga kui ma tal käest haarasin, siis teadsin jälle kõike, mis teen. Mu tahe lükkas mind tagant.

— Sa olid siis ikkagi pahatahtlik? Ma ei julge seda hästi uskuda.

— Sa tahad küll oma sõpra puhtamana näha kui ta tõepoolest on. Ma võin selles sulle ka appi tulla. Ma võin sulle rea põhjusi ette tuua, mis mu teguviisi vabandavad. Näiteks joodud õlu, Uhaku käsn põsel, pipratera, mille olin katki hammustanud... Ja kes teab, mis või kes kõik.

— Viimati veel meie kõik, kes lauas istusime? naeris Marras.

— Tabasid õigesse kohta! Ilma naljata, teie kõik. Kõigepäält Raudhammas. Jah, tema! Meie vaated ja loomud läksid ju lahku, sellegipärast olime hääd seltsimehed. Meie võisime teineteist sageli hammustada, aga ikka häätahtlikult. Tema oma jõuga, lopsaka sõnaga, kindla usuga sellesse, mis ta kõneleb, paistis mulle vahel sellena, kelleks ma ise tahtsin saada. Minul puudus ju see tugev tahtejõud, ma võisin ühest avatlustest hüpata teise, olin tundmuste ori, tema aga oskas olla askeet, silmi pilgutamata mööda minna kõigist avatlustest. Mina olin üldiselt tagasihoidlik, vahel koguni kohmetu ja sõnaaher, tema sõnadest võis aga järeldada, et tema on kehastatud jõud ja julgus. Tundsin, et vähemalt tema ise võib seda järeldada, kuna mina selles vahel pisut kahtlema löin. Ka temaga sain ma Herma pool arutihti kokku...

— Nii siis kolm rüütli! Asi on nüüd selge. Ma mõistan juba . . .

— Sa mõistad valesti. Neid rüütleid oli esiteks rohkem, ja teiseks, mina vähemalt ei pretendeerinud Herma juures mitte millelegi.

— Asjata vabandused! Nõnda kõnelevad kõik. Küllap sinagi mõne hää pilgu tänuga vastu võtsid.

— Aga see on ju inimlik, mis sellest rääkida! Mõnel teisel aga olid suuremad pretensioonid. Raudhammas näiteks ei leppinud palja sõprusega, seltsimehelikkusega. Tema tahtis Hermat kangekaelselt ainult enesele. Ja selleks poseeris ta Herma ees oma uljust. Nüüd usun, see tuli ta argusest. Isegi ta lõõpimine, ta sadism. Jah, sadism, sest kui palju kordi ta ei kõnelnud naistest, kuidas ta neid tahaks pigistada ja kägistada ja kuidas ta neid üldse vihkab. Kord Piritale sõites keeras ta autoõnnenukul pää otsast, sest nukk oli naiste soost. Õieti see oli nagu ara inimese kolistamislust. Oled ehk tähele pannud, kuidas nad uksi kinni tõmbavad, kuidas nad astuvad kas ainult kikivarbail või siis liiga kõvade sammudega? Temagi tahtis mind oma pelguri-julgusega minema peletada. Vaata, s e d a ma tundsin ta uljuse tagant! Ja kui mu käsi tõusis Uhaku vastu, siis oli selles ka näidata tahtmist Raudhambale, et, ennäe, sina ainult lõõbid ja p a i s t a d julge olevat, demonstreerid seda, mina aga o l e n seda ilma lõõpimata. Vabanda, ma eksin. Ka mina tahtsin ju tõeliselt ainult

demonstreerida, kuigi teiste võtetega kui tema. Raudhammas pidi mu ülesastumisest Uhaku vastu midagi järeldama — ja ka see lükkas mind pisut takka. Kui ma tookord sest kõigest eneselegi poleks võinud aru anda, siis nüüd võin end sinu ees üsna rahulikult lahti koorida.

— Ma siiski ei saa su tegu hääks kiita. See oli ju barbaarne, ebakultuurne tõendusviis, seda sa pead ometi tunnistama. Igatahes polnud sul küllalt tasakaalu, seda, mida mina kõige rohkem hindan.

— Võib olla, aga kui sa seda kõige viimset tahad teada saada, siis olgu, ma ei hakka varjama! Seda sinu tasakaalu, rahu, intellektuaalse inimese mõistlikkust, seda just sallisin ma kõige vähem! Seda mõistlikkust tundsin eneseski salajas pesitsemas, kuskil kurus kükitamas, ja mulle meeldis teda narrida, näidata enesele ja sulle, et ma kõrgemaks pean hoopis miskit muud kui seda keskpärase kodaniku mugavust... Terviseks, sõber! Sina kasvatad nüüd selles mugavuse väetises kõrget teadust ja oled õnnelik, mina aga? Minul pole seda sinu rahu, aga ma olen õnnelik, et saan veel olla rahutu... Vabanda või ära vabanda mind, aga ma ütlen sulle puhtast südamest, et mulle oleks teinud suurimat lõbu, kui ka sina säääl maas oleksid püherdanud.

— Võiksin seda haavamisena võtta! Aga ma tean, südames sa pole sugugi nii paha.

— Ma vihkasin siis ja vihkan nüüdki veel sinu korralikkust, seda sinu korda, isegi sinu päevajaotust, millest sa kõnelesid.

— Ega sa minuga ei taha siin põrandal viimaks maadlema hakata? Meie vastastikune usaldus tunnistab, et küllap me veel siiski natuke sõbraks oleme jäänud.

— Sõbraks? Selles pole kahtlust!

Pigistasime tugevasti teineteise kätt üle laua, ja ma jätkasin:

— Sõprus aga tähendab seda, et oma sõbraski saadakse vihata seda, mida eneses ei sallita. Sõprus tähendab siirust. Ja sellepärast andesta, kui ma nii avalikult sulle suu sisse ütlen: mul on kahju, et sa hakkad kõngema oma koore sisse. Kõik sinu kohusetunded ja kalkulatsioonid on mask. Usu mind, kord see veel lämmatab su. Üht asja on sul tarvis, seda, mille eest sa nõnda põgened, mille ees sa oma meelegendlust teeskled . . .

— Ja see on?

— Armastus.

Marras puhkes seepäälle laginal naerma, nagu ma teda ammu enam polnud näinud. See liialdatud naer ei annud tunnistust meelegendlusest, vaid näis pigemini lahtiaetud vihmavarjuna, et kuivaks hoida sadu kartvat palet. Aga õlad said kindlasti märjaks.

Kui Marras viimaks rahunes, küsis ta:

— Mida sa õieti nimetad armastuseks? Kas sa mõtled füüsilist himu teise sugupoole vastu? Või siis romantilisi unistusi kättesaamatust naisest?

— Seda kõike koos ja veel enam. Elu enese viimast tuma.

— Nagu ma näen, pole sa ikka veel õpetust võtnud.

— Kui see õpetus tähendab pessimistlikku skepsist, siis mitte.

— Aga meie aeg? Kuhu sa lähed meie ajal säärase kahtlasevõitu, tühiste tundmustega? Isegi sõna armastus kõlab ühe mehe suus piinlikuna.

— Arvan, ka ühe naise suus. Seda halvem neile. Nad peavad oma tundmusi alati riietama kõige viimase moekarje järele. Ja selleks on nüüd roboti ülikond. Hing ja ihu kurguni kinni nõõbitud. Aga mina ei hooli ühestki ettekirjutatud lõikest ega moest. Need annavad kogu elule võltsi tooni. Inimene nagu häbeneks iseennast, seda, mis ta tõeliselt on. Kuni ta viimaks enesele sugereeribki, et ta pole muud kui kest, tühipaljas kooruke.

— Tähendab, inimene, kes elab ülesandele ja kohustustele väljaspool ennast, sulle ei meeldi?

— Eksid, sõber, ja põhjalikult. Mulle põrmugi ei meeldi see, kes elab ainult iseendale ja iseendas. Aga ka mitte see, kes enese nii hooletusse jätab, et talle kohe selga läheb roboti moekuub. Ma hindan eneseohverdust, aga selleks peab eneses midagi ohverdada

olema. Ennast unarusse jätta on suurem patt kui unustada teisi inimesi. Surnud ei saa elule ohvrit tuua.

— Ja selle elu tuum on sinu arvates siis armastus?

— Jah, tahe kinkida, hädad teha, luua, rõõmu tunda olemisest ja olemise jätkamisest, aga ilma tagamõtteta, ilma omakasuta, ilma tasuta . . .

— Ei, see ei lähe. Tasu peab olema. Muidu tuleb korralagedus. See poleks ka kristlik. Ja üldse need tundmused omaette? Neis pole ju mingit korda, aina tujud, meeleolud, kapriisid. Jumal hoidku nende eest!

— Ära mõtle armastuse all ikka seda magusat hõljumist meeleoludes, ta egoistlikku palet. Armastus on ka omakasutu tahe, armastus on tegu!

— Ah armastus on tegu? Noh, see on jumalaselge, kuuldus äkki selja tagant lällutavat häält ja imalat, purjus naeru.

See oli tenor Link, kes mõnusalt muheldes ja silmi pilgutades meist mööda taarus.

See lõppakord mu naiivse otsekohesusega öeldud veendumusele kõlas kui plärin läbiroostetunud pannist.

Mõtete jätkamiseks ei tulnud meil kummalgi enam lusti. Tasusime arved ja astusime välja sõnakehvas meeleolus. Ülal sirasid kevadtalve tähed, lopsakad ja heledad sügavsinises taevas. Karge kevadõhk värskendas ja hajutas nukruse. Andsime teineteisele sõbralikult käe ja lahkusime.

3. Herma-motiiv.

Juba päike imes lume sõmerlikuks, juba sulises vett rentslikes ja lurises restide vahelt maa alla. Tänavail lumesogas sihistasid luuad rõõmsat viisi, tuli vastu inimesi lahtihõlmu, kevadsilmalisi, aeglase kõnnakuga. Mida kaugemale südalinnast, seda madalamaks majad, seda enam valgust, kargust ja tuult. Oli pühapäeva õhtu-poolik.

Ma küll ei uskunud, et Hermat nüüd võib kodust leida, polnud tal ju täna klaveritunde ja see, kes hommikul kõige varemini tema juurde pääses, viis ta kindlasti enesega välja. Kõigile teistele ütles siis ta ema, väike, käbe ja lahkesilmaline, üle läve oma lühikese „ei ole kodus“.

Kui see suur õunaaed, mille tagaserval aiamaas Herma asus, veel oli ta isa oma ja kui Eevalt, Herma vend, veel elas, käisin ma säääl nii tihti, et kojameeski arvas mind omaks inimeseks ja küsis, kui ma õhtuti

tulles või minnes teda palusin väravat avada, kas ma siis olen oma võtme ära kaotanud, et ma nii sageli tema abi tarvitan. Kui aed punga lõi, valmistusime Eevaltiga koos eksamite vastu, ja kui tuli sügis, aitasin õunu maha võtta. Teadsin siin iga oksa jämedust ja viljakust, iga pöõsa marjade maitset. Hermat meie jaoks siis palju ei olnud, vahel ta otse segas oma juuresolekuga, iseäranis siis, kui meil parajasti käsil oli mõni enda arvates väga tõsine ja väga tähtis poliitiline või filosoofiline probleem.

Aga siis hiljem, ühel küünlakuu pakasel päeval, tuli mul astuda sinna majja, kaenlas Eevalti verine lambanahka kasukas ja ta pruunid vildikud. Ema polnud kodus, vastu tuli Herma. Ta kahvatas lumivalgeks, taganes paar sammu sõnatult, ja kui ma kasuka toolile panin, hüüdis ta: „Aga tema ise?“ nii võika häälega, et ma sedagi ei suutnud vastata, et Eevalt pole ju veel surnud, on vaid haavatud, lamab haiglas ja võib-olla on veel lootust. Herma krampus kõige oma hinge ja kehaga minusse, nagu oleksin mina ülejäänud osa ta vennast. Kui ma vähimaidki üksikasju jutustasin, nagu ta soovis, tundsin ennastki kaasa hõljuvat nende lootuse ja meeleheite lainetega, mida ma ei tajunud üksnes ta häälest, silmist, vaid kogu ta kehast. Kaks kätt mu õlgadel, pää nõjatatud vastu minu määrdinud kasukat, nõnda nuuksus ta kaua. Esimest korda nägin teda tasa-kaalust sel määral väljalööduna, et ta sootuks unustas

tavalise kauguse meie vahel. Haiglas, Eevaltit nähes meelemärkuseta ja surmavaagus, oli Herma tumm ja tardunud, juba alistunud saatusele. Ainult käe haaras ta mul, otsekui märgiks, nagu peaksin mina ta venda asendama. Ent polnud aeg lohutamiseks, pidin tagasi ruttama rindele.

Hiljem kadus Herma paariks aastaks välismaale oma muusika-õpinguid jätkama. Nüüd oli ta jälle kodus, andis tunde, et raha teenida ja tagasi välismaale minna. Kindlasti ta töötas üle jõu, nagu ta aednikust isagi, kel vaevalt kunagi mahti oli olnud tuppa puhkama tulla ja keda viimaks leitigi surnuna uibu alt, seljas veel anum bordoo-vedelikuga ja peos prits. Paistis vahel, nagu ajaks Herma oma tööapluses kiusu enesega ja oma tervisega, sageli pääd valutades ja väsimust kaevates. Alatine sisepingutus, aga ka pooltahtlik alatoitus — välismaal jätnud ta tihti lõuna söömata, et pääseda kontserdile — olid ta hinge raputanud kuidagi irrakile: ta oli närvlik, ta võis äkki tõsineda keset lõbusaimat tuju, mingi hirmuvärahtus silmis, võis vahel karta kõige tühi-semate asjade pärast ja pidada ennast süüdlaseks teiste õnnetuste juures.

Herma oli seekord siiski kodus: aiamaja sumises ja helises. Mind võeti vastu leigelt, ma nähtavasti häirisin klaveriharjutusi, kuid minna mind siiski ei lastud, oodaku ma veerand tundi.

Võtsin istet ääretu laial diivanil, kus Herma sageli väsimust puhkas oranži siidrätiku all ja mille nurka ta vahel kassina kerra tõmbus. Varsti oli ta oma mängu süvenenud ega märganudki enam mind.

Vaatlesin teda küljelt. Seesama sirge, väike nina, hästihoolitsetud must kulm, pikkade ripsmete vahel sinine elav silm, teravalt lõigatud tumepruun lakk laubal, ja ometi kõik see kokku oli teiseilmeline kui harilikult. Värvimata suu tegi vahetpidamata kergeid liigutusi, üle näo tantsis nõrku virvendusi sõrmede alt tulevate nootide taktis, lisaks kuuldus saateüminat, mis kõvemal kohil pisut kõrgenes, vahel sekka käis ka mõni päänoogutus nagu hoo lisamiseks. Kogu näoilme siin klaveri ees oli tal sootu teine kui inimestega vesteldes: tõsine, äripäevane, range, kontsentreerunud, vastuvaidlematu. See ei muutunud ka siis, kui ta oma käekella klaveril vaatas või hetkeks pilgu minule heitis: vabandagu ma, aga ta peab veel oma *Chaconne*'i läbi mängima.

Mõni nädal tagasi ma olin selle tüki ettekandeviisi kohta teinud märkuse, et see on „naiselik“ ja „dekoratiivne“ ja et Herma sõrmedele sobib enam peen pärlmäng kui mehelik jõulöök. Nähtavasti see ütlus oli temas kihkvele ajanud kõik trotsivaimud: tüki tõlgitsus seekord oli tormakas, forsseeritud, nagu oleks Herma vahepeäl teinud pingutusi, et lahti saada naiselikkusest ja dekoratiivsusest.

Laususin seekordse ettekande kohta ainult paar tühist meelitust. Ta neid ei kuulnudki oma ärevuses, sest kõik ta meeled viibisid veel muusika udukogus, kui ta klaveri sulges ja diivanile istuma tuli, silmad enesel ergavad, nagu niiske ja õhetav. Temas mässas veel kõik see, mida mängimine oli lahti raputanud. Tal tuli veel jahtuda, enne kui ta mind hakkas nägema.

Ta vastne tõlgitsus pidi küll tähistama võitu ta enese üle, aga ka teda julgustama minu suhtes. Sest, rahunenud helimasside järellainetusest, jäi ta mind ainiti silmitsema, nagu tahaks ta minule öelda midagi väga olulist. Meeleldi oleksin nüüd tahtnud vältida igasugust hingelist juttu, kuna ta ettekanne ja pingutus oli mind lükanud tõrksasse meeleollu. Mulle ei meeldinud kasvõi ta riietus, mida ma muidu tavaliselt kunagi ei näinud, ei meeldinud see askeetlik tumesinine kinnine kleit, täiesti ilma eheteta, ilma kurdudeta, ega ta lihtsa lõikega madalakontsalised kingad.

Raudhammas oli kord öelnud, kuidas ta ihaldaks Hermat kui ilusat mängukanni sulgeda klaaskappi. Raudhammas eksis küll rängasti: kuidas sai Herma üldse klaaskapis püsida, kui ta hing oli täis vastuoksusi, ja päälegi, Hermas pidi küll midagi enne murduma, kui ta hakkas end ehtima, riietuma sensuaalsemalt kui senini. Jah, teatud vastuoksus ulatus isegi ta välimusse: kui ta nagu oli rokokoolikult peen, ning tarvitsenuks ainult valget parukat, musta ilutäppi ja kaharat kleiti, et teda

kujutella Mozarti-aegsenä, siis ta kõnnak ometi rikkus selle terviku: ta käis kahele poole kallutades, kohmakalt, nagu oleksid ta jalad kogu aeg harjunud sõtkuma oreli-pedaale.

— Mozart sobib sulle siiski paremini, ütlesin ma viimaks. Teisest küljest aga midagi hoopis muud. Midagi karget, kohmakat, primitiivset. Nagu Bartók või minu pärast *Norra tantsud*.

Ma palusin teda ette mängida üht Mozarti kontserti, mida ta kunagi harjutanud.

Selle esimeses osas leidus imelikult paeluv koht, mis äkki kesk muidu nii kergelt üles-alla voolavaid helisid läigatas oma ootamatu iluga ja mille all võis tunda sõnamatuid sügavusi. Herma oli meelsasti valmis mulle ette mängima.

Juba oli ta selle kapriisika mõnetaktilise lause juures, mis lõppes kolme lühikese järellöögiga, mida veelgi korrati kaks korda, viimane kord raskete akordidega. Kuid imelik, alles tagantjärele, kui kogu helilainetus juba oli möödunud, tihenes selle sisu ja sügavus peagu valuni tundeliseks. Kolm täiskäe lööki, mis selle lõigu sulgesid, avasid ühtlasi ta sisu. See, mis oli mööda vilksatanud ilma erilist tähelepanu köitmata, võttis mälu koondatuna sätendava ilme, nagu mäeharjale jõudes tagasi alla heidetud pilk suudab avada läbikäidud maastiku kogu ilu.

Ma lasksin Hermat seda kohta veel mitu korda üle mängida. Kui muidu kordamine muljet lahjendab, siis siin see ümberpöörduvalt muutis ta pinevamaks. Kas tundis ka Herma seda? Kas ta aimas, et just siin äkki avanes midagi ta käe all? Ei, ta ei tunnud midagi iseäralist.

— Kas sa siis ära ei tunne Herma-motiivi? Kuula, kaks esimest takti — vallatust, sädelust, libletamist, lagletamist, ma ei oska sulle paremini öelda. Aga siis — üks, kaks, kolm, kaas kinni, kolm lööki haamriga pääle ja veel kolm tugevat lööki. Nüüd on see päris kinni. Mitte üht sõna enam. Ja ometi kuula ise, kuidas alles nüüd need esimesed vallatlevad taktid hakkavad tagantjärele helisema. Eks ole? Kas see pole sina? Ja kas see pole nii, et sinugi säratlusest saab aru alles siis, kui laegas on kinni lööducl, kui ise pärast nii kinnine oled, et keegi sind ei mõista või et igaüks sind oma-moodi mõistab?

— Nüüd sa hakkad juba fantaseerima, hüüdis Herma naerdes vahele. Aga tal näis minu karakteristikast olevat häämeel nagu kunagi meelitusest. Ta liikmeisse tuli loomulikku edvistust, lahkust ja usaldust. Ja ka Mozartisse lisandus enam hoogu ja sujuvat kergust. Kui ta oli lõpetanud, pöördus ta minu poole:

— Sul on vist õigus, Mozart sobib mulle. Aga sellest on vähe! Peab enesest üle saama! Enesest võitu

saama! Tuleb veel palju, palju tööd teha. Aga kas ma suudan?

— Sa tapad ju ennast niikuinii palju. Tunnid, harjutused . . .

— Kui ainult sellega piirduks.

— Mis siis veel?

— Ah, mul on kaelas niisugune koorem, millest sul aimugi pole.

— Oled vist jälle mõnele hakanud priitunde andma?

— Ei, seda mitte. Aga midagi hullemat. Ma ei tahaks sellest kõnelda. Vähe piinlik. Ja kellele ma kõneleksingi?

— Aga klaver? küsisin ma julmalt.

Herma oli ju nii sageli öelnud, et ta kõik oma saladused matab klaverisse.

— Klaver? Ei, seekord mitte! See oleks ka võimatu!

— Aga sul on ju veel teisi sõpru, laususin ma põiklevalt.

Igal muul ajal oleks Herma oma kõnelusega äratanud uudishimu, aga nüüd mitte. Oli imelik, kuidas minu lühike tutvus Kristaga oli juba suutnud minus halvata kõik uudishimu-liigutused, mis mul muidu ikka nii tugevad olnud. Sain hoopis ükskõikne olla Herma usaldusepakkumisele.

— Kes nad siis on? Naistega ma ju läbi ei käi, ainustki sõpra pole mul nende hulgas. Ja need teised? Kes siis? Kas Hundva? Ta on ju nii kena, hää poiss, aga tema pihib mulle kõik oma rumalusedki. Või vahest Raudhammas? Temaga ei saa ju kunagi otsekohe rääkida.

— Nii siis jään mina üksi järele? Hää küll, ma kuulan.

— Sa ütled seda nüüd nii, et mul on häbi . . . Ja kas ma sindki võin usaldada? Kas sina saaksid vaikida nagu haud?

— Sa kõneled ju, nagu mõtleksid ette võtta mõnda roima.

— Roima? Jah, seda tõesti. Ja just sina pead mulle appi tulema. Üksi ma olen liiga nõrk.

— Keda sa siis tahad tapma hakata?

— Ütle mulle enne, kas sina oled natukegi ebausklik?

— Seda kahjuks küll mitte.

— Kas sa julged pahema jalaga voodist välja astuda?

— Kas või mõlemaga korraga. Ma pole kunagi märganud, kumb jalg enim välja astub.

— Aga kaardid? Kas sa isegi kaarte ei usu?

— Ainult kui sina neid välja laod. Juba viisakusest.

— Ära naljata! Sul pole siis kübetki ebausku?
Mitte ivakestki?

— Mitte raasugi.

— See on hää, ja sellepärast ma tahtsingi sinu poole pöörduda. Kui ma nõnda sinu lähedal olen, siis ma nagu usuksin ka ise, et kõik on tühipaljas ettekujutus . . .

— Lausu siis ometi välja!

— Vaata, see, keda ma tappa tahan, on üks . . . luupainaja minus. See vaevab mind, piinab mind. Ma pole julgenud sellest kellelegi hingata. Mul oli alati niisugune tunne, et kui ma sellest kriipsu võrdki kellelegi kõnelen, siis variseb kõik kokku. Aga näe, nüüd olengi juba nii kaugel . . . Ja kui nüüd midagi juhtub, pead sina mind kaitsma . . .

Ta kõhkles veelgi mõne hetke, vaatas häbelikult mulle otsa ja hakkas oma oranži salli narmaid näppides jutustama, kuidas tema on kaelani kohustustes, nagu mõni teine võib-olla võlgades. Ja need ta kohustused või lubadused on iseenesest hoopis imelikud. Tal on tunne, nagu vastutaks tema teiste hää käekäigu eest, ja kui neil halvasti läheb, siis on tema süüdi. Ja mida kõike ei pea ta tegema, et teistel käsi hästi käiks! Nõnda ta on sunnitud iga päev tegema üht üsna idiootlikku sõrmeharjutust Czernyst, ainult selleks, et pääseda kiiremini tagasi välismaale. Nõnda peab ta iga päev, ka pühapäevad kaasa arvatud, kaks korda läbi mängima

kurguni tüüdanud Liszti *Weinen und Klagen*, et emal veresoonte lubjastumine edasi ei areneks. *Hästitempereritud klaverist* peab ta pähe õppima iga üle päeva kaks lehekülge: häda, kui see ununeb, sest kohe on tal enesel õnnetus kannul. Ja nõnda teisigi asju teiste inimeste pärast. „Ja lõppu, seda ei näe kuskilt.“ Millal saaks ta ometi seda mängida, mida ta ise tahaks? Nüüd vahel ei tule tal öösiti und pääle hirmust, et päeval viimaks ajast puudu jääb. Sest õnnetused varitsevad nagu paisul veed suure tammi taga.

— Kes need teised inimesed siis kõik on, kelle saatust sa enda käes hoiad? Hundva? Raudhammas?

— Jah, ka nemad . . . Aga ma näen, sa mõistad mind valesti.

Herma seletas nüüd, kuidas ta juba lapsepõlvest pääle ikka teiste eest õhtuti voodis palvet on teinud, kõik sõbrad ja lähedased läbi, kuidas ta aga hiljem taibanud, et palvest üksi ei aita, et on tarvis tegusid. Nüüd ta siis palubki tegude kaudu oma lähedastele kõi ke hääd.

— Viimati olen minagi üks neist lähedastest?

— Jah, ka sina.

— Ei, mind jäta kohe sest mängust välja! See on täiesti mahavisatud aeg sul. Mina ei tarvitse ühtki eestpalvet!

— Ära ole mul nii iseteadlik! Kas sa võid kunagi teada, mis sind varitseb? Ja päälegi, see on minu asi, mis ma teen või tegemata jätan.

— Ei, nüüd mitte enam. Nüüd olen mina kaas-
teadja ja kõik su nõidumine on edaspidi null! Nüüdsest
pääle mitte ainustki minutit päevas niisugustele lollustele!
Mõistad!

Ma noomisin teda karmilt, sisendasin nalja ja tõega,
et kõik ta piinlemine ja vaev on asjatu eneseohverdus.
Ta peagu paindus uskuma minu seletusi, kuid küsis siis:

— Aga kuidas jääb nende lubadustega enese ees,
mis on jäänud senini täitmata?

Ta võttis oma käekotist välja väikese punasesse
nahka köidetud taskuraamatu ja näitas, mida kõike tal
tuleks tänaseni j ä r e l e mängida. Sest mis ühel päe-
val täitmata jäänud, selle peab ta hiljem tasa tegema.

— Siin oled näiteks sina: Chopini 9 tundi.

— Ja kellele on see Beethoven siin?

— See on Uhak, lausus Herma tasa, ja kerge ärevus
käis minust läbi.

— Ah, see ka veel? Tema käsi peaks aga küll
päris räbalasti käima! Tervelt 14 tundi! Mõtles ometi!
Ta peab ju püsti õnnetusehunnik olema, salvasin ma
kibedalt.

Ja kiiremini, kui Herma sai vahele rabada, olin ma
kogu ta kabalistika kaustikust välja rebinud.

— Sa oled pöörane! hüüdis ta ja kiskus minu käest
taskuraamatu enese kätte, silmis tagasihoitud pisarad.

— Seda oled küll sina, laususin ma rõhutud rahuga ja kiskusin pisikesed leheküljed veel pisemaiks tük-kideks.

Herma vihastus minu kalgusest ja üleolekust. Või tundis ta häbi oma eksitusest mulle oma nõrkusi usaldada? Vahest tundis ta koguni kahju oma harjumuste äkilisest paljastumisest ja hävimisest? Ma katsusin teda rahustada. Ma ei olnud veel kindel ta ebausuväljajuurimises. Sest kes-teab kirjutab ta viimaks minu ära minnes kõik jälle uuesti paberile üles, veel enam, lisab ehk kartusest, et ta vähem on üles tähendanud, igaks juhuks uusi kohustusi veel juurdegi.

Küll katsusin ma Hermat veenda, et ta kõik unustaks, et ta ei tarvitseks häbi tunda oma saladuste pihtimisest.

Herma oli vääramatu. Ta istus juba klaveri ees, sõrmitse üht ja teist, vedas noodipuldile endise Mozarti, katsus närvlikult midagi siit ja säält, vältides hoolega seda lehekülge, kus leidis Herma-motiiv, küll aga soovides ilmselt raasu sest motiivist leida mõnelt teiselt leheküljelt. Ja nagu oleksin mina süüdi, et ta ennast mujalt ei leidnud, lõi ta äkki oma sõrmitsemiste lõppu kolm kapriislikku, nuhtlevat lööki, pöördus ühes istmega minu poole, silmad niiskunud ja etteheide toonis:

— Sina oled siiski julm!

Muidugi veel suurem julmus minu poolt oli see, et

ma ei mõelnudki kohe küsida, kuidas ta äkki on tulnud niisugusele arvamusele. Varemaist kogemustest teadsin, et Herma ägestub, kui ma huvitust ei tunne tema tujuhüpete põhjuste ja loogika kohta, kui ma seda nagu endastmõistetavaks pean, mida tema ise peab oma loomu peagu muugitamatuks salapärasuseks, ja kui ma lepin oma enese seletusviisiga. Mul ei tohtinud olla nii palju iseteadvust! Mul ei tohtinud olla ei kriitilist meelt, aredat pilku, tasakaalu, mõistust — see kõik nagu haavas teda.

Kui mitu korda meelsamini ta leppinuks kasvõi pehmusega. Nii näiteks sentimentaalse ja pehmekoelise Hundvaga. See naiivne Herma austaja oli juba aastaid „kihlatud“ oma kadakasaksliku Klaaraga, kel tuli oodata, kuni tema vanemad õed mehele saavad. Hundva käis sageli Herma pool pihtimas oma armastusest pruudi vastu, tuues kaasa lilli, lõhnaõli, raamatuid, kord isegi Klaara heegeldatud kohvikannusoojendaja. Kui helde ja lahke Herma võis olla selle noormehe vastu, näitas juba see, et Herma kord minu kuuldes lubas tal pääuimaseks suudelda ainult sellepärast, et too ühel viimasel öhtul kohe valmis oli Herma kirja viima linna teise otsa, nagu ei võinuks ekspressid sedasama teha palju odavamalt . . . „Kui hääsüdameline ta ometi võib olla“, „ta on nii ütlemata pai“, „ta ei aima veel naiste kavalust“, nende sõnadega vihjati teda sageli eeskujuks minule.

Aga samas, kus Herma soovis paindlikkust, pehmust ja alistumist oma tuttavailt, hülgas ta ise neid omadusi nõrkusena. Kui pahaselt ta kord võis Ricarda Huchi *Liebesgedichte* käest ära visata, sest kust ta ka selle luuletuskogu lahti löi, ikka hõõgusid värsid aina andumise ja alistumise õilsust. Ta ei kannatanud sellist enesealandamist, päälegi ühe naise poolt.

„Kes ennast alandab, seda ülendatakse“, vastasin siis. „Katsu siis järele teha,“ oli Herma seepäälle öelnud, ning mina vastanud: „Pole olnud väärikat juhust, aga ega keegi sellest ei pääse,“ andes mõista, et minagi võin kord langeda (või tõusta) armastusse, mis kõik mu enda uhkuse puruks murrab. Herma mõistis seda muidugi solvava vihjena enese kohta, nagu oleks tema see, kes ei vääri andumist.

Nii me võisime juba aastaid hääd tuttavad ja sõbrad olla, kuid ikka ainult tundega, et iga andumine või nõrkusehetk ühe või teise poolt on nagu kaotatud punkt vastastikusel mängus. Üheks niisuguseks hellaks silmapilguks meie tutvuse kestes oli ta eneseunustamine venna surma aegu. Paistis, kui tunduks talle nüüdnegi pihtimus takka järele ainult nõrkusehetkena ja ilmse kaotusena tema poolt.

— Julm? Ma ei kuule seda esimest korda sinult. Aga edasi? küsisin ma.

Herma ei hoolinud minu küsimusest, vaid istus sõna-

tult diivani teise otsa, käes õhtune ajaleht, mille ema üle läve tuppa sirutanud.

— Kuule, Herma, ma ei tulnud siia, et sinuga tusatseda, jätkasin ma. Ära ole kuri minule, kuigi mu väline koor on nii kalk ja külm ja kare . . .

Kuna aga Herma oma pooleldi teeseldud tuska ei leevendanud, vaid nimme ajalehte süvenes, siis nihutasin mina ennast tema poole, et kah osa saada ta nii hirmus tähtsaist uudistest. Viskasin pilgu üle ta õla, käed diivannisse surutud, kael õieli. Tajusin, kuidas ta vimm hakkas vähehaaval mõõnama, käed lõdvenema ja ühes ajalehega tasakesi madalamale vajuma. Aga selmet teda haarata, haarasin ma järsku ajalehe ta peost, sest olin säääl märganud midagi rumalat, midagi võimatut, midagi südameni pistvat.

Skandaal teatrikeldris. Toimetajale rusikatega kallale tungitud romantilistel põhjustel. Vastutavale kohale upitunud riigiametnik huliganiks . . .

Olin sõnumi paar korda üle lugenud hinge kinni pidades. Kirjatäht tapab niimitu korda, kuimitu silmapaari seda saavad lugeda. Täna polnud neid vähe, kes said minu üle kahjurõõmutseda ja mind parastada. Ei puudunud teates ka leivakadeduse kõõrdpilg: kuidas minusugune kõrtsikangelane üldse on sattunud riigiteenistusse? Kas see soust polnud Uhaku köögist? Ja mida veel tema leht võis homme kilgata!

— Nüüd on siis see kõik ka suure kella küljes, pa-
handasin ma, lehte käest visates.

Herma luges ega tahtnud oma silmi uskuda. Mina
ja kaklus? Kuidas oli see üldse võimalik? Miks pole
ma sellest sõnakestki lausunud? Ja kellega veel? Uha-
kuga! Kas ma talle tõesti olin liiga teinud, nagu lehes
seisis? Kuidas ma ometi võisin olla nii toores, nii süda-
metu! Viimati juhtus see veel tema, Herma pärast? Ei,
ärgu ma salaku juba midagi. Miks ma siis ise sellest ei
tihanud kõnelda? Nüüd on veel kõiges Herma süüdi!
Issand hoidku tema pärast kaklema minemast . . .

Juba nägi ta meid tedrekukkedena, kes tema kui
ematedre pärast kevadel nokad kokku olid pannud. Nii
mina kui Uha ülenesime üürikeseks Herma silmis, kuigi
viimane kui kannataja pälvis suuremat kaastundmust
ning selle kaudu ka poolehoidu. Ärkasid haavatut kaju-
telles kõik halastajaõelikud vaistud. Mina seevastu
väärisin jälle põlastust: polnud ma ju üksnes kalk Herma
vastu, vaid ka julm ja toores ühe ta sõbra vastu. Mul
oli aeg minna.

Väljusin aiavärvast. Oli juba langenud videvik,
olid süttinud esimesed tuled. Kuhupoole nüüd? Lon-
kisin mõnda aega edasi-tagasi ja pidasin värvast hoo-
lega silmas. Tundsin, nagu peaks Herma iga silmapilk
tulema, et ma võiksin teda saata vaikides ükskõik kuhu.
Aga Hermat polnud näha. Ning kõik vaistud vedasid
mind tagasi aiamaja poole.

Juba ma olin värava avanud, juba ma kõndisin õunapuude rea vahel. Sisse ma siiski ei läinud, vaid käänsin vasakule ja astusin kiiresti läbi lobjaka lehtlasse. kus istet võtsin kuivaks tõmbunud laua otsas ja kus ma veidras tardumuses kuulama jäin.

Toas mängiti. Harjutati lõikude kaupa, korrati, alustati uuesti. Ja lõppu, seda ei näinud kuskilt. Kas minu kalkus tõesti oli ebausü kahekordseks kasvatanud? Millal ometi rebenevad ämblikuvõrgud Herma käte ümbert?

Võpatasin. See, mida sees mängiti, oli tuttav. See oli ju . . . Beethoven! Selle plaastriga parandati siis nüüd Uhaku haavul

Olin väsinud, olin kurb, ümisesin või vilistasin ahas tuses kaasa toast kostvale viisile, käed palitutaskuis ja krae üles tõstetud. Üht passaaži harjutati juba meeleheitlikult kaua. Ma tegin kõik, et Hermat segada, hoidsin meeles koha, kus ta pidi tingimata vea tegema, olgu siis viltu lüües või nõksatades rütmis. Aitasin kaasa ka sellega, et märgitud kohas rõhutult valesti vilistasin. Kui ainult käsi sääli teispool seina väärataks! . . .

Paaril korral see õnnestuski mul, kuid pärast hakkasin kahtlema, kas ma viimati polnud eksikohaks alateadlikult valinud just niisuguse noodi, kus Herma ise oli varem vääranud. Nii et selmet teda narrida vedas tema mind ninapidi! Taas leidsin ennast juba aitamas teda ületada mõnda keerukamat kohta.

Juba tund või enamgi võisin ma nii, kord kurja, kord hää tahtega, osa võtta ta sundnormi vähendamisest, ilma et see kuidagi oleks mind või teda suutnud lohutada, kui äkki kuulsin kedagi valjusti nuuskavat. Keegi seisis aiamaja ukse taga ja ootas sisselaskmist. Valgusejoas tundsin ära Raudhamba. Vastu teda siiski ei võetud. Vabanduti, ei kuulnud, millega.

Sees jätkus mõnda aega katkenud mäng, siis aga rebenes see ootamata keset fraasi. Mu kaasvile komistas veel pool sammu edasi ning kõik mu meeled virgusid.

Mis oli juhtunud? Kas ei tõstnud nüüd Herma kaks käsivart nagu kaks murtud, tarbetut kõrt ületsi noodilauale ega nõjatanud neile oma pääd? Kas ei langenud silmist midagi niisket alla klahvidele? Kas ei tõusnud ta nüüd ega viskunud diivanile, hammustades oma randmesse, kus selliseid jälgi ees leidis? Ja kas nüüd ei astunud tuppa ta ema, väike ja vaikne, silitanud paar korda üle ta piha ja pääd ega läinud teisest toast tooma tablette päävalu vastu, ise mitte sõnagi lausudes ja vaheustki avades nii hääletult kui oleks ta ise vari ja nagu sünniks kõik õhutus ruumis?

4. Krista.

See hääl, mida ma telefonis kohe äragi ei tahtnud tunda, ajas hiljem, kui taipasin, kes kõneleb, kõik mu meeled sassi, ja kui ma viimaks end kogusin, oli jutt juba katkestatud.

Kas oligi see Krista, kes mulle ametikohta helistas, kes tahtis minuga kokku saada ja keda olin palunud tulla koju? Midagi uut, vaevalt tajutavat helises veel kõrvus ja heitis end mu büroolauale, mähkis endasse telefoni, hoovas läbi selle nii ametliku ruumi.

Kodus ootas Krista mind ees. Ta tõusis laua äärest püsti, kus ta oli nähtavasti raamatuid lehitsenud.

— Teie olete siis päris terve? küsis ta rõõmsana. Ja mina arvasin juba, et teil on pää kinni mähitud . . .

Tema kõrvu oli ulatunud kumu, nagu oleksin mina see, kes tol õhtul kannatada saanud, ning sellepärast ta oligi siia tulnud. Tal olevat nii hää meel, et see kõik on

olnud vaid tühi jutt, ja ta võivat jälle minna. Vabandagu ma ainult ta uudishimu ja jultumust.

— Nii haruldast külalist ei lasta kohe jälle ära lennata, vastasin mina ja aitasin tal mantli seljast. Päälegi kus te enesega nagu kevadet kaasa toote . . .

— Mina ja kevadet? Teie tunnete seda?

Jah, muidugi, seda ma tundsin kohe esimesel hetkel, kui tупpa astusin. Kõigepäält sest kargest lõhnaõlist, mida tagasihoidlikult Krista rõivaist oli ümberringi levinud, siis ta rõõmsast naeratusest, elavusest silmis, kus muidu nukrust varjul olnud, ta heledast häälest, ta sihvakusest, kui ta nii seisis mu lähedal, kahe käega oma kübarat päast võttes ja oma valvakaid, kuid tõrksaid juukseid kohendades.

Nüüd veel sain ma temas eraldada ta lahjunud tindi värvi silmi, sest veel ei olnud need täis seda rasket ja mesivenivat ähmast niiskust, mis nad sootu teiseilmeliseks muutis, võisin näha ta kahvatuid, veretuid huuli, ta kõhnu põski, millele kerget puna tõmmatud või mis väljast tulles veel roosatama jäänud, ta pika kaela imeõrna nahka. Veel polnud see kõik ühte sulanud mu silmi ees, nagu hiljem, kus mu nägemine oli löödud iga armumist paratamatult saatva pimedusega ja kus ma ainult harva, mõnel viha või põlguse hetkel, siis juba nimme, sain tähelepanu juhtida ta suure varba kondile, ta väljaulatuvale randmeluule, ta läi-

keta juustele ja üldse ta välimusele, niipalju kui selles tema ise oli teinekord inetusi osutanud.

Krista, kes ikka veel väga kahtlevalt suhtus mu sõnusse, mis, tōsi küll, võisid eemalseisjale kõlada kõrgelt ja tühjalt, viitas raamatule, mida ta enne minu tulekut oli laual sorinud:

— Loete vist palju luulet, ega te muidu nii kohe saaks mind poetiseerima hakata.

— Luulet? Ei, seda küll hoopis vähe. See — ja ma osutasin Elfenbeini värskelt ilmunud luuletuskogule ta käes — on autorilt eneselt saadud, aga veel pole mahti olnud sellesse pilku heita.

— Teie tunnete siis autorit? Ta värsid on vist õige omapärased? Kas ta ka ise on huvitav inimene?

— Kellele kuidas. Minu jaoks näiteks ta on liig edev, liig peen ja liig närviline.

— Ah, see rahvas on üldse väga imelik.

Krista jutustas ühest oma tutvusest, poeedist Moskvast, kes valmis olnud veresooned katki lõikama, et kirjutada „südameverega“.

— Ma ei usu, et meie luuletaja nii kaugele poseerida suudaks. Ta on küll enesetapmisest mitu korda kõnelnud, aga noaga soont katki lõigata, ei, seda ta kindlasti ei tee. Aga mine tea.

Krista ei tahtnud jätkata surma juttu, ka kui selles leidus groteski. Ta oli oma elus juba liiga palju surma näinud ja selle õudust tunda saanud. Ta oli

Venes läbi elanud kodusõja päevi, oli haavatuid ja haigeid barakkides põetanud, oli oma isa kaotanud.

— Aga see kõik on ju nüüd möödas, laususin nagu rahustuseks.

— Kui see oleks möödas! Aga mälestused? Need jätaavad ikkagi jälgi. Ja unenäod! Kui saaks kord päriselt kõigest lahti, päris vabaks, päris uueks! Nagu koolipõlves.

Talle meenusid esimesed üliõpilasaastad Moskvast. Ta oli siis veel tähelepanu keskuseks, ta pööras siis päid ja pani südameid valutama ning äratas kadestust teistes tütarlastes. Siis oli kõneldud ta silmade salapärasest võlust, ta sõnade sugestiivsest mõjust, nii et ta viimaks ikka enam ja enam teadlikuks sai oma võludest ja need viimaks seetõttu kaotaski.

— Mis te minus nüüd veel näete, on ainult nõrk järelhelk sellest, mis kord oli. Riismed, lisas ta irooniliselt, nagu välja kutsumaks minu vastuvaidlust.

Tookord, jah tookord, sõja algul, saksa äride rüüstamise päevil Moskvast jätkus ainult ühest kelmikast naeratusesest, ühest lahkest sõnast, ühest käepuudutusest rüüstajate ninamehele, et tiibklaver ta saksa nimega peremehe aknast jäi alla tõukamata.

Ja veel teinegi kord, enne äratulekut Venest, päästis sama pilk ja sugereeriv sõna ta isa läbiotsimisest.

— Aga näete n ü ü d! hüüdis ta. Vist hakkab juba vanaks jääma. Jah, kui ainult tagasi mõelda . . . siis polegi see sääli enam nagu mina, vaid keegi teine.

Ma ei saanud ta hahamistele ja mälestustele palju vahele kõnelda. Ma võtsin neid kaastundlikult, ja nähtavasti kaastundmuse kaudu otsiski ta algul teed minu südame juurde.

Tal oli hakanud ikka enam usaldus inimeste vastu kaduma, jah, isegi enese vastu. Ta tarvitses juba mingit tuge, kuigi ta oli küllalt veel uhke, et iga abipakkumist siiski tagasi lükata. Ta ei sallinud ennast nõrgana ega kannatanud enese läheduses nõrku inimesi, keda saaks ainult käsutada. Ta soovis läbi käia ainult tugevatega, sest siis võis tal uuesti kasvada usk ka enesesse ja tal oli jälle julgust edasi elada.

— Ja te arvate, et mina . . . ?

— Jah, ma näen teis teatud enesekindlust, uhkust. Ma olen seda teis ammu tähele pannud.

— Ammu, ütlete teie?

— Jah, vabandage, et ma nii avameelne olen, aga ma olen teid tähele pannud juba siis, kui teil minust aimugi polnud.

Kaastundmuse kõrval oskas ta oma meelitustega äratada ka uudishimu ja kõditada magusat enesetunnet! Ta lisis intrigeerivalt:

— Jah, ma tean teist isegi rohkem, kui teie julgeksite arvata . . . Ma tunnen juba praegu väga hästi

teie iseloomu, teie huvisid. Ainult mulle on jäänud tõeliseks mõistatuseks, kuidas te ometi säääl teatrires-toranis võisite nii tasakaalust välja langeda . . .

Olin juba üsna kobedaks tehtud Krista kiidusõ-nadest. Ja seepärast, kui ta mulle risti ette pani kü-simuse: „Kuidas see säääl ometi võis juhtuda? Mis põhjusel?“ siis ei saanud ega tahtnud ma enam kõr-vale põigelda. Teisest küljest, juba esimesel tutvumisel oli Krista meie vahekorda kaasa toonud mingi siiruse ja usalduse õhkkonna, mis üllatuseks mulle eneselegi minu kinnise iseloomu tegi kohe nii ligipääs-tavaks. Selles usalduskliimas kahanes isegi edvistus-tung nii tema kui minu juures, liigne mänglus, mis muidu ikka iseenesest sigineb niisugustel kordadel, pet-temäng, pildlemine sõnadega ja ebeldamine liigutus-tega, kus ühte on sulanud tahe meeldida ja esimest rammu katsuda, aga ka päramiselt tung ennast varjata, et seega teise kujutluses kasvada üha kangemaks ja suu-remaks.

Juba mõte, et ma võin teisele, kes end on ilmutanud nii avameelsena, tuska teha oma kinnisusega ja teda sundida tagasihoidlikumaks, muutis mindki avameel-semaks.

Või oli selle eneseunustusliku tõearmastuse taga siiski omakasu, tung rebida esmalt enese ümbert tumeduse võrk, et siis teine seda julgemalt söandaks ennast minu ees lahti riietada?

Ning imelik, sellal, kui ma Hermale, meie pikast tutvusest hoolimata, kuidagi poleks saanud otsast otsani reltida kogu seda restoranijanti, oli see nüüd otsekohe võimalik Krista ees. Ainult ühes kohas tuli peatus: oli kuidagi piinlik tunnustada, et kogu selles loos oli Krista ise tulelääteks. Ma arvasin, et piisab, kui ma ainult umbkaudu kõnelen ühest naisest. Kust võisin mina teada, et Krista kohe mõtleb — Hermat.

Mu külaline jäi äkki vaikseks, nagu selgunuks tal nüüd kõik, tõusis püsti, astus mõned sammud mu töölaua poole ja hakkas aknast välja vahtima, enne üht pilku üle laua lüües.

Kuna ta aknal närvlikult sõrmedega klimberdama hakkas, tõusin mina ja heitsin pilgu üle töölaua. Siin oli segivisatud ajalehti, raamatuid igasugu asendis, mu rutuga pääst heidetud müts ja kaelasall. Habemeajamisriistade ja tindipoti vahelt paistis silma Herma näopilt traatraamis. Meelega või kogemata, aga ma tegin nüüd selle rumala liigutuse, et lükkasin raamatuid kohendades pildi ümber, seejuures iseoma laua korratust Krista ees vabandades. Oli ilmne, et ta seda näopilti oli märganud juba enne minu tulekut ja endale pähe võtnud jumal-teab mis kinnismõtte.

Teie, mõtlesin ma Krista kohta nii pinevalt, et ta seda pidanuks tajuma, teie ise peaksite oma näopil-diga siin seisma, mitte Herma; see on eksitus, kui teete

mõnesuguseid järeldusi minu ja selle naise suhete kohta; uskuge ometi, Hermaga mul ei ole midagi tegemist!

Nõnda ma olin juba Hermat reetmas kartuses, et Krista võib oma usalduse minu vastu kaotada.

Kuidas ma veel praegu, aastaid hiljem, häbi tunnen selle oma väikese salgava liigutuse pärast, millega ma Herma laual pikali lõin! Sellest liigutusest mõiganuks otsuse tegemiseks minu ebasiiruse, minu arguse, minu alatusegi kohta.

Kindlasti märkas mu liigutust Krista, kes ümber pöördus ja nüüd mulle otsa vaatas tumenenud ja tavalisest niiskemate silmadega:

— Miks pole me tutvunud juba läinud aastal, lausus ta kurvalt ja aeglaselt. Kõik oleks siis teisiti.

— Mis oleks teisiti?

— Igatahes väga palju. Kõigepäält küll teie otsekohesus!

— Minu otsekohesus?! Just nüüd, kus ma tunnen . . . kus ma valmis olen . . .

Ma ei osanud jätkata. Tahtsin Kristale aimu anda, et just nüüd ma olen valmis kõike temale usaldama, aga sõnad jäid kurku kinni.

— Ärge varjake midagi. Salgamine ei maksa midagi. Teie olete ju seotud. Teil on kohustusi mõne inimese vastu. Te pole kaugeltki vaba. Ei, ärge kõnelge vastu. Ma tean, ma olen tähele pannud. Aasta

tagasi, siis vahest oleksin minagi olnud palju mure-
tum. Nüüd aga . . .

Näis, kui oleks Kristas tung olnud oma hinge ette
seada sada tõket, nii et usaldus meie vahele saaks si-
gineda alles pärast nende lammutamist minu poolt. Aga
enne veel, kui Krista mahti sai seda kaitsevalli enese
ümber kõrgemale ehitada, olin ma juba hoogu võtnud,
et uisapäisa neist läbi tormata. Sest, kuna Krista sõ-
nad olid lohutamatud, olin ma ta silmist juba välja lu-
genud täielikku valmisolekut igasugusteks meeletusteks.
Olin oma veidi ähmase pilguga kinni jäänud ta kahva-
tuile huulile, kus näiski lasuvat kogu ta nukrus, kuhu
mul tuli kallale tungida. Ning enne veel kui ma ise ai-
masin, olin ma juba käed löönud ta ümber.

Ta vajus looka mu käsivarrel kõiges oma paind-
likkuses ja järeleandlikkuses, ja kuna mu suu ta kal-
lale sööstis, kustus aeg ja ruum meie ümber, jäi ainult
sild kahe kalda vahel ja selle all päädpööriv kuris-
tik, tume ja sügav-sügav, kuhu kõik meeled alla va-
risesid. Enam veel kui see langus, joovastas tunne,
nagu oleksid nüüd eest purunenud kõik äsja veel vastu
tõrkunud mõtted, tunne täielikust andumusest.

Kui kaua see pimestus kestis, ei tea, kuid vähe-
haaval hakkasin ma taipama nagu tunnelist läbi sõites
esimesi valgusehelke, esimesi teadvusekübemeid, mis
meid, kõigi haarmetega teineteisesse põimunuid, hak-
kasid lahti harutama ja kaheks irrutama. Juba ma hak-

kasin oma käte vahel tajuma uudse keha raskust ja poosi, tundma oma laialiaetud sõrmi ta külgedel, oma suud, teise hambaid, seda vedurjat vastupanujoont, kust huuled oma imal-iharas sissetungis enam edasi ei pääse. Juba olime kaheks jagunenud, juba tagasi valgunud kumbki oma kehha, juba tajusime mõõna, mis lõppes mahalookunud piha tagasivetrumisega ja teineteise imetlust jätkavate silmade avamisega, nagu võiksid pilgud järeiharguvate kiududena veel takistada kahekslangemist.

Kui hiljem meie tutvuse kestes ikka jälle järgnes uusi sөөste ja andumusi, uusi pää-ees-hüppeid, lühihetkelisi unustusi, siis see esimene ületas oma pinevuselt ja pimestusjõult kõik järgnevad. See jäi teistest nii järeisult eraldi, kuna oli imenud endasse kõik meie ümber laiali valgunud pooltoonidki.

Mu rünnak tuli nii ootamata ja oli nii tormakas, et Krista ärgates tahtis tasakaalu kaotada. Ta tuikus jalgadel ja haaras mu käsivarrest. Ma viisin ta istuma. Unustusrõõm, mida algul veel silmadesse oli jäänud ja mis nüüd veretama lõõnud huuled naeratama pani, hääbus kiiremini, kui lootsin: Krista nägu oli äkki surmkahvatu, mingi valu virvendas sellest üle. Ta sulges silmad ja tõrjus mind käega eemale, teise käega oma nägu kattes. Nägin üht pisaranatukest mööda põske alla jooksmas.

— Mis on?! küsisin imestanult.

— Ei midagi, ei midagi, sai Krista viimaks vastata. Ma ei taha segada, ma ei taha vahele tulla, ma ei taha asemele tulla . . . Ah, kui te ainult teaksite . . . Ma ei taha tulla teie õnne rikkuma . . .

— Jumaluke, millist õnne?!

Ma naersin valjusti, nagu ei oskaks ma üldse kujutella niisugust õnne, mida tema võiks rikkuda.

— Ainult õnnetusi toon ma, ainult õnnetusi, kordas Krista ja pühkis silmi.

Puhtakujuline kiivus, ohkasin kergendatult. Kui veider ometi on armukadedus, kui seda vaadata teise juures, päälegi kui sel pole küllaldast alust, nagu Marras ütles. Seisad nagu täispuhutud ja hirmsaid tonte täismaalitud palli ees, mille möödud on nii kohutavalt paisunud ja mille joonised virildunud. Kui imekerge on see pall, üks tuulepuhang ja ta lendaks, kuid ükski pihtalöök ei mõju, sest seda hoitakse nõõripidi kõvasti peos. Su ees on haavatud enesetundega inimene, kes ei pea endale solvavaks üksnes seda, et sa teisega oled vestelnud, vaid et sa teda üldse julged tunda. Sa naerad, aga su naer haavab veelgi enam, sa lähed tõendamata oma süütust, aga sind ei usta, sa pahandad, aga sind peetakse tülinorijaks, ja kui sa viimaks ehk kaastundmust avaldad, solvad sa veel mitmekordselt.

Kuna ma pidasin ainsaks oluliseks tõkkeks meie vahel ja ainsaks Krista nukruse põhjuseks ta tühist kiivust, siis oli minu esimeseks mureks teda veenda, et

minul pole Hermaga midagi ees olnud ega ole ka praegu, et kõik seesugused kujutlused on vaid Krista haiglasest mõttelennust.

Ta kuulas mind algul hajameelselt, pärast juba tähelepanelikumalt. Kui ma viimaks vaikisin, küsis ta häbelikult:

— Aga öelge mulle siis, kes oli see naine, kelle pärast teie sääli teatrikeldris . . .

— Igatahes mitte see, keda teie arvate.

— Mitte tema? Ja kes siis?

Üllatus oli vähem, kui olin oodanud. Ta nähtavasti uskus mu sõnu ning usaldus ruttas talle ka viibimata vastu:

— Viimati teie ise!

— Kuidas? Ma tunnen ju vaevalt seda härrat . . .

— Palju siis mina teid tundsin? Mida vähem tuntakse ja mida rohkem huvi, seda rohkem kõneldakse.

— Ta tunneb siis huvi minu vastu?

Küsimus esitati nii ebelalt, nagu peaksin mina juba vahetalitajaks hakkama. Juba näris kiivus minu kallal.

— Miks mitte? Nii kui kunagi üks keelepeksja.

— Ah nii. Aga mis ta siis teadis minust kõnelda? Mis te üldse minust kõnelesite? Kas ta küll mustas mind tugevasti? Ja teie? Teie ei uskunudki siis midagi? Mispärast mitte? Kust teate teie siis, et ma kaitsmise väärt olen? Võib-olla ma olen tõesti see

viimane jätis, kellest purjus pääga kõneldakse, see viimne . . .

Ta oli juba nutu lähedal. Ta tõusis püsti, kõndis toas ringi, ümisedes isemeelselt mingit viisi, võttis ja soris raamatuid mu laual, leidis siis pikalitõugatud Herma pildi, silmitses seda lähemalt mõnd aega, võtmata mu vahelekõnelusi kuuldavaks, ja lausus nagu omaette:

— Midagi pole öelda! Päris efektikas see lakk laubal. Ja nägu üsna proportsionaalne . . .

Ja pöördudes minu poole:

— Temast te siis ei klatšinud? Nojah, muidugi mitte! Temast mitte! Ta ei ole seda ka kuidagi ära teeninud . . . Teile meeldivad siis brünetid? . . . Nägin teid kord kahekesi teatris. Mulle jutustati siis teist. Teie imestate? Aga kes keda siin linnas ei tea või ei näe? . . . Teil ei ole vaja midagi varjata, ma tean kõike. Aga ühte ma siiski pean ütlema: tal võiks olla enam maitset. Ta võiks ennast tõesti natuke paremini riietada. Ta on ju välismaal käinud, midagi ikka säälnägema pidanud. Ah jaa, peaaegu oleksin unustanud, ta on ju lühinägeline. Tõstab ikka oma lornjoni ette, kui inimesi vaatab. Natuke väljakutsuv neile, keda vaadatakse . . . Igatahes, ta õmbleja pole just esimest sorti. Ta lihtsadki kleidid võiksid palju paremini istuda. Parem juba kaks korda rohkem ühe kleidi eest välja anda, kui kanda kaht halba kleiti. Aga mehed ei tea ju neist asjust midagi. Ütlevad, see kõik on tü-

hine. Tean ja tunnen neid küllalt hästi. Neid huvitavad ju sootu teised omadused. Neile oldagu ainult lõbus, ikka hääs tujus, neile lõkerdatagu ainult naerda . . . Eks ole?

Jatkanuks Krista veel selles toonis, ma poleks teda enam talunud. Aga nüüd ta pani pildi hoolikalt tagasi lauale ja mitte enam poolpõiki, nagu see oli algul seisnud, vaid otse. Isegi see häätahtlikkus paistis tulevate meelekibedusest, kuigi löök ise oli juba hoopis nõrgem.

— Noh, aga nüüd oleks ka aeg juba minna, ohkas Krista ja pöördus minu poole.

Kuid oli täiesti võimatu teda enne minna lasta, kui mügerused, mida kiivus üles kaevanud ja milles ei puudunud tigidustki, polnud tasa silutud.

Ei, tõttasin ma seletama, uskugu Krista mind, selle pildi sääl ma võin kõige suurema südamerahuga laualt ära panna. Ma panengi ta ära, ka kui Krista sellele vastu seisaks. On teine jäänud niisama lauale vedelema. Ma ju mõnikord sekka, tōsi küll, käin preili Uustali pool, ta vend oli kord minu parim sõber ja ta ise mängib klaverit, mina aga olen suur muusikaharrastaja. Ärgu aga Krista tulgu midagi enamat mõtlema. Midagi „sellesarnast“ pole meie vahel kunagi juhtunud.

— Niisugused olete teie, mehed, kõik, vastas ta kibedusega, kui mind oli päält kuulunud. Kui kerge teil ometi on kõike unustada, kõike vabandada. Kui

kerge salata ja loobuda! Ah, mis siin veel seletada, olete kõik nii väga, nii väga ühest taignast!

Millist koormat pidi küll Krista enesega minevikust kaasa vedama või mis vari see küll ta kannul jooksis, et tal niisugune vimmi oli kogu meessoost vastu! Kuidas talle sisendada, et vähemalt mina olen valge leht, sest kõik mu senised kogemused kahvatuvad ja kustuvad selle uue algava ees . . .

— Uskuge mind, mul ei ole mitte midagi unustada ega midagi salata. Ma olen vaba enne ja nüüd.

Ent mu veenmised ei juurdunud Kristasse, ta ei hakanud mind uskuma, vähemalt ta ei tahtnud kuidagi leppida sellega, et minul pole minevikku. Mul pidi see olema. See oli tema visa tahtmine. Kõik mu endaõigustamised olid täiesti üleaarused. Ma jäin viimaks, ta umbusust haavunud, vait, ma tõsinesin, vahtisin üksisilmi enda ette lauale.

Ta mõistis mind, pani käe mu õlale ja, andekspalumine kogu kehas, jäi mulle otsa vaatama oma niiskeläikeliste silmadega. Ma haarasin ta uuesti.

Ses ühtesulamises, mis nüüd sündis, oli juba muud kui esmassuudluse uudust ja värskust ning lahtimõtestatud kire puhtust: siin oli himu maha pühkida arusamatused meie vahelt, vabandusi, andestust, üleslendu üle inimeste ja minevikkude, aga vööditi ka metsikust, mis maha murrab kõik takistused, seda elementaarset voogamist ja kaost, mida leidub kõige loomise aimus-

tes. See oli sisult koekam ja kirjum, kuna siit ajuti läbi virvendas mõtteid. Ning selle järelmõju oli pikem.

Aeg kadus ses vastastikuses usalduses ja uimas, mille jälgimine tagantjärele oleks nagu soov tabada liblika lendamist: vasturabelemisest jääks pihku ainult värvitolmu või siis mõni rebenenud raasuke tiiba ennast, mitte enam.

Juba olime sinasõbraks saanud, ilma et üleminekut ise oleksime märganud. Kallistuste ududest, mida meie ümber ja üle tihedalt levis, sai ainult hetketi eraldada teadvuse ja selguse saarekesi.

— Miks sa mind murdsid? küsis ta mu sülest ühel niisugusel vaheajal, kui olime loidunud.

— Kuidas miks? Ma ei mõista sind.

— Kas ainult ajaviiteks?

Kui see küsimus ise polnud ajaviiteks, nagu ma vabandasin, siis tundus see mulle peagu lubamatuna. See oli, nagu küsiksid usklikult: miks te sööte altari sakramenti, kas ainult ajaviiteks?

Krista täpsustas:

— Ma kardan, sa ainult mängid minuga.

— Kust sa niisugusele mõttele tuled?

— Mis ma sinna parata saan, kui ma nii umbusklik olen.

— Mina omakorda olen jälle kergeusklik: usun kõike, mis sina aga räägid, naersin mina vastu.

— Ah, tahaks ka ise jälle niisugune olla! Pää ees, pimesilmi! Ja siis hüpata, ükskõik mis ees! ja jäädagi nii . . .

— Kuidas? Sa siis ainult t a h a d, küsisin ma üllatudes.

Ta ajas end mu sülest istukile ja raputas oma pääd; kaharad juuksed hõljusid kaasa. Hämarikust paistsid mustaks värvitud kulmude alt tumenenud silmad ebamäärastena, naeratades kuhugi kaugustesse.

Ta ei pannud mu küsimust tähelegi, vaid jatkas endiselt:

— Jah, tahaks viskuda üleni! Jäädagi nii! Unustada kõik, armastada, ainult armastada . . .

Ta ringutas käsi ja pani nad siis vaheliti oma pääd taha. Rinna kunimäed kerkisid läbi kleidi nähtavamale. Ma vajutasin ta pääd veel enam tahapoole. See vajus kinnisilmi üle ta käte nagu müüriääre, otsekui oleks see kehas täiesti eraldatud ja ma saaksin sellest välja imeda kõik mälestused ja ettekäänded, nii et lenduks viimne umbusu kübe, nii et jääks vaid üksainus suur meeletus.

— Miks sa mind nõnda suudled? küsis ta, uimast enne virgudes kui mina. Mina pole ju ilus. Mu näo värv on halb, isegi kanavarbaid leiaksid sa mul, vaata, kuidas mu randmekont on nii suur . . .

— Jäta, jäta! Ma ei taha sinu liikmeid eraldi. Ma tahan sind terveni, nagu sa oled. Ma ainult tunnen,

ma tahan ainult tunda, sosistasin talle vastu, ise nägemata ühtki ta loeteldud puudusist, surudes oma suud palavikuliselt ta põskedele, ta silmakurudesse, libistades seda käsivart mööda alla randmeni.

— Ma kadestan sind päris, sai ta viimaks vahele öelda. Sina oled õnnelik, õnnelikum kui mina. Sina suudad mind idealiseerida. Lood enesele minust illusioone. Aga kui sa sellest kord ärkad, mu poiss!

— Ma olengi ärganud! hüüdsin ma vastuseks ja katkusin jääda oma meeletusse, kuid Krista tagasitõmbumine kainestas mind vähehaaval.

— Kahju, et mina enam ei mõista idealiseerida. Mina olen õppinud nägema asju, nagu nad on, ja seda rohkem kui tarvis. Minus on ikka kaks isikut, üks, kes teeb, ja teine, kes vaatleb.

— Minus aga koguni kolm, hüüdsin naljatades vahele.

— Kolm? Kes on see kolmas?

— Ma ise. See kes tahab. Kui ainult tahan, ei sega mu elamust ükski mõte, ükski kõrvaltvaataja minus. Sulen selle lihtsalt välja.

— Ja sina saad seda? Mina mitte. Või ainult õige harva. Ikka need võõrad, arvustavad silmad minus. Ajan ma nad uksest välja, vahivad juba akna taga. Näevad kõike, mis ma teen. Kuidas see mind eksitab, takistab! Ja sina ei tunne seda?

Ei, mina sain oma vaatevälja kerge vaevaga kee-
rata ähmaseks, et läbi elada magusaid pimedikke. Tema
tahtis meeeldi minu asemel olla.

— Sina oled veel tugev, ütles ta, sina suudad veel
anduda. Mina aga . . . Kui sa teaksid . . . Kui sa ai-
nult teaksid! Ma näen sinus nagu ükskordset ennast.
Tunnen sinust nagu jõudu. Kes teab, ehk võib sinu
mõjul viimaks minuski targata uus usk ellu.

Krista vaevles siis oma mineviku pärast, nii tundsin
ma. Tal oli vahest küllalt kurbi kogemusi, aga kuidas
need võisid üldse koormaks saada? Misjaoks kõhelda,
misjaoks oma sisemusest üles otsida mingid varjud?
Seisis ju meie ees uus tee lahti — ainult seda mööda
astuda — kui kerge see ometi oleks! Kriips pääle
sellele, mis olnud! Algab ju iga tõelise armastusega
uus elu. Kustutab ju iga vastne armastus maha kõik
eelmised üheainsa tõmbega. Ning mul polnud enam
kahtlust, et me armastame teineteist. Paistis, et pole
vaja muud kui Kristale sellest sisendada õiged järe-
lused, panna teda unustama kõike seda, mis teda takis-
tas lõpuni andumast, olgu see isa surm või teised sei-
gad, millest mul aimu polnud ja millest ma ainult ühte
teadsin, et ma neist üle olen.

Jatkus esialgu sellestki, et Krista mu kallistuste sekka
nagu ära kadus, et ta mulle üksnes oma huuled ei ava-
nud, vaid nagu kogu kehaga vastu sirgus. Küll kõik
muugi temas järele paimdub, mõtlesin ma, pole see ju

ainult keha, mis minusse klammerdub, kui ma ta looka vajutan või teda pigistan, vaid ka hing, sisemine õrnus, mis ta silmad täidab, säält üle hoovab ja minusse tungib, meid ühte sulatades, meid kuhugi üles lennutades, kuhu sõnad enam järele ei pääse.

Oli öö, kui teda koju saatsin. Tagasitulekul olid jalgade külge kasvanud nagu tiivad, ma ei tunnud enam maad, majad andsid mulle kahel pool teed, tänavad avanesid mu sammude ees, oli kui võinuksin astuda isegi läbi seinte, nagu mõnikord unenäos.

Kes mind sel hilisel tunnil tänaval nägi, pidas mind küll joobnuks. Ta võis kindlasti näha mu näol õndsalikku naeratust, kuulda üminat või sõnadekatkeid mu suust tajuda kõiki neid armumise väliseid tunnuseid, mis igas kainemas mõõdujas äratavad lustilist muiet ja panevad veel tagant järelegi vaatama, kas too õnnelik seljagantki pole sama kentsakas.

Kuidas taas koju jõudes videvikust kogu mu toa sisemus imelikult vastu ujus! Nii ütlemata mõttetult, tühjalt! Mida selgemini mu silmad seletama hakkasid, seda kitsamaks, seda ängistavamaks muutusid neli seina. Kõik seisis päälegi nii totralt mu jalus: need toolid, lauad, ajalehed. Midagi hüppas minus üle nende pööraselt rahulikku ja mõttetusse rivvi seatud asjade, ajas nad segi, keeras nad pahupidi. Riba lõhna sohva seljalt kihutas minu oma sisemuse pahupidi. Kõik liikus minus

ja lõikus katkeiks, lühileekideks, mis virvatulukestena siin-sääl süttisid. Ma rabelesin, jooksin järele. Õnn, mis all sügavas kees, oli magus ja suur, kisenduseni suur ja talumatu. Ma hõõgusin üleni kuuma. Ma tahtsin end lahti riietada. Miski ei edenenud mu käte all, sada takistust ja tuhat raskust tõukasid mind siia-sinna, kuni ma viimaks kuhugi alla vajusin.

5. Kontserdil.

Kiri mu laual oli Hermalt. Ta oli hankinud priipileti kontserdile ja palus mind mitte hajameelne olla ega tänast õhtut ära unustada.

Kust võis tema aimata, millised keerised vahepääl minust üle olid käinud! Ei oleks ta siis vahest ka olnud enam nii lahke ja helde, et paljas teadmine minu muusika-huvidest oleks teda kihutanud mulle priipileteid koju tooma. Mul oli kahju millestki, nagu hädusest, mis külitud tuulde. Sest kas polnud see ikkagi teise petmine vastu võtta pääsetäht ja minna tema kõrvale rahulikult istuma, nagu poleks üldse mingit muudatust meie vahekorras?

Või tõmbuda aegsasti tagasi ja anda mõista, et on asju, mille kõrval kõrgeim muusikagi kõlab õõnsalt ja vääralt?

Kuna Krista mulle oli telefoneerinud, et ta pole õhtul vaba ja et ta minuga kokku ei saa, siis võtsin ma Herma kutse siiski vastu.

Meie kohad asetsevad küljerõdu kolmandas reas samba lähedal. Olin tulnud liiga vara ja ma istusin algul üksinda, kõrvus järjest suurenev saali sumin all ja mõttes mõned küsimused: kuhu õieti see Krista täna õhtul võis minna, et tal polnud mahti minuga kohtuda? Ehk ilmub ta veel kontserdilegi — tolle turjaka tenori seltsis? Kas aga üht elukutselist lauljat huvitab klaverikontsert?

Eemal nägin juba Hermat Raudhambaga. Viimane püüdis olla kangesti tähelepanelik ja viisakas: ta tüüris oma daami igal käänakul ja iga seisja eest lahkesti mööda, ikka minu suunas, vabandudes küll ette, küll kõrvale, küll isegi taha oma kogemata riivamiste pärast, endal nagu ruumi ülevusest päälesunnitult tõsine. Ta silmas mind esimesena, tegi hallootava liigutuse ja hakkas kiiremini tulema. Ka Hermat nähti nüüd otsivalt laugusid pilutavat, kuni ta mind saigi oma ripsmetangide vahele.

Kuidas ta oli rõõmuelevil, et saab jälle kord midagi hääd kuulda — käis ju väliskontsertante nii harva!

— Kõnnime ometi, aega ju on veel, hüüdis ta mulle teretades vastu, ja me läksime, Raudhammas kord taga, kord ees, et rahvavoolus teed rajada.

Nii jooksupas Herma meid läbi rõdude ning jalutusruumide, treppidest üles ja alla, nagu mööda oma heliredeleid. Nõnda hajutas ta oma kontserdieelset erutust. Sest ka tema elas läbi osa seda rambipalavikku, mida ta oletas igas kunstnikus enne ülesastumist, ka kui see

oleks aastapikkuse praktikaga ja kes-teab kui teraskõvade närvidega. Meie ei vaielnud vastu. Meie hulkusime sõnakuulelikult kaasa.

Veel kohalegi jõudes ta oli rabe ja rahutu, käändus kord minu, kord Raudhamba poole, luges mitu korda kava läbi, tõusis vahel püsti ja istus jälle. Nüüd ta võttis käekotist oma lornjoni, et kaugemalistujaid silmitseda. Mulle meenus miskipärast Krista ja mind paisati järsku hoopis teissugu meeleoluvöösse. See oli teisugune pilk mul, mis nüüd Hermat küljelt haaras.

Ma nägin ta seljas sinist sametkleiti. Selle rukkilille-värv oli silmale kosutav, kuid ühtlasi kerkis nagu tõke minu ja tema vahele, sest sameti karbasus tekitas minus alati umbes sama ebameeldivat värahtust, mis lubjase seina puudutus, noa kätsin korgis või hammustus virsiku koorde. Liiatigi oled harjunud läiget siduma ikka libeduse ja siledusega. Ent sääl, kus see takistus lõppes, algas kael, algasid tumedad juuksed. Mis oleks, sähvatas pääst, kui lüüa hambad sinna? Ja kui see karmiinseks värvitud suu alla vajutada ühe raske-raske suudlusega? Pikkade koomaletõmmatud ripsmete vahel paistis sinist, musta ja valget — mis oleks, kui panna need tuld läikima?

Ei, mitte nõnda mõelda, mitte nõnda! See on juba reetmine, see on juba patt!

— Mis minul viga on, et sa nõnda mind vaatad? küsis Herma ehmunult, mu ärapõgenevat pilku viimsel

hetkel veel tabades ja taskurätikut välja võttes, nagu oleksin ma tema näolt leidnud mõne halvasti pandud puudrilaigu.

Mis siis peakski säääl olema? Ei midagi! Ka Raudhammas ei leidnud midagi, isegi peegel mitte.

Juba tundus all saalis kärsitust. Meie istusime kaugel sest elavalt sumisevast ja hubasust soetavast massist, moodustades selles organismis ainult ääreribakese. Tundsime küll selle olevuse tuksumist endi ees, selja taga algas aga tühjus, mis ulatus akendeni.

Avanes väike külguks ja estraadile astus punetava ümmara näoga keskealine kunstnik. Mees oli nähtavasti oma istumiskutsega tublisti tüsenenud, frakk aga seljas endiseks jäänud. Nii tõmbus piht liiga pingule ja käised kippusid lühikeseks jääma. Pahema käega tooli õrrest haarates, tegi ta plaksutava publiku poole kogu oma raske kehaga tubli kummarduse, võttis siis istet, kohendas liiga esiletükkivaid särgimanseteid, katsus pedaali, ise klaveri alla vaadates, kehitas ennast istmel mitutpidi, nagu järele proovides kõiki asendeid, mis tarvis tuleb, lõi seepääle kaks-kolm juhuslikku akordi ning hakkas külma rahuga alla saali ja üles rõdule põr-nitsema oma punetava ja lühikaelalise näoga.

— See rahu on tal ärevuse ülim tipp, kommenteeris meile Herma.

All köhiti, kahistati kavadega, nuusati ja sisistati nende pärast, kes olid hiljaks jäänud ja nüüd kolistasid

ja kingadega kriuksusid. Lõpuks ometi saabus suur vaikus ja pianist algas.

Esimesena seisis kavas Bach-Busoni *Chaconne*, seesama, mille kallal Hermagi nii kiuslikult oli töötanud. Tüki põhimotiiv esitati pisut hooletult, ja ma nägin, kuidas see Hermat häiris. Aga juba jõudis kunstnik helirägastikku, kus ta nagu virgus. Nähtavasti ta oli neid, kes joobuvad alles siis, kui neil on raskusi ära võita. Tooli klaverile lähemale nihutades, päästis ta lahti kõik oma virtuooslikud võimed, puistates oma sõrmede hästikoolitatud rivi klahvide kallale. Seejuures ta keha püsis liikumatuna nagu jäme tüvi. Suurte käte alt voolas nüüd välja selge meloodia nii loomulikult ja lihtsalt, nagu ei tekitaks mängimine kõige vähematki raskust. Oli vaja seda tulvi vaid pihkude all koomal hoida. Ent varsti algas koht, täis jõudu ja edasitungi, kus üksikud noodid ära sulasid üheks massiks, võimsaks joaks, mis isegi Raudhamba herksaks tõmbas, kes siiamani ainult kombe pärast oli katsunud kuulutada. Nüüd tuli elu sisse ka kunstniku kehha. Raske kogu hakkas üles hüppama ja kätele jõudu lisama. Nägu lõi veelgi enam punetama, kuna alumine huul, mis seni oli longus olnud nagu väikesel lapsel, üles tõmbus nagu lisapurjeks.

Ei, sellist elementaarset jõudu, sellist monumentaalset ehitusvõimet Herma mängul polnud, mis aga Hermat kaugeltki ei pannud kadestama või üleolevalt ironisee-

rima „liigse barbaarsuse“ üle. Ei, ta oli õnnelik löögigegevuse üle, mida tal endal polnud kunagi loota. Tahtmatult ta noogutas takti kaasa, näos pühapäevsus, millest võis ainult välja lugeda seda, et muusikamaailm oli temale kõrgemaks reaalsuseks kui kõik muu sessina-ses maailmas.

Seda võlutolu kandus Hermalt üle ka Raudhambale, kes muidu armastas tavaliselt öelda, et ta muusikast midagi ei mõista ja et kõige enam, mis ta aru saab, on harmoonika külasiimanil või trumm sõjaväeorkestris. Herma polnud ikka veel jätnud lootust, et Raudhammas viimaks ikkagi tuld võtab; küllap ta sellepärast temale nii sageli ise ette mängis ja vahel teda ka kontsertidele vedas. Raudhammas katsus siis ka kõrvad kikki ajada ja alistuda, nagu kogu aeg hardaks sunnitud nagu usku-matul, kes kirikusse sattunud ja kel siiski aukartust jätkub teiste kirikuliste pühadustunnete ees. See tõsidus oli muidugi ainult kooruke: omas seltskonnas oleks ta ennast tühjaks puistanud vedusate sõnadega, siin aga lämmatas austus (või veel enam) Herma vastu iga pilkamise. Mis ta mõtteis ja sõnades niiviisi oli alla surutud, jäi ripakile veel ta liigutustesse. Ta ajas oma käed laiali üle kahe toolirea, kui vaheajal meiega kõnelema hakkas, sirutas jalgu ja tõmbas nad jälle koomale, looskles oma istmel ja paigutas osa endast kõrvaltoolilegi.

Pärast esimest kontserdiosa tekkis jutt sellest, kui-palju pianist peaks näitlema. Mina väitsin, et kunstnik,

kes otsib täielist menu, peab olema ka täielik näitleja, juba välimuselt. Ettekandja isiklik šarm on juba pool võitu. Aga vähe sellest, ettekandmiskunsti tuleb ka harida. Kunstnik ei pea õppima valitsema üksnes oma sõrmi, vaid ka nägu ja kehahoidu, ta peab teadma, millal pea selga visata ja millal juukselokid laubale lasta, millal naeratada ja millal vihane olla. Mis teeb aga too sääl poodiumil? Oskab ainult koomiline olla, mis on ju väga kena temast, aga mis varsti tüütab. Tõesti, vaadtagu ainult seda mühakat ja kuulatagu samas ta graatsi- list mängu! Kas see vastuolu ei pane muhelema? Või kas Herma pole tähele pannud, kuidas ta mõne tühise noodi võtab ja siis ise seda kuulatama jääb ühe kõrvaga, kuidas ta siis silmakurust klaveri sisse piilub, et: ennäe, kui huvitav! Kuidas ta vahel oma raske käpa klahvide küljest äkki ära tõmbab, nagu võiksid need hammus- tada! Või kuidas ta mõne raskema passaaži lõpul, käed veel klaveril, äkki kehast kõssi vajub, nagu oleks sellest viimne jõuraasuke väljas!

Raudhammas elustus ja lisas ka omalt poolt tähele- panekuid juurde, järele tehes mõningaid veidraid liigu- tusi, nii et ümberringi isegi muhelema hakati. Temale meeldis kontsert just nende „vigurite“ tõttu; oi, ei, tal polnud põrmugi igav, nagu Herma oli kartnud.

Herma ise polnud sugugi neid pianisti veidraid žeste tähele pannud. Ta ei näinud midagi, ta ainult kuulis. Tal ei olevat muusikat nautides midagi vaja

näha. Missuguste liigutustega ette kantakse, see oli talle jumala ükskõik.

— Teile sobib siis teie lühinägemine väga! hüüdis Raudhammas, aga punastas ka kohe. Küllap ta tundis, et ta on midagi väga rumalat öelnud. Ent Herma ei pannud talle seda sugugi pahaks, ja see omakorda riivas jälle mind.

— Mul on üks tuttav, jätkas Herma endist juttu, kes on huvitatud ainult käeliigutustest ja keha hoiakust klaveri mängimisel, neist ta võib lõbu tunda ja vihas-tuda. Kõik muu on talle null. Ja üks muusikaarvustaja vaatab ainult kella iga tüki alguses, vaheosas ja lõpus ja märgib need endale üles. On niisuguseid veidrikke, kes ainult tempot mõõdavad.

— Vaat, seesuguseid mehi ma mõistan! hüüdis Raudhammas. Ma sest omaette lõbutundmisest suurt ei pea. Aga ajaviiteks välja rehkendada, mitu hobuse-jõudu sihukese näpud ühe õhtuga välja pressivad, see on juba midagi.

Herma läks naiivselt-tõsiselt vastu seletama, kuidas ettekande peenuste jälgimine ise on nii suur nauding, et tasub juba kontsertidele tuleku.

— Peenused? hüüdis Raudhammas. See on tühi rämp. Rikkiaetud närvid, muud midagi. Tükk jääb tükiks, kas mängida teda tasakesi või mürtsudes, peenustega või ilma. Näe, pidi olema „pateetiline“ sonaat, aga ajas une pääle.

— Ma ei näinud, et te just magasite, ütles Herma.

— Mina mitte, aga sääl vastarõdul ühel kenal tütarlapsel vajus pää longu. Kas ta ka norskas, seda ma ei kuulnud.

— Nagu näha, on härra Maistel maitsekaaslasi, osatas Herma naeratades mind.

— Nüüd eksid küll, vastasin Hermale, Beethovenit kuuldes ma võin küll vihastuda, õlgu kehitada, aga mägama — seda mitte.

Beethoven oli meie vana tüliõun. Sest kui Herma teda kiitis, siis ei leidnud mina küllalt sõnu, kuidas selgeks teha, et seda meest on üle hinnatud. Ma võisin ta mahategemises minna kuni teravusteni. Viriseja ja hädavares on ta, olin ma väitnud vaidluse läginedes, titaan ei väljenduks nii banaalselt, ei väsitaks oma lõpmatuseni korduvate üles-alla helikäikudega. Tu tugevus on üles puhutud, ta demonlik trots magus. Meie aja verist saatust kaasa elanud inimesele tunduvad tema põrutused saatuse vastu lapsikud. Nüüd aga võisin ma veelgi enam ägestuda ja oma hinnangus palju ülekohtusem olla, kuna mängu oli segatud Uhak.

— Ma külmesin sinu lehtlalaua külge kinni, kui kuulsin, kuidas sina teda meeletult harjutasid, pahvatasin ma lõpuks.

— Kuidas? imestas Herma. Sa kuulsid aias? Pühapäeval? Aga milleks?

— Kuulasin päält, kas sa ka oma kohustusi täidad.

Herma ei lasknud mind enam edasi kõnelda. Nähtavasti ta ei tahtnud, et ka Raudhammas neid asju teada saaks, sest alles hiljem, kui too meist eemale lükati vastuvoolu poolt, pigistas ta mu kätt ja ütles:

— Ma olen sulle siiski tänu võlgu. Mitte selle rumala päältkuulamise eest, vaid sellepärast, et ma siiski v a b a n e s i n.

— Aga kuidas? Sa harjutasid ju sel õhtul nagu hullumeelne. Ja ikka seda Beethovenit! Kuidas ma nõidusin, et sa ometi viltu lööksid, et sa ometi kord tüütusid.

— Sa muutusid siis ise ebausklikuks?

— Mis jääbki üle, kui sina ei taha aru pähe võtta?

Ma jutustasin talle nüüd miskipärast avameelsemalt, kui ma muidu oleksin teinud (kas ka siin oli Krista mõju?), kuidas ma tema mängu jälgisin ja sugereerisin, kuidas ma äkki kuulsin noodi katkestust keset takti ja kujutlesin teda nuuksuma hakkavat.

— Kust sa seda võtad? hüüdis Herma naerma pahnatades.

Mitte midagi sarnast polla juhtunud, vaid ümberpöörduvalt, oma mängu katkestanud ta just tol momendil, kui tast ilmutusena läbi sähvatanud teadmine, et kõik ta „maagilised kohustused“ on selge lollus. Kõige neljaga hüpanud ta siis diivanile, joosnud ema juurde, kallistanud teda, naernud ja hüpanud rõõmust kasvõi lakke.

Kui Raudhammas jälle tagasi meie juurde pääses, lausus Herma temale:

— Ma seletan härra Maistele seda pühapäeva-õhtut, kui ma teidki üle ukse tagasi saatsin ja kui ma siis pärast teid ennast otsima läksin.

— Sa käisid siis tol õhtul veel väljaski?

— Jah, aga ühtki tuttavaist polnud kodus ja ma tegin õige pika jalutuskäigu üksinda. Oli nii ütlemata hää tuju. Kui siis viimaks koju sain, ootas mind ees . . . öelge kes?

— Tema muidugi, viipasid ma pääga Raudhammast.

— Ei. Vaid Uhak.

— Tema?!

— Tema ise.

Raudhammas turtsatas naerda, suutmata ennast pidada, ta vaatas mulle tähendusrikkalt otsa.

— Linna mööda käivad jutud ringi, ütles ta, et ta olevat nüüd natuke pudikeelega . . . Kas see on tõsi? Kas teie ei märganud ?

— Ärge teie jälle olge nii terava keelega, sähvas Herma vastu.

— Mis nüüd meie või . . . tema kõrval, venitas Raudhammas.

Sedamööda, kuidas Raudhammas sisemiselt ägenes Uhaku vastu — tundsin, et see nii oli, kuigi ta ennast vaole pingutas —, vaganes minu enese vimm. Mul oli

ainult kahju Herma hädusest, et ta seda pidi jagama Uhaku-sarnaste jõhkramitega, ühtlasi aga piinlik ta abitussest Raudhamba meeleägeduse vastu. Alustasin kiiresti teist juttu. Ent juba olimegi kohtadel. Herma hakkas omaette kava uurima.

Ja siis ep juhtus see, et minust otsekui lendva läbi sähvatas: nagu maa alt oli paremat kätt meist esimesse ritta ilmunud — tema ise, Krista! Ta seisis tundmatu mehe kõrval, kes, piletid näpu vahel, kord ühele, kord teisele toolile kummardusi tegi. Õige koht leitud, rabas ta kohe istuda, unustades oma kaaslase sinna paika, kuid hüppas siis nagu nõelatuna püsti. Küllap need olid tagant järele jõudnud viisakusreeglid, mis teda nii äkki püsti torkasid. Krista seda ei märganud, ta silmitses teraselt allviibijaid. Otsib ehk mind? sosistas mulle mu egoism. Tundsin, kuidas mu põsed hõõgusid.

Selle vahe sees oli Krista kaaslane juba paar korda käega tagantselja oma istet kobanud, nagu võiks see alt ära putkata, kuid siis nagu taibates, et pole ikka veel õige aeg, pani ta mõlemad käed ühes programmilehega selja taha ning hakkas seda säääl üles-alla lehvitama, et nagu jahutada oma istumispalavikku.

Kes ometi oli see punakat helki juustega härra, kes Krista või keda Krista siia toonud? Kus nad olid viibinud, et nad nii hilja tulid? Ah, seesinane punapäa siis oligi, kelle pärast ma täna ei saanud Kristaga õhtut veeta!

Igasugu välkmõtteid hakkas mu pääs sähvima, kogu mu senine õdusustunne oli jäljetult kadunud. Muutust vaistlikult tajudes, vaatas Herma mulle otsa. Ta katsus midagi programmist seletada, aga nähes, et mingi teine jõud mind häirib teda kuulmast, sihtis ta oma pilgu läbematult sinna, kuhu ma kogu aeg olin piilunud. Ta võttis appi isegi lornjoni. Nüüd, nüüd ajab ta selle sääl oma pilguvardasse, värisesin ma, nüüd pöördub Krista, nüüd näeb ta mind ja Hermat . . .

Aga just sel hetkel hakati plaksutama sisseastuvale kunstnikule. Ka punapää sattus ovatsioonihooгу ja, unustades programmi pihku, sirutas oma plaksutavad käed üle rõduääre. Paberilipakas lipsas aga käest ja hakkas kaunis kaares alla libletama. Seda õnnetust küll! Krista pilk oli kindinud estraadile, ta jäi ilma vaatemängust, mis eriti Raudhammast rõõmustas, kes isegi püsti tõusis ja pää õieli ajas, et alla vaadata.

Kui Krista viimaks istus ja oma kaaslaselt kava küsis, tegi see nii õnnetu näo ja nii õnnetu viipe alla, nagu ei oskaks ta kuidagi veel mõista oma äpardust. Krista hakkas ringi vaatama, kellelt saaks kava laenata. Samas ta silmad tõusid ülespoole . . . ja kustki küünitatud programm jäi ta pihku elutult rippuma. Ma tere-tasin ja meie pilgud haakusid teineteisesse sellise visadusega, et ühenduse katkestas alles Herma lornjon. Kuid enne veel kui Herma sai Krista fookusesse võtta, oli see juba oma kukla pöörnud, sest kontsert algas

uuesti. Herma heitis nüüd minu poole tummalt küsiva kiirpilgu. Mina aga tegin, nagu oleks minule nüüd ainult veel muusika ülim asi sessinases maailmas.

Chopin. Minu seekordne lemmikpoet klaveril.
Ballaad g-moll.

Katsusin välja lülitada kõik inimesed oma kuuldeväljalt, et ainult tajuda seda, mis pakuti. Kuid katse jäi ainult vagaks sooviks. Ükski sisetakistus ei võtnud mu keeldu kuulda. Kuhu jäi nüüd see kolmas isik minus, kellest ma olin Krista ees sõnu raisanud? Ma ei saanudki muusikat kuulda, ma olin ametus, et võidelda saja häirisega, olgu see liiga hele saal, naabrid mu ligidal, kes ei tea mis mõtlesid, see sülle pandud, küünarnukk, see lõuga toetav käsi. Kuidas ma hoidusin pähäirise eest! Selle kitsas ja sirge piht paistis silma üle tooliõrre, selle õrn kael tõusis mustast kleidist kui vars vaasist, selle kaharad valvakad juuksed otsekui kiirgasid minu poole, selle käed olid rüppe pugunud nagu linnud pessa . . .

Ma pigistasin silmad. Kuidas ma varem ei sattunud mõttele, et ainult veel kinnisilmi saaks nüüd muusikat nautida. Ja ahnelt, otse palavikuliselt katsusin ma veel järelehelisevaid noote kinni püüda, samal ajal koos edasi tõtata uute helidega. Asjata kõik! Helide kirjust tuhmistasid endised varjud veelgi enam. Kui mõni herksam motiiv teadvusse rippu jäi, siis ainult üürikeseks,

ainult selleks, et minusse valada voolavat, voogavat, eraldamatut elevust ja ise jälle kaduda.

Muusika asemel, mida kontserdi alguses olin võinud nautida peagu puhtana või ainult väikeste võõrsegudega, elasin nüüd läbi igatsust ja nukrust, kujutelmi ja mõttekilde, aga nii sidumatuid, nii ebamääraseid, nagu oleksid nad silmapilk räitsakatena ära sulanud, kogu seda aseainet, mida profaan või väsinu peab tõeliseks muusikaks.

Kontsert minu jaoks nurjus. Olin väsinud enesega võitlemast, kõik mu tähelepanu laskus loidu, ja helidest, mida ma muidu nii meelsasti oleksin kuulnud, valmistasin enesele vaid mugava silla selleni, kes säälb mõned sammud minust eemal istus ja kes-teab mida mõtles. Ma hoidusin aga sinnapoole vaatamast ega avanudki oma silmi, et ühendus minu ja tema vahel oleks seda suurem, vahenditum ja südamlikum.

Vaheajad kujunesid mulle piinlikuks. Ma ei tahtnud, et Krista meid oleks hakanud silmitsema. Ta ei vaadanud ka tahapoole. See aga oli veel hullem taluda. Surusin ennast rahulikuks, kuid see enesevägistus aina kasvatas minus rahutust, mida kandus edasi ka mu kaastlastesse.

— Ära ole ometi nii hajameelne, noomis mind ühel hetkel Herma, nii võid sa kõige parema veel vahele jätta!

Mis hoolisin ma sellest, mida ta nimetas „kõige

paremaks"! See, mida ta ristas hajameelsuseks, polnud muud kui äkki märgatud ükskõiksus tema enese vastu.

Ühel teisel vahehetkel ei kannatanud ta enam, vaid aetas küsimuse risti:

— Kes on õieti see naine mustas, keda sa nii vaatad? Sa tunned teda ja sa pole mulle temast sõnagi lausunud!

— Minu armastus, vastasin ma äärmise rahuga, ja Herma ei teadnud, kas võtta seda naljana või tõena.

— Kas teie ei tea, ruttas Raudhammas seletama, see on see Helena, kelle pärast Trooja sõda tekkis.

Hermal jäi küsimine pooleli, kuna klaver mängu algas. See lõppenud, jatkas ta uudishimuliselt:

— Missugune Trooja sõda?

— Kas siis Agamemnon teile pole ise jutustanud? Lahingukirjeldusi kõik lehed täis.

— Tema enda leht igatahes vaikib, ütlesin mina.

— Seda võis arvata, vastas Raudhammas, et säääl pole mitte mõhkugi. Kus sa lähedki rahvale pasundama, et sul endal hambad on kurku löödud!

— Ah teie mõtlete seda väikest nalja teatrirestoranis, mida ajalehed nii üles puhusid?

Ah, nõnda oli siis Hermat valgustatud sääälpoolt: nali, tühine nali, muud midagi. Aga päris rahule Herma siiski ei jäänud:

— Ja see naine oligi siis põhjuseks?

— Nii räägitakse, vastas Raudhammas.

Herma tõstis jälle oma lornjoni, et imeelukat silmitseda. Krista, aimanud, et jutt käib temast, või tunnud Herma uurivat pilku oma kaelal, pöördus järsku ümber. Seekord ei kindinud meie silmad enam teineteisesse, vaid mis ma nägin, oli etteheide, rahulolematus, tusk, kibedus, ning ma muutusin ise veelgi rahutumaks.

— Siis tunneb Uhakki teda? küsis Herma, osutades Kristat.

— Võib olla, vastasin ma õlgu kehitades.

Nüüd oli ka Herma muusika-kuulmine häiritud. Ei löönud ta enam takti mu kõrval, kui lõpu-Liszti ette kanti.

Lisapalade aegu olime tulnud rōdu äärele. Ainult paar sammu minust eemal seisis Krista oma kaaslasega ja plaksutas. Mängu kestes olin talle veelgi lähemale nihkunud. Võisin tunda ta ihusoojust, mis meeled segi ajas ja iha äratas puudutada, haarata, ühte sulada. Kui tuim pidi küll seekord olema Krista nahk, et ta ei aimanudki minu viibimist nii lähestikku!

Ma kõnetasin teda tühise lausega kontserdist. Ta vastas mulle veelgi tühisemaga, kuid teietas mind seejuures nii, nagu oleksime ainult juhuslikult kokku puutunud inimesed. Nähtavasti oli Krista soov, et ükski kolmest, kes meid kahtlemata jälgisid, ei leiaks tema hääles, näoilmes ega kehahoius vähimatki, mis kuidagi vihjaks meie lähemat tutvust või veel enamatki.

Sellist juhumust, sellist hoolimattust tema poolt olin oodanud küll kõige vähem. Milleks pidi ta ennast varjama? Ja kes see punapää ta kaasas üldse oli?

Ma jäin ootama uut pilku, teise häälega öeldud sõnu. Kas siis tõesti olid juba unustatud meie hullused? Kas siis mind tõesti ei tahetud ära tunda? Kuskil pidi siin peituma mingi arusaamatus.

Ent selmet minu poole vaadata, kuulas Krista oma kaaslast, kes ette pani ära minna. Mind aga austati ainult põgusa pilguga nagu vältimatu almusega. Sellest välja loetud või selles kujuteldud lahkuseraasuke olekski mind juba lohutanud, kui mitte Krista otsekohe selle järele poleks pään oma saatja poole pöörnud ja oma poolelijäänud lauset jatkanud.

Ma kannatasin rängalt.

Toibuma hakkasin vähehaaval alles väljas, kus sadas aeglast, pehmet, hääletut lund lopsakate räitsakatena.

Raudhammas oli siin muutunud nagu sulust välja lastud nooreks loomaks. Ta jooksis meie ees ja taga, ta katsus laternapostide tugevust, vigurdas järele eeskäijaid, vehkis kätega, võttis vahel ülipikki samme, vahel jälle tippis imelühikestega, mätsutas ajaviiteks lumepalle ja pildus neid huupi siia-sinna, ise meie varjule pugedes.

See oli juba tema viis oma koerustega teiste meelt lahutada. Ja seda ta juba taipas, et ei minul ega Hermaal olnud tuju kõige mõnusam.

Nüüd võttis ta meie kõrval hoogu ja laskis rentsli-
jääl liugu. Nüüd kõlistas ta ühe arsti öökella. Vahel
sekka käis ta ka meie juures lõõritsemas, kas me vahest
juba lahti oleme saanud oma mornusest.

Äkki käis hele klirin. Lumepall oli purustanud
kinovitriini üle uulitsa. Raudhamba kannad välkusid
kõrvaltänavasse.

Tore poiss, see Raudhammas, kuidas ta oskas meie
melanhooliat ravida! Herma pahandas küll tema
uulitsapoisi-tempude üle, kuid meie tee edenes nüüd
juba kuidagi kebjemalt.

Raudhammas oli meist ette jõudnud, ta ootas juba
Herma aiaväraval, et meid jumalaga jätta.

— Ei, nüüd tulete sisse mõlemad, kutsus Herma.

— Mina mitte. Mul pole aega. Pean ruttama,
vastas Raudhammas surmtõsiselt.

— Ja kuhu siis veel nii hilja?

— Politseisse! Ja veel enne keskööd. Pärast ma
mõtlen vahest ümber.

— Mis teil arus on! Mis teil ümber mõelda on?

Meie keeldudest hoolimata oli ta juba minema
pühkinud.

— Ei teda hullu tea uskuda, ütles Herma, kui
mööda aiateed maja poole astusime, lähebki viimaks ja
annab end üles. On teine juba kord niisugune veidrik . . .

Tükiks ajaks jätkus sellest Raudhamba numbrist
meelelahutuseks. Hiljem siirdus meie vestlus muusi-

kale, meie vanadele vaidlustele ja ühistele harrastustele. Kuni alumiiniumkann elektriheetjal soojenes, proovis Herma klaveril üht ja teist katket, mida ta oli kontserdil kuulnud teisiti tõlgitsetuna, kui tema ise oleks käsitanud.

Kõik meie kõnelused ja ajaviited jäid aga petlikuks päälispinnaks. Sees, vähemalt minul, polnud rahu.

— Sa kannatad? küsis viimaks Herma ja mul hakkas häbi.

Kas tahtis ta, et nüüd mina hakkaksin samuti temale pihtima, nagu tema minule oma südant oli puistanud? Mis küll sundis mind üldse sisse tulema ja siit lohutuslootusi otsima?

Vastuseks ma vaikisin. Ent mu nägu reetis mind, ma kummardusin alla.

— Ma näen ju, sõnas Herma pärast pausi ja silitas korra mu juukseist üle, endal meel härras.

Mul oli veelgi piinlikum. Ei, nii ma poleks ilmaski tahtnud tema ees esineda.

— Ma ei oska sulle midagi öelda, midagi pihtida, sain ma viimaks öelda ja lasasin:

— Sina oled hää. Anna mulle andeks!

Sõnad olid tahumatud, langesid kuidagi raskelt alla.

— Mul pole midagi andeks anda. Mida peaksin ma sulle andeks andma?!

— Kui ma sinu poole sisse astusin, siis mitte selleks, et endale lohutust otsida, vaid . . .

Ei saanud edasi öelda.

— Tule, istu sinna diivanile, räägime säääl.

Tõusime. Ta mähkis end koduselt oma salli, puges üles diivani nurka ning jäi ootama, mis ma ütlen, et siis tulla oma abiga ja nõuga. Ma viivitasin. Ta kaebas enesel külm olevat ja ma pidin talle teed ulatama.

Kui ta nii istus, käes väike portselantass, pikad sõrmed alustassi ümber, jalad enese all koos, pikad silmaripsmed alla vajumas iga rüüpe aegu, tuletas ta meelde Raudhamba soovi teda klaaskappi sulgeda ainult vaatlemiseks. Nüüd tõesti tundus ta esmakordselt olevat ilma nende vastuoludeta, mida ma temas alati nähtavasti olin enam otsinud kui tõeliselt leidnud. Nüüd ta oli tõesti niisugune väike, hääsüdameline tütarlaps, südameks ainult helide salapärane ja tabamatu maailm.

Ma võtsin ta käest vastu tühja tassi, küünitasin selle klaveri äärele ja painutasin ise oma päa ta käte vahele. Ma polnud kunagi varem laskunud sellise sentimentaalsuseni. Aga nüüd oli mul üksstapuha. Nüüd lasksin ma ennast triivida, kuhu tuul juhtis.

Herma paitas jälle mu juukseid. Sõnu oli meil nii vähe.

Kui ma nõnda vaikseks olin uinutatud ja mu sees kõik rahulikuks jäänud, katsusin uuesti lõpetada oma äsja pooleli jäänud lauset:

— Anna mulle andeks, kui ma sulle liiga teen, aga ma pean sulle tunnistama, et ma sinu poole sisse ei astu-

nud lohutust otsima — nüüd näen, et ka seda oli tarvis —, vaid selleks, et sind . . . jumalaga jätta.

— Kuhu sa siis mõtled minna? küsis Herma naivselt.

— Ma ei tea isegi. Aga sa võib-olla aimad seda paremini. Sa nägid kontserdil . . .

— Sa abiellud?

— Ei. Kust sa niisugusele mõttele tuled? See oleks ju kõrvaline.

— Ja mis see päämine siis on?

— Armumine.

Herma naeratas, naeratas kaastundlikult, nagu oleks armumine mingi lootusetu ja möödapääsematu hädaoht, millele saab ainult kaasa tunda. Ta jäi vaikseks, pigistas huuled kokku ja tõusis püsti.

Ma hakkasin minema. Eeskojas ütles ta:

— Üht asja pead mulle siiski lubama . . .

— Kui see mul võimatu pole . . .

Ta näppis paar korda purukübemekest mu käiselt ja lausus:

— Kas lubad mulle seda võlgujäänud Chopini siiski tasa harjutada . . .

— Kui minu pärast, siis palun mitte. Ma pole väärt . . .

Ma haarasin ta käe, kummardusin alla ja tõstsin ta sõrmenukid oma suule. Siis väljusin, ilma et oleksin talle suutnud otsa vaadata.

6. Asjade traagiline üksindus.

Töölt tulles oli minu esimeseks mõtteks üles otsida Krista, sest eileõhtune kontsert kipitas mul veel pinnuna hinges. Olin hagane ja sõjakas, valmis kõike kaalule panema, et ainult saada tõe jälile.

Polnud see must kass, kes üle tänava jooksis. Oli Elfenbein ise, kes mind peatas, oma kuulsad läikivad kingad jalas.

— Te vaatate minu kingi? küsis ta oma kunstlikuks kruvitud tooniga. Need olen lõpuks otsustanud ise ära kanda. Nad on küll väikesed, aga siiski nii kenad. Eks ole, härra Maiste? Aga ma näen, teid huvitavad rohkem minu kindad? Ah, ärge vaadake, need tõin puhastaja juurest, lõhnavad veel bensiinist. Aga siin on mul küll midagi uut.

Elfenbein kergitas oma palitu rinnataskust valge siidrätiku nähtavale.

— Jockey Clubist, seletas ta edasi. Ah, soovitan vaatama minna, sääl oli nii ilusaid kaelasidemeid. Kuluks teile ära.

— Mind ei huvita üldse seesugused asjad, vastasin pahuralt.

— Kuidas? Teid ei huvita? Aga miks mitte? Ja mis teid siis huvitab?

— Igatahes mitte asjad.

— Ei, härra Maiste, ärge rääkige nõnda! Ärge olge ülekohtune asjade vastu! Nad on ju nii abitud, nad ei saa ennast kaitsta. Nad saavad, võiks öelda, ainult kätte maksta. Teie ei usu? Vaadake, need kingad siin! Olin nii hoolimatu nende vastu, et nad poodi unustasin; nüüd nad siis mõtlevad mulle kätte tasuda. Ilmsi pigistavad jalga. Ja unes... Ma poleks ka ise seda uskunud. Kas teie, härra Maiste, teate, mis tähendab asjade traagiline üksindus?

Enne kui ma sain midagi vastata, jätkas ta ise:

— Minule anti seda mõista unes. Sest nagu Dante *Uues elus*, kuulsin minagi poolnes üht häält. „Pane kirja,“ öeldi mulle, „see ilmutus asjade traagilisest üksindusest!“ Aga ma pole Morgenstern või Rilke, kes seda oskaks. Ega ammugi Dante. Ja üldse kellele? Sest kes mõistaks mind?

— Vahest Freud? osatasin ma.

— Vahest ka, ütles Elfenbein, ilma et ta mu pistet oleks teatavaks võtnud. Mis teie arvate, kas maksaks

mul temale sellest unenäost kirjutada? Huvitav kaasus, eks ole?

— Aga ma pole veel midagi kuulnud. Kust mina võin teada?

— Ah jaa, vabandage mind, teil on õigus, ma pole teile veel jutustanud. Aga mul on sellest nii imevähe jutustada. Oli ainult suur tühi ruum, videvik, inimesed kõik kuhugi kadunud, jäänud ainult üksik laud ja sellel minu kaks kinga, needsamad, mis jalas, aga mitte kõrvti, vaid juhuslikult teineteisest kaugele visatud, kumbki nii omaette, nii äraütlemata üksinda ses hüigla-suures tühjas ruumis, et ma nende üksindusest otse füüsilist valu tundsin ja üles ärkasin — nuuksudes.

— Ja siis?

— Ei muud midagi! Ah jaa, see salapärane hääl veel. Aga kas sellest pole veel küllalt? Kujutelge ainult: milline lohutamattus! Kaks ühte paari kinga, kumbki sihib omaette tühjusse. Sellesse sisse tunda kõige oma olemusega . . . Ma usun, teie mõistate mind, miks ma nuuksuma võisin hakata. Või mitte? Või ütlete ka teie: hüpertrofeerunud tundelisuus? Ja soovitate mulle broomi, jalutust, sporti? Kõike seda naiivset lihtlabasust, mida arstid igäühele soovitavad sama mõõdupuu järele? Nende retseptide jaoks on ju kõik inimesed ühesugusest taignast. Mis ütleb neile hinge komplitseeritus? Nad soovitavad bromuraali, aga bro-

muraal ärritab mind, selle asemel et rahustada, äratab üles, selle asemel et mind magama panna. See on nagu riimiga. Teie armastate puhast riimi, eks ole? Aga minu kõrvale on puhas riim lihtsalt valus. See on nagu krapp lehma kaelas. Muide, unetuse vastu katsun nüüd õnne veronaaliga . . .

Kuigi ma tujus polnud teda palju kuulata, jatkas ta oma lobisemist ning maha ta minust ei jäänud. Olevat mina ju üks neist väheseist, kes temast võiksid aru saada, kui ainult oleks hääd tahtmist. Teised nägevat ju temas ikka ainult pajatsit. Aga mis minevat talle korda teiste inimeste arvamused? Inimesi ta ju suurt ei armastavat. Kui juba midagi, siis inimkonda. Ja ka asju. Et ka asjad oskavad tema südamele kõnelda, seda olla veel kord kinnitanud ta öine unenägu.

Juba olime korda kaks mööda kõndinud majast, mille ükselt vastu paistis silt: J ü r i L e e t m a a — a d v o k a a t. Ma tüürisin ikka mööda, et tagasi pöörduda alles siis, kui olen Elfenbeini enda küljest lahti raputanud. See aga polnud nii lihtne. Hulgutasin teda mööda kitsaid ja konarlikke tänavaid, väsitasin teda mäkke tõusmisega. Tundsin ta vigurdatud ja kõvera kõneviisi tagant suurt lohutamatumat üksindust, ja mul oli kahju teda järsku eemale ajada. Mitu ringi tehtud, olime viimaks välja tulnud samale paigale, kus me teineteist olime kohanud. Ka meie vestlus oli tagasi keerdunud oma lähtekohta.

— See on ju naeruväärt, see teie asjade üksindus! hüüdsin ma viimaks.

— Ei, härra Maiste, ärge rääkige nõnda! Te ei tunne veel elu ega kõiki üksindusi. Inimene saab oma üksindusest veel jagu. Aga, palun, samm allapoole. Kujutelge kolmeaastast last ihuüksinda ääretus ürglaanes. Kas ei ole paljas mõte sellest juba pisut õudne? Looma abitus üksinduses on veelgi kisendavam. Kuid kõige jubedam on — asja üksindus! Ma nägin eile ühes ajakirjas ülesvõtet üksikust puust Gobi kõrves. See oli kohutav! Viissada penikoormat ümberringi mitte ühtegi teist puud, ainult liiv. Ekspeditsioon einetas selle lehes-tiku varjus. Aga ekspeditsioon läheb minema, puu jääb üksinda, võib-olla kolmsada aastat. See on ju otse talu-matu! Nagu, ütleme, nahkköites luuletuskogu Mont-Blanc'i otsas. Või katkise aeruga paat keset ookeani. Ei, uskuge, asjade üksindus ja abitus on hirksam kõigist inimese üksindustest.

— Jätke asjad omaette, kes käseb teid fantaseerida!

— Milline egoism!

— Egoism on see, kui te asjad enda teenistusse rakendate, oma tundmuse teenistusse.

— Teenistusse? küsis Elfenbein ning jäi hetkeks mõttesse. Ning kui ta mõtted väga sügavale läksid, jäi ta ikka seisma.

Oli paras aeg jumalaga jätta. Ta sirutas mulle vastu oma lõdva käe. Ma pigistasin seda tugevasti, kas nüüd sellepärast, et see nii lõtv oli, või rõõmust, et ma viimaks ometi üksinda jään.

— Ah jaa, ütles Elfenbein äkki virgudes, oleksin peagu unustanud. Õieti sellepärast ma teid peatasingi. Kas on õige, et teid tahetakse teenistusest vabastada?

— Mind vabastada? Miks siis? Pole põhjust. Ma ei tea . . .

Kuigi teadsin Elfenbeini kombeks olevat edasi jutustada ebameeldivaid kuuldusi, et teist ainult kuidagi rahutuks teha, pidurdas seekordne kumu minu uljust ja sõjakust üsna tugevasti. Ja kui ma viimaks advokaat Leetmaa ukse taga seisin ja kõlistasin, tabasin end sõnu kordamast: „Ükskõik, ükskõik, ükskõik.“

Polnud see Krista, kes ukse avas, oli teenija, kes seletas, et preilit pole kodus. Ma otsustasin oodata.

Mind juhutati kitsasse tuppa Leetmaa kabineti kõrval. Uks mu taga sulgus. Seisin hetke vaikuses. Ruum oli puhas ja puutumata. Värvimata korvmööbel asetses nõnda seina ääres, et iga klient sai siin omaette jääda ilma teist häirimata. Isegi laud ukse lähedal oma pedantselt riidas ajakirjadega, reklaamlehtedega ja kindlustusseltside brošüüridega teenis võrdselt igauht, õieti küll mitte kedagi. Ootetubade nukker üksindus, mõtlesin ma. Juba oli seda minussegi nakanud.

Istusin hulga aega liikumatult ja kuulatasin üksikõrvu. Polnud kuskilt kuulda kippu ega kõppu. Viimaks ometi ilmus ahju küljeservalt nähtavale musta kassi haigutav nägu. Loom oli end püsti ajanud, küüru selga tõmmanud ja, tagumik püsti, tegi nüüd oma esipoolega minu ees sügava reveransi, austas mind ühe pilguga rohelistest silmadest ja heitis siis muheldes uuesti maha, valgeid käpaotsi mugavalt enese alla tõmmates. Mis teadis tema, elukutselt üksiklane, asjade üksindusest, kui ta polnud üllatatud minu olemasolustki?

Ometi viimaks helistati. Üksainus mõttesähvatus Krista lähedalviibimisest peletas kõik mu varus-olevad etteheitel, arupärimised eelse kohta, millega olin siia tulnud. Lendus mu üksinduskurbuski.

Ent polnud see Krista, kes üle läve astus. Oli eilne punapää kontserdilt, näpu otsas pikergune pakike, nägu õhetav ja silmad ringiekslevad, ilma et mind oleksid tahtnud näha.

Ta põristas oma tühja nina suurde taskurätikusse, kummardus laua kohale, kust leidis midagi väga huvitavat, mida ta silmist ei lasknud ka siis, kui läks enda alla tooli tõmbama.

Hakkasin aknast välja vahtima. Mu toakaaslane sirvis ja segas lugemisriita. Uuris vahest elukindlustuse tingimusi. Siis lakkas lehekäänmine. Kas põrnitses ta nüüd mind altkulmu?

Aga peagi tuli Krista ning senine pikk, piinlik ja tarretav vaikus paiskus segi. Ootetuba hakkas elama, ärgates tulija lähedussoojusest.

Krista tutvustas meid. Pakikese eest, mida punapäa tähtsa kummardusega edasi andis, ta tänas, kuid ei avanud seda ega võtnud kaasa, kui me teise tuppä siirdusime, vaid pani selle minu rõõmuks kuidagi ükskõiksest ahjuservale kassi nina ette. Must pehme loom virgus säääl, kohendas käppi ja hakkas mõnuldes nurrama, kui me väljusime.

Mu värske tuttav, härra Rimmelgas, oli minust tublisti vanem, vahest üle kolmekümne juba. Ta näo ja juuste puna toonitasid veelgi tedretähed, mis kevadpäikese käes olid nähtavamale tulnud. Või mõjus Krista kuumuski neisse ergutavalt?

Ta vabandas ennast, palus meid kahekesi jääda, kuna tal veel jäänud kuhugi käik tegemata.

Meie jutt sõlmnes kiiresti. Härra Rimmelgas osutus linnalähedaseks maapastoriks. Sellest oli mulle küllalt vaidlusalust virgumiseks.

Mulle oli ju iga ametlik usk orgaaniliselt vastik ja igas vaimulikus otsisin ma eeskätt silmakirjateenrit. Minu arust ei saanud kristlikkus kuidagi sobida materiaalseste huvidega, mis pastorikutsega igal pool kaasas käisid. Minule kehastas uskliku inimese täiskuju see kaheksakümne-aastane ühekäega baptist, kes oma talu oli lastele kinkinud ja kes ise elas täiesti muretult nagu

lilleke või linnuke Vastses Testamendis, paludes ja tänades ainuüksi oma jumalat, kes ta eest hoolitses ja temasse niipalju teise maailma rõõmusid istutas, et ta elu oli üksainus õnnis minek Issandasse. Usklikkus kui elukutse, mitte aga ilmutus — see oli mulle mõnitav paradoks. Ma pidin ennast ikka pidurdama, et mitte ise mõnitusteni minna opositsioonituhinas, kui jutt tuli kirikisandaist.

Mis ime siis, kui Krista tagasi tulles me pastor Remmelgaga juba harjapidi koos olime. Tema juurdetulek aina tõstis mu kisklemislusti, liiati kui ma märkasin, et meie vastamisi seatud sõnarelvad teda ülimalt huvitasid. Olin pääle tunginud ja pastor oli parajasti lööki pareerimas:

— Ei, teie mõistate mind valesti! Kirik, see on kui perekond, ja kogudusetunne, see on üldse üks kõrgemaid tundeid, mis inimesele antud. Kas ei püsi riikki koos sellel ühistundel? Veel enam, meie riiklik iseseisvus võlgneb tänu just kirikule, sest et ta siit on saanud seda kitti, mis teda koos hoiab.

Miks peab seda kitti just kirikust otsima, vaidlesin talle vastu. Kas härra Remmelgas siis tõesti mõtleb, et ühistunne on kiriku monopol? Möönsin, et seda ühtekuuluvustunnet kasvatati vanasti võitluses patronaadiõiguse pärast. Aga nüüd, kus kantslid juba nii-öelda oma meeste käes, pole kirikuil enam palju poliitilist mõtet. Muidugi, nüüd käib võitlus kohtade pärast üli-

õpilaste seltside ja korporatsioonide vahel, aga vaevalt on rahval huvi selle vastu, millisesse organisatsiooni hingekarjane kuulub.

Pastor Rimmelgas polnud nii ülbet juttu vist ammu kuulnud. Ta hädaldas:

— Teie arvates on siis kirik üleaurune . . .

— Ja muidugi. Nagu pimesoolikas. Kirik on oma töö teinud, kirik võib minna.

See kõlas peagu nii, et härra pastor võib minna! Kuid seda ta ei mõelnudki teha, vaid ümberpöörduvalt, ta ligines kutsumatult teelauale, mida Krista hakkas korraldama.

— Kiriku teeneid ma ei taha salata, lisan ma pehmemalt talle sinna järele. Need on aga teissugused, kui teie arvate. See mees, kes kirikust koju sõitis, kukalt sügas ja eneselt küsis: aga kes siis jumala löi? või: kas jumal võis Aadama õunasöömist ette näha? — see mees vähemalt tõi kirikust oma ajule toitu kaasa. Temas vähemalt tärkas kahtlus ja mõtlemine. Ta kahtles, ja ta oli. Rahvas kahtles, rahvas oli. See mõtteärkamine oli tähtsam kui nende käskude ja salvide allaneelamine, mida juba lapsepõlves sisse villiti.

— Kas teate ka, kes see on, kes teis nõnda kõneleb? küsis Rimmelgas ja oli hirmus tõsine. Piiblikeeles ütleksin teile, et see on madu. Seesama, kes Eevat meelitas.

— Kas madu üldse saab meelitada? küsis Krista vahele. Mind igatahes madu ainult ehmatab. Aga nüüd palun teid see jutt jätta ja teelauda asuda.

— Oleksin mina see Aadam ja teaksin ette kõik karistused, ma eelistaksin siiski õuna süüa, jätkasin mina, kuna Rimmelgas seepäale üsna naiivselt ja abitult küsis:

— Aga misjaoks?

— Aga selleks, et silmad lahti läheksid! Päälegi patt, tahtlik patt vajab julgust. Need kaks säääl Eedenis olid sangarid. Julgesid omapääd talitada, julgesid pattu teha. Seda nende julgust olla iseenesed hindan ma kõrgemaks kui hääd juhust näidata oma jumalakartlikkust.

Rimmelgas ei tahtnud minu sõnu tõsiselt võtta. Need kõlasid talle liiga pentsikult.

— Ja teie arvate siis, haaras ta mõtteid teisest nurgast, et kirik peaks nüüdsest pääle õpetama, et patt on üks kangelase asi? Et kes tahab kangelane olla, tehku muudkui pattu? Teie mõtted on ju absurdsed!

— Igaüks ei tulegi patuga toime, ütles Krista seepäale.

Rimmelgas mõötis teda etteheitva pilguga.

— Ja muidugi, täiendas Krista, mulle ei meeldi pörugi, kui keegi patu jätab tegemata kartusest või argusest. Niisugused nartsud pole midagi väärt.

— Aga käskude täitmine nõuab veel palju suuremat kangelasmeelt! hüüdis Rimmelgas. Kui poleks keeldu-

sid ega hirmu karistuse ja tasu hääteo eest, mis hoiaks siis veel inimesi vaol? Siis oleks ju püsti põrgu lahti!

— Teil pole usku inimese loomusse, härra Rimmelgas, ütlesin ma vahele. Te arvate, et inimene on laps, keda vaja kurja juurest ära hirmutada või ära meelitada?

— Ja muidugi! Ja kui pole usku taevasse ja põrgusse, ei saa ka moraali olla.

— Arvate, et usk tagab moraali? vaidlesin vastu. Siis peaksid pastorid olema need kõige moraalsemad olevused. Kes aga seda usuks?

— Inimene on ju nõrk ja ekslik, ka siis, kui ta on pastor, vastas Rimmelgas vabandavalt. Ega me ei kutsu rahvast järele tegema oma nõrku tegusid. Me kutsume teda kuulama püha sõna ja selle järele käima.

— Selles ongi viga. Õpetage parem maise eeskuga kui püha sõnaga. Siis ma saaksin vähegi aru kirikust ja moraalist.

— Teis on kriitilist vaimu liiga palju. Ega see veel pole mingi voores.

— Seda kriitilist vaimu on, tänu taevale, teisteski inimestes, jah, kogu rahvas kaunis tubli annus. See vürts ei lase meid hallitama minna, sähvasin vastu.

— Eitamisvaim on vene pärandus, torkas Rimmelgas, küll see ajaga kaob.

— Ei, see kiht asub sügavamal, kui teie oletate. Võime tänada, et ka kirikul on siin oma teeneid.

— See on küll uudis!

— Teened sellepärast, et kirik on luterlik, tähendab, pisut protestantlik, kriitiline. Sää! lubatakse natuke ruumi ka mõistusele. Mõistus aga, nagu teate, on kuradist. Anna kuradile väike sõrm, siis võtab ta su endagi. Kantsel oma ratsionalismiga on aidanud usku lahjendada ja käärkambri ukse kaudu on sisse pugunud mõistusekurat, madu, või kuidas te seda ise tahate nimetada.

— Ühes asjas sihite õigesse kohta. Meie kirik peab midagi katoliiklusest uuesti õppima. Kõigepäält küll enam sõnakuulmist, autoriteedi kummardamist, usku, pimedat usku.

— Hilja, hilja, meie rahvas pole harjunud usaldama päid, kes tahavad tema eest mõelda. Pimedat rahvast oleks muidugi hää karjatada. Aga pidage meeles, ajalugu tagasi käända oleks võimatu. Olen rahvast paremas arvamises kui teie. Aga teil juba ameti tõttu peavad olema teissugused vaated . . .

— Ei, mitte ameti tõttu, sää! te eksite! Aga vaa-dake ise ringi. Kui kaugele jõuaksime, kui annaksime igapähele õiguse kaasa räusata? See oleks ju anarhia. Ei, kord peab olema ja autoriteet. Päälegi, kas pole inimestel enestel kergem, kui nad teavad, et keegi nende asemel mõtleb ja tegutseb? Muidugi sel juhul peab olema rahva usaldus. Iga inimene ihaldab ju salajas juhti ja juhatajat. Ja rahvas leiab ka iseenda alles siis, kui ta ennast ühe kõrgema juhise alla painutab.

— Teist kõneleb naiselik passiivsus, vaidlesin ma vastu. Kui hobune kõnelda mõistaks, siis ta hüüaks teie keeli: andke mulle piitsa, et ma sõita saaksin.

Krista protesteeris nüüd kõigepäält selle vastu, et ma sõnale „passiivsus“ ette olin seadnud „naiselik“. Ülekohtune eelarvamus! väitis ta. Ja siis üldse, põhimõtete üle võivat me vaielda mujal. Polevat kuigi viisakas nende pärast unustada iseendid, teda ja ta lauda.

Juba oligi lõdvenenud sisemine pinevus vaidluste puhul, mis kuhugi välja ei viinud, vaid edvistavaks sõnapildlemiseks hakkasid muutuma päältkuulava Krista ees. Hakkasime teed jooma sinilillelistest tassidest, mida Krista seletas hollandi portselaniks.

Alles nüüd hakkasin nagu esmakordselt nägema ümbrust ja ka Kristat ennast. Ta oli rietatud tavalisest rõõmsamalt: valge siidbluus lahtise kraega avas ta kaela laiemalt, kui ma seda senini olin näinud, tegi ta rõõmsamaks ja kuidagi lillelisemaks.

Tuba, kus me viibisime ja kus nüüd ringi vaatasin, tundus pigem antikvariaadina kui stiilselt sisustatuna. Põrandat kattis suur pärsia vaip. Selle ääri mööda oli laiali asetatud laudu ja toole igas stiilis. Taamal ilutses isegi sohva madam Récamier ajast. Seinu varjas päratu hulk pilte, enamasti venelasi, Aivazovski meremaale, Šiškini ja Kleveri metsi, Makovskit ja kõike seda tühist väljaveokaupa, mida optandid taotsesid Eestisse vedada ja mis veel jäänud edasi müümata. Üks rokokoo-peegel

tõusis maast lakke, selle kõrval pärlmutterruutudest lauakesel klaaskupli all käis veider kell ringiliikuva raoga. Vähe edasi, sääl, kus seinal oli kinnitatud miniatuurmaale, seisis vitriin portselani, kristalli ja klaasiga. Kõige selle korratu poerikkuse valas oma helendusega üle tilgutitega kroonlühter keset dekoratiivset kribukrabu mitmest ajastust, mida asjatundjad väärtuslikuks kunstiks pidasid, mida vaheltkauplejad varitsesid ja millele jahti peeti.

Vastutust kõige selle stiilituse eest eneselt ära veeretades seletas Krista, et ta onu on niisama kirglik korjaja kui minu šeffki, ainult selle vahega, et onut huvitavat eeskätt esemete turuväärtus. Krista ise võivat vahel otse vihata seda kolikambrit.

— Asjata, preili Leetmaa, segas pastor vahele, teie ei tea aimatagi, mis varandusi kõiki see tuba sisaldab. Teie onu tunneb asja ja te peaksite aina rõõmu tundma.

— Aga millest siis? küsis Krista.

— Mõtelge ometi, mis see tähendab, kui see kõik rahaks teha! Kuipalju sel teel on Venest varandusi ja kunsti ära päästetud! Eks see saa kõik kord teie enese omaks . . .

Krista tegi põlgliku liigutuse:

— Ma saaksin veel aru, kui mõni asi mind isiklikult huvitaks. Aga selle prügi ma pühiksin enamasti üle ukse. Mul enesel on küll üks kallias, mida ma nii

hoian . . . Ma võiksin teile seda ju näidata, kui see teid huvitab. Oodake!

Krista kadus kõrvaltuppa. Rimmelgas tõusis püsti ja, teetass käes, kõndis ühe maalingu alt teise ette väga asjaliku ja tähtsa näoga. Ma hakkasin seda meest miskipärast jälle nägema koomilisest küljest, kuigi meie äsjane vaidlus mind tema kui partneriga üürikeseks lepitask. Ma tahtsin nüüd, et kui ta sääli vitriini ees nõnda ukerdas, kas kuidagi komistaks või teetassi maha pillaks. Midagi sellist aga ei juhtunud.

Kui Krista tagasi tuppa astus, küsis Rimmelgas, ikka veel ainiti midagi vahtides:

— Teil on siia jälle uut juurde tekkinud?

Küsimus mulle ei meeldinud. Kas siis Rimmelgas tõesti juba nii üksikasjaliselt tundis selle korteri sisseaset? Vaatasin küsivalt Krista otsa. See viskas hooltult:

— Ei mina tea. Mind see ei huvita. Onu pole midagi öelnud.

Ta pani lauale pisut suurema kui vaksapikkuse antiikse terrakota kuju.

— Minu lemmik! Kuidas teile meeldib?

Vaatasin kuju lähemalt.

Kõrge seljaga aujärjel istus pikas hiitonis jumalanna, jalad järile tõstetud, käed põlvedele pandud. Parevalt õlalt vasakule küljele laskus lint, millel veel näha võis karmiinpunast värvi, nagu hiitoni alumisel äärelgi. Juuk-

sed olid müürikujuliselt laubale tõstetud, kust nad kuues palmikus seljale langesid. Kuju seljale olid märgitud järgmised tähed:

ΔΙ^ο ΝΥ^ο CΙ^ο Υ

küllap vist voolija nimi.

— Minu kaitsejumal, seletas Krista. Foiniikia Astarte või kreeka Gaia, nagu asjatundjad seletavad. Ja kujutelge, nüüd ta on siin, põhjas! Kui ma väga üksik olen, võtan ta välja, vaatan, mõtlen ja tunnen, et tema on veelgi üksikum, veelgi mahajäetum . . . Ja siis hakkab eneselgi soojem ja hubasem . . .

Ta võttis ja hellitas statuetti sentimentaalselt nagu väikest last. Kuna mulle tundus, nagu oleks sellesse usaldatud osake Kristast endast, siis vaatlesin jumalannat erilise hardusega.

Remmelgal seda õrnust asja vastu polnud. Mulle paistis, et ta on nimme aukartmatu ja toores selle juba kunstiliseltki väärtusliku eseme vastu, sest kui ma talle kuju vaadata pakkusin, haaras ta kinni selle pääst, kuna see osa talle lähemal oli. Ka Krista tundis seda põlastust ja soovis kuju kohe tagasi saada:

— Andke ta siia! Jumalatega ei tohi mängida!

Ent Remmelgas polnud nõus väärjumalat käest andma. Vahest ärkas temas alateadlikult üles ta ametivendade vaim läbi sajandite, kes puuslikud purustasid, tõnnivakad laiali puistasid, rahvalaulud loriks tembeldasid, külakiiged maha raiusid. Krista ärrituseks ta viskas

kuju oma peost väljakutsuvalt kõrgele, et seda siis kinni püüda. Kuid väike vääratust ja säääl see juba lamas põrandal mitmes tükis. Krista kiljatas ja ta silmad valgusid vett täis.

— Ärge puutuge, hüüdis ta vihaselt Rimmelgale, kui see maha kukitas, et tükke kokku korjata. Minge eemale! Teil peaks häbi olema!

Rimmelgas jäi süüdlase näoga sõnatult seisma, kuna Krista tükid maast minu pihku tõstis.

— Rahustuge, preili Leetmaa, ütles Rimmelgas, rahustuge ja vabandage mind väga, ega ma siis nimelt... Seda saab ehk veel kokku kleepida . . .

— Teie olete naiivne või püsti loll, sähvas Krista vastu.

— Killud toovad õnne, julges Rimmelgas veel vastu visata.

— Olge lahke, pilduge siis terve tuba segi!

— Ärge nüüd tõesti minule nii kuri olge. Mõtelge, asi on ikkagi asi, ükskord ta ikka peab purunema.

— See polnud asi, see oli palju enam!

— Viimaks ehk jumal? Noh, siis see teie jumal oli küll väga habras . . .

Kuid enne kui Rimmelgas oma lause lõpuni sai, katkestasin mina teda:

— Jätke see resoneerimine! Siin ei ole leeritud.

Arvasin, et ta nüüd solvub, aga ei, ta ainult hakkas uuesti vabandama. Ta kahetsevat oma tegu, paluvat

kõigest südamest andeks ja katsuvat seda Kristale mitmekordselt tasuda.

Nagu selle kinnituseks pistis ta käe püksitasku, et säält välja tõmmata — arvasin rahapunga. Ent polnud see rahapung, mis välja tuli. Oli suur lillakat kirja taskurätik, mille ta, nagu ennist, peole laotas ja millesse kõige oma erutuse nuuskas. Taas pani ta nuusatu hoolikalt kvadraatide vahele ja tõukas tagasi tasku.

Kõik see sündis kuidagi tähendusrikkalt kõiges oma kentsakuses. Tekkis piinlik paus. Ma tõusin ja laususin:

— Võib-olla ma segan teid?

Kuid Krista keelas:

— Sellest ei või juttugi olla, et teie lähete!

— Siis lähen mina, ütles Remmelgas ja tõusis omakorda.

Krista vaatas kella.

— Teilgi oleks veel ligi tund aega rongi minekuni. Aga ma ei mõtle teid kinni pidada.

— Õieti on mul aega poolteist tundi, venitas Remmelgas, oma kella vaadates.

Ent juba oli Krista tõusnud teda ära saatma ja Remmelgal polnud enam mahti ette tuua teisi siiajäämise ettekäandeid.

— Niisugune põikpää! hüüdis Krista, eeskojast tagasi tuppa tulles. Ta istus toolile ja jäi, käed rüpes, eemalt üksisilmi vahtima statueti-tükke minu ees laual.

Ma astusin tema juurde, aga Krista juuksed, mida ma nüüd katsusin silitada, olid sama tõrksad nagu ta hingki sel hetkel.

— Ja niisugune julgeb veel mõelda, kõneles Krista nagu endamisi, julgeb arvata, et mina . . . Oskab meelitada . . . Eile saadab lilli, šokolaadi, veab mind kontserdile. Ja täna . . . Oodake üks silmapilk.

Krista läks ja tõi ootetoast Rimmelga pakikese. Sellest koorus välja sinine karp, karbis aga puuvilla sees merevaigust kaelakee. Võisin kadedalt nentida, kuidas nüüd hetkeks ununes purukslöödud jumal, ununesin mina. Tühised kollased läbipaistmatud munakesed — aga kuidas nad näo rõõmsaks tegid, nii et ma tahtmatult ohkasin. Krista virgus. Unistava naeratusega pani ta ehte tagasi karpi ja seletas ise:

— Kaval on ta siiski, nagu kunagi punapääd. Ma tean kõiki ta tagamõtteid. Tal on kujutlus, et ma olen rikas, ja et kui mu onu kord sureb . . . Teate, ah, vabanda, tead sa, mida ta õieti minust tahab? Vahest aimad? Üksainus päänoogutus minu poolt ja ma oleksin ta naine.

— Tema naine?!

Siis oli Uhakul ikkagi õigus, käis mul mõte pääst. Kõneles ta ju Krista rikkusest kui söödast.

— Ah, mulle on see kõik nii läila, ütles Krista ja viskas karbi eemale. Ütle, kas ma tõesti nii välja näen,

et ma kuhugi mujale ei kõlba kui ainult mehele? Aga nad saavad veel kõik näha! Seda ma ütlen.

Ma ei küsinud, kes olid need „kõik“.

Tal olevat plaan siit varsti kaduda ja mitte nii pea tagasi tulla. Juba enne suve ta minevat ära, sõitvat võib-olla Viini, võib-olla Berliini, näitekooli nimelt. Kui ta kord tagasi tulevat, siis ainult esimese järgu näitlejana. Või arvavat mina, et selleks on juba liiga hilja?

Mulle tuli uudisena see nii tõkketa avaldatud soov ära sõita välismaale. Kas siis meie vasttarganud armastuski ei pidurdanud seda tungi? Ma otsisin vastu kaalu:

— Näitlejaks? Mis mõte on näitlejaks hakata? Tunned sa siis eneses mingit annet või kutsumust selleks?

Tõepoolest, kõike muud võis tast oletada, mitte aga erilist näitlemistalenti. Ei osanud ta vigurdada ei hääle, keha ega miimikaga, alati oli ta otsekohene, vähemalt minu vastu, ei edvistanud, ei tundunud teesklejana, ei katsunud särada vaimukusega . . .

— Ma t a h a n nõnda ja see on kõik, vastas Krista kiusliku visadusega, peagu tusaselt. Ma juba oskan inimesi ninapidi vedada . . .

— Ninapidi vedamisest näitlemiseni on ikka vaks vahet, arvasin mina.

— Ja mis ma siis peaksin siin pääle hakkama? Kas tõesti meest ootama? Ei, mina ei mahu neisse raamidesse siin. Mulle on vaja midagi suuremat. Kui mul annet ei ole, nagu sina vahest arvad, siis on mul töötahet ja püsivust. Ma võin tööd teha hommikust õhtuni. Ma võin kümme aastat õppida, aga midagi peab minust saama. Eluaeg teiste armuleiba süüa, seda ma ei taha. Ja kui juba sinu preili Uustal mõtleb end läbi lüüa, miks ei või siis mina? Aineliselt on mul ju kergem kui temal. Onu mind juba hätta ei jäta.

Herma mainimine meenutas mulle jälle teravalt, miks ma siia olin tulnud. Ma olin aga juba rahuldatud Rimmelga väljasaatmisega ja ma vältisin nimme kõnet eilsest õhtust, Hermast, kontserdist.

Vähe hiljem siirdusime Krista tuppa.

See oli sisustatud sootu teisiti kui salong, naiseliku maitsega ja moodsas stiilis. Lamp, mille Krista tuppa astudes põlema käanis, asus kolmejaolisel peeglilaual, aga nii madalal, et see meid alt üles valgustas sama kalgilt ja halastamatult kui rambiäärne tuli näitlejaid. Ma tõstsin kaasavõetud statueti-tükid lauale kušeti ees, kuhu istusime ja mille kohal Krista süütas teise, sootu sooje-ma lambi. Tuba tundus ses uues valguses intiimsena, mugavana. Nägin nüüd ainsa esemena, mis rikkus toa ühtlust, voodisirmi kuldselt tikitud lohedega. Selle tagant hakkas silma otsake roosipuu-värvi voodi jalutsist ruutudeks vateeritud kirsspunase tekiga. Siin-sää! sein-

tel leidis moodsaid maalinguid, mille hulgast võis eraldada paari fantastilist joonistust Viiraltilt, Krista enese portreed pastellis ja üht maalingut Vabbelt. Sooja valguse ja kollakate tapetite tõttu valitses toas kõigi esemete vahel harmoonia, mida ei saanuks eitada isegi Elfenbein oma filosoofiaga asjade üksindusest.

Kui mitte see katkilöödud kuju laual . . .

Sellel oli oma ajalugu, nagu selgus.

See oli saadud ühelt noorelt arheoloogilt, kes Krimmis väljakaevamisi juhatanud. Nad olid tutvunud Jaltas, kus see arheoloog oma tervist parandas ja kuhu Kristagi oli sõitnud oma kopsude pärast.

— Minu esimene armastus, naeris Krista.

Ta oli Kristale järele jooksnud tiisikushaigete iharusega ja elujanuga, kes hirmu tundes kiire kaduviku eest püüavad oma ülejäänud elunatukesega tasa võtta kõike seda, mida teised oma pika ea kestes saavad.

— Olin temast muidugi kõrvuni sees. Ühel õhtupoolikul pani ta mulle ette teha väike ratsasõit mägedesse üht koske vaatama. Meie hobused sõitsid kõrvu, tema patsutas sageli minu kõrvi lakka ja pilkus ise pilkusid ka minule. Mina muidugi sulasin. Siis aga muutus tee kitsaks. Tema sõitis ees, mina järel. Viimaks sidusime hobused puu külge ja läksime jala edasi. Paremal oli sügav kuristik ja puude ladvad, pahemal mägi. Äkki näen: uss, otse meie ees! Liigub mööda teed edasi ja kaob viimaks põõsasse. Ma eh-

musin hirmsasti. Tema rahustas mind, hoidis mind enda ligidal. Ta oli niisugune suur ja julge, ma usaldas in teda täiesti. Viibisime kose juures õige kaua. Monotoonne kohin suigutas kuidagi. Ma ei pannud tähelegi, kuidas oli tulnud õhtu. Istusime pingil ega viitsinud ikka veel minema hakata. Ja siis juhtus see...

— Mis juhtus? küsisin ehmunult, nagu oleks uss kuskilt põõsa varjust minu kallale vingerdanud.

— Kui nüüd tagantjärele mõelda, ei juhtunud ju midagi iseäralikku. Ainult siis paistis see nii võõras, nii imelik, nii võimatu...

Mu käed Krista ümber lõdvenesid. Tema aga jutustas edasi:

— Poiss vaatas mulle otsa niisuguste tuliste silmadega. Käsi tegi imeliku liigutuse, et ma... Ma ei teadnud tõesti mitte, mis ta minust tahtis, miks ta näost nõnda muutunud oli. Ta on hull! käis mul äkki mõte pääst. Kuidas ta ometi tohtis nõnda häbematu olla? Kuidas ta võis minu usaldust nõnda kurjasti tarvitada? Kuidas ta üldse julges, häbematu mees niisugune... Ma hüppasin üles, panin kõigest jõust jooksuma. Küllap ma appigi karjusin. Kuidas ma nii kiiresti, päälegi pimedas, hobuste juurde sain, kuidas ma oma kõrvi lahti sidusin, see on mulle mõistatus. Igatahes, kui ta oleks mind veel puudutanud kasvõi näpuotsaga, ma oleksin alla hüpanud. Kihutasin hullupööra, mina, kes ma ise suurt ratsutada ei osanudki. Ainult kui Jalta tuled alt

hakkasid vastu paistma, jäin rahulikumaks. Polnud kedagi näha ega kuulda mu ligidal.

Sellest õhtust saadik tundvat Krista hirmu usside ees ja ka mehi ei julgevat ta enam usaldada. Ikka ta kartvat nende äkilist kallaletungi. Harva leiduvat neid, kelle vastu tal umbusku pole.

— Aga mina? Mind sa nagu ei kardaks?

— Ei, sind ma imelikult usaldan, vastas Krista rahulikult.

Selline usalduseavaldus ei tundunud mulle nüüd kuigi suure komplimendina. Nagu ei võinuks minuski varitseda metsloom . . .

— Ja mis ütles see kavaler sääl hiljem?

— Ma ei näinud teda enam kunagi. Ta sõitis teisel päeval minema. Sain talt ainult kirja ja selle kuju siin kingituseks. Olin talle kõnelnud, kui väga ma neid kreeka väikesi jumalaid armastan. Olin neid tema pool näinud õige mitu. Ja nüüd . . .

— Rimmelgas ütles küll, et killud toovad õnne, liisas ta pärast vaikust, aga ma kardan, tuleb õnnetus. Olen natuke ebausklik.

Nagu Herma, mõtlesin ma.

— Võib-olla on see kuju kunagi tõesti mõneks jumaluseks olnud . . . Ja nüüd ta ehk tasub kätte . . .

— Puhas luule, väitsin vastu ja jutustasin Kristale loo Elfenbeini kingadest, kes ka usub, et need nüüd temale unes ja ilmsi kätte tasuvad.

Krista naeris südamest ja tunnistas üles, kuidas ta minu läheduses alati muutub sootu teiseks, kui ta tõesti on, enneolematult muretuks ja nii avameelseks, et see teda ennastki üllatab. Sellepärast ma ei teadnud, kuidas tema oskab inimestega ka mängida. Mina olevat üldse erand, nagu üks teinegi veel . . .

— Kes see teine on? Ega viimaks see pastor?

Krista tegi põlgliku liigutuse.

— Siis ma juba aiman.

— Kuidas sa seda võiksid aimata?

— Kas see pole see laulja, kellega . . .

Jah, seesama. Ma tundsin mingit kergendust: kui Kristal tõesti rohkem sidemeid pole mineviku ja olevikuga, siis on ju nii kerge teda võõrast pinnast välja kiskuda kõigi inaratega.

Vaatlesin teda armunud pilguga, kuidas ta mu kõrval istus, peen, sale, paindlik kuni alla jalgadeni, endal südames sõnamatu õnnekuus, mõtted ühtepidi littu vajunud imelikust häätundest.

Mis veel tõrksat meie vahele oli jäänud, selle murdisin suudlustes. Ma lihtsalt ei uskunud, et keegi suudaks ihaldada tugevamini kui mina. Mis olid need killud meie ees laual, mis oli see jumalus, mis väärís üldse kõik muu maailm sel hetkel! Midagi sellesarnast pidi tundma ka Krista, sest tema ei talunud enam neid kujutükikesi meie ees, need ainult segavat meid kahte. Ta tõusis ja viis nad ära oma tualeti sahtlisse.

— Asjade traagiline üksindus, naersin ma, kui ta sahtli kinni lükkas.

— Mis see on? päris Krista.

— Asjad võivad kadedaks saada meie õnnele, vastasin talle. Üks luuletaja teadis kõnelda asjade üksindustraagikast . . .

— Kas sa siis oled õnnelik? küsis Krista, mulle kätt õlale pannes ja nii lähilähidalt otsa vaadates. Kogu mu olemine vastas jaatavalt.

— Aga sina?

— Ka mina tahan seda olla.

Vist küll mu õnne iseteadvus oli nii suur, et ma sõna „tahan“ ei tunnud ebakõlana, nagu mõnikord hiljem, kui olin rahutum, kui meie selgesse taevasse siit ja säält tõusis pilvi-mõtteid kasvõi sellest, et ükskord saabub äripäev, mis välja koorib inimese kõigi ta tülivate puudustega, alandavate varjukülgedega, ja mis nähtavale toob odava niidi, millega igaüks on kinni õmmeldud oma ümbruse ja aja külge.

Elasin nüüd läbi kõigi romantikute kõrg-unistusi ja müütikat, seda irdumist maisest ja üleslendu, mis on algusest otsani üksainus reetmine reaalsusele, patt kõigi nende vastu, keda ses nõiutud ringis eemale unustatakse, olgu selleks ligimene, maailma hädad või siis jumal ise, kellele end neil aegadel nii lubamatult lähedal tuntakse, et riskitakse temast ülegi vaatama. Mingi teine, veres kääriv tõde oli siis tajutav vahenditult, tõde, mida pea-

vad paratamatult mõnitama need, kes seda ise pole üldse tunnud või seda enam ei tunne.

Ihu ja hinge vaistud tõukavad ses õhus tegudele, mis eemalseisjale tunduvad läägena, olgu see siis kas kirglik suudlemine või meeletu kallistus, mis pole ju õieti muud kui sümboolne suu, näo, kogu keha konserveerimine, sissemähkimine armastuskiududesse, et ükski võõras ollus ei saaks läbi tungida, uue kesta loomine kahe inimese ümber, algrakukeste liitumisprotsessi kohmakas jäljendus.

Neis sööstides mäletan end vahel kuulatama ja vaatama jäävat, kas see moondumisime on juba toimunud. Ja kui ma siis naeratuse varjust võisin leida mõne kübemekese teissugust ilmatundmist, kui mina seda soovinuks, mingi reetliku tühiku, mõne võõrast värvi varjundi, mõne varjendi, kuhu võidi minna luurama, mõne umbusalduse-kirmetise, — siis tundsin eneses jälle tõusvat seda suurt lainet, mis kõike tahtis kummutada ja üle uhtuda.

Mu enesekindlus, uljus ning usk oma optimismi tagavaradesse näis olevat lõpmatu.

7. Armastus.

Mind on alati erutanud see osa inimesest, mis paratamatult ta meelevalle piiridest välja jääb, mis ei lase ennast kuigi palju juhtida, kuid millele hiljem tagasi vaatad kas kahetsevalt või imetlevalt.

Üks püsiv põhiakord hakkab siin kõrva, mõnikord tasa ja vaevalt tajutavana, teinekord muust selgesti läbi kostvana. Vahel on see minus lamanud rahuldatuna ja rahulikult, nagu toonika, vahel olnud väljakutsuv ja rõhutatud, nagu dominant.

Ses akordis eraldan enne muud kaks tooni. Üks on hingega seotud ja häälestatud eeterlikumalt, kuna siis meelte ümber on hõljumas peen, tabamatute vormidega udu, luues illusioone või tiheda kattena mähkides endasse esemeid mu ümber; seda on alati saatmas kõrgendatud elevus, tung lennata, tõusta, särada, iha muutuda, voolata, otsatusest osa saada. Teine saab alguse kehas, selle kõne on otsene ja järsk, koguni

toores ja hoolimatu; iga pilk ja puudutus on siis varjatud kutse, viibe — voodisse. Vali kasvatus on mind kaua sundinud sellest kui patust eemale hoidma, kuid nõnda on ta mu kiima ainult kasvatanud.

Veel seltsib mu alateadvuse akordi teisi tunge, millest kõvemana kuulduv mina-toon, see, mida taunitakse egoismina, kadedusena või auahnusena, küll aga moraalseks hinnatakse autunde, sisetugevuse või ülimuslikkuse peenendatud vormi all.

Kõiki neid pakitsusi kannab endas mu veri. Ei miskit saa ma selles hävitada ega säält salamahti kõrvale toimetada, küll aga üht-teist varju lükata või ka heledamasse valgusse tõsta. Need tuhandelt sugupõlvelt päritud sisehelgid ja -varjud määravad juba ette sümpaatia, ükskõiksuse või vastikuse astme inimeste, asjade, jah, isegi ilmavaate vastu. Meie mõistus aga tuletab seejuures meelde Väikest Zachest Hoffmanni muinasjutust, kelle viljaks loeti kõik teiste hääde kod, kuigi ta ise lillegi ei liigutanud.

Kaua on minus arenenud ja toimelnud, täiesti lahus üksteisest ja kokku puutumata teineteisega — igatsus ja iharus, hing ja keha. Ja seda juba alates mu esimesest ärkamisest varaseimas lapsepõlves.

Täis jämedatoimelist lõbutunnet uurisin kuueaastasena rõeskes puukuuris, kui väljas vihma sadas, koos majavalitseja pisut vanema tütrega inimeste võrdlevat füsioloogiat. Ent sootu teisi, kuidagi puhtamaid tun-

deid võisin samal elujärgul hellitada ühe pruunijuukselise tüdruku vastu kolmandalt korralt, kes käis õppimas esimesi tähti, hülgenahkne ranits seljas. Talvel ma pildusin teda lumega, ta naeratas vastu ikka vähe hirmununa, kuni juhuslik hoop tal vere suust välja lõi ja ta uludes oma emale kaebama jooksis. Olin siis pettunud ahastuseni, kes-teab kas sellest, et haiget tegin, või et tüdruk oma emale kaebama jooksis. Mu patukahetsusega koos olid mu õilsad tundmusedki mahtis saanud lenduda. Samas aga jätkusid naiivsed kompromismõnutsused blondi ja krussisjuukselise majavalitsetajatütreaga.

Veel hiljemgi jagunes maailm minu jaoks blondiks ja brünetiks pooleks. Esimeses ärkas tavaliselt mu meelasus, teises tajusin paratamatult mingit läbipaistvat vaheseina enda ja teise vahel, ka kui muidused sümpaatiad ja maitsed selle teisega nii ligilähedale sattusid, et võis saada parimaks sõbraks ja seltsimeheks. Muidugi oli pigment seejuures ainult kaasnähtus, vaistude hämaruses pidi olema muid olluseid, mis määrasid ära kahe inimese magnetilise ühenduse laadi.

Siiski, läbi teinud range ja karske kasvatus, ma oskasin oma kirgi vaos hoida kogu oma nooruse läbi. Sellal, kui mu pinginaabrid kiitlesid oma suudetega, oma seiklustega tänavail, pilgaritega lõbumajades või perekondadeski, olin mina soomustatud idealismiga ning ma tundsin häbi teiste avalikkusest, aga võib-olla

raasuke kadedustki. Isegi rindel ei nakanud minusse seltsimeeste rõvetsjev jutt julgustava ajaviitena.

Ent alles värskel üliõpilasena leidsin ma end äkki piiratuna naistest ning ühe ja teisega laskusin vahest pääliskaudsesse flirti. Menu mul ei puudunud, kuid ma eelistasin enam austust ja distantssi. Mu tungide ja alateadvuse akordis hakkas kõige tugevamini helisema üks, nimelt mina-tunde toon. Esikohale oli tõusnud enesearmastuse hõlpus rahuldamine. Palju selleks tarvis ei läinud: natuke tunnustust enda „huvitavusest“, meelitusi välimuse ja omaduste kohta, kõike seda odavat vürtsi, mida vajab edevus. Mu tagasihoidlikkusest loeti välja kes-teab mis sügavusi ja saladusi, ja see võlus veelgi enam. Illusioonide heietamisega ma polnud ka kitsi.

Ainult siis võttis asi vähe teise pöörde, kui seda enesetunnet ergutas armukadedus. Kui tütarlast, kellest äsja olin uskunud, et ta on minusse kindinud või et ta mõtleb ainult minust, nägin enese ees tänaval või kuuldesaalis teisega istuvat, teisega sõbralikult vestlevat, teisele lahkesti naeratavat, teisega koketeerivat, kihvatas midagi minu sisimas. Haav hakkas kasvatama koorukest, mis koosnes nagu armastuse aseainest. Lisisasin indu kallaletungidesse, võtsin kokku oma jõu ja oskuse, et tagasi võita kaduma minna ähvardavat austust. Võisin tänavail järele joosta, akna ja ukse taga varitseda, teeselda kogemata kohtamist ja suurimat

ükskõiksust, luisata ja võtta tarvitusele lubamatuidki vahendeid. Piinlik on tagasi mõelda sellele toorele mina-instinktide rahuldamisele õilsa armastuse petva maski varjus.

Veelgi suuremaks häbemattuseks oli moraalse rahulolu otsimine teise mängu-meelitamisest siis, kui ise ei mõelnudki ehtsate rahadega lagedale tulla. Samas, oma kergemeele keskel, viljelesin nagu voorusena truudust selle tundmatu ja veelolematu vastu, kes vahest kunagi võiks mu teedel risti vastu tulla ja kellele ma peaksin aru andma.

Tundmatu puuslik mu tundmuste tagakambris, keda kummardades ma reetsin reaalsust, ei evinud kindlat kuju, ja ma ei võinud ka oletada, et ta kuskil eksisteeriks. Küll nägin siin ta kätt, sääl ta jalga, siin ta häält ja sääl ta nõtkust, mis tõstis usku ta olemasolu võimalusse.

Tagantjärele ei paista see puusliku soetamine üksnes reaalsuse reetmisena, vaid üldse kõlvatu, sest et ettepetva idealismina. See kannab kokku vabandusi argusele ja teguvõimetusele. Puuslik haihtub, aga truudusele jäädakse truuks ja sellesse hangutaksegi. Nõnda sugeneb tagailmlasi, nõnda valmib hingelt poissmehi ja vanatüdrukuid.

Kõigi mu külmuste ja odavate rahulduste karistusena pidi saabuma kord päev, mil ma ise vingerdasin läbipistetuna armastusest. Olin põrganud vastu tõelik-

kust, mis purustas mu puuslikud, lõi uperkuuti mu vahetegemised brünettide ja blondiinide vahel, ähmastas selged piirid hingelise ja kehalise vahel, painutas mu pää hoolimatult alla. Kõik senielatu paistis nüüd ainult kahvatu eelaimusena sellest suurest elamusest, millest olin võimetu hetkekski lahti rabelema ja mille kohta mul polnud kahtlust, et see on võrratu oma jõult ja igavene olemuselt.

Kandsin oma armastust enesega nagu pehmet ja sooja looma. Vahel ronis ta mu õlale, nurrutas mu kõrva, noolis mu juukseid. Mu kõnnakusse tuli uhkust nagu kunagi väljavalitule, kes evib esoteerilisi teadmisi.

Olin armastusest teadnud kui koosjalutamisest parkides, igatsusest, mis paneb päevas kirjutama kolm kirja, magatamisest, ettekäändest abieluks, kuid isegi romaanidest polnud mulle selgunud, et see võib olla nii sööv, nii kõike unustama panev tundmus, ja et see lõhestab elu enese järsult kaheks: ühel pool vaid helendus, voogamine, tõus ja lend, teisel pool „madal“ elu, täismuresid ja masendavat äripäeva. Viimasest olin minema kihutamas, täispurjed triivisid mind avamerele. Palusin kõiki vägesid, kelle tõugata on meis veri ja vaist, et need juhiks ka minu väljavalitu samale tunnetusele, mis valgustas mind, irdumisele liigmaisest, mis teda võis veel kinni hoida.

Usulisel ärkamisel, müstikute vahenditult jumalaelamusel võiks olla palju sarnasust selle silmade lahti-

minekuga, mis mulle kogu maailma tajutavaks tegi täitsa uues valguses. Ma ei saanud kuidagi aru, kuidas saadi sel puhul tarvitada nii äripäevaseid mõisteid kui „naisevõtmine“, „abielu“, „kurameerimine“, „armuke“ või muud sellesarnast. Selliseid sõnu võisid põlguses tarvitada ainult need, kes polnud midagi veel kogenud, või need, kellest elu juba ammu mööda ja üle läinud.

Nagu langev ese omandab järjest kasvava kiiruse, nii oli lugu minu armumisega. Selles oli sugulust tundedega, mis südamest läbi tuhiseb kelguga kõrgest mäest alla kihutades. Midagi kaasakiskuvalt magusat oli selles, lahtipääsu-veetlust stagnatsioonist, eelaimust purunenemisvõimalusest õnnes.

Kui ma alguses veel võisin kuidagi rahule jääda lühemate koosviibimistega, leppida kohtamistega isegi üle päeva, siis mida ettepoole, seda võimatumaks muutus lahusolu. Vaevalt tööst vabanenud, ruttasin juba Krista poole, muidugi kui ma ei teadnud teda minu kodus juba ees ootavat. Hommiku poolt ööd teineteisest lahkunud, ei tahtnud ma kuidagi oma õnnetunnet loovutada unele, mis ajutiselt katki lõi mu mõtteühenduse Kristaga. Ent varsti hõrenesid unedki ning ulmadesse hakkas läbi imbuma pilte ja meeleolusid õhtusist elamusist. Kui sageli ärkasin, naeratus kogu olemises!

Kust ma ometi nüüd olin võtnud isu lõpmatult lobi-

seda, kuna ma muidu piirdusin ikka ainult hädavajalikuga, lühisõnaliste, nappide eneseavaldustega! Sise mine herkus hõõgutas palavikuliseks kõik mu mõtted, mida järjest vilkamaid juurde sündis nägematuist allikaist. Sidemed kaugemategi asjade vahel olid mulle nüüd kodused, mul ei tulnud kunagi puudu, ka teiste juures, leidlikest ütlusist, lõbusaist mõttekäändudest.

Kuivõrd käegakatsutavad tundusid kõik unistused! Kui lihtne ja endastmõistetav paistis isegi ärasõit välismaale koos Kristaga! Kust ma selleks raha ja aega saan, see ei puutunud üldse minusse. Uskusin saatuse heldust, nagu too Elfenbein, kes mulle mitu korda oli kinnitanud, et tema vastu saatus lihtsalt p e a b helde olema, sest misjaoks ta muidu oleks „väljavalitu“. Tõtt öelda, mul ju oli lootusi välisstipendiumiks, kui ma ülikooli lõpetan. Aga see lõpetamine ise venis semestrist semestrisse.

Kuigi mu kadedus vägisi tahtis kõrget müüri meie armastusele ümber ehitada, tundsin ometi, kuidas järjest suurenev tuli mu sisimas helke pildus ka üle nende müüride. Tekkis tung kogu maailmale teada anda oma tundeist, nakatada temassegi ülimat rõõmu, mida ise kogesin. Tuli mulle tänaval vastu mõni nukker inimene, näol lootusetus, tahtsin talle õlale koputada ja öelda:

— Jätke oma nukrus, unustage sootuks oma lein, oma mure, oma lahkkelid teistega, üldse kõik, mis teil

on tagaselja, millest te praegu mõtlesite! Hakake praegusest, just praegusest hetkest pääle täiesti uut elu! Pühkige oma hingenurgast maha ämblikuvõrk, tuulutage oma sisemust, laske sisse tulla valgust! Vaadake, päike on veel taevas, õhku on veel hingata, riided on teil seljas, näljast te pole kokku varisemas, tervist teil on, misjaoks end norgu lasta! Ainult julgesti ükskõik mis kohast elul kinni haarata, ja te näete imet: uut elu on võimalik alata iga silmapilk. Kui teie ajju ja teie südamesoppi on korjunud hingevalu, kannatusi, vimma, sappi, viha — kiskuge see välja ja matke maha, matke hästi maha! Ainult mitte tagasi vaadata! Siis muutute soolasambaks. Elu võib alata iga sekundiga otsast pääle!

Inimene on hää, arendasin ma oma mõtteid Kristale, vaja vaid kare kooruke päält maha kraapida. Inimese olemuse põhja on loodus pannud häduse, helduse, kinkimislusti, ohvrimeele, andeksanni, valmisoleku oma hüved ohverdada teiste eest. Madal ja vilets on ainult see, kes ennast seob koja ja majaga, maiste tarvidustega, kõige välise tühja-tähjaga.

Krista katsus mulle vastu vaielda oma kogemustest. Aga see kogemus, mida Krista minule andis, oli suurem Krista enese kogemustest. Mul oli kerge maha painutada tema pessimismi, kuna minule kogu maailm polnud muud kui üksainus elamisrõõm, tung paremusele, sügavusele. Tarvitses ainult silmad avada: kuhu ma iga-

nes pilgud lõin, kuskil polnud võitmatuid takistusi. Igalpool nägin ainult lootusi, edasitõtu kergust.

Nagu lind, kes oma laulust joobub, tundsin suurt lõbu sellest, et mind kuulati, mu entusiasmist nakatuti, mind uskuma hakati, mind imeteldi. See imetus õhutas mind veelgi suuremaile tõusudele utoopiasse. Armastust, mis meid oli haaranud, kujutasin nüüd maailma ülimaks tarkuseks, jah, suremattuseks endaks siin maa pääl. Polnud enam vaja mingeid tagamaailmu ega taevaid.

Ma olin Krista kiskunud jälgima ilutulestikku, mida mu vaim suure hooga videvikku pildus. Tema imetus minust oli nii suureks paisunud, et ma isegi aru sain, kui kaugele olen ennast minna lasknud. Komistasin siis kolinal oma koormaga endasse tagasi, jäin vait äkilisest häbist enda ees.

— Mis on? oli siis Krista küsinud.

Kas pidin hakkama kõike seda jälle maha kiskuma, mida olin nii suure hooga üles lennutanud? Peaaegu küll, sest ma vabandusin tema ees ja palusin andeks, kui ma olen teda oma luiskamistega kes-teab kui kaugele kaasa meelitanud, sest kõiges mu tõsus ja paisus on palju võltsi, palju tühipaljast näitlemist nii Krista kui minu enda ees. Ma tegin talle selgeks, kuidas minu võimised on hoopis väikesed, mu tarkus pisike, mu tundmused rohkem luule, kuna mu hinge tagapõhi on tõeliselt must ja kõlvatu.

Oma enesealandamisega sattusin aga teise, veelgi kõlvatumasse äärmusse. Olin ju sellega taotelnud veel suuremat omakasu. „Kes iseennast alandab, seda ülendatakse.“ Selleks, et end ülendada, olin katsunud kõigiti end väiksemaks valetada, alandada.

Krista oli mind kuulanud, pääd vangutanud ja öelnud, et ta mu enesevähendust enam ei usu.

Just see oligi olnud mu nurjatu siht!

— Ah, minagi sooviksin välja jõuda sinna, kus sina viibid oma mõtetega! ütles ta edasi. Võta mind enesega kaasa, ma ei taha sinust maha jääda. Tee minust, mis sa ise hääks arvad!

Mina mängisin seepäale suuremeelsust, vastates:

— Ei, mitte seda! Sina pead arenema ise oma teed.

Krista jätkas siiralt:

Vahel, kui sa nii kõneled asjust, millest mul aimu pole ja mida ma saan vaevalt jälgida, tulen sinu kõrval enesele ette nii tillukesena, et mul on häbi päris . . . Sina võid minust üle vaadata, kõrgiltki . . . Seda ma sugugi ei salli, aga ennast sinust lahti raputada ma ka ei saa. See on nii teistmoodi, see sinu võim . . .

Ent oleks liialdus arvata, et minu eesmärgiks oli ainult nautida oma ülistust. Ei, ka mina ise oskasin olla vaikne vastuvõtja ning kuulaja, kui Krista mulle avas oma hinge. Selles oli sugemeid, mille ees ma algul valvele jäin, nagu oleks võõras ollus tahtnud tungida meie senisesse maailma, mille ju õieti mina olin loonud.

Kõigepäält k e h a. Sellal kui mina olin oma keha kohelnud hinge ja vaimu kõrval kuidagi kõrvalisena, peagu hüljatavana, sest nõnda ma olin kasvatatud perekonnas, kus täielise keelu alla oli pandud terve rida sõnu ja mõisteid, — sellal Krista näis olevat otsekohe-
sus ja naiivsus ise, vähemalt neis asjus. Ta armastas oma keha, aga ka minu omale jagas ta meelitusi. Minule oli tema keha siinamaani olnud kuidagi pühitsetud, mingi aupaistusega ümbritsetud. Olin imetelnud ta õrnanahalist kaela, aga kuni väljalõikeni, ta jalgu, aga kuni kleidi ääreni, ta käsi kuni varrukani. Ta rindadest käega üle libistades oli mu hing kurku kinni jäänud. Kõik rõivaisse varjatu tundus salapärase ja ahvatleva hämarikuna, millest ma teadsin ainult ühte, et sellesse sukeldamine sünnib järsu pää-ees-hüppega.

Kristale endale polnud ta keha niivõrd pühaduseks kui realsuseks. Igal hommikul ta võimles pool tundi, millele järgnes külm dušš. Ülakeha pesi ta piimaga, nägu võidis ta igasugu salvidega, et nahk oleks pehme ja paindlik. Kord kui ma enne oma tööleminekut tema poolt läbi tulin, ei lastud mind tuppagi. Kui siis Krista minuga ainult ukse vahelt kõneles, öökuub ümber, hakkasid mu kujutelmad liikuma muidugi hirmsa kiivuse suunas. Alles hiljem veendusin selles, et ta toas viibis üksinda, kuna ta kuidagi ei tahtnud ennast segada lasta oma hügieeni ja iluravi rituaalis.

Kuid nii imelik kui see ka oli, vaatamata kõigele

hoolitsusele, ta tervis polnud päris korras, ta kaebas päävalusid, pööritusi, väikesi palavikke ning ta kartis minna arsti juurde, kuna see võivat tal viimati leida mõne krõbiseva pesakese kopsutipus. Võib-olla oli see ta salajane tuberkuloos, mis teda pani keha väärtusi eriti kõrgelt hindama.

Minule oli sisse juurutatud vaade, et keha on tabuu, roojane ja ühtlasi puutumatumult püha. Mõttes ma olin sellele sundideele vastu töötanud, aga mis aitas mõtlemine üksi! Nüüd tuli Krista oma loomuliku elukäsitusega, mis ei tunnud kuristikke hinge ja keha vahel, ei ka mingit tabuud. Kui tema inimese keha jumaldas, siis mitte sel vastuoksa moel mil mina, vaid nagu pagan, kes pühaks peab päikest, õhku, merd ja maad. Puruklöödud statuett oli talle kallid kui märk kreeka sensuaalsusest. Ristiusk oli ta olemusele võõras just keha hülgamise pärast, ja sellepärast oligi teda väga huvitanud, kuidas Remmelgas kui kristlane patule õieti ligineb. Sellepärast ta oli ka nii trotslikult meie kahe vaidluse sekka öelnud, et patutegemine nõuab julgust.

Kõigist kunstidest mõistis Krista kõige enam skulptuuri ja tantsukunsti. Ta kahetses, et ta päris noorena polnud viimast õppima hakanud. Nüüd see oleks juba hilja. Põrmugi ta ei tahtnud saada nende seltskonnadaamide sarnaseks, kes harrastasid „plastikat“, pildudes ja väänates õilsalt oma liikmeid, et ainult rasvakorda naha all õhendada.

Ta sageli tavatses kõnelda meeste keha tugevusest ja naiste ilust ning graatsiast. Meie unistused edenesid koos kuni suvve, kus me pidime saama teineteise kõrval liivikul lamada.

— Ainult kahekesi, teistest eraldi, olin ma öelnud.

— Aga ma tahaksin ka teisi vahtida, ma armastan ju kehi, oli ta seepääle vastanud.

Misjaoks veel teised? küsisin ma endamisi. Mina olnuksin valmis meie kahe ümber vedama võluringi, et ükski võõras ei pääseks meie intiimsustesse, nagu liivavalli, mida ma nägin kord oma sõpra rannikul ehitavat oma värsket naise kaitseks. Polnud ju ka paradiisil aed asjata ümber.

Mulle ei teinud mingit raskust katkestada kõik oma suhted seniste tuttavatega, sõpradega, armsamatega. Osalt olin seda juba sooritanud. Olin juba võõraks jäämas tuttavate ringis, kes muide minu muudatust kaunis kiiresti olid haistnud. Ei jäänud tulemata sõpruskadedus. Kartus mind omataoliste killast kaotada tõukas neid mind taga kahetsema või siis mulle nõuannetega lähenema. Mõned pidasid mind sissekukkunuks ja haletsemisväärseks. Raudhambale oli võõrastav see, et ma oma tundmusi ei katsunudki varjata. Naiselik nõrkus, oli ta arvanud, mees häbeneks! Elfenbein oli mulle liginenud selle asjatundliku ja paljutähendava muigega, millega jutukandjad naised tavaliselt mõõdavad tütarlapse raseduse esimesi tunnuseid. Oli neid,

kes tahtsid mind maksku mis maksab sõbramehe poolest uimast äratada, sest milleks ennast ühesse kaotada, kui on tosinaid leida? Ka Krista pahedest ja kergemeelest teadsid nüüd kõik kõnelda.

Marras, kellest olin jõudnud juba kaugeneda, tuli mulle seletama, et armastus on nagu tuli, mis läitub ja kustub, või nagu luiteliiv, millele küll ei maksaks midagi ehitada. Vaadaku ma ometi peeglist, kui otsa ma olen jäänud. Armastus olla kurnav tōbi, millest parem oleks hoiduda . . .

— Jah, seda küll, olin ma vastanud, aga mis siis, kui see tōbi koguni meeldib?

— Seda hullem. Mina küll ei laseks nii ennast sisse keerutada, sest kes võib tagada, et sa viimaks ise narriks ei jää.

— Tagajärgi näeb ju alles pärast.

— Parem siiski ette kalkuleerida . . . Soovitan sulle sõbramehe poolest aegsasti ennast kätte võtta. Veel pole hilja.

— Sinu arvates ma pean siis ennast temast lahti tõmbama?

— Ei, mitte temast, vaid sellest ülepeäkaela tormamisest. On tarvis ikkagi ennast valitseda.

— Las ometi kord valitseb inimeses ka võõras jõud!

— Aga kui seejuures kaotaja oled sina?

— Seda halvem mulle. Ega see mind ei kohuta.

Tänavanurgal, kus me lahkusime, jättis Marras mind jumalaga, nagu sõpra, kes läheb kaugele reisile ja kellega jumal-teab mida kõike ei juhtu. Tema kaastundmus liigutas mind hulk aega hiljem.

Mõned tulid mind noomima põhimõtete reetmise, seltskondlikkude kohustuste lohakilejätmise pärast, Nende hulka kuulus ka Uhak. Ühes oma artiklis isiku ja ühiskonna moraalist, milles ta mõnitas „naudingukultuuri“, „väljaelamise kultust“ ja oma enese „naba vahtimist“, leidis lause, mida ma olin Herma pool Raudhambaga arutanud, mis nüüd mängis mingi saatemotiivi osa ja mida oli nipitud-näpitud nagu sügelevat kärna. See oli: inimene, kel puudub isiklik elu, ei kõlba ka ühiskonda. Artikli lõppmoraalis see keerati pahupidi: ühiskond tarvitseb isikuid, kes unustavad oma isikliku elu.

Teatud määral oli Uhakul õigus: tuulispask, mis mind kaasa kiskunud, oli mind senisest tegevusest üsna lahti rebinud. Mul hakkas kaduma huvi kõige selle väikese askelduse vastu, mis senini mu vaba aega oli täitnud seltskondlikkude kohustuste kõrge nime all. Jäin tuimaks koosolekute vastu, päevapoliitika, isegi oma ameti vastu. Ma hakkasin tõeliselt võõrduma oma senisest ümbrusest. Büroolaud, mille taga istusin, muutus mulle vastikuks, ja ma ise hajameelseks. Mõtted jooksid kümnesse hargu nagu mahakallatud elavhõbe, ja kui neid kerakesi vähe enam ühte kohta kokku jooksis, siis paisusid nad üheks ideeks: kuidas siit äripäevast

ometi pääseda! Mu teenistustunnid, ainsad ettemääratud tunnid mu päevakavas, jäid ka ainsaks sidemekohaks välise eluga. Kõik muu aeg, öö kaasa arvatud, sulas korratuks massiks, kus puudus ettenähtud paik isegi söögiks ja uneks. Kõik sõltus tujust.

Tõepoolest, selline hingeseisund nagu armumine on hädaohtlik igale korrale. See pöörab isiku enese pahupidi, lööb segi kõik kindlustatud kantsid, külvab ellu ettenägemattust ja purustab traditsioonid. See on revolutsiooniline printsip, mis paiskab segi kõik seltskondlikult kindlaks kivinenud vaheseinad ja alused, murrab maha etteseatud piirid kihtide vahel, tekitab pahandust ja konflikte, kipub üle hüppama barjäärist, mida mugavus ja arukus on ette seadnud.

Ent armastusel on oma siseloogika, tujukusel oma hoidetraadid sees. Kõigepäält „truudus eluotsani“. Mis sellest, et truudusevanne maksab ainult järgmise armastuseni! Armastaja seda niikuinii ei usu.

Viibisin täiesti armastuse kõrguskiirte all, mis mind lühikese ajaga põletasid teiseks. Kõigist etteheiteist, kallaletungidest, nõuandeist ma olin sedavõrd üle, olin sedavõrd kaitstud oma vastse soomusega, et võisin ainult kahetsust tunda kõigi nende vaeste vastu, kel polnud kogemusi nagu minul.

Peagu polnud see enam Krista, keda ma puudutasin, keda ihalesin ja imetlesin, vaid mingi salatõde, mis mind juhatas nii lähedale kogu maailma mõistmisele, et

puudusid vaid vastavad sõnad saamaks teistelegi öelda, milles peitub maailma varjatud tuum.

See tõe ise, nagu mäletan, oli sarnane edasilikkuva vee lainelise pinnaga, millel kõndisin nagu kuutõbine. Võib-olla oleks jätkunud ühest hõikest nimepidi, et mind äratada või sootuks põhja vajuda lasta. Ent kes evis sellist sõnavõtit, kui ma isegi olin unustamas oma nime?

8. Kiivus.

Paarist telefonisõnast jätkus, et büroolaual aktid kokku lüüa ja kõigile ametikohustustele vilistada. Kui niidid rebenema hakkavad, mõtlesin vilksamisi, on ju Kristal onu, kes minu eest võiks öelda oma mõjuva sõbrasõna mu ülemusele. Ja ikka oli mul nii kerge leida ettekäändeid büroost äraminekuks või puudumiseks, kuna armumiskirg otse mängeldes segi lükkab kõik tõe ja vale piiritulbad. Juba ulatas uksehoidja all mu palitu ja kübara.

Krista omalt poolt näis mängivat sama va banque'i. Viimane saan enne täielist kevadet kandis meid linnaäärsesse parki. Säält läksime edasi jala, Krista näol salapärane naeratus, millest silmade-osa varjas must loor, kuna suu paistis seetõttu ilmekamana. Ta kõnnakus nägin jälle iga sammu puhul seda kerget ülakeha liigahtust ettepoole, mis tuletas meelde lindu süles, kes pääga kandja igale astele järele nõksatab. Pruunruske karusnahast jakk jättis ta palja kaela vabaks, kuhu karge

kevadtuul hõlpsasti ligi pääses. Oli kui Krista ei astu-
nukski mu käesangas, vaid hoopis lähemal, peagu süles.

Linnaga jäid selja taha kõik sidemed, ja mulle tun-
dus, nagu võiksime alles nüüd täisi sõõmu oma õnne
hakata sisse hingama. Aga vaevalt saime mere äärde
ja vaevalt peatus Krista pilk jäässe kinnikülmanud lod-
jal, kui ta nagu ise hakkas kinni külmama oma mäles-
tustesse. Sääal ulgumerel ta oli mullu purjekelgul sõitnud
päädpööritava kiirusega ja peagu jääprakku sulpsatanud.
Kogu lugu oli mulle tuttav, kuid Kristale nähtavasti
tekitas löbu seda siin kohal uuesti meelde tuletada. Ma
teadsin, kuidas kelguserv prakku kinni sööstis ja ümber
lendas, kuidas Krista üle prao jääle kukkus, Link aga
otseteed lahtisesse vette, kuidas ta säält välja rabeles,
kaks nädalat palavikus lamas ja kuidas Krista teda
ravitses.

Ma vaikisin, kuna iga minu vahelelükatud sõna
oleks häirinud juba müüdiiks hüübima hakkavat jutustust
ja aina pikemaks venitanud kogu seda lugu, mis mulle
pisut vastumeelt oli seetõttu, et siit ju sai alguse Krista
ja Lingi intiimsem vahekord. Ma lasksin kõrvust mööda
ta sõnu, silmitsesin merekääru vasakul ja linna sakilist
siluetti selle taga, imesin endasse kõikjale laiali külitud
päikesepaistet.

— Huvitav, kuidas ta nüüd peaks laulma? kuulsin
Kristat küsivat.

— Kes? küsisin vastu, nagu ma poleks teadnudki, kellest jutt oli.

— Ma mõtlen ikka Viktorit.

— Viktorit? Millist Viktorit? teesklesin jonnakalt oma teadmatust edasi.

— Viktor Linki, vastas Krista paha aimamata. Mind ju nüüd tal enam takistamas pole, võib harjutada terve päeva ja öö. Eks ole? Näidaku siis, mis ta suudab. Varsti peaks tulema esietendus. Ka minu eneseohverdamine peaks midagi tähendama.

— Kas saab siin üldse kõnelda mingist ohverdamisest?

— Aga nimelt. Ma ju nägin, kuidas meie vahekord temasse tõesti halvasti mõjus, ma mõtlen, tema laulusse. Ta kordas viimasel ajal ka ise: kas kunst või mina? Mõlemat ta ei saavat korruga teenida. Muidugi astusin mina tagasi. Sa tead ju, et me nüüd teineteist pea sugugi ei näe. Las teenib siis nüüd ainult oma kunsti.

— Ja ta võttis sinu „ohvri“ vastu endastmõistetavalt? Nagu jumal, kellele ohver on kõige harilikumaks eineks? Ja sina olid valmis ennast alandama, et tema saaks ennast ülendada?

— Jäta seesugune kõnetoon! Tema on enamat väärt!

— Kahtlen väga, kui ta sinust oskas nii ilusate ettekäänetega eemale hiilida!

— Sa eksid. Kui sa teaksid, kuidas ta mind austas, kuidas ta mind veel praegugi austab!

— Miks ka mitte, kui sina just seda tegid, mida tema tahtis? Austab, austas — aga kas ka armastab, armastas? viskasin hooletult vastuseks, virutades ise kõneluse kestes peos mätsutatud lumepalli raagus puude poole, kus parv musti vareseid kraaksus. Mu visk sinnani küll ei ulatunud, aga linnud ehmusid lendu. Krista ägestus ootamatult:

— Mis tead sina sellest, kas ta armastas või ei armastanud? Sa ei tea aimatagi, mida meie oleme läbi elanud. Aga ühte ma võin sulle ütelda: ei ole ükski mind nõnda armastanud kui tema. Ja kedagi pole ka tema . . .

Lause katkes kas sisemisest liigutusest, häbist või ettevaatusest.

— Ja sina usud seda? Tema vanuses?

Link oli minust vähemalt kümme aastat vanem, tundus seega olevat teisest generatsioonist, kellel esimene värskus pidi juba ammu olema üle elatud.

— Mis tähendab vanus? Kui sul ainult aimu oleks, kuidas ta armastas! Ja mina ise? Ah, ma olin ju sama hull! Seda kõike veel kord läbi elada, seda meeldegi tuletada — kas see ongi üldse veel võimalik? See oli nagu unenägu, me ei teadnud isegi, mis meiega sündis . . . Nagu laviin kasvas see. Kust me küll jõu võtsime seda siiski lõpetada?

— Milleks siin jõud?

— Muidu oleksime selle laviini alla mattunud . . .
Meie oleksime hukkunud . . . Meie pidime lõpu tegema.

Liig palju „meiesid“ harjastus minu vastu. Kõik mu mõtted, tunded, meeledki võtsid kaitseseisangu. Tui-
musin kuidagi väliselt, oleksin võinud ronida mägede
otsa või sumbata sitkes savis, ilma et tunnuksin oma
sammusid või jalgade väsimust.

Krista pöördus tagasi: olime lumelögast teed kõn-
dinud liiga kaugemale. Ilma et ta märganuks mu kibedust
ja võitlustuju, oli ta oma kõneainesse kindinud ega lask-
nud end kõrvale eksitada.

Ta küsis, kas ma siis viimasel ajal pole Linki kuul-
nud, kas ma üldse pole tähele pannud muudatusi ta
hääles? Millise tämbri see võtnud talvel! Seda drama-
tismi, sügavust, seda mahedust! Eks ole? Aga siis tul-
nud seisak, koguni tagurpidi-minek. Krista seda küll ise
pole märganud, küll aga arvustajad, kes nagu ühest suust
korranud Viktori detoneerimist ja puudusi hingamisteh-
nikas. Viktor hakanudki viimaks uskuma oma hääle
allakäimist. Krista hool olnud siis eemaldada kõik häi-
rivad kõrvalmõjud, et Viktori häälel ainult saaks oma
endise sära ning jõu. Suurimaks takistuseks osutunud
aga Krista ise. Seda annud Viktor mõista, seda tunnud
viimaks ka Krista. Siis ep tõmbunud ta aegapidi tagasi,
ohverdanud oma armastuse. Muidugi see olnud raske,
väga raske.

See, et Krista Lingi nii kergesti loovutas, paistis mulle väga kahtlasena. Polnud ju Krista oma loomult nii ennastunustav, et ta oleks oma õnne hakanud otsima v a b a t a h t l i k u s loobumuses, päälegi milleks? — teise kunstimenuks!

Pisut hiljem jõudis Krista ise tõeale palju lähemale, kui ta lausus:

— Ma nägin teda autosse astuvat ühe kooriplikaga . . . Kujutle, ühe noore plikaga koorist! Ja minu jaoks tal pole aega! Tead, kuidas ta siis end minu ees vabandas? Teatris ei saavat elada Robinsonina. Ega ta olevat mõni kontsertlaulja, tal tulevat kokku laulda teistega. Muidugi tal oli õigus, sest tal oli alati õigus. Ja miks ta ei tohikski sõita oma ametiõega? Eks ole? Selles pole ju midagi halba. Ma ise olin halb niisuguse rumala mõtlemisviisiga. Kuidas sina arvad?

Minule oli selge, et Link oli teda maha jätnud. Kuis ta, vaeseke, pidi endale ette petma üht ja teist, et ainult üle saada oma õnnetusest! Minu vimmm Lingi vastu kahanes sedamööda, kuis minus kasvama hakkas kaastundmus mahajäetud Krista vastu. Samas olin kindel, et minu istutatud armastustaim suudab siiski varem või hiljem oma tugevate juurtega lämmatada kõik need siiasinna mulda ette jäänud inarad endisest. Miskipärast oli siiski kergem kanda teadmist, et Link on Krista maha jätnud, kui ümberpöördu.

Krista oli lootnud minu poolt suuremat armukadedust. Mu näiv üskõiksus Lingi vastu tundus talle üskõiksusena tema enese vastu. Kas mina üldse suutvat, küsis ta, pidevalt ja sügavalt armastada? Ja kas see mu põlev tundmus tema vastu pole vaid oletuli, mis esimesel tuulepuhangul kustub?

— Aga mulle üskõik, lisis ta üsna resigneeritult, mis see minule korda lähebki! Ma olen väsinud, mõistad, väsinud kahtlemast. Ma tahan ju uskuda, et sa mind sallid, ükspuha, kuhu see välja viib, ükstapuha . . .

Ta seisatas ja vaatas mulle läbi musta kirmi väga tõsiselt otsa:

— Kui aga sina mind petad . . . kui ka sina peaksid mind petma . . . sellega säääl . . .

Silmis välgatas õelust:

— . . . siis ma ei pörka enam millestki tagasi! Tea, et ma olen valmis kõigeks. Ma hävitan enese ja teid kõiki . . .

Mulle tõtt-õelda polnud just meelt mööda see ühtelükkamine „kõikidega“. Tundsin ju mina, et minu tundmus on midagi enneolematut ja kordumatut, võrratut!

— . . . või, jatkas Krista, hääle tõustes ähvardavaks ja neimahimulisemaks, või siis . . . hakka end pilduma kõigile vastutulijaile. Seda võta arvesse!

— Kust sa ometi võtad, et ma võiksin sind petta? Kellega siis? Sa mõtled küll preili Uustali? Aga sa

ju tead, et meie vahel pole midagi olnud. Ja üldse, ma olen talle kriipsu tõmmanud.

— Aga just sellepärast! hüüdis Krista kiiresti vahele. Sina oled õppinud aina kriipse tõmbama. Aga minu käest sa nii hõlpsasti ei pääse.

Kuigi see kõlas endiselt ähvardavalt, hakkas Kristas järjest enam miskit sulama. Ta käsi vajus üha raskeamana mu käsivarrele, nagu oleks ta väsinud ega suudaks enam edasi ilma minu abita.

— Ah, misjaoks see kõik! hüüdsin ma. Vaata ometi ringi seda avarust, valgust, kevadet, hinga seda õhku . . .

Krista jälgis mu näitavat kätt hälbinud pilguga. Olgu kauasest jalutusest või alistustundest, ta laskus juba kõige oma raskusega minu käsivarrele, kuna sõnadesse ilmus leplikku pehmust ja pingutamattust.

Tagasi linna sõites tõmbas ta mind ühel tänavanurgal lugema teatri seinakuulutust:

— Vaata, esietendus on tuleval reedel. Viktoriga. Peaks vaatama minema . . .

— Miks mitte? Võiks ju minna.

— Sul pole siis midagi selle vastu? Sa tuled?

Kui sa hunti hüüad, on hunt kohe lagedal. Sama päeva õhtupoolikul oli mul see lõbu tutvuda Viktor Lingi enesega. Ses südalinna restoranis, kus me Kristaga lõunatasime, istusime uksest sissetulijale küll nägematus

kohas, väikese vahesirmi taga, mille üle suur palm oma sulglehti laotas, kuid hilise aja tõttu oli lõunatajaid nii vähe, et me sisseastuva Lingi eest varjule ei võinud jääda. Või oli see Krista sugereeriv pilk palmi okste vahelt, mis teda meid kohe leidma kutsus?

— Kas ma tohin vahest teie lauda istuda?

Tutvusime. Vaevalt oli ta istet võtnud toolile, mida Krista vastutuleliku liigutusega oli laua otsast välja nihutanud, kui ta magusa naeratusena, millest ma välja lugesin enam teatraalsust kui ironiat, küsis:

— Või segan ma vahest teie tête-à-tête'i?

Ja ilma et ta vastust oleks oodanud, lisas ta:

— Ma olen preili Leetmaalt teie üle nii palju hääd kuulnud, et ma nagu juba ammu tuttav oleksin . . .

— Sedasama peaksin ma ka teie kohta ütleva, mõõtsin talle vastuseks sama lahkelt, kuid küllaldase ebasiirusega. Ei meeldinud mulle juba esmaspilgul see õline pilk, teatraalne viisakus, ligipääd kammitud juuksed ega see puuderdatud nägu, mille lõhna laialilöödud salvrätik minuni kandis.

Ei kestnud kaua, kui Krista hoogu sattus oma jutustusega meie pikast jalutuskäigust, nagu peaks ta meie vahel juhtunust aru andma. Meenutati veel kord ka purjekelgu lugu, nähtavasti intiimsuse tõstmiseks. Kuigi familiaarsust tekkis varsti liigagi palju, ei tunnud ma ometi sedagi kiivust, mida ennist mere ääres, nagu suudaks rivaali palgest palge nägemine paralüseerida armu-

kadedustiibu ja nagu võiks see kirk võrsuda lopsakaks alles sääl, kus rohkem ruumi jääb kujutlusele kui reaalsusele. Ainult vähe riivasid mind isegi sageli vahetatavad „sinad“.

— Ole hää, võta ka sina veel ette, proovisin minagi Kristat sinatada, pakkudes talle meie ühisest vaagnast veel toitu.

— Ei, tänan, mulle on juba liigagi, vastas ta nii lihtsalt, nagu poleks ta üldse märganud mu toitu ja minu sinatust. Ta liikus minu jaoks võõras õhustikus ning juba ma olin tõmbunud veidi herksamaks.

Kui Lingile ette toodi otsasaanud lõuna asemel ta tellitud lemmikroog, chateaubriand, raske vänts päält pruunistunud, seest veremahlast liha aedviljade segu keskel, siis ei saanud Krista kuidagi enam kiusatusele vastu panna, vaid, unustades minu äsjase söögipakkumise, las kis ta enesele Lingi vaagnast suure kuhja ette tõsta. Piisas selle juurde ühest tema pilgust, ühestainsast pilgust Lingi pruunidesse silmadesse, et minu senist ükskõiksust ja näilist rahu pahupidi kända. Mina pidin siis päält vaatama, kuidas nad enam kui sõbralikult ühest ja samast vaagnast sõid üht ja sama toitu, mõnutesid ühel ja samal viisil. Et see ka nõnda pidi juhtuma, et ma ise polnud märganud tellida midagi joodavat! Nüüd võis Link täie õigusega tarvitada etteheitvat tooni. Need ja teised pisiasjad, mida kiivusefantaasia kohe sümboleiks paisutab, hakkasid mind masendama, ning juba

ma kannatasin, kuigi ma samas seda kannatust katsusin kõigest väest varjata.

Ühisest vestlusest ikka vähem osa võttes, hakkasin ma oma tagasitõmbunud solvatuses nägema Lingi vigu ja ebakohti sihilikult suurendatuna. Mulle torkas silma, kuidas ta iga kahvlitäie ees liig sügavale taldrikusse kummardus, kuidas ta oma suutäied kokku riibus tohutu suurteks, kuidas tal harjumuseks oli lobisema hakata just siis, kui põsk punnis oli. Tema söömis- ja kõnelemisviis oli mulle talumatu. Hakkasin nimme vahele kõnelema siis, kui ta oma suu täis tõstis, kuid tema — tema jäi suud liigutamata ootama, kuni ma lause lõpetan. Seejuures vahtis ta mulle ainiti otsa, nagu peaksin ma kõnelema ainult midagi õige tähtsat. See aga pahandas mind veelgi enam.

Krista pidi küll kurt ja pime olema. Polnud tal vist midagi ette heita ka siis, kui Link, kuigi salvrätiku varjus, näppudega hammaste vahelt hakkas härjalihakiude välja sikutama. Muide, need hambad olid läikiv-valged ja ühetasased ning nende omanik teadis, kus neid tarbekorral efektiivselt kõneluse vahele välgatada. Mulle oli siiski vähem valus see, et Krista ilutses neid hambaid puht-esteetiliselt, kui ta oma pilgu oleks kinnitanud Lingi ümmaraile ja sensuaalseile huultele, mis võisid äratada himu, või veel hullem, mälestusi olnud himustustest.

Jumaluke, kuidas see mees sääil edvistas ja näitles! Suudki taotses ta pühkida väga tähtsa liigutusega, pea-

tades salvrätikut suul, kuni Krista oma lause lõpetas, et siis hüüda venitades alt üles: „Jaa?“ või „Kas tõesti?“ või et korraks hambaid välgatada ja vastuseks naeratada oma tavalise: „Eks ole?“

See „eks ole?“ oli mulle nii tuttav Krista kaudu, kes selle kindlasti oli laenanud Lingilt, sest viimase juures see kõik tundus loomupärasena. Kuidas mõni sõnakübemeke mu hinge hellaks tehtud pinnale sattudes võis selle panna konvulsiivselt tõmblema, vestes mulle tolle kahe möödunud intiimsest kooselust rohkem kui ehk mõni otsejutustus nende minevikust. Polnud see ju mõni kingitud sõrmus või käevõru, mida sai sahtlisse lükata ja unustada, vaid pikajuureline ohakas hinges, mida nii lihtsalt ei saagi välja kiskuda, vaid mida tuleks ainult lammutada mõne enda poolt samasse kasvama pandud tugevamajuurelise taimega. Ent kust võtsin mina, kasin ja mitteteatraalne nagu ma olin, toredaid käeliigutusi ja rinnapaisutusi ning nakkavaid parasiit-sõnu?

Juba oli vestlus libisenud nende omavahelistesse seikadesse, kuhu mina enam järele ei saanud. Jällegi eba- viisakus, solve! Ent mis polnud sel hetkel solve! Pole ju armukadedus muud kui kadedus teiste armuelu üle ja lõppude lõpuks ikkagi üks enesetunde häireid: „miks tema, aga mitte mina?“ Kuidas tohtis Link teada asju, mida mina mitte? Näiteks kasvõi seda, et pastor Remmelgas oli eile käinud Krista pool? Link ja Remmelgas

on ju koolivennad, seletas Krista hiljem, veeretades eneselt minu kahtlustuse, nagu võinuks see tema ise olla, kes Lingile sellest külaskäigust on jutustanud. Armukadedus on ju umbusalduse vend — ja Krista oli õieti ette aimanud, et ma võisin teda kahtlustada kohtamises Lingiga minu selja taga. Aga sellest samast Krista väikesest etteruttamisest veeres välja uus kahtlustus: vahest olid nad tõesti koos? Kiivus tõukas takka: — ja m u i - d u g i, nad olid koos! Teisiti ei võinudki olla!

Aga veel oli kogu selline ebalemine minus pigem mäng kui reaalsus ning tundmuste-lainetused hääbusid kuhugi liiva.

Enne kui mina sain mõelda kelneri kutsumisele, oli Link elumeheliku vilumusega juba õiendanud meie kõigi arved, ja kelner hakkas laudkonnale mõõtma jootrahale vastavaid kummardusi.

— Kas ma võiksin näha, kui suur on m e i e arve? pöördusin ma Lingi poole, kes parajasti arvesedelit kokku käänis.

— Ah, ei! venitati vastuseks. Ma loodan, et meil veel juhust saab olema koos istuda, ja siis lubage juba m e i d olla teie külalised! Eks ole nii!

Käeliigutusega andis mõista, et see „meid“ tähendas teda ühes Kristaga.

Link meid jumalaga jätnud, sattusime tänaval rumalasse vaikusse. Esimesena katkestas selle Krista:

— Sa olid lauas nii imelikult vaikne. Viimati sa,

poiss, olid armukade? Noh, see puuduks veel! See oleks lihtsalt naljakas. Temaga on ju kõik möödas! Eks ole? Viktor küll ei taha veel uskuda, kuidas ma sinus nii ruttu leidsin uue seltsilise ja sõbra. See ei mahu temasse kuidagi. Aga kui lõpp, siis olgu lõpp! Män-gida ma enesega enam ei lase... Aga kas sa panid tähele, et ta minu vastu polegi nii päris ükskõikne? Et ta nagu salliks mind? Kas sa nägid, kuidas ta mõni-kord mulle otsa vaatas? Oi, kuidas ta vahel võib otsa vaadata! Muidugi, ta tahaks ju ennast tagasi hoida, mitte ennast näidata, aga ta ei saa seda igakord. Ta on nii uhke loomuga. Oi, kui sa teaksid, kui uhke ta vahel võib olla! Ma pean austama seda uhkust. Selles on tugevust, jõudu... Ma armastan niisugust tugevust... Aga ka nõrkust, kui see säält kuskilt tagant läbi paistab, nõrkust minu vastu...

Veel kaua jatkas Krista seda monoloogi.

Õhtul meie kallistused ei tekkinud rõõmsast pakitsusest, vaid komistasid takistustel. Vahetevahel ma haarasin teda liialdatud meeletusega, peagu raevuga, ei annud talle aega hingetõmbamiseks, nagu oleks teadvus meie vaenlane. Ta tundis vahel lõpmatut hirmu, et ma võin talle metsloomana hambad ihhu lüüa. Nõnda poolteadlikult õhutatud sööstiga peletasin ma eemale meie vahekorrast kõik päevased tondid, sain tagasi oma ülevõimu ja ka armastuse tema vastu. Krista mahenes alistunult ning, pää mu süles, sosistas aralt:

— Ütle, kas sa oled kedagi enne nõnda sallinud?

— Ei, mitte kedagi! Ainult sind!

— Ja sa usud, et sa ka pärast mind kedagi . . . Sest pärast . . . pärast ei saa enam nõnda . . . See on võimalik ainult üks kord elus . . .

Kuid kohe kalgus ta enesehellitus:

— Või olen ma ka sinule ainult episood? Nagu Viktorile. Sina lähed edasi ja mina jään tee äärde? Seda ma sulle iial andeks ei annaks! . . . Tunnista üles, kas sa mõtled kellelegi pääle minu? Ära salga, ma loen su mõtteid!

Sedamööda, kuidas kiivus hakkas end temas liigutama, alanes minu kiivus tema suhtes ja ma sain tagasi rahu. Kuigi ainult ajutiseks, sest kohedaks äestatud pinnasest hakkas uuesti üles ajama tema külitud taimi endisest suuremaga kiirusega. Kiskusin neid välja kui umbrohtu. Laususin:

— Jäta ükskord see kiivas jutt! Sa ju tead, et sina näed viirastusi päisepäeval lahtiste silmadega. Mitte minu, sinu mõtted kipuvad ikka mujale. Sest nagu sa ise tunnistad, oled sa kord juba oma hinge ära annud ja võib-olla ka oma . . .

— Noh, lausu välja!

— Võib-olla ka oma keha. Kust mina tean.

— Ja sina oled minust niisuguses arvamises? Sina arvad siis, et mina . . .

Ta tõusis minu kõrvalt diivanilt ja läks akna alla. Üle öla heitis ta:

— No jah, muidugi! Mis jääb sinul muud siis üle kui mind kividega pilduda!

— Ei tule mul mõttesegi. Kuidas sa sellele tuled?

— Miks sa nõnda siis küsisid? Miks sa nõnda urgitsed minus? Aga ükskõik, ükskõik. Tee minuga, mis sa ise tahad. Siin ma olen nagu ma olen. Teisiti ma ei oska olla. Minevikku ma ei saa ju olematuks teha. Ja minevik teeb raskeks, teeb vanaks. Juba see alatine kahtlus, millega oled sunnitud inimeste juurde minema...

Ta tuli tagasi, istus jälle mu lähedale, palus mõistmist, palus andestust, oli nii alandlik ja alistunud äsjase uhkuse asemel, et ma teda pidin lohutama, teda vaigistama — ulmadega tulevikust, päikesest, randadest, suvest, reisidest. Ning ta näkku tuli naeratus, nagu lapsel, kes unustab valu, kui talle kõneled muinasjutte, teed toredaid kavatsusi või näitad värvilisi pilte. Ta ulmi jälgiv unutlik silmade ilme joovastas mind nagu mu enese saavutis. Olin talle tänulik, kas sellepärast, et ta mind enam ei piinanud mu võistleja kuju meenutamisega või et ta nii kergesti mu sisendustele järgis ja nii ruttu kõik oma varjud sai minema peletada. Tahtsin teda kallistada hoopis pisikeseks. Juba ta oli mu süles kõigi oma liikmetega ja ulualust otsiva hingega, ning ma hakkasin talle kõrva sosistama tuhat meelitussõna ja

diminutiivi, kuni ta mu paituste heietes tundus veelgi pisemana, peagu looderakukesena minu hingeüsas.

Ent siis hakkas ta imelikul viisil taas kasvama ja sirguma. Ta heledasukaline jalg kukkus üle mu põlvesääre alla, ta keras kogu mu süles hargus ja virgus, sirguv ülakeha tõstis rinnakumerused kleidikaeluse servani. Mis äsja veel oli olnud uinuv mass, muutus nüüd nõtkeks vedruks. Ma ise valgusin täis seda magusat energiat, mis naeratuslega laseb minna vallutama kasvõi tervet maailma.

Kristast hoovas teadvusetut kuumust, kuid samas ta keha muutus järsku jäigaks ja võõraks, kuna ta silmad näisid teraselt jälgima jäävat kõiki mu toiminguid, nagu oleks temasid tõesti kaks, nagu ta oli öelnud: üks, kes toimib, ja teine, kes jälgib. Jälgib minu sarnasusekraadi tolle teisega! Niipea kui tema taipas, et mina teadlik olen tema varitsevast ilvesepilgust, käänis ta eneses teadvuse-tule nõrgemaks, muutus jälle salapäraseks ja uueks, isegi meeleheitlikult kõigeks valmis olevaks. Kes teab, kuivõrd ta enesele veel suutis aru anda, kui ta oli jõudnud hüüdeni:

— Võta mind, võta mind üleni, terveni, söö mind!
Ma ei suuda enam!

Need ekstaatilised sõnad oma uudislikkusega rabasid mind. Mu ülimat õnnetunnet jäädvustas mu mällu selgusevälgatus kogu meie olukorrast. Kuid juba kogu mu olemine tungis sama teadvusetuse poole, kus Krista

viibis, ning et endaunustamist kiirendada, lõin ma oma huuled vihasemalt kui kunagi enne vastu ta suud. Me paindusime ühises palavikus kuhugi alla, kuid siis oli tema see, kes end järsku lahti tõmbas, kuna silmadest minu pääle juhiti jääkülma juga põlgust, nagu näis, kogu meessoost vastu.

Miskipärast ärkasid minuski kaduma minna ähvardava õnnehetke pärast kõik kättemaksuinstinktid, ning kui ta, nagu mulle sel korral näis, täie teadvusega kordas oma endist impulsiiivset-aruandmatut hüüdu murdmises, vastasin ma läbi oma kire talle naeratades, surudes sesse naeratusse kogu oma kiivusekibeduse tema ja Lingi minevikusuhete vastu: „Jaa?“ täpselt selle tõusva intonatsiooniga, millega Krista imiteeris oma Viktorit.

Kes teab, miks ma nõnda talitasin. Olin meie kahe pattulangemist kujutlenud ikka kuidagi õhetavamas ümbruses, nagu peaks see olema lõputriumpf ülesaamiste puhul kõigist minevikest ja vastastest, pärast kõigi sildade põletust. Või — ja see teine alamõte kargles narinna ringi, Krista enese hüpitatuna — kas Krista lihtsalt ei eksperimenteerinud, et saada minu käitumist võrrelda tole omaga? Või siis — ja see alamõte asus juba kihi võrra sügavamal — kas mina polnud ainult üks Krista juhustlike partnereid, kelle sarnaseid oli vahest olnud enne Linki ja tuleb pärast mindki... Või oli tõesti selle loobumise põhjas minu loomupärast ja sissekasvatatud puritanismi ning asketismi, mis mind sageli

suurimaski janus on sundinud allikaist mööda kõndima püstitäi? Mingi joobumus loobumusest?

— Ei, vastasin ma rahulikult ja aegapidi iga silpi veerides, ma ei murra sind!

Nüüd ajas Krista enese sirgu äärmiselt solvatuna, nagu kunagi naine, kes end pakub ja keda ei võeta.

— Mida sina õieti arvasid? Et ma oleksingi lasknud end murda, niisama lihtsalt? Siis sa tunnend mind küll üsna vähe!

— See oli siis sul eksperiment?

Ning see teadmine vihastas mind nüüd nõnda, et ma, asja ees teist taga, Krista enesest eemale tõukasin üsna toore liigutusega. Ma olin valmis siinsamas igaveseks katki rebima kõik meie senised vahekorrad ja tulevikule vilistama. Seisime vastamisi kui kaks ürgvaenulist maailma.

— Vihkan sind! hüüdsin talle järele diivani nurka, kuhu ta vajus. Ah siis mina olen sulle ainult selleks, et sa mind saaksid kõrvu seada jumal-teab kellega. Ainult siis see huvitab sind . . .

Ta oli ehmunud ja sõnatu. Ma jatkasin:

— Kord sa ütlesid, et sa võid anduda ainult armastades. Mis armastus see on, kui sa minuga nõnda mängid, kui sa minu ees otsekohene pole, kui sa minu eest saladusi varjad . . .

— Kust sa seda kõike võtad? Mis saladusi?

Ma ei teadnud äkki muud ette tuua kui Remmelga eilset Krista pool käimist, mida olin teada saanud — kellelt? Lingilt! . . . Oli see siis otsekoheesus ja usaldus?

— Sa oled võimatu! viskas Krista vastuseks.

Ma ägenesin enam kui vahest kunagi varem, ma olin väiklane ja ülekohtune, aga nähtavasti Krista aimas mu ägedusehoo taga kiivust, kiivuse taga omakorda kirglikku kindimust temasse, seda mündi v a r j a t u d poolt, olgugi et mul tookord hinges kõik segamini kees ja praegu mulle enam kui selge on selle tundmussöösti enesearmastuslik tagapõhi. See viha- ja vihkamissööst ei lahtunud minus nii pea ning selle tugevus mõjus Kristasse lõpuks vallutavalt: ta mahenes vähehaaval, ja kuigi solvatud, taganes relvi käest pannes. Ei, ta ei tahtnud minuga enam katsetada, uskugu ma seda.

Piinlik on meelde tuletada seda rumalat pimesikümängu teadmatute tungidega ja möödakõnelevate sõnadega. See natuke sõprust silmis ja liigutustes, mis veel säilinud, jooksis aralt järele sinna nurka, kuhu olime mõlemad omaette tagasi tõmbunud. Esmakordselt oli avanenud meie vahel nii lai lõhe. Oleks nagu puudu tulnud õhust: puudus armastus ja usaldus, muud ei midagi. Aeglaselt ja ettevaatlikult üle oma urkaläve välja piiludes algas Krista:

— Sa tead ju, minu hing pole terve. Ja haav on suurem, kui sa arvad. Ma ei saa ju kohe ennast nii terveni usaldada. Ma lihtsalt ei saa. Inimesed on mind

valetama ja mängima õpetanud ka säääl, kus ma seda ise ei tahakski. Mis saan mina sinna parata? Võib-olla ajaga ma paranen. Nüüd aga ma ei saa nii äkki kõike hingelt välja puistata. Mäletad, meie tutvuse algul ma kandsin musti riideid. Ütlesin sulle ja teistele, et teen seda isa surma pärast. Ka see oli ainult poolestsadik tõde . . . Sest üks teine surm oli mulle veel palju raske-
maks hoobiks. Mustas ma käisin t o l l e tõttu. Tarvitses siis seda kõigile öelda? Mis sinagi oleksid sellega võitnud, kui sa seda ja muudki sellesarnast sinu jaoks tühja-tähja oleksid teadnud?

— Aga usaldus?

— Ei, sinust kõneleb enam uudishimu. Ja mis nüüd usaldusse puutub, siis ma lootsin, et minevik minus enne nägematuks sulab kui seda sinule üldse tarvis oleks usaldadagi. Sest mistarvis sulle valu hakata tegema asjodega, mis mulle enam valu ei tee? Aga ma näen, et nii kergesti haavad ei kasva kinni. Ja see ei lase mind sinulegi ligineda ilma ettevaatusega, sest kes teab? Kes teab, mida sina oma sügavamas mõtled? Mõnikord sa oled külmem, kui olen oodanud. Teinekord oled küll nii hää ja lahke, aga miski paneb mind kahtlema, ja ma mõtlen, et kas sa oledki igakord nii otsekohene. Vahel sa ehk tahad mind rahustada häätahtliku valega . . .

— Ära mõõda mind oma mõõdupuuga . . . See oled ju sina, kelle õiget palet ma kunagi hästi ei näe.

Ma ei saa sinust kunagi kõike tabada. Sa nagu lookled mu käte alt ära sinna, kuhu ma enam ligi ei pääse.

— Aga kui ma lähen sulle ise kõike pakkuma, siis oled sina see, kes kinki vastu ei võta. Ja ma ei tohi haavatudki olla!

— Sa ju ütlesid, et sa ainult eksperimenteerisid . . .

— Kes teab? vastas Krista, kulmusid tõstes ja laugusid irooniliselt alla lastes.

— Ah nii!

Ma jäin vait, siis aga küsisin nõutult:

— Kuidapidi ma pean sind nüüd siis uskuma?

Krista vaade oli keskendamata ja kurb. Nähtavasti ähvardas ka tema silmis kaduda sild, mida olime koos ehitama hakanud kummastki kaldast: usaldus. Ta ei tahtnud seda nimetada. Ka mina mitte enam. Me katsume teineteisele ligineda vähem okkalisi teid. Ta oli nõus edaspidi mitte midagi enam varjama, ka kui see kummalegi oleks valus. Mina töötasin mitte enam uudishimutseda ta mineviku kallal.

Ent veel polnud Kristal vaibunud valu minu löödud haavast, sest juba etteheitena kõlas ta lubadus edaspidi olla tõsine, koketeriita, kuigi elu ilma katsetusteta ja graatsiata muutuvat kindlasti üksluiseks. Aga küllap ta leidvat ka neid, keda saab nokkida ja ninapidi vedada. Ärgu ma kartku, et selleks just mina pean olema . . .

Kuidas see röömsate lootustega alanud päev lõppes raugelt! Kuidas ma varem polnud märganud

Krista kindimuse suurust sellesse mehesse, kes nüüd pärast isiklikku tutvunemist üle minu ja Krista nagu õhtueelne vari pikaks kasvas! Kiivus aga kasvas koos selle varjuga. Vahest oligi mõrastunud hingega Krista ülesandeks määratud minu juurde tulla, et lüüa haav, lükata mind ellu ja kaduda ise teadmatusse?

9. Vandeseltslased.

Pärast kontserdiõhtut polnud ma enam Herma kohanud. Nüüd oli ta uibuaed kindlasti lumest lage ja päike ajas oma soojad haarmed läbi väikese kasvuhoone akende, küpsetades salatit, rediseid ja kurke. Herma ema, väike ja käbe, jooksis nüüd toa ja aia vahet, kiskus uibude ümbert katteid ja puhastas vabarnavõsusid. Kui klaver aega jättis, aitas ehk kaasa ka Herma. Ei põlanud ju tema tööd ega olnud logeleja, milliseks mina olin muutunud selle mõne nädala kestes. Kui veel Eevalt elas, olime sel aastaajal koos olnud vanadelt okstelt sammalt maha nühkimas, puid ja põõsaid ümber istutamas, lõikumas ja kaevamas, kuna Herma, nähes, et me tema rammu vähem hindasime, peagu alati tuppa läks ja enese asemel läbi lahtise akna meie seltsi saatis oma passaaže.

Nüüd oli see kõik vaid mälestus. Eevaltit enam polnud ja Herma oli mitu kevadet välismail veetnud.

Ja mina ise? Juba mõte, et ma võiksin veel kunagi Herma poole minna, tundus lubamatu patuna. Olin Kristale meelehääks ja eks siis ka enesele usutavaks sisendanud tunde, et Herma on mulle võhivõõras, peagu vaenlane. Selle vastutasuks ei jätnud Krista mulle vahetevahel, nimelt siis, kui ta oma mälestuste-uputusest suutis pää välja pista, tunnustamata, kuivõrd ka tema omakord Viktorit vihkab, jah, kuivõrd Viktor temale koguni vastik on. Mulle ei teinud suuri raskusi lubada ja siis enam-vähem ka täita, et ma kellegagi pääle Krista läbi ei käi. Sellistel töotuste hetkil paistis koguni ideaal olevat elada ainult kahekesi kuni surmatunnini! Sest mis läks mulle veel korda muu maailm? Sinna võisin ma vaid retki ette võtta nagu kättemaksuks, enesepiinaks või paradoksiks.

Ent ühel pärastlõunasel tunnil, kui ma olin ainult viivuks koju sisse astunud, et laualt kaasa võtta *Niels Lyhne* Kristale ettelugemiseks, astus mulle trepil vastu — Herma. Oma vastses pruunis õlgkübaras ja kitsas-tes pruunides kingades paistis ta koridori poolhämara-ses täis kevadist elevust.

— Kuhu ma pean nüüd risti tegema! hüüdsin teeseldud rõõmust ja avasin uuesti ukse. Ta rebis kindad käest ja viskas need ilusa lennakuga mu kirjutuslauale, just sinna, kus tavaliselt oli seisnud tema näo-pilt traatraamis. See tundus kui etteheide.

— Ei, risti pean mina tegema! Et ma sind ükskord ka kodust leian. Sinu teed käivad vist väga laialt.

— Oh ei, just vastuoksa, väga kitsalt, vastasin paljutähendavalt.

Ta viskas mantli tooliõrrele, küsis koketeerivalt, kuidas talle see uus kübar sobib, ja keeras end minu ees oma oranž-tuhkjashallis kirjus kleidis, mis mulle kunagi oli meeldinud. Ta soputas korra oma tumedaid, nüüd lokitud juukseid, kammis laka laubal korda ja hüppas siis lustiliselt mu diivanile, seda paar korda üles-alla vedrutades. Ta oli vallatu nagu siis, kui ta oma klaveriharjutused ladusasti lõpetas. Ta andis mulle nuusutada kimbu kannikesi. Siis ta keerutas end mu „liiga tarkade raamatute“ manu, ei leidnud säält aga midagi lõbusat. Mu tuba tuli täis kevadet ja kerge-meelt, aga mitte niisugust, millega ma oleksin päriselt ühte sulanud, kuigi sellest valusid läbi ei loogelnud. Selles puudusid küll kurnavad kahtlustused ja need hingepõhja mudad, mida muidu Kristaga võidu alt üles müttasime, kuid ma vaatlesin Herma rõõmutsemist ikka nagu eemalt, ning ta tiirutus tõmbas mind kaasa ainult servapidi.

Kiusaja! mõtlesin ma temast. Aga hilja ju kõik! Võin veel ainult kaasa tunda ta asjatule katsele. Ja veel nentisin salamahti, et Herma on Kristast pisem, palju väiksemate jalgadega ja kabedamate kätega, üldse

kitsavormilisem ja kergem. Teda oleks kerge sülle võtta, üles tõsta . . .

— Herma, kust sa selle tuju oled kaasa saanud? Ma pole harjunud sind nii lõbusana nägemagi.

— Sa pole paljugi harjunud nägema! Tulin sulle ütleva, et ma kõik oma võlad olen tasa mänginud. Kõik, ka sinu Chopini. Eile õhtu lõpetasin. Ja nüüd, tead sa, uusi orjusi ma enam kaela ei võta. Olen täiesti vaba. Mängin, mida tahan ja kuipalju ise tahan! Aga sina? Miks sa nii kahvatu oled? Silmade ümber võrud. Kuule, poiss, sa pead mul korralikumalt elama, enam jalutama ja magama! Ära lase nõnda ennast käest ära minna!

Täiesti asjata tal, mõtlesin ma, hakata tasakesi mängima armukadeduse nootidel! Mind paigast liigutada on juba raske.

Äkki aga tuli pööre Herma tuju. See murdus mulle täiesti ootamatult ülilõbusast vaikseks ja tõsiseks. Ta lamas nüüd kogu oma pikkuses diivanil, käed risti rinnal, silmad kinni, nagu puusärgis. Põsed päälepandud puna all, samuti huuled tundusid äkki veretuks kahvatavat. Uuestiavatud pilk oli sihitud lakke ja selle lähe näis asuvat õige sügaval.

Mis oli juhtunud?

Vahest oli seegi mõni võte minu tagasivõitmiseks ja enese maksmapanekuks? Olin tähele pannud nii enda kui teiste juures, kuidas inimloomus enda maks-

mapanekuks leiutab otse kaelamurdvaid trikke akrobaadi kergusega, ilma vähemagi pingutuseta. Kes teab, mida Herma herk vaist, päälegi muusika toidetud, oli välja haudunud.

Ma tõin vett. Ta jõi, hammaste lõgisedes vastu klaasiäärt, põsed niiskunud nutust, mida ta ise ei märganud ega ta nahk ei tajunud, sest siis ta oleks katsunud seda varjata. Ei, teesklust siin polnud.

Juba ma muutusin hellaks ja õrnaks. Kuidas ma ometi võisin Hermast mõelda ebasiiirust ja tagamõtteid! Oma hoolikusega tahtsin nüüd tasa teenida ka seda, mida olin temast Krista ees ülekohtuselt maha salanud. See pole ju armastus, vabandusin iseene ees, mida ma Herma vastu tunnen, vaid ainult sõprus, kauane tutvus. Kui Krista näeks, peaks ta mind siiski mõistma... Hermalt aga olin valmis andeks paluma kõik oma nurjatused tema vastu.

Kui kiiresti ma olin oma meelt muutnud! Ja jälle see läbivingerdav mõte: viimaks see ongi Herma eesmärk? Kui tõesti jaa, siis ta oli igatahes Kristast kaalam.

Päikest oli roomanud neljakandiline tükk piki tuba kuni diivanini. Põrandalt üles helkiv valgus muutis Herma kahvatuse veelgi hapramaks. Ta lainesjuukeline pää lebas sohvapadjal, kerge kirju kleit vajus keha vorme pidi alla, ainult kinga kõrged teravad kontsad olid ninakalt valvama jäänud.

Ikka ta ei leidnud veel oma erutuse keskel sõnu. Aitasin teda istukile, ja imelik — mu käsi tundis esmakordselt enam teda kui ennast. Ta jõi veelgi, käsi endiselt värisev. Ülestõmbunud põlved kleidi ümbrikus paistsid kitsad nagu kogu ta olemine. Sinkjaid sooni hargus ta käeseljal. Piha ümber painutatud käe all tundsin ta ribisid. Imelik segu ihast ja askeesist, seksuaalsusest ja hingelikkusest hakkas minus keerlema. Kas oli nüüd Hermas midagi põhjalikult muutunud, või kandsin mina Kristalt saadud ihalusprille?

Ta ulatas mulle klaasi tagasi ja lükkas vaevalt tunduvalt mu käe oma pihalt. Ta katsus ennast koguda. Tal oli ilmsesti häbi nagu vahel varemgi oma hingeliste nõrkuste puhul, mida ta ei tahtnud näidata.

— Sa abiellud? küsisin ma äkki, kui olime kaua vaikinud.

Ta noogutas pääd ja sai esialgu tagasi oma rahu. Seevastu langesin mina äkki longu. Möödus pikki minuteid ilma kõnelemata. See oli siis tōsi, mida ma peagu ei aimanudki, vaid ainult huupi, eneselegi ootamata küsisin? Midagi tuiskas läbi kogu mu olemise, käänis eest kõik maani maha, murdis ja laastas nagu järsk marutuul. Oleksin nagu äkki palju vanemaks muutunud.

Ja ometi, mis võis minul olla tema abiellumise vastu? Sellal kui mu aru hakkas argumente kokku kuhjama mu nukruse vastu ja ma ise kõigest väest kat-

susin toibuda, pidid küll mu näojooned kõnelema teist, sest nüüd oli Herma see, kes rahustuseks vett pakkus. See vastastikune abiandmine nii lühikese aja jooksul paistis natuke koomiline, ja ma sain tagasi tasakaalu.

Herma oli siiski väga väsinud ja heitis tagasi sirgu. Mina jäin ta jalgade juurde istuma, käsi toeks vastu diivanit. Tundsin käeseljal lühikese paitusi nagu surijalt, kes seliti voodis lamades oma viimset kaastundmust jagab ellujääjale. Ent ma olin tuimunud kõigi kallistuste vastu, kõigi huvide vastu. Olin unustanud isegi küsimata, kellega ta abiellub, nii et Herma mõne aja järel lausus:

— Sa tead, kellega?

Vastust ta ei saanud, kuna mu sõnadel oli häbi kanda sisemise liigutuse rõivaid. Ma aimasin ilma pikemata, et see on Raudhammas. Sest kes teine? Kuipalju kordi polnud Herma mulle öelnud, kuidas talle meeldib Raudhamba mehisus, tugevus ja ürgsus, kõik see, mida minagi tasapisi temas austasin. „Ja kui hää see Raudhammas võib olla, see karu“, oli ta mulle sageli tunnustanud, otsekui etteheitiks minule, kes ma olin liiga tõrges. Raudhammas täitis ju sõnakuulelikult kõiki Herma käskte nagu truu peni. Kui tarvis oli mõnda raamatut, kontserdipiletit või päävalurohtu, jätkus ühestainsast märguandest, et poiss juba lendas. Mina olin tema kõrval isekas ja hellitatud, ning Herma võis täieõigusega öelda, et kui minul mõttesse tuleb kellelegi an-

tipaatiast selg pöörata, siis ei hoia mind tagasi isegi viisakuse reeglid. Kord oli Herma mulle asetanud põiki küsimuse, kas ma olen valmis tema pärast kannatama, kui see talle hääd tooks. „Misjaoks kannatada?“ olin ma vastanud, „kannatus pole ju mingi voorus, vaid ainult eelarvamus.“ „Nii sa oled“, oli Herma seepäale vastanud ilmse etteheitega, „aga usu, et leidub ka neid, kes minu eest on valmis tulle minema, ilma küsimata, milleks seda vaja.“ Muidugi oli siin mõeldud Raudhammast. Lisaks kõigele meenus Herma sagedasi kurtmisi Raudhamba kinnisuse üle, oskas ju Raudhammas oma tundmusi varjata otse ristmõistatuste taha. „Ta ei paindu, vaid murdub“, iseloomustas Herma rohkem küll enda suhet Raudhambasse kui teda.

Millise visadusega Raudhammas salgas oma indlust Herma suhtes! Kõige äraandlikumal silmapilgul oskas ta ikka tähelepanu kõrvale juhtida, nagu need silma moonutajad, kes kõige hädaohtlikumal hetkel mõne paugu lasevad. Minu sagedasi käike Herma poole ta hurjutas nõrkuseks, ja kui ta meile Hermaga tänaval vastu tuli, siis hoidus ta ikka kuidagi kõrvale ega lasknud end kõnetada. Tabatuna aga värskelt külaskäigult Herma poole ta punastas tavaliselt, otsis vabandusi, oli hajameelne. Vahel ta häbitunne avaldus ääretult vehkivais žestides. Siis ta käed puutusid igale poole külge, toolid kukkusid kummargile, raamat või tuhatuus lendas laualt, tänaval vabisesid laternapostid. Kiirelt vilksat-

les mu silmade eest mööda üksikuid stseene, mis nüüd äkki tähendusrikkaks said, ütlushi, käeliigutusi ja pilke.

Pilti täiendas Raudhamba äge naiste ja armastuse põlgus, nagu ka see, et ta, sellal kui ta hiromantide ja kaarditarkade üle võis ainult irvitada, siiski Herma ennustusi kaartidel jäi kaljukindlalt uskuma.

Nagu raamatust võis Raudhamba silmist välja lugeda täielist alistumist Hermale, kellele see kõik muidugi väga meeldis; oli ta ju mulle tunnustanud, et lõplikult ta võib sallida ikkagi ainult neid mehi, kellel ta saab mängida nagu Bechsteinil. Mina olin muidugi tema sõrmede jaoks liig raskete klahvidega ning meie sümpaatiad ei võinud kuidagi areneda teatud vahepürist lähemale.

Herma kordas uuesti:

— Sa aimad siis kellega?

Noogutasin vastuseks pääd.

— Ei, sa ei aima siiski!

— Raudhambaga?

— Ei. Uhakuga.

— Kellega?!

Herma ei korranud, vaid pääd kõrvale pöördes hakkas taskurätiku otsa närima. Uhakuga? See kõlas peagu väljakutsena. Minu seljataga oli küpsenud asju, millest minul aimugi polnud. Mis siis Hermal õieti mõttesse oli tulnud? Raudhambale ma oleksin isegi

oma õnnistuse annud, kuid Uhakule? Ei, see valik alandas minu silmis Hermat. Nagu oleks Bachil ja Mozartil üleskasvanu pandud eluks-ajaks klimberdama fokse ja lööktükke. Sest Uhaku maitse, mille mõju-
piirkonda nüüd Herma paratamata sattus, oli päevakajaline ja hoopis pinnaline. Oma sõnaköögis oskas ju see ajakirjanik küll kõiksugu toite suupäraseks valmistada, kuid ainult keskmise tarvitaja jaoks. Hõrkus aga ning see tsipake, mida peenendatud maitse kohe ära tunneb, jäi talle võõraks.

Sest kes oli Uhak? Massimaitse sõnnikul luhtav võsu, muud midagi. Kummagi kõrvaga ta korjas piseiku äripäevast ja keelepeksu. Teisel päeval see kõik kanti ette rosinatena avaliku arvamuse taignas. Ise äge rahvuslane, oli ta vaimne aluspesu pärit ennerevolutsioonilisest Venest, värvilint, millega ta tuntud korporatsiooni kuulus, Saksast, üliriided aga Inglismaalt. Op-tandina ta oli juuretu, kuid jutlustas traditsioonide vajalikkust ja juurdumisfilosoofiat. Inglastelt ta oli üle võtnud teatud välise külmuse, žestivaesuse ja omaduse mitte millestki üllatatud olla. Hinge ta pidas dekadentlikuks eelarvamuseks, sügavustest aga oli ta lausunud, et „kõik tühjused on mõõtmatult sügavad“.

Pidi vist küll olema mingi vahe ta juhtkirjade ja ta intiimsuste laadi vahel, et ta võis Hermale nii lähedale pääseda. Vahest oli ta puise koore all ka päris pehmet mähja, nagu seda Herma armastas.

Või meeldis Hermale see teatud hoolimattus ja jõhkрус, mis öeldakse naistele ikka meeldivat? Või määras kogu vahekorra see sex-appeal, mis nagu jumalagi mõiste ei vaja pikemat põhjendust ega seletust?

Ma polnud suurt küsimust teinud sellest, et meie ükskordne kõrtsirüselus Uhakuga Hermas välja kutsus väga ühepoolse käsituse. Sest algul ta oli tundnud tugevat kaastundmust Uhaku kui kahjukannataja vastu, hiljem aga, kui talle kuskilt poolt oli sisendatud kujutelm, nagu oleks lüüasaanu mina, muutus tal Uhak äkki tugevakäeliseks sangariks!

Veel teisi pisiasju jooksis ühe minuti kestes mu pääst läbi ja kõik nad said senisest eredama värvingu. Alles nüüd selgus mulle, miks Herma viimasel ajal oli hakanud huvi tundma inglise seiklusromaanide ja humoristlikkude teoste vastu. Meenus Tauchnitz'i väljaandeid ta laual, autoreid, nagu Shaw, Wallace, Walpole, keda ma ei sallinud.

Kaua ma olin vait. Ka Herma ei kõnelnud sõnagi, vaid jõi aeg-ajalt mõne lonksu vett. Ta tundis enese nagu süüdi olevat minu ees. Minul oli temast kahju. Kahju sellest, et ta nüüd satub ühe meelevaldalla alla, kes liiati tema senistele muusikahuvidele on täiesti võõras. Kahju ka sellest, et ta peab jäädavalt kustuma minu silmapiirilt, tähendas ju abiellumine mulle poissmehele enne muud vägivaldset eraldamist, sulgemist vanglasse, kuhu enam lusti pole ligidale pääseda. Imelik tund-

muste loogika, mille kaudu võis jõuda järelduseni, et abielluda üldse ei tohiks. Sest ühe valik tähendaks ikka teise hülgamist, ühe isiku forsseeritud austamist kõigi teiste kulul. Herma ise pidi seda kõige enam tundma, oli ta ju nii heldesüdameline, et ta ühe ees võis taevani kiita kõigi teiste meestuttavate voorusi. Tema soov oli ühevõrra hää olla ja hääks jääda kõigile. Keda siis võtta, keda jätta? Hundva poolt ta oli tulnud ja minu poolt tahtis ta edasi minna Raudhamba poole, et ühe päevaga teatada kõigile oma nukrast otsusest.

Kõige kardetavam vahejaam oli Raudhammas. Herma kutsus mind kaasa, et oleks julgem. Sest kes teab, mida kõike säääl ei või juhtuda.

Puuderdanud kärsitute liigutustega oma nägu ja punatanud oma huuli, laskis Herma enesele mantli selga ajada, ning me väljusime. Ta oli nõrk ja trepist alla minnes ta nõjatus minu käsivarrele.

Krista? Kus on nüüd Krista? mõtlesin ma. Kas ta ootab mind . . . ootab kogu õhtupooliku? Aga ta peaks nägema, et ma teisiti ei saa . . .

Loomusundlikult eemaldusin Hermast all tänaval, kuid kui tema jälle komistas, haarasin ta käsivarre:

— Kas tohib?

— Jumaluke! hüüatati vastuseks.

Ei, mõlgutlesin nagu läbi udu edasi, kui Krista kõike teaks, kui Krista minusse sisse tunneks, ei tohiks ta pahane olla, sest . . . ka mina ise poleks temale pa-

hane, kui ma ainult teaksin, kui ma ainult temasse sisse saaksin vaadata . . .

Herma mu kõrval oli lühisammuline. Sõnu meil polnud, tiines vaikuses oli kumbki meist ametis ainult ise oma mõtetega.

Ah, see oli Elfenbein, kes meid teretas oma hästi imala muigega ja väga tähendusrikka hüüdega: „Tere õhtust!“

— Vahest sa ei taha minuga käia? kuulsin küsimust enese kõrvalt, kui mingi alalhoiu-instinkti tõttu olin Elfenbeini hüüde pääle oma sõrmed Herma käsi-varre ümber lõdvemaks lasknud.

— Ei, ei, jäta, sain ma vastata.

Mida ligemale Raudhamba korterile, seda närvlikumaks muutus Herma. Tal oli hirm. Ärevust kandus ka minusse edasi. Kui me viimaks kolmandal korral ta ukse taga kobistasime, naeris Herma läbi erutuse:

— Nagu vandeseltslased!

— Kes säääl on? kostis ukse tagant pahandav hääl.

— Vandeseltslased! kõmistasin mina.

Raudhammas oli vestiväel, küllap juba magama minemas, armastas ta ju kanadega voodi minna ja kukkedega üles tõusta.

— Ah, vabandust, ma ei teadnud, et sul naised kaasas on, ütles ta peagu põlglikult ja haaras tooliõrrelt kuue. Siis katsus ta nagu vabanduseks olla üliviiisakas ja tõstis meie kummagi ette toolid istumiseks, neid kahe

käega seljast kinni võttes ja õhku tõstes, nii et Herma juba mulle ehmunult ja abipaluvalt otsa vilksatas.

— Ma jälle . . . niisama . . ., kogeles Raudhammas, kellelegi otsa vaatamata, hakates oma lauda koristama, kus lebas raamatuid ja pabereid läbisegi.

— Sina, nagu näha, saad isegi ülikoolitööle mõelda? küsisin.

— Ei, mis nüüd mina . . . Tähenärimine ei taha hästi minna, kasvõi nuta. Kevadine aeg vist. Inimestel jooksuaeg. Ja kui seda narrust ise päält vaatad . . . Mul siin naaber kõrvaltoas armuvalus, juba kolmandat nädalat seljas luupainaja, muudkui mõõdab tuba edasi-tagasi, aga ta Kai ei tee tast väljagi. Ka tema ise ei taha midagi välja teha, kolm päeva loeb ühte ja sama lehekülge, selg vastu akent. Aga nüüd on teine otsa lõppenud kui luu ja nahk. Hale näha, kuidas ta enast peegli ees moonutab, pääd õlitab ja lipsu kohendab enne kui välja läheb. Jäta juba buduaaritembud naistele, olen talle öelnud. Pole mehe väärt seelikule järele joosta ja ise nagu parm piriseda. Eile sain teda siiski niikaugele, et tuli minuga kaasa Jaagot vaatama. Kahju, et sind, Enn, polnud.

Raudhammas hakkas end vähehaaval hasarti kõnelema. Juba ta demonstreeris Jaago maadlusvõtteid oma toolil, seda pää kohal keerutades ja viimaks mõlemale õlale maha pannes. Herma oli nii ükskõikne ta liigutuste vastu, nagu vaevaks teda mõni kinnismõte.

Et otsustavat hetke lähendada ja Herma ängistust kiiremini lahendada, hakkasin juttu sinna suundama, kuhu ta viimaks pidi välja jõudma.

— Sa arvad siis, et jõumehed üldse armuvalusid ei tunne?

— Kui sul ikka musklid on kui laevatrossid, siis saad ka ennast ratjapidi kinni võtta.

— Sa siis sellepärast ise harjutadki oma muskleid?

Osutasin ta vedruhantleile riulinurgas. Teadsin ka tema igapäevast puudelõhkumist. Päriskireni siiski ta spordilust polnud arenenud.

— Armuvalude pärast? hüüdis Raudhammas ja hakkas naerust vabisema. Ta ei saanud kaua toibuda.

— Ära parem naera midagi! Sest kui sa nüüd kuuleksid uudist, mida me tulime sulle ütlema . . .

— Lase aga tulla, ära ärgita ühti!

— Tead sa, algasin erutatult, Herma poole vaadates, kes oli täiesti abitu.

— Tead sa, kordasin, preili Uustal mõtleb . . . meie seast lahkuda.

— Lahkuda? Misjaoks? küsis Raudhammas otse Hermalt.

Herma vastas erutatult:

— Jah, seda küll. Lahkuda. Ma lähen . . . ma lähen tagasi välismaale. Jah, juba paari nädala pärast pean sääl olema . . . Mu klaveriõpetaja on nimelt Ber-

liinis tagasi . . . Jäeb sinna pooleks aastaks. Ma pean kohe sõitma . . . Mul on kahju teist kõigist lahkuda.

— Te kõnelete ju nagu läheksite surma, ütles Raudhammas, tahtes näidata, kui stoiliselt tema seda uudist võtab.

Kuid mida kaugemale, seda sõnaahtramaks muutus ka tema. Hädavale tekitas rusuva õhkkonna ka meile. Toas oli äkki kõigile kitsas ja me ruttasime välja.

Tegutsemistung oli Raudhambas kasvanud. Ta kõndis uljalt ja käis laialt veheldes, nagu otsiks ta tasakaalu. Päätänavas häiris teda vastutulev rahvasumb. Ta tegi meile teed kord ühe, kord teise küljega, vahel isegi seljaga. Kui ta siis kellelegi nagu kogemata müksu andis või varbale astus, oli tema see, kes kiruma hakkas. Ühest kioskist ostis ta endale suitsu, mis teda kui mittedisainsetajat läkastama pani, teisel ta patsutas voormehe tukkuva hobuse põsele ja hakkas hirnuma, sattus seepärast pukisistujaga sõnavahetusse, küsis siis linnahilt teed samasse tänavasse, kus me parajasti kõndisime. Ja siis kadus ta äkki nagu maa alla.

Herma, kellele kõik need tembud imetlemiseks määratud, oli õnnetu. Ta kutsus mind tagasi üles otsima Raudhammast, nagu last, kes rahvamurdu ära kadunud ja kes ei oska enam koju minna.

— Vaene poiss! ohkas Herma viimaks oma aiavärvavas, kus ta oli lootnud teda kindlasti eest leida.

Astusime aiamajja. Endine raskemeelsus vajutas uuesti Herma maha. Sellele oli lisandunud veel kahetsus hirmuvale pärast.

— Aga sa peaksid olema õnnelik!

— Ah, Enn, sa ei tea pooli asju. Kui sul on palju valida, siis oled õnnelik, aga kui oled valiku juba teinud, siis alles tunned, et mittevalituid on rohkem ja sa oled kuidagi vaesemaks jäänud.

— Siis sa ei armasta küllalt! Vabanda, et ma intiimsustesse lähen.

— Jäta, palun see! löikas Herma teravalt, kuid samas pehmendas oma tooni:

— Anna andeks, ma ei tahtnud nõnda . . . Me peaksime lahkuma sõpradena, mitte vaenlastena. Sinul seisab ju ees oma tee, minul oma. Miks me siis ei võiks kõnelda nagu sõbrad, südamest südamesse, ilma varjamata?

Ah jaa, see minu tee . . . Ma ei teadnud isegi, kuhu see kord välja viib. Siin aga oli paar osavõtlikku silma ja leplik käsi. Miskit sulas minus, ma hellusin.

Nüüd hakkas Herma minu eest hoolitsema, pani mind pikali oma diivanile ja muutus sellest rahulikumaks, nagu oleks ta mind saanud Raudhamba sõnade järele panna „kahele õlale“. Olin libisemas sinna muidu nii vastikusse kuristikku, kus lamad passiivsena ja lased enese eest hoolitseda halastajaõeliku osavõtlikkusega: tagantjärele mõeldes piinlik ja ebamoraalne

situatsioon. Nõnda oli ka Viktor Link kunagi palavikus lamanud ja Krista tema eest hoolitsenud, naine tundes petlikult oma võitu maaslama üle, mees aga uskudes oma haigluse läbi suurenevat võimu naise üle.

Ent just selles kuristikus pidin ma Hermasse haakuma, tahtes nagu ühesuguse situatsiooni kaudu taas ellu kutsuda Krista ja Viktori kunagist elamust, ühtlasi aga selle taastootmisega neile selle eest kätte maksta! Igatahes meie käed kasvasid ühte, meie suud otsisid teineteist. Keha mu käte vahel oli väike ja vitsjas, sootu teise lisamaiguga kui Kristal.

Nüüd ei kerkinud enam küsimust, kes kumma võitis, küsimus, mis meid varem loomusundlikult oli teineteisest hoidnud teatud kauguses: nüüd olime mõlemad ühevõrra võidetud. Meie kallistustes oli intensiivsust, mida lisab teadmine, et need jäävad viimseiks. Isegi häbil polnud enam õigust vahele segada.

Herma oli magama jäänud. Mina istusin järjest selgineva pilguga ta lähedal. Ma vaatasin, kuidas sinkjakoeliste laugude kaldal mustendas kaks ripsmeteriba, vaatasin, kuidas juukselakk laubal oli keskelt praotunud ja langes kahele poole, nagu oleks keegi sinna tumedasse öisesse järve jätnud paadijoomi. Mida selgemalt ma kõike enda ümber nägin, seda tumedamaks muutus minus eneses.

Kuulsin läbi Herma une paar nuuksatust, nagu seda teevad väikesed lapsed.

— Mis on, Herma?

Ta virgus, tõstis käe minu poole:

— Ah, sina oled!

Natukese aja pärast — me kõnelesime üldse ääretu vähe — küsis ta.

— Ja sa jääd mulle hääks?

— Jään. Ja sina?

— Ka mina.

Kui ma viimaks aeda astusin, lõi valgus valusasti mu silmi. Käel leidsin hambajälgi, läbi udu virvendas meelde, et need olid minult eneselt. Ja kuskilt hakkas kiiresti üles ajama ähvardavalt tinajas pohmeluspilv.

10. Kolm haamrilööki.

Juba kanti teed laiali, kui ma ametisse tulin. Paha ennustav käsk, kirjutatud sinise pliiatsiga hästi rasvaselt, ootas mind büroolaual: ilmugu ma jalamaid šefi kabinetti. Nüüd on see siis käes, mõtlesin. Paar närvlikku klimberdust vastu lauda ja ma läksin.

Härra Jalakas koosnes kahest poolest: eraisikust ja kroonuinimesest. Kumbagi poolt ühendas mõnus naeratus igasuguse läbirääkimise algul. Keegi ei teadnud ette arvata, kuipalju see naeratus igakord varjas rangust, kuipalju lahkust.

Erainimesena ta oli väga külalishahke ning enam kui üks kord ma olin viibinud tema pool kodus või ta mõisas, joonud ta veini ja silmitsenud ta kollektsoone. Piipude ja pusside kõrval ta korjas veel kirjamarke ja sigaretitoose. Neid viimaseid tal oli küll toorkullast, küll pärlmuttermosaiigist, aga ka selliseid, mis esimesel avamisel paistsid tühjadena, kuid tuli vaid koputada ja toos uuesti avada, kui see osutus täis hästilõhnavaid si-

gariljosid. Oma trikke sooritades teeskles ta ise alati üllatust, ning kes seda kümned korrad päält näinud, sellele ta paistis hääsüdamelise naiivikuna. Ta seltskondlikku mugavust aitas tõsta ka ta suur tagavara anekdoote, alates üsna süütuist kuni kõige krõbedamateni välja. Ja ikka ta võis vesta oma seiklustest Siberis, oli ta ju kaua teeninud Harbiinis, kust vahest pärit oli isegi ta hiinalik naeratus.

Teinekord ta võis aga olla hoopis „kroonu“. Üleminek naeratusest hammaste irvijäämiseni oli siis nii lihtne. Ta ülbus võis ärritada, kuid seda vääratada ei saanud keegi, isegi mitte minister, sest Jalakas tundis ennast püsivana, ministreid aga tuli ja läks.

Peaks ainult see sissejuhatav lahke muie ruttu-ruttu mingi suuna võtma, ükskõik kas kurale või hääle, mõtlesin ma, kui ta mulle istet pakkus ja sigarette ulatas, mida ma vastu võtsin, kuigi ma polnud suitsetaja.

— Noh, härra Maiste, kuidas on lugu teie tervisega? Pole vist hästi korras? Ma pole teid ammu enam näinud . . .

— Tänan, pole viga, ütlesin vastuseks nii konventsionaalselt kui vähegi võimalik, et jutt selles suunas ei saaks edasi hargneda.

— Aga näete välja nii roidunud. Pole vist magada saanud?

— Jah, väike unetus . . .

— Unetus, ütlete? Juba nii noorelt? Kui minul vanal inimesel und pole, siis pole see ime, sest niipea kui need ilmad ennast käänma hakkavad ja need kondivalud tulevad . . . See on nõnda juba seitsaadik, kui ma Siberis selle hää nahavati sain.

Järgnes lugu 300-verstalisest saanisõidust mööda steppi siberi hobustel, kes oma paarkümmend versta tunnis teevad, aga vahel tuisus ka ära eksida võivad. Kõnetoon püsis kogu aeg väga sõbralikuna. Siis toodi patakas pabereid allakirjutamiseks. Mõni aeg kuuldus ainult sule kribinat. Sigarett tuhatoosi serval oli saanud lõpuni põleda, kui jälle kahekesi jäime ja kui ma aimasin meie juttu tulevat käänaku.

— Ah nii oli siis unepuudusega. Ja mina arvasin, et te väga hästi magate.

Šeff ei vaadanud mulle enam otsa. Teelahk oli lähedal. Katsusin senist mugavat tooni jätkata, viskasin isegi ühe põlve koduselt teise üle ja vastasin:

— Omavahel öelda, und ju oleks, aga aega pole . . .

— Teil on siis palju tööd? Teil on mõni amet väljaspool ministeeriumi? Või õpite? Peate koosolekuid?

— Varem küll, aga nüüd mitte enam. Teate, kevad ja noorus . . .

Minu familiaarsus lõigati läbi:

— Soo. Siis sellepärast teid pole siin ametis kunagi näha? Teil pole aega? Noh, siis peame teile

vahest puhkust andma. Te mõistate, mis ma öelda tahan?

— Mõistan.

— See puhkus on teil väga tarvilik närvide kosutuseks, jatkas Jalakas õpetlikult.

— Aga minu närvid on ju võrdlemisi . . .

— Võrdlemisi otsas! Ükski rahulik inimene ei hakkaks tegema niisuguseid avalikke skandaale nagu teie. Päälegi avalikus kohas.

Jalakas mõtles nähtavasti kunagist juhtumit restoranis. Minule endale paistis see sündmus naeruväärt pisikesena, päälegi ammu juba minevikku sammaldununa. Siin aga teenis ta alles värske argumendina minu vastu. Kroonu veskid jahvatasid aeglaselt.

Küllalt delikaatne, et mulle mitte enam korrata mu suurimat süüd, mu andestamatut lohakust ja hooletust ametikohuste täitmisel, katsus šeff mu pääsüü suruda just tollesse vahejuhtumisse.

Mulle oli päevselge, et ma ei vääri mingit vabandust. Ma ei katsunudki ennast kuidagi õigustada. Olin kõigiti pälvinud vallanduse.

Jalakal sai oma „kroonu“ toonist varsti piinlik, sest see oli tema, kes hakkas vabandama:

— Te mõistate muidugi, et mul oli pisut piinlik teile seda siin öelda, aga te peaksite teadma, et iga töö nõuab tegijat. Seni tehtud töö ja abi eest ütlen aga

teile tänu. Ehk saate edaspidi rohkem enda huvide kohaselt elada . . .

Kuigi ma katsusin küllalt ükskõikne olla oma vallandamisteate vastu, oli mul trepist aegapidi alla astudes ometi kahju, nagu oleks jällegi minu enese küljest tükk maha pudenenud. „Nüüd siis algab allakäik.“

Istusin veel segaste mõtetega oma büroolaua taga, kui Krista mulle helistas. Kuhu ma olla eile jäänud? Miks ma polevat tulnud? Ta oodanud mind kuni õhtuni.

— Ma . . . mind vallandati. Tuju oli seetõttu niisugune, et ma ei tahtnud, et ka sina . . .

See vale oli tulnud ja asendanud tõe nii lipsjalt, et ma telefonitoru käest pannes ka ise uskuma jäin, nagu oleks mu jutuajamine šefiga olnud tõesti eile.

— Sa oled püsti lollust teinud, kui sa nii hää koha käest oled minna lasknud, oli Krista öelnud. Mu onu kõneleb veel täna härra Jalakaga. Või ma ise.

Ei, mitte seda! See on ju onupojapoliitika, mõtlesin ma.

Krista lubas ise hoolitseda, et ma edaspidi oma ametikohuseid hakkan korralikumalt täitma. Ent sellal kui Krista kõneles, olin ma telefonis kuulnud kõhatamist ja vaheleküsimisi. Oli see ehk Krista onu? Või keegi teine? Vahest koguni Link? Telefon asetses vana Leetmaa kabinetis, küllap siis onu, rahustasin ma ennast. Kuid seesama pisike kahtlustus, et keegi võis

meie telefonikõnet päält kuulata, hakkas edasi veere-
ma, ja juba olid kõik mu mõtted elevil.

Misjaoks veel siin istuda, vabandusin, vallandatud olen niikuinii? Ning juba keerutasid tundmused mind tänavale.

Seda loogika lõtvust kiivuses! Sellal, kui telefonis kuulnud paar-kolm võõrast silpi, kõigi tunnuste järgi päälegi vana Leetmaa omad, mind kohe lendu tõstsid, polnud mul vähimatki süümepiina Hermaga veedetud öö pärast! Teine ei tohtinud kõnelda oma onugagi, mina aga tohtisin naisi suudelda öö läbi!

Mitte ainult mu kujutus, ka mu mõtted ja ajatajugi, üldse kogu organism oli end kohevile ajanud, et mind mu valetamises kaitsta. Eilse episoodi Hermaga oli mu mälu suurepäraselt osanud paigutada kuhugi ammumi-
nevikku, kuna mingi demon minus advokaatlikkude riugastega kogu aeg tõendada püüdis, kuivõrd tühine on episood Hermaga, kuuluvat see ju sisuliselt järku enne Kristat, kui see aga juhuslikult nüüd toimunud, siis ei maksvat sellele suurt tähelepanu pöörda, kuulutatavat ju ka kohtuotsuseid hiljem välja kui nad on tehtud.

Enne kui ma Krista poole jõudsin, tuli ta mulle vastu — Remmelgaga.

— Seda ma tõesti ei oodanud! hüüdis Krista üllatunult. Ent selle üllatuse tagant ma ei leidnud rõõmu,

mida olin oodanud. Kas siis asi oli juba nii kaugel, et ma võisin teda Remmelgaga häirida?

Natuke aega kõndisime koos, siis aga jättis Krista meid jumalaga.

— Te tulite koos preili Leetmaa poolt? asetasin Remmelgale küsimuse põiki, kui olime mõnda aega teineteise kõrval vaikides kõndinud.

— Seda küll, aga preili Leetmaa oli täna haruldaselt tusane.

— Sedap minagi märkasin.

Mul polnud midagi selle vastu, et Krista Remmelga vastu paha tuju oli näidanud. Ma ei tunnud praegu mingit kiivust punapää vastu. Überpöördult, oli kogu hää kellegagi paar sõna vahetada Krista üle. Kuid sõnad olid visad tulema. Katsusin jätkata:

— Ta üldse on pisut raske loomus . . .

— Seda küll. Mis ta kord enesele sisse võtnud, sellest ta nii kergesti enam ei tagane, olgugi see vahel ainult kangekaelsus ja uhkus, mis talle endalegi kahjuks tuleb.

— Teie arvate? kõnelesin ma, provotseerides Remmelgat mõnda fakti näitena tooma.

— Arvan küll. Nagu see jonnijamine Lingiga, keda ju ka teie peaksite tundma.

— Ka teie olete siis Lingiga tuttav?

— Seda küll, oleme koguni koolivennad ja käime läbi. Jah, isegi preili Leetmaa juurest tulim praegu, tema ülesandel.

— Kuidas? Miks nad oma asju otsekohe ei aja?

— Peaksite kumbagi vähe ligemalt tundma, siis te mõistaksite. Nad on ju uhked, mõlemad. Teevad nõnda iseendale ja teineteisele kahju. Hakkab päris hale eemalt päält vaadata, kuidas nad oma õnne rikuvad. Tahaks neid uuesti kuidagi kokku viia, nad on ju nagu loodud teineteisele.

Vastik kupeldaja! Kuidas üksainus gramm minu kiivusvõimest temasse süstituna ta kristlikku häätegevust paralüseeriks!

— Ei, tea, mida see härra Link õieti preili Leetmaast veel tahaks?

— Selles see asi seisabki, et ta ei tohiks preili Leetmaad nii kergemeelselt maha jätta. Oma kergemeelsuse pärast on ta minult küllalt noomida saanud. Vahel ta mõistabki, kuivõrd ülekohtuselt ta on talitanud. Siis ta on valmis kõik andeks paluma ja oma eksisamme hääks käänma. Saingi teda seekord niikaugemale ja sedap ma tulingi preili Leetmaale ütlema. Et ta ei kohkuks, kui Link temaga tahab kokku saada ja temalt andeks paluda.

— Kas ainult seda?

— Muidugi mitte ainult seda. Vaid Link teab ise väga hästi, mis tema kohus on . . .

— Ja preili Leetmaa? küsisin tagasisurutud ärevusega.

— See on teine kõva kivi. Ta ei tahtnud sellest midagi teada. Mis asja minul Lingiga olevat? Kui ma talle edasi andsin Lingi kutse laupäeval tema sünnipäevale tulla, siis pahandas ta, miks mina see vahetali-taja olevat. Aga kui Link talle telefoneerib, siis paneb ta kuuldetoru ära. Niisugune on ta. Ja minule ütles ta ka, et kui ma teine kord peaksin veel julgema tulla niisuguse jutuga, siis ta mind saadab otseteed uksest välja.

— Preili Leetmaa on ju suurepäranel ei saanud ma oma hüüet alla suruda. Kas ta teile, härra Rimmelgas, siis ei meeldi?

— Seda küll mitte. Ta on ju ka nii õnnetu oma südamepõhjas. Tahaks talle abiks olla. Tean ka, k u i v õ r d talle abi vaja läheb.

Mulle meenusid Krista sõnad Rimmelga ligimese-armastuse võimalikust tagapõhjast. Pastorit oli väga huvitanud Krista onu rikkus. Tal oli endal kavatsus Kristat naida. „Selleks aga mängib ta enne suurt altruisti. Kui ta häätegevus sisse kukub — ja ta loodab, et ta sellega sisse kukub — noh, siis kosib eestkostja ise oma õnnetu hoolealuse . . . Ühe sõnaga, kui mitte Viktor, siis tema! Narrid mõlemad!“

Mind nähtavasti Rimmelgas ei võtnud üldse arvesse Krista suhtes! Et talle seda meelde tuletada, laususin:

— Lubage mul siiski kahelda, kuivõrd teie preili Leetmaad tunnete. Mitte abi ei lähe talle vaja, vaid midagi enam, midagi suuremat.

— Ja mida siis?

— Teda peab keegi terveks armastama.

— Ei, seda mitte. Niipalju ma siiski tean teist rohkem. Temale jätkub juba kõigest armastusjantidest. Temal on vaja ainult vaikset abielusadamat, arvas pastor peagu sentimentaalse unistavusega.

— Vaevalt teda huvitab abielu, vaidlesin vastu. Ja päälegi, mis on abielu ilma armumiseta? Üksainus silmakirjateenistus! Üksainus vastastikune vale!

— Seda küll mitte, härra Maiste! Teie unustate, et kired pole veel ülim voorus. Abielu peab ikkagi püham olema kui paljas himu. Kirgede allasurumises, milles teie näete valet iseene ees, on eneseohverdamise kõrgust, on suurust, on . . .

— Meie vist teineteist hästi ei mõista ega saagi mõistma, ütlesin küllalt viisaka irooniaga ja jätsin pastori jumalaga. Las läheb nüüd Lingi poole teatama oma eneseohverdusliku misjoni nurjumisest Krista juures!

Kakskümmend neli tundi kokkulepitud ajast hiljem olin oma *Niels Lyhnega* Krista ukse taga.

Olime varem sellest raamatust lugenud koos juba mõnedkümmend leheküljed, ja need minutid reastusid mu mälestuses harukordse helgusega. Krista tuba nagu

oli küllastatud selle teose haiglaselt helliku elevusega. Kui mina lugesin ja tema kuulas sirgu oma voodil, oli nagu lükiksin sõnu helikeeks ta ümber, ainult harva tajusin mõne lause kõla tagant ka sisu, nagu tunnelite reast läbisõitjale mõneks hetkeks vastu vilksatab ka riibake loodust. Kristale aga olin mina ja mu suu, millesse ta oli üksisilmi kiindunud, kahtlemata üsna kõrvaliseks esemeks, jälgis ju tema põnevalt ettekantava sisu. Mis ime, et ma vahel võisin põgusalt kiivastada isegi teksti, nagu Krista omakorda vahel päikest, kui ma sellele olin vastu naeratanud, või ta musta kassi, kui see mu silituste all hakkas ketrama. Kõige enam jätkus mu kannatusest leheküljeks või paariks.

Kui aga ettelugejaks oli olnud Krista ja mina kuulajaks, siis kuulsin ma ainult ta hääletämbrit, kuna ma, võiks öelda, terveni olin end imenud tema näoilme, tema suuliigutuste külge, kogu sesse mahedusse ja õrnusse, mis muidu polnud just sagedane, kuid mida ma nõnda ihaldasin Kristalt. Olin siis alati võlutud ta imeulikust linnulikkusest, mis meie kõrvuti-kõndimisel oli avaldunud pää rütmilises nõkslemises, siin aga pehmes, udusulgi meenutavas häälitsemises, mida hoovas kogu ta olemisest, eriti aga musklite mänglemisest kurgulohu ümber. Kuna nood olid haprad ja peened nagu linnukondid õhukese naha all, siis seegi suurendas tunnet, nagu oleks Krista hing enne siia ilma rändamist olnud kehastatud mõnes linnus. Kuid seda tõe keelas mind

Kristale ütlemast mingi sisetakistus, ja nagu ma nüüd psühhoanalüüsiga tutvunult usun, võis selleks olla ainult sõnade „lind“ ja „Link“ liiglähedane kõla.

Ent minu ahne pilgu all ei suutnud Kristagi ennast kauemaks kui üheks leheküljeks kontsentreerida. Jälle langes raamat kõrvale kui asjatu takistus meie vahel. Nõnda selle süütu raamatu leheküljed muutusid meie jaoks mingiks intiimse kohtamise pargiks.

Seekord jäi raamat üldse avamata. Meie vahekorras puudus tavaline soojus. Krista naeratus kas oli haavavalt viisakas või valusa ilmega. Tema pahas tujus lugesin ennast süüdlaseks, uskudes, et eelmisest ööst oli minus säilinud midagi reetlikku, mida ma ise tähele ei pannud, küll aga vahest tema. Kartsin, et Krista meie vestluse, muide lünkliku, sinna tüürib, kus minule ei jää üle muud kui siiralt kõik üles tunnistada, kuid selle asemel Krista tammus oma meeleoluga ühel paigal. Kõik, mis ta lausus, võttis negatiivse ilme. Õmbleja juurest toodud sinine vaaakleit tõstis ta kõhu kuidagi ebaaapeetlikult esile ja see ärritas teda. Ta silmitses ennast tualetipeeglis, mis aga oli liig madal. Ka õmbleja töö polnud küllalt korrektne. Kui teenija meile teed tõi, ei meeldinud Kristale, et ta kassi oli sisse lasknud, et ta suhkru oli ära unustanud, et ta ukse liig kõvasti kinni lükkas. Ka tee ise polnud küllalt aromaadne. Vastumeelt oli talle ka tänane ilm, sest see polnud ei küllalt päikesepaistene ega küllalt vihmane. Ma sain üksteise

järele teada, et talle ei meeldi lühikesed tõmbid sõrmed, maniküürimata küüned, liig painduv kummardus tervituse juures, hüatsintide lõhn ja surnuaeda meenutavad hortensiad. Kõik ta laused algasid järgmiselt: „Mulle ei meeldi“, „ma ei või kannatada“, „lihtsalt väljakannatamatu on“, „ma võin vastikusega mõelda“.

Olnuks liig odav lõbu lasta oma enesetunnet kōiditada Lingi, Rimmelga või ükskõik kelle nüüd nii kergesti väljaprovotseeritava mahategemisega. Loomulikult ei võinud ka mina ise ses eituse kõrves näida mingi oaasina.

Kus peitus Krista tusa põhjus? Kas ainult halvasti istuvas kleidis? Oli lootusetu selle jälgi ajada. Kas seda Krista isegi teadis?

Pärast kauast tammumist ühel kohal vajus Krista meeleolu viimaks otsustavalt sinna suunda, kuhu mina olin kogu aeg hoidnud teda käändumast: meie eneste pingul vahekorra poole. Vimma väljendavad lausepääd hakkasid juba minu poole sisisema.

Kui jutt tuli Lingist, olin mina ettevaatamatult enne teda jõudnud vihjata, mis Lingis minule on ebameeldivat ja koguni „väljakannatamatut“. Kohe oli Krista võitlusvalmis:

— Mulle ei meeldi, et sa pole küllalt erapooletu tema vastu. Ma näen ju selgesti, kuidas sa temast tahad üleolevalt kõnelda.

— See on mulle uudiseks, vastasin mina, olin ma ju enda teada Lingist kõneldes oma vimma kaunis tugevasti katsunud alla kruvida.

— Seda üleolu ma lihtsalt ei või kannatada. Sa ei taltsuta ennast küllalt. Vaata, kuidas Viktor oskab ennast vaos hoida! Kui sa temast ses suhtes kõrgemal ei seisa, siis oleksin tahtnud, et sa vähemalt tema väärilinegi oleksid.

— Ikka sa mõõdad mind veel selle mõõdupuuga! Sulle on ta ju nagu pooljumal. Mõista ometi, et ta on sind täiesti pimestanud! Ja minul, minul pole õigust tema juuksekarvagi puudutada! Ma olgu tema vastu vähe et erapooletu, ei, aupaklik päälegi! Sellesama vastu, kes sinu naiivsust on kasutanud niipalju, kui see talle kasulik olnud, et siis ennast sinu küljest lahti tõmmata, sind enese küljest maha raputada! Sinu pärast, usu, olen temast siiani rohkem lugu pidanud, kui ta väärt oleks . . .

— Ei, ära kõnele enam, ära kõnele enam, sa ei tea, mis sa vihaga räägid! Sul ei ole aimugi, kuidas ta veel minu küljes kinni on.

— Ja sa usud seda?

— Jah, usun. Ja tean. Ta ei saanud teisiti, kui kutsus mind laupäevaks enda poole sünnipäevale!

— Sa lähed siis?

— Võib olla. Ma juba usun, et ta kahetseb, et ta otsib esimesena lepitust, sest ta on ikkagi aumees . . .

Krista toon oli muutunud pehmemaks, peagu unistavaks.

— Ja mina? Sinule ma olen nagu õhk?

— Sina? küsis Krista äkki nii tigea pilguga, milist ma vaevalt kunagi varem temalt näinud, ja jäi vait. Siis mulle nagu roimarile otsa vaadates ja mind puurides jätkas ta:

— Ütle parem, kus sa olid eile õhtul?

— Kodus, vastasin külma rahuga, kuid ilma selle loomuliku imestuseta, mida niisugune ootamatu küsimus äratanuks ühes täiesti süütu vastajas. Ei, ma ei valetanud veel päris täiesti, aga juba ma tundsin, kuidas mind kiiresti ummikusse aetakse ja kuidas ma säält võin välja pääseda ainult osava valetamise teivashüppega.

— Kas sa käisid siis minu pool? lisasin ma teeseldud rõõmuga, mida kutsutakse viisakuseks.

— Igatahes kella üheksa ja kümne vahel sind polnud kodus. Minu asi, kust ma seda tean. Võib ju olla, et sa olid kodus ja lihtsalt ei võtnud kedagi vastu, sest kust mina võin teada, kellega sa või kus sa viibisid . . .

— Ah, õigus küll, ma käisin ju pilguks väljas . . . katsusin veel kord välja põigelda.

— Üksi? Jah?

— Ei. Preili Uustaliga, vastasin kiiresti, äkki valmis kõike tõtt üles tunnistama, mis tuli eneselegi ootamata.

— Sedap ma arvasin. Siis sellepärast ei lastudki sisse . . . Ja mina? „Sinule olen ma nagu õhk?“ Kes oli see, kes mulle kord ütles, et selle, selle olevusega sul kõik on lõppenud? Ja mina kui narr usun sinu sõnu, ootan sind oma kodus, ootan terve õhtupoole, terve õhtu, ja sina, sina . . .

Vihapisarad silmis, tõukas ta mind enesest:

Mine ära, mine ära, ma ei taha sinust midagi teada! Mine tema poole. Mis sa minu juurest veel tahad!

Ja ta nuuksus kummuli.

— Aga tema käis ainult teatamas, et ta abiellub. Muud midagi. Usu mind! Mis sa siin saaksid ette heita? Kas ma pidin teda üle läve tagasi ajama?

— Aga mind oskasid küll üle läve tagasi ajada! Ma ei usu, ma ei usu, mis sa mulle kõneled.

Järgnes piinlikult rumal armukadeduse-stseen tema poolt, nagu ma neid ise olin mõnikord temale lavastanud.

Ma tunnistasin talle kõik üles, kuid ainult kuni Herma kojusaatmiseni, mitte enam edasi. Temalt aga kuulsin, kuidas ta paha aimates minu ukse taga kaks korda asjata käinud, kuidas ta viimasel korral trepil kokku saanud ühe minu tuttavaga, kes mind oli näinud preili Uustaliga käsivangus ja kes sellest imelikust seigast olnud enam huvitatud kui Krista ise.

Minu ülestunnistamise kestes Krista tuju muutus vähehaaval leebemaks, ning seda julgemini ma talle ka

pihtisin. Ta jälgis ja laskis enesele korrata kohtu-uurijaliku nõudlikkusega kõige pisemaid üksikasju, mida ma olin varemalt ainult vihjanud ja millel ma polnud kavatsenud pikemalt peatuda. Ta nagu korjas minult okkaid endale sissetorkamiseks, et nõnda ka minu suhtes jõuda selle talumattuse piirini, kus ta kogu aeg oma meeleoluga viibinud. Ta nagu ei saanud minuga enne leppida, kui ma polnud kõik oma südamele tema ette puistanud. See oli tal tõesti enam nauding kui valu, millega ta oma kiivuses minult välja meelitas pooleldi tema enda sisendatud kujutelma Herma keha kaunimusest temaga võrreldes. Nii kaugemale küündivat enesehävitusvaistu ma enam ei suutnud mõista.

Et siis veelgi enam lisa anda sellele valunaudingule, pihtisin talle viimaks kogu loo eilsest ööst. Kõik saladused viimseni nõnda tema ette laotatud, tundsin eneses kergendust, nagu vahest usklik katoliiklane võib tunda pärast pattude pihtimist oma preestrile.

Olin naiivselt lootnud, et nüüd, pärast täielikku patukahetsust, võime teineteisele läheneda puhta südamega. Kuid paraku Krista näilik rõõm ja nauding mu pihtimisest oli olnud vaid mimikri, suurepärase trikk, et minust välja meelitada viimseid saladusi! Sest vaevalt sain öelda: „Ja see on kõik, nüüd pole mul tõesti enam midagi juurde lisada“, kui Krista senine lahkus ja peagu soojus murdus ootamatult kalkuseks. Kõik mu liginemiskatsed tõrjuti kindlalt tagasi. Kõik mu lootu-

sed oma enese pihtimusega välja meelitada ka tema ülestunnistused, nurjusid. Oli naiivsus oodata, et kohtu-uuri ja hakkaks roimari ees ennast paljastama! Olin kaotanud jalgealuse ja mul polnud enam kuskilt kinni haarata.

Seisime keset tuba vastamisi kui kaks vaenlast. Tualetilaualt valgustas meid alt üles piimvalge kuuplamp. Soojust ses valguses polnud, küll aga peletavat jäisust.

Lootsin, et vähemalt mu äramineku kavatsus Krista tuju teiseks käänab, kuid ei. Ta oli ainult veidi rahulikum kui enne, kuid endiselt ligipääsematu, kui ta ütles:

— Nüüd alles näen, kuivõrd ettevaatamatu see on olnud, et oleme teineteisele nii ligidale tulnud . . .

— Kui sa leiad, et ma sul ees olen, võin ma tagasi minna oma üksindusse.

— Üksindusse? Pole sa kunagi vist tunnud päris üksindust! Võib-olla sa tunneksid seda alles siis, kui me tõesti mõneks ajaks teineteisest lahkuksime.

— Ja seda sa tahaksid?

— Jah.

See „jah“ kõlas jõuetult. Ent samas nagu ennast julgustades lisas ta:

— Et kumbki meist saaks oma minevikuga lõpuarved teha. Oma tutvuse algul ma ei uskunud, et meie vahekord nii kiiresti areneb.

— Sa ju tead, et mina olen oma minevikuga lõpparved teinud.

— Seda sa oled mulle varemgi öelnud, ja ometi . . .

— Sa siis ei usu? Sa lihtsalt ei taha uskuda!

— Võib-olla ma ei saa. Ja selleks lahkumegi. Ma usun, et mitte jäädavalt. Nii siis jumalaga.

— Sa ei taha siis tõesti . . .

— Mitte nii pea.

Ta hääl värises, kuid ta säilitas oma rühi, kui ma teda jumalaga jätsin. Äärmine abitus vaheldus ta silmis sunnitud meelekindlusega. Veel ma lootsin, et ta viimasel silmapilgul murdub, sest üksainus viibe ja ma oleksin ise kokku varisenud, nõrkenud, andeks palunud ja siis äkki vihastades teda nõnda kallistanud, et kaasa oleks värisenud viimne kui veretilk meis mõlemais, kuid juba lükkas mind teine, suurem jõud ukse poole, säält eeskotta, kust oma palitu ja kaabu võtsin, et taganeda välja pimedasse trepikotta.

Krista tuli mind saatma välisukseni. Nägin ainult ta tühjusesse sihitud pilku üheks hetkeks. Uks tõmmati seestpoolt kolksatades kinni. Kuulsin kiireid samme tuppa ja selle lukustamist.

Olin välja visatud pimedusse, kobasin seinu ja käsi-
puid, ihuliikmed nagu koost langenud.

Eile Herma, täna mu šeff ja nüüd Krista — kolm
hoopi järjestikku. Kui nüüd ise selle neljanda, selle

viimse...? Oo ei, selleks ma pole veel küps
selleks ma pole veel küps!

Hakkasin ümisema neid sõnu, kui kurk oli vaba-
nenud sest nööritolu tundest, mis saatis mu tagasihoid-
matut, kuid üürikest endahaletsust. Sammude taktis
seltsis neile sõnadele mingi kolmenoodiline viis. Ah
jaa, see oli „Herma-motiiv“. Üks, kaks, kolm, kaas
kinni, kolm lööki haamriga pääle ja siis veel kolm...

11. Julgus mitte-olla.

Milleks muuks ma kippusin sellele reedesele esietendusele, kui mitte oma kannatuste paisutamiseks? Veel ja veel neid valusid, sosistas mingi sisehäääl, kuni absurdsuseni, kuni ärkuseni! Opereti sõber ma ju polnud, koguni selle vastu: eelistasin rasket ja igavatki kergele ja lõbusale. Ehk olgu siis et see kergus ja kerge-meel oli viidud absurdsuseni, nagu endaeituseni. Ameerika groteskfilmide kumminuiad vastu lagipäid, mõtte-tute sõnade tiritammid lüürika nime all, jah, seda ma sain veel nautida, mitte aga seda lagritsat, mida suur publik ajaviiteks imes kinos ja teatris.

Et Krista teatri tuleb ka ilma minuta, selles olin kindel. Kui vähe ma olin suutnud oma maitseid tema külge pookida! Imelik, kui vähe mul selleks tahtmiski oli! Ehk õigemini, tahtmist juba oli, kuid mis mul puudus, oli kalduvus teist harima hakata. Teine pidi oma vaistuga ise jõudma samale tunnetusele, mis mina, ilma et oleks tarvis teda veenda.

Tookord ma isegi ei tauninud seda saajapäist olendit, kes ennast mugavaks laotas all saalis, rõdudel ja loožides, et hakata seedima ja nautima värskelt lavale seatud operetti. Küll aga oleksin ma tahtnud, et Krista, nagu mina ise, oleks jäänud ses vaimustusvalmis publikus eraldi, saarekesena keset merd. Ent kas võisin ma seda temalt loota, temalt, kes operetti pidi armastama juba tüki lavale seadnud Lingi pärast? Ja kas ma ise polnud teatrisse ilmunud päämiselt selleks, et Krista säälolokus veenduda ja veel kord mõned hääd piitsahoovid saada oma enesetunde pihta?

Sumisevasse saali astus Herma oma tulevasega. Ta laskis kord pilgu läbi lornjoni üle parterri, ilma et oleks austanud rõdu, kus mina istusin. „Uue seisuse vääriline pilk“. Nad ahtusid minema kolmandasse ritta arvustajakohtadele. „Vaene Herma, kas ta suudab pääle vee jääda?“

Ma jäin kartma üht vahetatud armsusepilku nende vahel, kuid asjata. Seda problemaatilisemaks jäi mulle nende tulevane abiellumine. Seda kirsspunast kleiti, seda käevõru kärbiliselt-munaja ripatsiga ma tundsin, mu käed teadsid ka nende juuste lainetust, ma tundsin neid ripsmeid, mille vahele pilk tõmbus kaugemale vaadates nagu kunagi lühinägijail, kuid milline muudatus oli sündinud säääl ajus, säääl südames, see jäi mulle siiski mõistatuseks.

Olin end sobivas kohas üles seadnud nagu foto-aparaadi, et oma hinge tundelisele plaadile üles võtta vähimadki mind huvitavad momendid, kui äkki mu õlale koputati.

Võpatasin üles nagu tukkuma jäänud reisija konduktori puudutusel, kes piletit küsib, ja hakkasin oma pääsetähte otsima. Võib-olla istusin kogemata vööräl kohal.

— Härra Maiste, kuulsin ma enda kõrval teravat ja kõrget häält, mis mu inkognito võis teatavaks pasundada isegi Hermale kolmandas reas all parterris, kui sääl ainult oleks tahetud kuulmist teritada.

— Ah, teie, summutasin Elfenbeini oma hoopis sordiini alla seatud häälega, andes märku, nagu oleks valjulthääldamine praegu väga ebakohane.

— Teie operetil? Ja päälegi üksi?

— Nagu näete, vastasin talle sõbralikult, et ta ainult oma hääle alla kruviks. Minu siinolek oli ju ainult minu enese asi.

Kes küll selle Elfenbeini siia kandis! Jah, tühjale toolile minu kõrvale võttis ta ka veel istet, ilma et ta minult naabruseks lubagi küsis. Ta hakkas taskust aja-lehte kobima.

— Kas teie olete juba lugenud? sai ta küsida, kuid samas tuldi ja ta aeti minu kõrvalt minema. Ajalehega veel üle inimeste viibates taganes ta järele andes ning kadus uksest.

Olin jälle üksi, võisin jälle omaette vaatlema jääda. Mu pilk kobas rahutult läbi toolide read ja peatus viimaks Herma kõrval. Hing kippus kinni jääma, kui ma säält eest leidsin Krista ühes Remmelgaga. Kas ka nemad istusid priipiletitega? Kahtlemata see võis nii juhtuda ainult Lingi korraldusel. Kas saatis tema pääsetähed Kristale Remmelgaga ja kas neid oli ainult kaks? Üks Kristale ja teine Remmelgale? Aga Kristaga olin ju lubanud tulla mina? Vahest tõi Link piletid Krista kätte ise ja kuna mina arvesse ei tulnud... Tuhat küsimuskübet keerutas kiivus üles. See oli nagu kihutolm mu silme ees, mis ähmastas kogu mu vaatevälja.

Esimene tundmuskihk langenud, leidsin fookusest korraga kõik neli. Millise viperusega saatus oli hakama saanud, asetades kaks rivaali teineteise kõrvale ainult kohanumbrite juhuslikkuse tõttu! See saatuse-nali lahendas osalt isegi minu pingutuse ja ma võisin päris rahulikult ülalt alla vaadata.

Herma tume juus paistis Krista kohevil ja tuhkja blondsuse kõrval peagu mustana. Sellal kui Herma mõnesugust närvlikkust osutas, nagu see tal ikka moeks olnud ettekannete eel, lisas Krista must siidkleit, mida ta kevadtalvel, meie tutvuse algul, mingi leinamärgina oli kannud, talle väarikust: selles rõivastuses ta ei saanud kindlasti mitte täielikult ühtuda nende kergatslusega, mida eesriide tagant oli varsti oodata. Nii see oli hää. See näis koguni trotsina või väljakutsena Lingi

kergemeelsusele ja poseerimisele. Krista paistis üldse Herma kõrval pikem, soliidsem, tõsisem, valusam. Ja kui imelik: nad ei tunnudki teineteist, istusid kõrvuti kui kaks võhivõõrast, need kaks, kelle mõlema suule ma olin vajutanud oma pitseri. Ma nägin üsna selgesti, kuidas nad vargsi teineteist mõõtsid. Ei see olnud ainult tavaline naiselik kleidi hindamine. Ka südamed pidid midagi kiivuse taolist nõristama! Huuled koomal, pilk kinnitatud ühte kohta, näis Uhak üheainsa kuulatava kõrvana. Herma oli rahutu, nagu aimaks ta, et teda kuskilt filmitakse. Kristal lebasid käed väsinult süles, kuna ta nähtavasti suure ükskõiksusega kuulas Remmelga ikka jälle uuesti ürjatud kõnet. Ta pilk oli kinni nõiutud eesriidesse, nagu võiks selle salaaugust alla vaadata Viktori maagiline silm.

Jälle haaras Herma oma lornjoni, et silmitseda inimesi ümberringi, juba sihtis ta üles ja eksles oma pilguga esimeses reas, kui äkki valgus ära murti kahe-kolme nõksuga. Kuna lornjon veel õhus viibis, oli Herma pilk sellest juba lahti ja maandus Krista õlale, käistele, kätele, käekotile . . . Ei see ega ka minu katse Krista pilku eesriidest kõrvale kallutada ei õnnestunud.

Sisemise värinaga jäin jälgima Krista ülalpidamist. Ükski ta liigutustest minupoolses näopooles ei jäänud minu eest varjule. Ta käed olid nüüd ärevil, mänglesid käekoti luku kallal. Eesriide tõustes ta nagu otsis lavalt oma lemmikut, kuid seda sääl veel polnud.

Sihvakat ja õhuliselt ning roosalt rõivastatud kunitari näitelaval ta mõõtis külmalt ja asjatundlikult ega jaganud publiku vaimustust kohe esimese kuplee juures. Nüüd oli ta ootepoosi tardunud, selg toolist ettepoole eraldatud, kael sirgu, kus ma tundsin iga soonekest ja nahavärinat. Ta näis tahtvat endasse juua iga lavalt tulevat häält. Polnud minu võimuses teda takistada. Ma isegi kõhatasin korra häälega, milles ta võis äkki ära tunda mind, kuid ta ei kuulnud seda.

Tajusin lavalt sidumata katkeid, üksikuid laialipillatud pilte, nagu kinos see, kes keset etendust sisse astub. See oli vahel igav, vahel veider oma mõttetuses.

Ent siis käis läbi südame nagu piste: lavale tuli t e m a. Nagu kauasest ootamisest väsinud, vajus Krista seljaga tagasi tooliseljale. Ma nägin, kuidas ta säält lava poole hakkas vahtima mõnesuguse häbelikkusega, altsilmi. Rummelgas sosistas talle midagi, aga ta ei pannud seda mikski. Teda koguni häirisid need vahemärkused, sest ta kummardus uuesti ettepoole, et Rummelgast lahti saada ja anduda vaatlema ainult teda, Viktor Linki . . .

Mu silmad hakkasid jooksuma Krista ja Lingi vahet. Iga näitleja samm kutsus minus esile arvustusvaimu, ma oluksin valmis Uhakutki aitama kriitilises hinnangus, ma olin ülekohtune ja pahatahtlik, nähes Lingis ainult eitavaid külgi. Ma ei leidnud ta liikumistes tarvilist graatsiat, ta žestikal küllaldast alust, ta käe süda-

mele tõstmine oli banaalne, miimika polnud muud kui saamatu näovirildamine! Kui ta siis laulma hakkas, oma tundmusi kahele poole lahti lehvitates, pääd selga visates, ning viimaks oma laulule ka veel kaasa kekslema, evimata loomulikku nõtkust ja kergust, siis tundsin otse iiveldust. See hääli oli ju kistud-sunnitud ning tuletas miskipärast meelde liivateri õlistel kätel. Polnud tarvis kaua oodata, kui tuligi väsimus ja detonatsioon. Ei aidanud midagi, et allavajuvat häält alt orkestrist katsuti nagu viglaga uuesti tagasi upitada.

Läksin üleni higiseks piinlikkusest või kaasatehtud pingutusest seda longunud häält õigele kõrgusele tõsta, aga samal ajal oli mul kuidagi häämeel. See tundmus liikus allpool mõistekskinnitumise vööti, sest taibaks ma vaid, et ma tunnen ju kõige lihtsamat „kahjurõõmu“, olnuks mul häbi. Ka see ebamäärane häämeel Krista pärast, mida ma äkki tundsin, polnud ju muud midagi kui teadvuseni tõusmata tänutunne Krista vastu, et ta selle hääle oli suutnud nii suurepäraselt ära väsitada ja rikkuda.

Olin veendunud, et publik taipab Lingi hääle eba-kohti, tunneb kaasa ta allakäimisele, haletseb teda — sest niisugusena tahtsin ma nähtavasti ise Linki näha — kui minu üllatuseks rahvas sattus tema laulust ja kekslemisest käteplagina-marru! Ma tahtsin vastu vaielda, ma ei suutnud end vaol hoida, vaid hakkasin sisistama. Noor neitsi mu läheduses viskas etteheitliku, põlgliku

pilgu minu poole ja kisendas „bravo“ ja „bis“ otse hüsteeriliselt, mina omalt poolt aga lasksin lendu juba pika vilejoa. Rahustusin seepäale ja muutusin täiesti ükskõikseks laulu kordamise vastu. Sest juba lapsena võisin, kui mingi vastuajamine enam ei aidanud, kiniini või botkinit alla neelata ilma silmagi pilgutamata.

Mu neljast vaatlusesemest plaksutas ainult Remmelgas.

Vaheajal tuli Elfenbein oma poolelijäänud juttu jätkama. Ta laotas silmatorkava erutusega minu ees ajalehe lahti ja käskis sellise ägedusega mind veeru alt lugeda, nagu oleksin mina ise süüdi ses kirjutises, mis talle liiga tegi. Ma lükkasin ajalehe kõrvale: polnud siin koht selle lugemiseks, kuid Elfenbein oli visa, oli südame põhjani solvatud *Rahva Hääle* käitumisest ning tsiteeris mulle pliiatsiga alla kriipsutatud kohti.

— Noh, mis te ütlete? lõi ta kämblaga vastu eesmist tooli.

Läksime juttu jätkama vaiksemasse koridori nurka.

Mõelgu ma ometi: nõnda häbematult ikkagi kallale tungida, kellele? Temale, kellel on juba mõnesuguseid teeneidki eesti värsi arengus, kuigi tal on ilmunud ainult üks luuletuskogu. Tervelt neliteistkümmend korda on tema puhul sõna võetud ja teda otseselt tunnustatud. Ja nüüd korraga see riukukk, kes ilma vähemagi põhjenduseeta tuleb ja laulab, et tema on plagiaator.

— Ma olen häbistatud terve ilma ees! Ma ei või enam kuskil liikuda, sest mulle näidatakse näpuga: ennäe, sää! kōnnib see kirjanduslik varas! Mina, kes ma poes ostu võin letile unustada, iialgi aga mitte kassas maksmata jätta! Mina, kes ma vähemalt kolm päeva enne tähtaega kipun veksliprotsente õiendama! Mul on taskus alati väike kalender, kus ma piinlikult kõik oma kohustused üles märgin. Kui ma midagi tegemata olen jätnud, võin ma ööd läbi üleval olla . . . Mina ja varas? Suuremat solvet ei saagi olla!

— Aga vahest on tõesti mõni kogemata ühtesattumus? Juhtub ju vahel?

— Ühtesattumus? ütlete teie. Teie solvate mind veelgi enam! Mis saaks mul üldse kellegagi ühte sattuda? Ainult üldkohad! Mina ja üldkohad? Ons mul neid kuskil? Aga nüüd öelge, mis ma pean tegema? Kas kohtusse kaebama? Aga kust ma võtan raha kohtus käia? Või avaldama õienduse? Aga kas *Rahva Hää!* tooks selle ära?

— Olete liiga õrna nahaga! vastasin mina. Kõigepäält kasvatage turjale paks nahk. Muidu ei saa te üldse elada. Ärge tehke väljagi!

— Ma ei peaks välja tegema, kui mu hingerahu on röövitud, kui mind täiesti loomisvõimetuks on tehtud! Ja mul on vekslid pangas. Kas te arvate, et mulle neid veel pikendatakse pärast seda? Ja siis oli

mul väljavaateid koha saamiseks kuskil ministeeriumis . . .

— Viimaks ehk veel minu asemele?

— Jah, ma tahtsingi teilt küsida, kas te oma kohale veel jääte või ei? Teil olevat aega esmaspäevani . . .

— Ja kui ma ei jää, siis olete teie kandidaadiks?

— Ma veel ei tea. Mul oleks eestkostjaid, soovitajaid, ainult kui see neetud kirjutis poleks serveeritud parajaks ajaks. Teie siis lahkute ikkagi?

Oli nagu tunnistaks pärija, kui väga ta ootab surija hauda-koristumist!

— Ei mõtlegi! hüüdsin Elfenbeinile vihaselt.

Ta jäi kokkunult vait, nagu oleksid äkki segi löödud kõik ta plaanid.

— Aga mingi satisfaktsiooni ma pean siiski saama, tähendas ta ajalehe kirjutise kohta, kuid nii vahenditus seoses eelmisega, nagu arvaks ta enda minu kohale pääsemist ministeeriumis mingiks „satisfaktsiooniks“.

Tal oli kaasas ka valmiskirjutatud vastus, mida ta mulle lugeda pakkus. Juba põgus pilk sellele ütles, et seda keegi avaldada ei söanda.

— See ei olegi avaldamiseks, vabandas ta, vaid rohkem enesele ja lähemaile tuttavaile teadmiseks. Võtke üks eksemplar endale, mul on neid veelgi. Aga see kõik ei suuda veel minusse rahu tuua. Mis ma pean tegema? Mu närvid on niikuinii otsas. Olen vist sündinud võõrasse aega.

Ta puistas oma südant mulle kuni teise vaatuse alguseni. Ma pakitsesin temast lahti pääseda, kuid ta hoidis minust kramplikult kinni nagu päästerõngast.

Kui ma jälle hämaras omal kohal istusin, olid mul mõtted rebitud mitmesse harru ning ma jälgisin all-olijaid nagu näitelavalgi mõnesuguse tüdimusega: oli nagu küllalt kahjurõõmust, solveist, jälgimislustist ja kõigest muust saastast, mida kiivus enesega alt mudasest põhjast pinnale tõstnud. Ka Elfenbeini hädaldused kainestasid mind mu enese hädade suhtes.

Teisel vaheajal, kui mind keegi ei tulnud häirima, arvasin end juba kõigist tülitajaist pääsenud olevat, teatud tasakaal tuli minusse ja ammuoodatud rahu, ning juba ma kavatsesin teatrist vaikselt kaduda, kui mind koridoris peatati. See oli Elfenbein Remmelga ja Krista seltsis! Juba ta oli osanud oma põgusat tutvust Kristaga kasutada kõnetlemiseks. Varsti võis läbi näha ka Elfenbeini tagamõtteid: Krista kaudu ta sihtis tutvusele Krista onuga, kelle teadis hää tuttava olevat Jala-kaga, tollest aga sõltus ministeeriumis ametissevõtmine. Või tahtis Elfenbein mulle tõesti häämeelt teha seega, et ta nad minu juurde tõi ja Kristaga kohtamise võimaldas?

Kuna Elfenbein Remmelgaga ees kõndis, nagu see tema mood oli igast vastsest tuttavast välja imeda võimalikult palju uudiseid, jäime meie Kristaga tahapole. Mul polnud palju sõnu ja ma olin nii hell, et iga vihje meie eneste vahekorra poole võis mind torkida nõelana.

Seevastu Krista näis nagu hoopis unustanud olevat, et meie vahelt must kass oli läbi jooksnud. Tema võis nüüd näha oma silmaga, kelle seltsis Herma teatris viibis, võis, kui soovis, päält kuulda Uhaku ja Herma omavahelisi vestlusi, võis tunnistajaks olla nende avalikele armsustelegi. Ent minu jaoks maksis ainult üks tõde: Krista oli rõõmus ainult sellepärast, et ta sai veel kord näha ja kuulda teda, oma Viktorit!

Kõndisime mõnda aega vaikides, kui Krista viimaks nagu minult abi otsides lausus:

— Kui sa ainult teaksid, kuidas ta mind piinata oskab! Ja milleks see talle kõik? Milleks?

Kas ma siis polla jälginud armastusstseeni näitelaval?

Ei, väga põgusalt. Mäletasin ainult poolhämarat tuba, kuuvalgust, tütarlapse pääd kahe peo vahel, otsa vahtimist . . .

Just see kõik kokku olevatki äärmine häbematus! Sest Viktor olevat selle kõige lavale toonud peagu kopeerides üht enda ja Krista intiimset õhtut. Ka see kauane puurimine tumedate silmadega, kuni ohver enam ei suuda vastu panna, olnud laenatud nende minevikust. Seda ikkagi kõige rahva ette pilduda . . .

— Aga rahvas ei tea ju midagi . . .

— Mis sellest? Mina tean ja tema teab! Seda ma talle iial andeks ei anna! See on ju nagu häbistus, nagu teotamine.

— Kunst on ju seda ehtsam, mida tõepärasemalt ta elust on võetud, katsusin ma vastu lausuda. Katsusin Linki kaitsta ainuüksi sellepärast, et ta oli nende mineviku minu silmis madaldanud operetini. Vahest operetlikkus oligi see õige mõõdupuu, igapidi Lingi vääriline? . . .

— Mul oli ju kunagi silmapilke, usaldas Krista resigneerunult, mil ma oma õnnest tahtsin kogu maailmale kisendada. Seda oleks võidud seekord lavalgi kopeerida, tuhandeile näidata. See oli nõnda meie vahekorra alguses. Ja mis tegi Viktor siis? Siis ta katsus seda kõigest jõust varjata! Seltskonnas ta ei soovinud mind sinatadagi. Häbenes, kui mina teda teiste kuuldes sinatasin . . .

— Täpselt nagu sina minu suhtes oled olnud, löikasin ma mürgiselt vahele.

— Enn, ära ka sina mind piinama hakka! hüüdis Krista paluvalt.

Tundsin äkki ta toonis seda sooja hingust, mida vahel suveõhtuti tunda, kui jahedat metsateed jalutades vastu hoovab soojuselaine.

Sellest poolehoiuraasukesest jätkus mulle kuni etenuse lõpuni. Siis aga pidin ma päält nägema, kuidas Rimmelgas Kristale ettepaneku tegi koos õhtut sööma minna. Kuna arvatavasti oli oodata ka grimmist puhastuvat Linki, siis võidi mind jumalaga jätta niisuguse ükskõiksusega, et see tundus peagu väljaviskamisena.

Mäletan veel rahvamurrus üht üle Uhaku öla läkitatud Herma pilku, millest võisin välja lugeda poolehoidu, isegi kaastundmust, kuid sellest mul oli häbi. Hagrased pääga ja rahutult liikudes läbi riietuva rahva sigines jälle mu juurde Elfenbein:

— Te otsite kedagi?

Jälle tungis ta oma osavõtuga minu asjade vahele. Ma sihtisin ukse poole, aga juba ta oli mul kannul oma hädaga. Mu süda oli tulvil täis o m i kannatusi, mida tahtsin üksindusse nautima minna. Nüüd siis algab säälsünnipäevapidustus, mõtlesin ma, ja mina olen see, keda kolme poolt ohvriks tuuakse. Mingi pööre peab nüüd tulema! Ma aga ei usu, et minu kasuks. Ainult kõndida, ennast väsitada, ennast unustada! Ainult kuidagi kiiresti üle saada tänasest ja homsest, et siis jääda põksuva südamega ootama Krista otsust. Mu tuttavate seas möllas abiellumistaud, mille nakkavusse ma uskusin, ja mille muu poole siis Kristagi võis sihtida? Kas Lingi või Rimmelgaga, — selles oli küsimus. Mina ei tulnud arvesse, sest mina ei vajanud abielu, ma polnud sellest mõelnud, mul oli vaja ainult armastust.

— Teate, ütles Elfenbein tänaval, kus ta truult mu kõrval lippas, kõik mu sõbrad hakkavad mul käest kaduma. Marras on venna pool maal ega taha maastilmast midagi teada: tuubib. Ja Raudhammas on eilsest pääle kadunud. Olevat öelnud, et puistab kodu-

maa tolmu jalgadelt ja läheb ümber-maailma-reisile.
Kujutelge ise: jalgsi!

Elfenbein kõlbas esmanumbriliseks reporteriks. Uhaku ajalehele oleks ta läinud otse marjaks. Ütlesin talle seda.

Ei, vaidles ta mulle vastu, tema ise polegi huvitatud kõigist suhetest ja suhendustest, aga temale kõneldakse, temale kantakse uudiseid kätte.

— Kas ka see, salvasin mina, et ma preili Uustaliga tänaval kõndisin? Igatahes see polnud mitte ilus, et te seda kohe läksite edasi jutustama. See oli inetu, vana-naiselik, koguni sigadus!

Elfenbein vabandas ennast igapidi, oli õnnetu, ta polnud ju midagi halba mõelnud, preili Leetmaaga ko-hanud ja tutvunud ta täiesti kogemata. Ning selmet nüüd vait jääda, hakkas ta alles huvi tundma ja küsit-leva meie vahekordadest.

Juba ma märkasin, kui osavasti ta mõned salalukud mu hinges oli lahti võtnud, nii et ma talle juba üht-teist usaldama hakkasin. Olin ju üksik ja hüljatu, vedasin enesega kaasas valusid, mida ei teadnud kuhu maha laadida. Valasin kogu oma vimma välja Viktor Lingile. Elfenbeini loomus oli tehtud teisest taignast, naised ei mänginud ta elus suurt osa, ta unistas sõprusest, talle oli võõras kiivus hingelise plahvatusainena. Talle pidi jääma lõpuni arusaamatuks, millest mu suur raev tänase etenduse vastu.

— Teie siis ei kuulnudki, et Link valesti laulis? küsisin ma Elfenbeinilt. Aga need žestid? Ja see miimika? Teile ei torganud midagi silma! Teie kõrv ei tunnud mingit kriiskamist, saagimist, piinamist? Teie olete muusika vastu üsna tuim? Ja ise olete luuletaja. Te võib-olla plaksutasitegi temale? Sellele komödiandile?

— Ma ei tunne teid ära. Milleks ärritada?

— Kes on ärritatud? Mina? Oo, ei tule mul mõttesegi! Selle tühise lõusta pärast ärritada? Aga kui sulle üks ütleb jumalaga ja teine ütleb jumalaga... sellest poleks ju ka veel midagi. Aga kui säälsamas minnakse kolmanda juurde, keda silma otsas ei sallita ja kes on suur ahv ja teeskleja, komödiant, minnakse nagu liblikas tulle, vaadake, see võib vahel ka hinge pahupidi pöörda. Aga ärge arvake, et ma teile siin hakkam midagi pihtima või teilt mõtlen kaastundmust välja meelitada. Ma pole teie kingapaar, mille traagilisest üksindusest te und näete! Minu üksindus ei vaja haletsemist...

Me jatkasime vestlust viinaklaasi taga ühes teeäärses öölokaalis.

Mina, kes ma vaevalt ennast oma kätes suutsin pidada, olin juba nii kaugele jõudnud, et ma suure agarusega Elfenbeinile moraali õpetasin: tarvis on enesest ja saatusest üle olla, üle saada! Tarvis ennast kindlalt

käes hoida! Kõigepäält on vaja tahet ja veel kord tahet!

— Te küll arvate, et mul pole tahet? targutasin ma tugevasti viinastunud. Teie julgete nõnda mõelda? Kas soovite, ma toon vastutõendusi. Mis ma pean tegema? Kas tahate, lähen ja riputan ennast tolle naise ukselingi külge üles? Et kui ta hommiku pool ööd koju tuleb . . . ripun säääl ja näitan talle keelt, kui ta oma korteri linki tahaks puudutada . . . Püksirihmaga . . . Sünnipäeva kink, suurepärase, mis? Teie aga pidage suu, kas mõistate? Keegi teine ei tohi sellest enne teada saada, ainult tema!

Elfenbein sirutas oma käe üle laua nagu nende sõnade kinnituseks. Polnud kahtlust, ta uskus mu juttu. Ta jäi mõttesse, ja nagu esmakordselt ma taipasin, et ka selles mehes võis olla midagi teispool naiivsust või naiivsusetesklust: ta silmadesse tuli äkki nii võigas läige, nagu oleks ta mõistnud surma saladusi ning see mõistmine poleks olnud ainult poos, vaid tõde ise. Sest enesetapmismõte oli temaski keerelnud.

Mitte tahtmises või mittetahtmises polla küsimus, seletas ta mulle vastu, vaid ainult julguses mitte-olla. Olemine ei vajavat mingit julgust, küll aga mitte-olemine. Üksiolemine tähendavat juba suurt sammu sinna poole. Ainult see viimane julgusnatuke puuduvat tal, et võitu saada olemasolust. Ta luulegi polla muud kui

suur ettevalmistus sellele julgele mitteolemisele, mis teda ootavat. Nõnda filosoferis ta mulle vastu.

Panin tähele, et see muidu kasin võtja oli hakanud viina neelama otse pahaendelises külluses. Mina ise polnud palju tagasihoidlikum. Olime jõudnud sinasõpruse joomiseni, kuid kui Elfenbein oma pehmelihaselise, rasseeritud näo minu suu ette ajas kolmeks traditsiooniliseks vennastussuudluseks, tõusis mus niisugune tülgestus mehesuudluse vastu, et ma tegin, nagu ei teaks ma midagi sinasõbrustuse tseremooniast.

Elfenbein haaras mind kätega, kuid need tundusid mulle nii ronivalt ilgetena, et ma nad enese küljest maha raputasin ja ligitikkuja eemale tõukasin. Ta vajus nagu tükk sülti vastu seinu ja säält maha. Kokkuvajunut oli vaja üles aidata, kuid ka nüüd ei suutnud ma eneses ära võita sisetakistust, mis keelas teda puutumast, ning ma põgenesin toast, et võib-olla abi tuua.

Ma ilmusin tagasi kuskilt külge kleepunud kahe naisega. Üks neist hakkas kohe hoolitsema Elfenbeini eest, kes näis südamepõhjani solvatud olevat minu käitumisest.

— Selles mu sõbras istub tõbras, kuulsin teda riimikalt kõnelevat punasuisele partnerile, ärge uskuge teda, mis ta säält teile kõneleb, — lisan ta juurde selle naise jaoks, kes istus minu kõrval vahariidega üle löödud sohvatükil, ärge uskuge, tema ei saa iialgi sellega toime, et ta ennast ukselingi külge üles tõmbaks! Aga vaadake,

mina! Minu eelkäijad luulekunstis on juba iseenda verega luuletestamente kirjutanud, duellides langenud...

Üha veidramaks grimassiks tõmbus ta nägu iga viina-suutäit alla neelates. Sellal kui ma oma võlutseda tahtva sohvaseltsilise kaela puistasin kogu oma valud naissoo pärast, vastuseks saades ainult haletsevaid-mänglevaid „oh sa vaeseke“, jooksis esmalt katketi mu kõrvu Elfenbeini edasiarendatud enesetapmise jutt.

Caruso oli grammofonis maha käinud ja nõel kõõkus tühjalt plaadi voldis ringi, kui ma hoiatavat hüüet kuulsin: Elfenbein oli sääl jälle neelanud mingeid tablette seltersiga.

„Kui ettevaatlik“, välgatas mul pääst läbi, sest kül-lap need tal olid tabletid südamepöörítése vastu. Elfenbein oli ju kõiges ettevaatlik: oma lakkkingade otsas armastas ta kanda kalosse, ikka oli tal kaasas tagavara-postmarke, haavaplaastrit, muid ettevaatus-vahendeid, isegi tsitaate võõralt autoreilt.

Punasuine naine ta kõrval oli üles hüpanud ja karjatas: „Veronaal!“ Ma jäin rahulikuks, sest nagu ma oma südamepõhjas ei uskunud, et ma läheksin end ukse-lingi külge üles pooma, nii ma ei uskunud ka Elfenbeini enesetapmise tõsidust ega veronaali tõhusust seks ots-tarbeks.

Ent mis kõigele sellele järgnes, on meelde jäänud ainult uduselt, ja sedagi on kuidagi vastumeelt mee-nutada.

Oli igatahes lohistamist ja allakolistamist trepilt, autoukse kinniplatsatamist ja lõpmata palju passiivsust. Oli kergendavat tunnet, et nüüd on siis viimaks ometi hinges kõik segi tambitud ja lõmastatud. Oli laterna-helke läbi aknaklaasi, võõraid inimesi, tõsiste nägudega ja hääsüdamelisi, oli jälle tassimist ja lohistamist, kõrgeid lubjatud seinu ja palju valgust, mis silmad kinni vajutas. Kuskilt tekkis valgeid kitleid. Mind hakati toitma jämeda punase makaroniga, mis näis olevat lõp-matu, sest selle üks ots oli mul juba ammu alla neelatud, kuna teine kadus kuhugi valgete mantlite vahele. Lilla vedelikku valati klaaslehtrisse ja juhiti minusse voolikut pidi nagu paagist autokerre bensiini. Siis vehiti, topiti, liigutati midagi mu kurgus ja mu sisikond oli välja tulemas.

Nüüd alles hakkasin ma oma olukorra tõsidust ja naeruväärsust taipama, kuid mu suu oli kinni seletami-seks ja mu häälepaelad oskasid ainult öökida. Ma hak-kasin rabelema ja vehkima, et vastikut sondi kurgust välja tõmmata, kuid mu käed pigistati kinni. „Eksitus, eksitus“, tahtsin ma karjuda, „see pole mina, kes end mürgitas!“ Asjata kõik: kord ette võetud päästetoi-ming viidi minu juures läbi kõige tarvilise julmusega.

— Tunneme neid enesetapjaid! kuulsin häält enese tagant. Tuleb vahel ette nii kangekaelseid, et peab nelja mehega kinni hoidma ja vooliku nina kaudu sisse ajama. See sääl vähemalt oli taltsam.

„See sää!“ tähendas Elfenbeini, keda ma nüüd esmakordselt nägin lebavana valgel linal, nagu roheline ja vaevatud.

Kui ma piinapingilt pääsesin, olin ma surmani väsinud, aga pää juba selge.

— Kaasa toodud, kaasa poodud, seletas arst, kui mu naeruväärt situatsioon kõigile oli selgunud.

Elfenbein avas silmad ja naeratas endamisi. Kas oli see lihtsalt ellujäämise rõõm, või oli luuletaja leidnud surmakuristikku servalt ühe ennenägematu riimiõie, või tähendas see rahulolekut saatusega, kes lubas teda homme pääseda ajalehe-veergudele märtrina, peagu kangelasena, olgugi õnnetuste ja roimade rubriigis? Tal jäi ainult üle kiiresti terveneda, et siis reportereile kombineerida oma enesetapmiskatse suurepäraseid ja küllalt väarikaid motiive.

Mul oli villand kõigest sest komöödiast.

12. Valgusejuga.

Midagi seesugust võib tunda kohtualune enne otsuse kuulutamist, kui ta mõtted harguvad kobades igasse külge, tuge otsides pääle vajuda ähvardava saatuse vastu, et nüüd tuleb kas ei või jaa, kas vabadus või vangla röske kong.

Ma ootasin Krista otsust: tema tagasitulekut või lahkumist minust. Tundide kaupa ma ei teinud muud kui ainult ootasin. Istusin lahtise raamatu ees, mida ei saanud lugeda, ja ootasin, käisin mööda tuba ja ootasin. Ehmatasin päris mõttest, kuivõrd kaugele olin purjetanud oma endisest elust, kuivõrd kõlbmatuks olin muutunud selle paari kuuga muu elu tarvis, kuivõrd ühekülgsaks saanud, huvikehvaks välise ilma vastu, toitudes ainult oma suurtest illusioonidest. Otsekui veidrad varjud minevikust paistsid need koosoleku-kutsed, need meeldetuletused raamatukogu poolt, mida post tõi. Sõbrad pudenesid mu küljest üksahaaval, üksinduse ring mu ümber laienes. Raudhammas kirjutas mulle sada-

mast enne oma ärasõitu kaubalaevaga Inglismaa suunas: „Vilista, sõber, nagu mina kõigele vilistan. Lähen läände, loodan viie aasta pärast tagasi tulla idast. Nägemiseni.“ Tema sõitis ulguellu ja mina jäin maha. Kuid ma mõtlesin: vilistada tema oskab, isegi kahe sõrmega, nii et kõrvad lukku jäävad, aga kas see ärasõiduvile järskus ei tule viimaks argusest? Kas ta lihtsalt ei põgene oma kannatuste eest? Mina ei saanud teha nii järske käänakuid, olin oma saatuse küljes kinni saja kiuga. Mul oli veel järel lootust ja selle nimel olin valmis alla neelama kõige kibedamat.

Ma ootasin, kannatlikult, nagu tuleb oodata ukse taga, kui oled kõlistanud, nagu tuleb oodata minuteid, enne kui võid kaenla alt kraadiklaasi ära võtta. See-sugune sisutu ajavältamine on nagu pime öö, kus ühtki täppi ei saa fikseerida, ja ainult su pää asend ütleb sulle, kuspool on taevas, ning kui sa arvad möödunud olevat juba terve päeva, ütleb halastamatu osuti, et pole veel lõunagi.

Ühes olin kindel: nüüd tuleb mingi muudatus, sest minus eneses oli kõik nagu paigast nihkunud hoopide, alanduste ja häbistuste tõttu, mida mu natuur oleks nagu isegi otsinud, et üles äratada, üles raputada mu endist mina. Aga isegi üks vägivaldne maopuhastus minule, kes ma elasin ainult armastuse ambroosiast, ei suutnud mind veel päris üles virgutada ega mind suruda näoli vastu igapäevast elu.

Kui ma oma üksinduses kujutlesin igasugu võim-
likke ja võimatuid juhtumusi Krista ja Lingi vahel vii-
maste päevade jooksul, siis olin ometi sedavõrd väsinud,
et ma neid oma mõttekujutelmi enam hõõguma ei aja-
nud oma kiivuse tulega. Ma ei tahtnud ka enam nimme
ülekohtune olla Lingi vastu, vaid ainult ükskõikne, kuna
Krista ei paistnud mulle niivõrd truudust murdva fuu-
riana kui kaastundmust pälviva ohvrina. Juba jälle on
ta, mõtlesin ma, sattunud Lingi mõjuvõösse, kaotanud
oma muiduse vaba otsustusvõime, arukuse ja tahte. Jah,
isegi palvetaolist hardust sigines minusse Krista puhul.
„Peaks see karikas tast mööduma.“

Mitte kangekaelsus polnud see, mis mind keelas
Kristat esimesena üles otsimast. Kui ma ootasin teda
esimesena minu poole tulevat, siis mitte minu enese-
armastuse kōditamiseks. Ei, ootamine oli mulle pälvitud
piinutuseks, mul polnud nagu õigust saada pääletükki-
vaks, oli kõlvatu Kristalt manguda mingeid vastutun-
deid. Tundsin jälle üle kaua aja, et õige armastus on
omakasutu. Mind võis mudast üles tõsta ja puhastada
ainult tema, Krista vabatahtlik a r m.

Mu ootamist, seda enese pääle pandud karistust,
aitasid neil valgeil unetusöödel leevendada ainult soov-
ulmad. Silmade eest mööda lastud õnnepäevad jätsid
mu meeltesse kauaks soojuse jugasid. Kui ta nüüd
tuleks, mõtlesin, ja uksele koputaks, aetud ainult

o m a s t igatsusest, kas ma suudaksin üle elada seda kinki?

Poolärkvel ööd segamini piinlevate päevadega muut-
sid mu elu poolunenäoliseks massiks, mille üle ma ise
enam peremees ei suutnud olla. Ent kui ma läbi oma
toaakna nägin tänaval kevadrõivaid, naerulõkerdust,
lustilisi nägusid ja saledaid sääri, torkas mind valusalt
tunne: kellele see kevad, misjaoks see soe õhk? Välisel
elul oli minu jaoks nagu mõra küljes.

Läks päev päeva järele, ilma et oleksin saanud Kris-
tast vähematki teadet. Ja ometi, kui lihtne oleks olnud
ainult minna ja telefoneerida. Seda aga ma ei tohtinud,
miski minus keelas vaigistada igasugust uudishimu.
Kogu mu saatus näis sõltuvat ainult sellest, kas ma suu-
dan ära oodata Krista vabatahtlikku tulekut. Juba päris
kindlaks veendumuseks sai kujuneda eelarvamus, et kui
ma enam ei suuda oma kannatust proovile jätta, kui ma
enam ei läbe oodata, siis on meie vahel kõik otsas.
Kristat aga jäädavalt kaotada, see mõte ei mahtunud
mu ajju. Mu õnn sõltus siis minu endatahtsusest.

Iga päevaga kõvenes mu usk tema tulekusse. Kujut-
lesin kõigis üksikasjus, kuidas ta mu uksepiidal seisab,
milliseid rõivaid ta kannab, millise näoga ta mind tere-
tab. Teadsin, et kui ta tuleb pärast paarisarvulist tundi,
siis läheb kõik hästi, tuleb ta mustas kleidis, on kõik
lootusetu. Olin valmis igasugu rumalusteks. Mõõtsin
hoolikalt isegi oma toa suurust: selle pikkus, kaheksa

sammu, oli kõigiti soodne mu saatusele, laius seevastu ei lasknud end kuidagi kahele jagada. Mina, kes ma Herma olin vabastanud ebausust, olin ise muutunud temast ebausklikumaks.

Nüüd oma üksinduses märkasin ma esmakordselt, et mul polnud Kristast senini tarvis olnud ainustki päevapilti, ühtki juukselokki ega muud fetišit: ta oli ju mu seltsis olnud iga päev, teda oli mu kõrvus, silmis ja nahal niivõrd palju ja niivõrd elavalt, et need tema puudust õieti ei saanud tundagi. Alles nüüd esmakordselt hakkasid mu meeled teda taga ahnitsema.

Sageli istusin ma laua äärde ja katsusin sõnadesse sulgeda läbielatu hõrkusi, aga kuigi ma kõike uuesti teravalt tundsin, ei tabanud mu kirjutatud read ometi seda ühekordset ja konkreetset, mis paistis igas elamuses kõige tähtsam olevat. Hiljem oma lehekülgi üle lugedes leidsin eest ainult kulunud väljendeid, kus ometi enda arvates kõik pidanuks olema esmakordne ja värske.

Viimaks pikkade päevade järel ta tuli, tuli tööpoolest!

Unustasin kellaaja ning muudki ended. Ta seisis mu ees helesinises kevadkleidis, ainult näol hirm ja hajameel.

Ma ei teadnud, kumba uskuda, kas ta rõivaid või nägu. Ma tervitasin teda tormikalt, tahtes oma rõõmuhooga teda panna unustama kõike halba ja ta näolt ära pühkida kardetavat kahvatust.

Ta võttis mu tervituse vastu nõnda, nagu viibiks ta ise veel eemal. Juba ma hakkasin ärevust tundma ta varjul mõtete pärast, mis tundusid olevat vimмага laetud minu vastu.

Ent seda polnud. Oli midagi sootu muud, mis teda oli hinge põhjani vapustanud teel minu poole. Ta oli kuskil hoovivärvavas näinud väikese lapse peksmist, juustest rebimist, jalaga tõukamist.

— Jooksin vahele, jutustas Krista. Mis te ometi teete! hüüdsin ma. Kas teil häbi pole! Jätke järele! Ta siis jättiski järele ja kadus ruttu ukse taha. Laps jäi minu hoolde. Ma küsisin, mis ta kurja teinud ja kes see lööja oli. Ema, vastas ta mulle. Selgus ka, et ta oli piimakruusi ümber ajanud. Ja see oli kõik! Ma ei kannatanud välja ja kõlistasin, ma ei tea ise, mida veel tahtsin. Käskisin tüdrukut andeks paluda. Oli niisugune tahtmine ema läbi noomida või teda raputada, teda rusikatega läbi kolkida. Aga mind visati välja! Laps tõmmati kättpidi sisse ja uks löödi minu ees kinni. „Ärge toppige oma nina võõraste asjade vahele! Minu laps — minu asi!“ Nõnda öeldi mulle. Kujutle ise: tema asi!

Nagu raske koorem langes mu südamele: ah, siis see oli Krista sünguse põhjuseks! Kirgede absurdse siseloogika järel, kuhu kõlblus alles pärast oma parandused sisse toob, oli mul algul rõõm möödavajunud hädaohust suurem kui kaastundmus peksasaanud lapse

vastu. Ja alles pärast, kui Krista ikka veel pahameelselt tiirles süd ametu ema ümber ja suure õrnusega meelde tuletas lapse enda kaitse alla võtmist, jäin heldimusega kuulutama tema lastearmastust. Sest see oli mulle uudiseks.

— Lapse eest võin kasvõi tulle minna, kinnitas ta veenvalt. Ma lihtsalt ei suuda päält vaadata kannatavat last. Või kui ta haige on ja nii tilluke, et ei oska oma häda kaevata. See on hirmus! Kõige hirksam aga on lapse surm. Igakord mul tõmbub süda kokku, kui ma näen aknas lastekirste. Kas pole ka sinuga nii?

Laste suhtes ma olin võhik, polnud mul vastavaid instinkte ega kogemusi. Võisin Elfenbeini moodi ainult kujutella lapse traagilist üksindust. Surmast aga teadsin, et see on vastik.

— Isiklikult mul surmahirmu pole, jatkas Krista oma pisut võigastavat juttu, aga vahel jääd mõtlema . . . Mõnikord ma tunnen ennast nii väsinud olevat, nii maha jäetud, nii üksi, et käib mõte läbi, mis oleks, kui tuleks suur rahu. Sa ei tea, ei tunne, ei taha enam midagi . . . See peaks aga sündima vaikselt, ilma et ise tähele paneks.

— Misjaoks need surmajutud? küsisin temalt imetusega. Sa teed, nagu peaksid juba homme hauda minema. Elu on ju alles ees. Pole ju midagi katki. Alati sa oled olnud nii elav, rõõmus, kerge, vallatu. Mis on sinuga vahepeäl juhtunud?

— Tõesti, misjaoks meelt heita? Mis tulema peab, tulgu! lisas Krista oma mõtetekäigu lõppu, ilma et ta mind palju kuulnud oleks.

— Ma tahan ju sinule abiks olla, sind toetada, kui sul raske peaks olema, katsusin mina teda lohutada, teadmata, mis teda nõnda visalt vaevas.

— Ah Enn, sina oled mul ikka veel suur laps! Häälaps!

Ta suudles mind õrnalt ja lisas siis:

— Aga elu, seda sa tunned siiski veel vähe. Elad oma illusioonides ega aimagi, kuidas elu pahapool välja näeb. Sa idealiseerid ju mind. Ma pole aga sugugi see ingel, keda sa minus kummardad!

— Seda halvem sulle! naljatasin talle vastu.

— Ei, sinule! Sest kui sul ükskord silmad lahti lähevad, kui sa nägema hakkad, kui see kaardimaja sul kord kokku langeb, mida sa nii hoolega ehitad . . .

Oma elutarkuse ja kogemusega tõusis Krista minust üle ning see polnud mulle just meeldiv.

— Ära arva, vastasin talle, et mina midagi ei näe, mis ümber sünnib. Väga hästi näen ja tean, kes sa tõeliselt oled ja kellena ma sind näha tahan.

Krista aga ei lasknud ennast minu väljatõstetud iseteadvusest häirida:

— Seni kui ma sulle iseennast veel pole avanud, ei või sa mind küllalt tunda.

— Sul on siis minu ees ikka veel saladusi?

— Ja muidugi. Kui mul neid poleks, kui sa mind lugeda võiksid nagu lahtist raamatut, siis ei pakuks ma ju sulle enam ainet . . . illusioonideks. Siis me vahest ei istuks ka enam nii lähestikku.

— Sa kõneled, nagu peituks sinus mõni kraater! Ja kas sa tõesti arvad, et meie vahel võib sõprus ainult senikaua kesta, kui me teineteise eest midagi varjame? Minul, sa ju tead seda, sinu ees enam saladusi pole. Olen sulle kõik juba pihtinud. Kas sa hindad mind nüüd palju vähem endisest? Mis keelab sindki olla avameelne? On ju sul nüüd arvatavasti kõik oma vahekorrad väljapoole selged?

See kutse usaldusele ei leidnud kuigi suurt vastukaja. Sain ainult niipalju teada, et kuigi Krista oma suhted Lingiga on lõpule viinud, pole ta ikkagi veel jõudnud viimse selguseni eneses.

Kui ainult nii, noh, siis polnud ju mul midagi enam karta. Küll ajaga vaibub valu isegi ja ka see sisevisk-lustest välja kasvanud koketerii surmaga.

Krista andis mõista, et ma teda väga valesti mõistan. Unustada ajaga ei saavat teinekord midagi, sest hinges võivat olla tumedaid plekke, mida välja ei võta ükski aeg. Ta jätkas:

— Ma tahaksin ju sulle kõik oma saladused usaldada, aga ma võiksin siis kaotada ka sind! Ja seda ma ei taha . . .

— Sa oled siis teised kaotanud? hüüdsin rõõmuga.

— Jah, peaaegu. Remmelga näiteks. Ta tegi mulle vahepääl isegi abiellumisettepaneku.

— Ja sina? Lükkasid muidugi tagasi?

— Tagasi? Ei. Las ootab vastust. Ja lõpuks, ma ei tea veel isegi . . .

— Mida sa ei tea? Kas siis Lingiga pole vahekorrad ikka veel selged?

— Miks just Lingiga?

— Noh, temal pidi ju eesõigus olema . . . Remmelga silmis.

— Ah, jäta kord Viktor! Ära mulle teda enam meelde tuleta. Ma lihtsalt ei salli teda. Ta on vastik.

— Teil oli siis ees mõni konflikt? küsisin ma visalt edasi, et jõuda täielisele selgusele.

— Ei mingit konflikti. Aga kui ma mõtlen ainult tema ühele ettepanekule . . . Lihtsalt alatu . . . Aga ära räägi mulle temast enam!

Kuigi mina ei pidanud Linki enam meelde tuletama, oli Krista ise temast visa lahkuma, sest juba ta oli mulle jutustamas sünnipäeva pühitsemise üksikasju. Need olid aga valitud niivõrd kõrvalised, et nende vastu huvi ei saanud tärgata. Siiski nii palju ma sain teada, et Krista ka sääli ei saanud jätta oma ebelust (selle ees, keda ta „lihtsalt ei salli“ ja kes on „vastik“), et veel kord proovida oma avatlusvõimeid ja nentida vähemalt endagi ees oma ülevõimu ka pärast selle mehe ükskõiksust. Kuidas talle meeldis tunnustada, et Viktor ikka veel on

vastuvõtlik ta erutavale pilgule ja tagamõtteliselt graatsilisele liigutusele, millega ta tema pää segi ajanud ja silmad, need pruunid silmad, sätendama pannud.

— Ja milleks seda? Kui sa teda ei salli?

— Ainult et talle pärast näkku irvitada! Sest mul peab ju keegi olema, keda ma saan ninapidi vedada. Kui ta siis mulle niisuguse pilguga otsa vaatas, et mõni teine naine minu asemel kohe oleks ära sulanud, küsisin temalt: „Kas sa mind armastad?“ — „Sa meeldid mulle!“ vastas ta. „Sa meeldid mulle!“ julges ta mulle öelda. Hahahaha, tal polnud häbi seda tunnustada! Mina meeldivat talle! Mõtles ometi, kui suurepärane!

Kuigi Krista mõtted veel kaua selles kinnises ringis viibisid, veendusin ma siiski, et Lingi poolt mul enam suurt hädaohtu polnud karta. Kuid seda salapärasemaks muutus jutt tollest tumedast täpist, mida ta mulle ikka veel keeldus lähemalt selgitamast. Ma ei lakanud talle pääle käimast. Ning ta tunnustas:

— Õieti saan ma oma saladust usaldada ainult ühele inimesele.

— Ja see pole mina?

— Seda ma ei tea. See üks on, kellega ma kord abiellun. Teistesse see ei tarvitse puutuda. Ka sinusse mitte. Ja oma mehelegi usaldan ma kõik ainult enne registreerima minekut. Tehku ta siis minuga, mis tahab.

— Kas seda su saladust siis keegi teine ei tea pääle sinu ja . . . Viktori?

Olin Viktori sekka tõmmanud provotseerivalt.
Krista ehmus:

— Viktori? Kust sa võtad, et tema teab?

— Aga sa ise oled mulle mitu korda kinnitanud, et teie vahel pole olnud mingeid saladusi . . . et ta teab kõik . . .

Nagu lennult tabatud lind laskus Krista, kes püsti seisnud, lõdvalt laua äärde toolile.

— Jah, lausus ta väsinult ja, nagu ma hiljem taipasin, küllalt mitmemõtteliselt, et mind eksiteele meelitada, — jah, tõsi, tema teab. Aga siis tuligi meie lahkumine, kui ta seda teada sai. Ja sinuga poleks see teisiti.

— Minuga seda ei juhtuks iialgi! kaitsesin end tuliselt. Mind juba nii hõlpsasti ei saa eemale hirmutada. Minu jaoks sa oled siin paigas ja nii nagu sa oled. Kõik, mis väljaspool neid seinu ja väljaspool praegust minutit, on minu jaoks null. Peaks ka sinu jaoks olema!

Tõepoolest, kui ta nii minu ees istus, minu käsi tema õlal, ei võinud mulle kuidagi mõttesse mahtuda, et kuskil väljaspool võiks leiduda veel mõni takistus meie jaoks. Siin olin mina, siin oli tema, mis puutus meisse kõik muu!

Kui Krista tõesti tahab minu armastust proovile panna, siis korra ta minuga katset, mis tema Viktori nii ära hirmutas. Pole ühtki raskust, mida ma ei suu-

daks Krista hääks kanda. Teadmatus meie vahel on juba suurem koorem.

— Hää küll, kanna siis seda suuremat koormat, eks sa siis kergematega saa isegi hakkama. Näita, et sa tõesti mind sallid, ja ära enam küsi!

Ma nõustusin Kristaga ning jätsin oma küsimised, aga Kristal endal kipitas midagi südamel edasi, sest ta pöördus ootamatult minu poole:

— Kas sa usuksid, kui ma ütlen, et mul on — laps? Ja et ma seda üle kõige armastan?

— Ei usu!

— Sa pead uskuma, ma tahan seda! Ta on alles väike, üsna pisitilluke, tumedate juustega, nagu sina, ja nii pruunide silmadega . . . Kas usud?

— Ei usu!

— Kui sa ainult teaksid, kui kena ta on, väikesed liikmekesed, abitu, ajab paksud käekesed mulle vastu, naeratab . . .

Erakordse heldimusega ja otse nägemusliku selgusega hakkas ta mulle kirjeldama oma lapse välimust ja tegumoodi. Olin Kristat pidanud loomult viljatuks hetääritüübiks, kuid nüüd voolas ta sügavast vaistust hoolitsevat, ennastunnustavat, omakasutut ja varjavat emarmastust nii spontaanselt, et ma talle üllatunult otsa jäin vaatama. Midagi selletaolist oli tulnud ta häälede ennist, kui ta kõneles peksasaanud lapsest.

Krista juttu tema enda lapsest ei saanud ma kuidagi tõsiselt võtta ning mul jäi üle ainult oletus, et, pettunud mehist, ta igatseb äkki last saada ja et see hooviväravas nähtud stseen on olnud vaid järsuks äratajaks ta emainstinktidele. Jah, ma võisin tähele panna isegi mõningaid ebateadlikke kiigutamise, pääpaitamise, süleshoidmise algeid ta liigutustes, millega ta oma unistusi saatis.

— Ja sina? küsis ta. Kas sina ei salli mu last?

— Lapsi ma ei tunne, mul pole juhust olnud . . .

Usun, et ma oleksin võinud isegi ta lapsega leppida.

— Aga lapsel peab ju ka isa olema? küsisin mina, pigem naljatades.

— Isa? vastas Krista ja tegi mõru näo. Isade pärast võiks lapsi üldse mitte olla. Mis lähevad neile lapsed korda!

— Aga aumees abiellub . . .

Olin tahtmatult vihjanud Linki, keda Krista ju mulle kujutanud aumehena. See ilma suurema tagamõtteta viibe oli osatanud Kristat väga valusast kohast. Ta jäi vait ja tõsiseks. Mu teravik Lingi pihta muutus solveks ka Kristale ja seepärast tõttasin ma kohe pehmemdama:

— Sina näid ju ise veel suurem illusioonide meister olevat kui mina! Lood enese ümber väljamõeldud maailma, et ainult ennast huvitavamaks teha.

Pehmenduskatse sisaldas aga tahtmatult uue soove.

— Ära siis mind usu, ütles Krista, ära usu. Seda parem.

Meie vestluse teisale siirdudes vajus kogu see lugu tumedast täpist ja väljamõeldud lapsest minus nagu kaane alla, kus ta omaette jäädes hakkas nägematult idanema, kuni viimaks üks tõeaime pää mullast välja pistis. Ilma et mu värske veendumuse sisu päris selgeks oleks saanud, oli veendumustunne ise juba nii tugev, et ma hüüdsin:

— Nüüd tean ma kõik!

Olin elevil järjest lähemale nihkuvast teadmusest, mille lõplikku tuuma mingi sisejõud minus lootis lüüda Krista äraandliku pilgu abil. Ta tõusis ja jäi mulle kohkunult ja üksisilmi otsa vaatama:

— Sa tead siis? Kust sa tead?

— Ma loen su silmist.

Mu tunnustuses oli pool tõtt, pool valet, sest just sel hetkel, kui ma seda laususin, käis mu pääst läbi üsna lihtne mõte, millele ma polnud varem tulnud ainult oma naiivsusest ja oma pimedast usust Krista sõnadesse: „Tema pole süütu.“ Kindlasti üks annus allaneelatud kiivusest aitas mu alateadvuse pimedikust üles tõsta oletust, millest ma päevavalgel ei tihanud mõeldagi.

— Midagi ei tea sa, tõrjus Krista tagasi, aga ta hääles oli ebalust, järeleandmist ja küsimise argust.

Mida enam ma nägin Kristat pelguvat ja endasse tõmbuvat, seda kindlamaks muutus mu arvamus. Kunagi jutustatud lugu noorest arheoloogist, kuristikust ja kosest esines nüüd mulle sootu teises valguses. Kui hetkeks uskuda, et Kristal on laps, siis ainult tollest lühiarmastusest. Nii mõtlesin ma.

— Mõnedki asjad on mul nüüd selged, ütlesin Kristale. Olen sind pimesi uskunud. Mäletad, kunagi ma küsisin sinult, kas sa oled veel puhas? Su hääl kõhkles natuke, kui sa jaatavalt vastasid. Ma ei kahelnud tookord. Aga nüüd ma juba kahtlen. Sa oled mulle ka ise mitu korda kinnitanud, et ärgu ma uskugu naisi. Olen narr olnud ja siiski uskunud. Seda ma andeks ei anna — enesele.

Pöörasin näo kõrvale. Kord lausunud sõnad suurendasid ja kinnitasid mu oletuse juba päris tõeks. Vastu ootust Krista ei katsunudki midagi hakata tagasi tõrjuma, kuigi ta oleks nii kerge vaevaga saanud mind uuesti eksiteele juhtida. Ta ainult jäi kaua vait ja ütles siis lõpuks:

— Kõike võin ma sulle andeks anda, ainult seda mitte, et sa ilma minu loata seda tohtisid teada saada... Ah, ma olen nii väsinud, ma olen surmani tüdinud kõigest ja kõigist.

Ta heitis kummuli padjale, õlad tõmblesid. Seadsin ta sirgu samale diivanile, kus kunagi Herma oli la-

manud. Siit oli Herma tõusnud, et minna abiellu. Kuhu läheb siit Krista?

Muutusime napolisõnaliseks. Krista oli mu juhuslikku avastust võtnud tõsisemalt kui mina, kes ma ju oma tuska tõeliselt olin paisutanud, nagu peaksin ma teda rängasti süüdistama ja madaldama. Muidugi oli minust alatu lasta oma vaikimist mõista valesti ja sellest välja lugeda tõelisist suuremaid etteheiteid. Aga juba see kõik oli temasse laskunud, temasse sööbinud, nii et nüüd veel sõnadega midagi välja juurida oluks võimatu.

Vähe ennast kogunud, tõusis Krista, et minu juurest lahkuda nagu peksasaanu. Ta abitus sel silmapilgul oli kaastundmuseni suur. Ent minugi nõutus polnud väiksem, sest ei midagi kartnud ma nõnda, kui seda, et ta nüüd läheb ega tulegi enam tagasi. Esimest korda taipasin, kuidas meie tutvus, meie koosloodud maailm võiks äkki jäädavalt hävida.

Ma katsusin teda kõigiti tagasi hoida oma palumisega ja päälekäimistega, mõista andes, et ma olen kaugel teda süüdistamast, et mul pole selleks mingit õigust ega tahtmiski. Selle mu käitumise võttis ta vastu sunnitud vastutulekuna ja lahkusena, mida ta ei tarvitsevat. Ta nägevat nüüd, et tuleb jääda endasse ja loobuda teistest inimestest. Kiiremini kui muidu sõidab ta nüüd ära välismaale ega mõtlegi enam nii pea tagasi tulla.

Kõigist ta vihjetest ma sain mulje, nagu oodanuks ta ainult minu abiellumisettepanekut. Link oli ta silma-
piirilt enam-vähem kadunud, nagu ma ta sõnadest võis
järeldada, ega tulnud enam arvesse, R Emmelga abi-
ellumissoovide üle võis ta aga nalja heita. Jäin ilm-
selt üle — mina.

Ent mina ja abielu? Olnuks veider seda kaht mõis-
tet ühte sulatada. Abielu — see tähendas mulle too-
kord armastuse rakendust moonaveovankri ette; igas
registratsioonis või laulatuses oli midagi kainelt ette-
vaatlikku ja ebamoraalset („kui enam ei armasta, peab
lõa otsas ikkagi järele tulema“), juhust ebasiiruseks ja
vastastikuseks valeks. Vabadele tunnetele polnud ju
vaja kirikuõpetajat ega paberlikku kinnistust. Lõpuks
olin ka veel liiga noor, et olla kaine ja soliidne; elu oli
mulle alles uudiseks, kuidas võisin ma rahulikult lasta
oma tiibu kärpida; ma polnud ju veel merelegi saanud
ning juba pidanuksin sadamasse jääma vettima. Lisaks
kõigele oli Krista minust vanem, ning ta ise oli tihti
oma vanemust meelde tuletanud suure puudusena. Kõik
need ja muud motiivid liikusid minus pigem ebamää-
raste aimustena kui selgete ja aredate põhjustena, kuid
kõik koos olid tugevad küllalt, et mind takistada meie
abielu üldse tõsiselt kõne alla võtmast.

Aga vaevalt oli Krista lahkunud, kui tume täpik
ta minevikust, mida ennist taevaveerel vaevu sai eral-
dada, hakkas paisuma ja kasvama ähvardavaks pilve-

kuhjaks, mis hinge tõi ärevust ja mis ööselgi rahu ei annud. Tähendab, ütlesin ma endale. Krista võib ka v a l e t a d a, tema, kelle iga sõna ma olin senini uskunud. Ning selmet teda uskuda suures, hakkasin teda ebalema pisimaski. Mu kiivus, varem ebamäärane ja rabe afekt iga võistleja puhul, suundus nüüd juba üsna kindlalt ühte külge. Tume täpp oli mahti saanud juba nii suureks paisuda, et kippus mind lämmatama iga-kord, kui ma sellest mõtlesin. Päälegi ta oli enesele võtnud sootu teise kuju kui alguses, ning ma imestasin, kuidas ma varem polnud jõudnud sellele otse käega katsutavale tõe, et kõige kurja juur on Link, kes on Kristat tarvitanud kehaliseltki — kuni küllastuseni. Nii mõnigi asi paistis nüüd jällegi uues valguses.

Neid silmapilkseid valgusjugasid sähvis mu hinge juba niivõrd palju üksteise järele, et ma enam millestki ei üllatunud. Polnud imelik mõelda sedagi, et ma Krista kaudu võisin omandanud olla mõned Lingi kallistusvõtted. Sest kas viimaks polnud temalt pärit need suudeldud käevõrud ja kaelakeed, millele Krista nii maias oli, või need suudlused-vahemärgid lausete vahele, mõned mõttetud kallistussõnad ning üldse see vastastikune mänglemise tühi-tähi, mida ma naiivselt olin pidanud spontaanselt sündinuks? Kui nüüd Krista veel kord katsuks suudeldes oma keeleotsa pista minu hammaste vahele, nii mõtlesin ma äkilises kiivusfantasias, siis hammustan tal tüki keele otsast!

Sellal kui mina vargsi olin unistanud pattulangemisest Kristaga, kes pidi olema sama kogenematu kui mina, kui mingist pühast aktist vastavas ümbruses, kuskiil meie kahe reisiril, Vahemere rannikul, kuumal ööl, võis tema juba kes-teab kui vilunud ja kulunud olla kõigis armastuskunstides.

Mu illusioonide hoonesse löi esimene suur mõra: see, mis minule, naiivikule, oli püha ohvrisuits, võis Kristale näida juba kõige harilikuma suitsumahvina paberossist.

13. Ohvrisuits ja suitsumahv.

Varakult Krista poole rutates, leidsin ta eest häbelikuna, nagu oleks tal ääretu piinlik olnud mu avastusist. Ent ta kõneluse pehmest kõnnakust ja ta arglevaist silmist piisas minu noru peletamiseks, mis mind eilsest saadik painas.

Ta tuba oli hoolikalt korda seatud ja ta ise oli end kuidagi pühapäevaliseks ehtinud, nagu oleks ta kedagi oodanud. Avatud aknast hoovas ühes värске hommikuõhuga sisse jalaka rohelist ja läbi väriseva okste-sõela päikest. Kui Krista silmad taoti eksisid mulle otsa vaatama, siis oli neis võitvat soojust, ning kogu ta kitsas ja sire keha tundus kameeliselt pehmehelgisenena ja läbipaistvana.

Selles hingekliimas polnud vaja kuigi palju sõnu teise läbinägemiseks ja mõistmiseks. Kõik vääratused, valed ja eksimused teineteise vastu, kõik süüdistused ja piinlemistujud olid silmapiirilt kadunud. Oli tulemas päev vastastikust usaldust ja pilvitut õnne.

Krista oli kindlale otsusele jõudnud neil päevil juba Viini sõita, ja kuigi see otsus oli mulle isiklikult valus, võtsin ma seda kui paratamatust.

Koos hulkusime siis ühest ametiasutisest teise, et muretseda tarvilisi dokumente ärasõiduks. Kristasse oli tulnud nagu uut elu, mida üle voolas minussegi. Kevadised tänavad, kust me läbi ruttasime, rõõmutsesid meiega kaasa. Autod kihutasid üksteise järel kummikäigul, trammiloogad kiunusid lõbusalt mööda traate, voolikud pahistasid vett vastu tolmuheid tänavakive ja nagu vadistavad linnud lobisesime meie kõigele tagamõttetult sekka. Mu kõrvalkäija polnud unustanud oma linnulist päänõkslemist iga sammu ajal ka oma mustas musliin-kleidis roosade õitega, mille üle oli visatud kerge kevadmantel.

— Kas ei liigu juba siin kõik „An der schönen blauen Donau“ taktis! tunnustasin Kristale. Tänavadki teavad, et sa Viini sõidad!

— Aga Viin on operettide linn! naeris Krista mulle kelmikalt otsa vaadates.

Mind see piste palju ei puudutanud. Viin võib olla ka teaduse linn, vastasin mina ja mõtlesin sellest, kuidas mul oli kunagi väljavaateid olnud saada ülikooli välisstipendiaadiks. Nüüd, ametikohast lahti, võisin oma õpinguid jätkata ja vahest polnud Viin minuslegi nii kättesaamatus kauguses. Jah, olin juba peagu kindel, et kui mitte sügisel, siis jõuluks või tulevaks ke-

vadeks kõige hiljem kohtume Kristaga Stefani kiriku portaali juures, sõidame aurikuga mööda Doonaud, hulgume Praateris, joomme kuskil eeslinnas värsket veini. Rändasime nõnda fantaasias läbi isegi Alpid, Korsika ja Sardiinia, peatusime Vesuuvi suul ja imetlesime Vahemere sügavat sina Kapril ja Sitsiilias. Siirdusime Egiptusse, ronisime püramiidide otsa, kandsime Indias korkkaabusid, laskisime endid vedada hiina rikšadel ja laskusime revolutsioonilistesse seiklustesse Kantonis. Päev kadus ääretu kiiresti neisse reisiulmadesse.

Õhtul istusime, mõlemad väsinud kõndimisest ja unistustest, Krista pool. Üle meie teede polnud päeva kestes jooksnud ühtki musta kassi, ükski kiivas silm polnud meie õnne kahetanud. Krista pää lebas mu süles, silmad kinni. Juba ta magas, magas nii rahulikult, nii liigutavalt endastmõistetava usaldustundega. Kuipalju etteheiteid ja süüdistusi oli mõlema kiivlemine meie vahelt üles keerutanud, kuidas meie kooselu oli sageli muutumas põrguks! Mul oli häbi oma võimatu loomu pärast. Nüüd valitses videviku rahu. Ainult õhtuste kõndijate sammud kajasid tuppa ja kuskilt kostis klaveriharjutust.

Kas Herma oma klaveriharjutusi veel jätkabki? mõtlesin ja mu mõtted jooksid edasi: Proua Uhak — tõesti pisut karvane nimi, millel on suurepärane omandus alata U-tähega: pole tarvis uusi monogramme. Kas Herma kunagi peaks üles tunnistama oma naljakas-

sentimentaalse öö minuga? Ja kui tunnistab, mis ütleb Uhak selle kohta? Vist otseselt mitte midagi, sest inimese isiklik elu on ju tema silmis tühine, misjaoks ärrituda? Ja ärareageerimiseks on ajalehe veerud! Raudhammas aga on oma igatsusega vööti ümber maakera joonestamas! Tema võib tõesti toime saada sellega, et ilmub ühel päeval tagasi, vööil kainusvöö, läbi teinud nagu antroposoof kõik nõutavad katseaastad enne lõplikku pühendumist kõrgemaile tunnetusastmeile. Mis siis, kui Raudhammas viimaks tagasi tuleb sangarina ja paneb oma seitse aastat rahutut rändamist alandlikult Herma jalgade ette? Kas Herma suudab seda jätta hindamata? . .

Krista liigutas end. Mu uitmõtted kadusid silmapilkselt. Ma olin oma mõttes pattu teinud. Ärkaks nüüd Krista, siis tunnistaksin ma üles sellegi pisikese vääratuse, mis teda häiris ja äratas, siis kahetseksin, suurendaksin oma süüd, paluksin andeks, võtaksin selga mõne vabatahtliku karistuse . . .

Krista magas rahulikult edasi. Mu parem käsi oli jäänud ta kleidi roosale õiele südame kohal. Peopessa tuksus midagi nagu pehmete seinte tagant, mu põidla ja nimetissõrme vahes puhkas ploomnõtke rinnakumerus, mu vasak käsi oli ununud kohevil juustesse. Tume kleit mu ees joonistas ebamääraselt järele kõik keha looklused, kuni algasid diskreetset läiget andvad sukad, üks jalg teise pääle pandud, nagu krampi.

Nüüd oli see keha, silmad suletud, välja sirgunud nagu üleni minu meelevalla alla. Tarvitseks aga ainult laugudel avaneda, kui sääl taga peituv elu hakkaks minu embusest laiali lainetama . . .

Kui Krista poleks hinganud, võinuks teda pidada elutuks: nii kahvaü ta oli näost. Ja ometi, piisas mul pilguga haakuda tema kitsasse suusse, ta juuste kihardumisse ümber kõrva, ta lohukesse kurgu kohal, kui minust läbi hoovas soe viirg. Kõik võimalused lamasid mu ees võtmisküpsena. Ei ühtki tõrjuvat pilku, ühtki mineviku halvavat nõidust enam meie vahel.

Mitte kunagi varem ma polnud keha ja hinge, kirge ja ülevat armastust tunnud nii vahetus, nii vastuolustus läheduses teineteisele. Viibisin nagu kuskil mäeharjal. Kuskilt alt hoovas mu ette tabamatut magusat udu, imbudes igasse tundmusse ja mõttesse ning mähkides nägematuks isegi kogu kehamaastiku, mis teiselt mäenõlvakult vastu paistis.

Krista ärkas oma unenäopatjade vahelt otse minu sülelusse. Ta nähtavasti ei saanudki veel ärgata päris teadvusse, kui ta unest veel rasked silmalaud juba lisasid mu iharusse otse talumatut hõrkust. Mingi kirekeeris paiskas segi kõik senised piirid. Ta kõrvalepõiklemises, vastuajamises oli seekord minu jaoks ainult magusat mänglust. Meie sõnad muutusid abituks nagu sõudepaadid suure tormi aegu.

Tavaliselt olin ma niisuguse tormi ajal, kes-teab mis enda alhoiu-vaistu mõjul, katsunud mitte ennast kaotada, võidelnud päälepaiskuva kirelaine vastu. Mingi hää minus oli siis hüüdnud: see siin on minu enda süüdatud hetkelõke, mis varsti kustub; ei saa ju Krista iial nii täielikult anduda kui ta ise tahaks, ja miks peaksin ainult mina ennast kaotama? Olin siis ikka katsunud pikendada meist üle tuiskava lainetuse kestvust, nauvides vahele-öeldavaid: „ära vaata nii“ või „ma ei suuda enam“ kui oma võidu tippu. Kui mäng arenes liiga hädaohtlikuks, süstisin endasse kirekuse vastumürgiks kiivust. Võisin vahel isegi väljakutsena heita: „Ära arva, et ma sind armastan. Armastan seda teist, keda sinust olen loonud.“ Võisin teinekord enda jahutuseks jultunult vahele küsida: „Ütle õige mulle, mitme mehega sul elus tegemist on olnud?“ — „Mitme mehega? . . . Oota, ma arvan: üks, kaks, neli . . . Sina oled seitsmes.“ Kuid seegi number ei toonud minusse tarvilikku vaandust.

Mu kaugelekippuva käe tõrjus Krista tavaliselt tagasi, ent selle tagasitõrje olin ma harilikult ikka vastu võtnud teretulnult: veel ei tarvitsenud ma siis kõiki illusioone purustada. Kunagi oli minu tagasihoidlikkusest välja arenenud see, mida ma kutsusin tema eksperimentitsemiseks minu kallal. Krista oli kord hiljem seda tagasihoidlikkust nimetanud ka otsemalt: „Sa oled arg!“

See sõna oli mind tabanud valusasti kui sõlmekoht piitsapius. Olin vait jäänud ja siis välja saanud ainult ühe sõna: „Sinagi!“ Sellega olin tahtnud teda madaldada ühte rivvi kõigi naistega, kuid see teistega sarnastamine ei tundunud talle põrmugi vastusolvena, olles liiga nõrk vasturelv Krista siltsõna vastu, mis ühe hoobiga inimese muutis ääretu lihtsaks ja kaugeks.

Kuidas see ühesilbiline sõna mind süiski äkki oli üles keerutanud! Tosin vastuväidet endakaitseks ajas oma harjased püsti. Kui kerge oli kõige komplitseerimat elamust muuta naeruväärseks üheainsa külge-riputatud sildiga!

Nüüd aga polnud mind see etteheide segamas, vahest seetõttu, et tundus eneselegi naeruväärne olla tagasihoidlik säääl, kus sel enam mingit mõtet polnud. Puudus igasugune tung oma kirgi poolel teel pidurdada, nagu senini. Polnud ka takistusi lahtiriietumise koomikast, mida olin häbenenud. Sest kuna naine on ükskõik millises riietumisfaasis alati silmale vastuvõetav, on mees juba kuube seljast visates ja vestiväele jäädes kuidagi poolik ja kentsakas, mida võivad vastamisi taluda ainult keegliveeretajad õllekohud. Kaks ühisreservuaarist väljuvat voolikut on ju silmale sama naljakad nagu neid märkiv sõnagi — püksid. Kuid veelgi veidram on nende allalaskumine ühes seni nii vahvad olnud traksidega, liitati kui nende armetult kokkukortsvate voolikute alt nähtavale tuleb teine paar sama vormi

parodeerivaid valgeid torbikuid. Palju on siis reklaampiltides nähtud poolikult rietatud meest, kuna naisi iga kino demonstreerib igasuguses lahtiriietumisfaasis?

Olin varem ikka mõelnud, et Krista keha ma võin jääda ainult harduses kontemplerima, kuid nüüd ma vaevalt seda veel nägingi, sest seda ma tundsin juba kõigis oma meeltes ja olemuses.

Kuskilt kuristiku servalt kuulsin veel sosinal häält:

— Aga tea, et siis sul pole enam pääsemist!

Ähvarduseks mõeldud, kuuldus see minu kõrvale kui ülima õnne töotus.

— Ka mitte sinul, hüüdsin vastu.

Juba oli vaist juhtimise enda kätte võtnud säääl, kus aru oli veel täiesti nilgissilmne. Kuskilt sügavikust uhkas esile sidemetuid sõnu, juhuslikke väljanoppeid meie kallistusleksikonist.

Kuid siis, meeletuse tipul, löödi mulle nagu pussiga selga. „Viktor“, kuulsin unutlikult sosistavat. Ma jahmatasin ärkvele, nagu ärkab magaja raudteel äkilisest pidurdusest. Silmad mu vastu avanesid, kandus veel uima, kuid siis, mind kohates, tõmbusid naeratusale:

— Ah, sina!

Isegi selles sosinas oli minu jaoks otsatu palju teesklust. Tõsi küll, hääl tahtmisel ma oleksin selles võinud aimata soojustki ja jälleleiu rõõmu, jah, meeletustki veel ivakese, aga juba oli mus võimsalt üles löönud teine leek.

— Sa oled hull! kuulsin peagu kisendust oma käte all, mis olid ta kaela juurde tunginud ja mille tangidest Krista meeleheitlikult tahtis ennast välja vingerdada. Ma langesin tagasi lööduna ja murtuna. Mul oli tarve viigilehe järele, ma katsin end kinni.

Tundsин ennast väljatõugatuna paradiisist. Mu hinge sügavuses mässas seni tundmata jõudusid, sääl nihutati ja tõugati seniseid käsitusi ja kogemusi paigast paika. Kõik kees ja kääris kuskil kaane all.

Äkki ma hakkasin kahetsema oma pöörasust, palusin andeks oma mõtlematut kägistuskatset. Krista lamas liikumatult, nagu olekski ta laip mu ees, ainult silmakurudest veeres niresid ja kukkus patja.

Ta abitust nähes ja alastust kattes härdusin ka mina:

— Anna andeks... kui olen liiga vara tulnud. Oleksin pidanud veel ootama, veel vastu seisma... kuni mitte üksnes sina ei unusta, vaid ka sinus unub...

Ma ei tea, kas ta ise mäletaski veel oma Viktorihüüatust. Ma ei hakanud seda meelde tuletama ega põhjusi pärima. Oli ju ükskõik, kas ma oma rivaali meelde lasksin kerkida mingi sarnasuse tõttu või millegagi põhjust andsin teda taga õhata. Liitati ma teadsin, et kui ma seda järele pärin, siis tekib Kristas mingi tahtmatu vale, või siis tõde, millesse mina ei usu.

— Kas sa mind veel sallid? kuulsin küsitavat nagu kuskilt kaugusest suure argusega.

Ma ei vastanud midagi, ainult oma niiskunud silmad peitsin ma temasse. Hakkasin teda paitama ja rahustama kui väikest last, kuna ma ometi ise vajanuksin seda hellust. Midagi mõrkjat kogus mu kurku, ma hingasin katkendlikult.

Viimaks uinus Krista uuesti mu käte all. Vähe aega ma istusin veel liikumatult, tõusin siis ja kadusin kiki-
varbail uksest, ilma et ta oleks kuulnud.

Nüüd oli siis tagaselja see, millest olin unistanud kui millestki erakordsest. Mõni üksikasi ujus veel meelde, mu uudishimu oli rahuldatud, miski tõukas mind tänaval kebjasti astuma, ma peagu jooksin, suu hingates kuuma ja südame pekstes.

Ent kodus see rutt ja kergus kadus. Ma langesin ahastusse: kõik oleks võinud jääda tulemata. Midagi limast ja kahepaikset oli roninud üle mu unistuste, jälgi järele jättes. Mu illusioonide-ehituse lust oli kaotanud oma hoo, midagi lamestus minus, midagi käändus minus aegapidi teisale. Palju musta, halba ja inetut hakkas kuskilt urgastest välja roomama. Enne kõike aga tundsin enda ümber kiivuse haarmeid.

Lingi ja Krista vahekorrist ma teadsin ju üsna palju, ma aimasin ka nende läbikäimise ulatust, kuid alles nüüd tõusis täies suuruses üles nende armastuse laad. Teisiti kui varem mõistsin nüüd valet, mis Krista igast liikmest välja hõõgus. Kas peituski veel temas midagi, mis

polnud rüvetatud, teiseks koolutatud ja mis oleks olnud veel puutumatu?

Nõnda välja visatud teise, väheillusoorsesse maailma, tundsin midagi hüübima hakkavat senises voolavuses. Ma olin teinud valiku, üksainus kogemus oli mind lükanud senisest kitsamale teele, lupja oli sadenemas mu hinge kondikavva. Kristat armastades ma olin nii järeleandlikuks ja vormitavaks muutunud kui sula malm. Nüüd aga olin karastusvette pistetud, nüüd olin järsult haralist-tõrksat kuju võtmas.

Vahel nüüd, kümmekond aastat hiljem, tuleb igatsus nende naiivsete aegade järele, mil ma võisin ükskõik millise naise otsa vaadata päris puhtalt, ilma taga- ja kõrvalmõteteta.

Isegi Kristaga teisel päeval kokku saades ma tahtsin olla endine, vaadata talle otsa endise lugupidamisega, süütuse ja tagamõttetusega, joosta temaga kõigi võimaluste muretut maailma mööda, kergemeel südames.

Aga üle öö ma olin teiseks muutunud. Minu nõue, et ta Lingiga enam kokku ei puutuks, võttis kategoorilisema kuju. Ses mu nõudes oli juba nagu peremehe käsku ja vastuvaidlemattust. Sest enne oli mu päralt olnud ainult pool Kristat, nüüd oli ta terveni mu valduses. Kui ma mõtlema juhtusin, et mina polegi kogu selle varanduse ainus omanik, vaid viimane omanik, siis tundsin selle mõtte kõrvetavust kahekordse intensiivsusega. Isegi Rimmelgaga ei tohtinud Krista mind kuidagi võr-

relda, sest kes teab, vahest viis ta selle kristlasegi kiusa-
tusse, et näha, kuidas see püha mees patule oskab ligi-
neda, nagu Krista kunagi oli vihjanud.

Ent kõiki kogemusi temalt endalt järele pärida ma
poleks osanud. Kui ta mulle üle valede komistades oli
üles tunnistanud oma hinge seiklusi, siis pidi neid häda-
ja vabandusvalesid siginema juba palju enam keha
kogemustest pihtimisel. Nii sündiski, et mida lähemale
ma Kristale olin jõudnud kehaliselt, seda kaugemale ta
mulle terveni taandus.

Järgmisel päeval vaevalt Krista poole saabunud,
ärgitas ta kohe välja minna. Tal olla nii palju asju
õiendada enne ärasõitu. Veel enam hämmastas mind
see, kui vähe Krista välja tegi eilsest vahejuhtumist!
Nagu poleks üldse sündinud midagi nimetamisväärset,
millest maksaks kõnelda, mida vihjatagi! Tühine täpe,
nii endastmõistetav nähtus temale! Sää! kus minul oli
purunenud terve senine maailm!

Ta tuletas ainult meelde, kui palju ja rahulikult ta
oli täna maganud. See, mis teda nüüd üleni täitis, oli
reisipalavik. Oma ärasõidust tundis ta haruldast rõõmu,
kõik muu oli kõrvaliseks jäämas.

Polnud päevagi tagasi, kui ta mulle hüüdis, et mul
pole temast enam pääsemist, nüüd aga ta ise vaimustus
ainult kiiremast ärapääsemisest minu lähedusest! Ma
katsusin teda veel tagasi meelitada, ta võiks ju kannu-

tada kuni sügiseni, mil ma kindlasti loodan kaasa sõita, suve veedaksime koos kuskil rannas . . .

Olin valmis pakkuma talle mõnda kodumaist lahe-
käärü Vahemere ranniku asemel. Kuid Kristat reisi-
mõttest ära võõrutada oli lootusetu.

Käisime koos ka välispassi vastu võtmas. Mulle paistis, et Krista asjata palju koketeeris tolle valgepäise noormehega, kes talle pabereid ulatas allakirjutamiseks. Kui ma nüüd oleks ette heitnud, et ta ülearu silmatorka-
valt ja päälekäivalt edvistas, oleksin vastuseks võinud kuulda: „Kuidas see ometi võimalik on, ma ise ei tea sellest midagi, sa oled lihtsalt armukade ja muud midagi!“ Lõin siis oma terava pilgu kääridena nende üksteisesse kindinud pilkude vahele, kuid mu käärid ei lõiganud siiski nii kiiresti kui oleksin tahtnud.

Reisikingi ostes Krista pani oma jalad üksteise üle nii ostensiivselt, et põlved üsna paljastusid müüja ees, kes ta ees kummaras võis vabalt nautida neid pahkluid, neid sääri, seda pingul süidsukas põlve. Oo ma mõistsin paavsti, kes Vatikani muuseumis oli lasknud marmornaiste niuete ümber teha plekist vöö ja Sikstiini kapellis Michel Angelo *Viimses kohtumõistmises* ingeleile kiivalt püksid jalga maalida. Nähtavasti minu maitseks oli läinud sajandi teise poole ülikõlbeline mood, kus daami supelrõivastuski oli kinnisem ja õhukindlam nüüdsest gaasiülikonnast.

Kui ma juba suurt kiivust tundsin selle vastu, mida mu oma silm nägi, siis seda suuremat Krista nägematute mõtete vastu. Mu fantaasial oli nüüd tarvitada endisest poole avaram lennuväli. Niisugune võis olla Krista armukadedus meie tutvuse algul, kui ta tuli oma pettumuste keskelt ja toitis oma valusate kogemustega enda kiivust Herma vastu.

Nüüd polnud minule enam midagi ette heita, Krista teadis, et tal pole üldse kõrvalvõistlejaid, ta võis täiesti vaba olla armukadedusest. Kuid ennäe, seegi oli mulle valusaks torkeks, sest olin veendunud, et mittekiivas saab olla ainult see, kes ei armasta küllalt tugevasti, kes on ükskõikne ja tuim, kes ei pea suurt lugu teiste omakspidamisest, üldse see, kes on kiretu. Kuigi olin palju filosofeerinud omakasutust armastusest ja selle nimel ohverdumist pidanud ideaaliks, olin ma tõeliselt sest ideaalist väga kaugel, kuna elasin kirgedes kütkes, need aga olid olemuselt ahnelt-egoistlikud. Varem võisin ühes Kristaga kaotada tema hinge, nüüd aga võisin ta äraminekuga kaotada ka tema keha. Seda kramplikumalt ma haarasin oma aardest kinni. Polnud kahtlust, oma vaistuga Krista tundis mu kindimuse haiglust. See nädal meie kooselust sisaldaski minu jaoks enamasti kas vaigitud või etteheiteid hauduvat kiivust. Kiivusega on aga nii, et mida enam sellest üks pool põleb, seda ülelevamaks tunneb ennast teine.

Aeg, mil ma Kristast lahus olin, möödus ägedas

võitluses enesega. Sada korda tuli mul enesele töötada edaspidi kaineks muutuda, ennast vaos hoidvaks, mitte enam viriseda ega ette heita, mitte enam otsida varju-pooli, vaid ainult päikest.

Järgmisel hommikul läksin juba üsna nõtkel käigul Krista poole, pidid tal ju kord lõppema askeldused, ostud ja tarvilised käigud ametiasutistesse, nüüd vahest võisin ma teda ta sõidumurede ja jumalagajätuviiside vahelt mõneks tunniks välja varastada, teda viia rohelduvasse loodusesse, sügavsinise taeva alla.

Krista pehmes tugitoolis istus — Link! Kunagi ma polnud teda varemalt Krista pool kohanud, isegi mitte mõttelegi tulnud, et ta võiks Kristat ta kodus külastada. Nüüd aga istus ta siin, päälegi nii varasel hommiku-tunnil. Mida tohtis ta siit otsida?

Minagi võtsin istet, aga üsna hubaselt, et Lingi ees rõhutada oma harjumust Krista juures koduselt käituda. Kuid Link polnud vähem hubane, ta sirutas oma jalad minu ette välja, nagu tahaks ta sellest toast enda alla võtta võimalikult enam. Kristal tuli päris kõverkäike teha, et minna akna juurde minu toodud piibelehti klaasi panema.

Tualetilaua kõige madalamal astmel silmasin äkki kitsa vaasi kahe kreemika roosiga. Need pidid kindlasti olema tänahommikused!

Krista püüdis mu pilgu kinni, ja kuna ta väga hästi mõistis, et nüüd ma juba kannatan ja tulen ehk toime

isegi mõne rumalusega, ruttas ta ette ja katsus vabandada Lingi säälolemist:

— Kujutle (Kristal polnud siis vaja Lingi ees mind „teieks“ muundada, nagu vahel mõne teise ees!), eilsest jooksmisest olin nii väsinud, et ma oleksin praeguseni maganud, poleks Viktor tulnud . . .

Takka paremaks, mõtlesin, päris häätegu siis, et Link tuli teda äratama! Aga kuidas ta teda äratas? Kus viibis Link seni, kui Krista riietus? Tuhat pisiasja kihutas üksteise kannul mu silme eest mööda, üks hullem teisest.

Juba rünnakuvalmis, ei suvatsenud ma seda seletust kviteerida isegi viisaka muigega. Seevastu Link, kes oli võtnud naeratava üleolija poosi, venitas vastuseks, ise minu poole mõistu pilgutades:

— Teate isegi, naistel on ju hommikune uni kõikse magusam . . .

Vaatas siis Krista poole, kuid see oli parajasti lilledele vett valamas:

— Kui öösel ei taheta magada, vaid kui . . .

— Aga ma polnud öösel sugugi üleval, protes-teeris Krista äkki ümber pöördudes, nagu võiks Link viimati oletada minu säälviibimist öösel.

— Aga ma ei kõnelnud ju sugugi sinust! vastas Link endise teatraalsusega.

Riivatud sest familiaarsusest, tegin ma endamisi otsuse pigem ära minna kui jääda päält kuulama labaseid vihjeid. Ma panin juba käe diivaniservale ja tõmbasin jalad koomale, et üles tõusta, keelel äramineku vabanduseks midagi nii läbipaistvalt valelikku, et nad taipaksid ja et see neid häiriks, kui Link tõusis ja oma juttu jätkas:

— Täna ma olen juba kaks naist voodist äratanud. Ja nüüd, vabandage mind, preili Leetmaa ja härra Maiste, ma pean minema, vahest saan veel kolmandagi kätte. Ei, ei, teie juba jääge, ärge laske ennast eksitada!

Kas ma pidin vahest tänamagi selle lahke loa ja õnnistuse eest? Ei, ma olin nii rõõmus ta äraminekust, et ma Lingile otsa vaadates naljatasin:

— Zum Necken geboren, zum Wecken bestellt!

Teda koridori saatma minnes, tõmbas Krista ukse enda järel väga hoolikalt kinni. Istusin akna lähedusse tugitooli, kus Link istunud, sirutasin endagi jalad välja ja hakkasin üsna tasakesi omaette vilistama. See ei pidanud ainult märkima minu üleolu, vaid ka varjama kõiki hääli eeskojast, mille vastu ma uudishimus põlesin. Sest säält kindlasti oleksin võinud kuulda midagi nii-sugust, kuhu tulnuks vahele söösta kõigi meelte ja meeletustega. Ka süda oma tugeva tuksumisega tuli appi mu uudishimu maha suruma. Tasuks selle eest kõik need sekundid tundusid olevat kui igavik täis tagaselja petmist ja ei-tea mis roimi minu vastu.

Aga siis avanes järsku uks. Nad tulid mõlemad tagasi tuppa, otsima kinnast, mis pidi olema kadunud. Kas polnud see manööver minu järele luuramiseks?

Kui nüüd uks jälle suleti, kas leitud kindaga või ilma, seda ma ärevuses ei teadnud, tõusin mina ja astusin vaibal paar tasast sammu ukse poole, ei, jumala pärast mitte millekski muuks, kui et vaid ajaviiteks pisut ligemalt silmitseda seda Vabbet sääl ukse kõrval seinal . . .

Ma ei kuulanud, küll aga kuulsin Lingi madalamale kruvitud häält. Tühja-tähja seast löikusid meelde mõned sõnad:

— Aga sa võid ju telefoneerida . . . Et nii ja naa, õhk on puhas . . . Ole kindel, toon ära.

Nad olid viimaks välisukse juures. Kas see väike vaikus ja viivitus polnud sääl suudlus?

Ma otsisin Krista näolt äraandlikke jälgi, ta juustest korratust, ta kleidilt mõnd võõrast juust, mulle viirastus veel kõikjal seda Viktori kaasa toodud lõhna, milles oli segi tolmu, kopitust, seisnud riideid, värvitud dekoratsioone, mida näitesaali ujub eesriide tõstmisel, ja üle kõige „Quelques fleurs“-odööri.

— Ta käib siis sinu juures sagedasti? küsisin kohtuuriija meelekindlusega, mis vastused juba ette dikteerib.

— Kuidas sagedasti? Kust sa sellele mõttele tuled? Kuidas sa jälle võid nii halb olla? Vaata ometi teda,

kuidas tema ennast suudab vaos hoida. Kui rahulik ta nüüdki oli! Ja kui kergesti ta võib loovutada, kui naeratavalt oma muresid varjata!

— Kel midagi riskida pole, mis viga sel rahu mängida! Mis viga loovutada, kui pole midagi kaotada. Kas sa siis aru ei saa, et ta on külm, lihtsalt külm.

— Külm? Ei, kõike muud, mitte seda! Kui sa ei tea, siis parem ära räägi.

Aga mõne aja pärast, kui olin teda lasknud vabalt oma tundmuste teed minna, tunnustas ta ise:

— Võib-olla on sul siiski õigus. Ta ehk on tõesti külm. Aga just seda ma ei taha talle lubada! Aga ükskõik, enamat ma talt ei nõua. Oma otsuse olen ma teinud. Kui lõpp, siis olgu lõpp! Nüüd, kus ma teil kõigil eest kaon, on see mulle ükstapuha.

Ta kummardus maha oma tualetilaua ette, avas ühe selle sahtleid ja tõstis säält välja paki kirju ja kaarte. Nende pärast olevatki Link tulnud, soovides tagasi saada oma kirju ja kirjakesi ning lubades Kristale tagasi anda kõik temagi saadetised.

See teade oli küllalt tõenäoline ja rahustas mind. Mul polnud nüüd midagi selle vastu, et aidata Kristat paberite sorteerimisel. Ka mõne oma rea leidsin siit eest.

Lingi saadetisi kogunes vaksakõrgune hunnik. Kuna Krista märkas, et uudishimutsesin neid ligemalt näha, võttis ta ühe juhusliku kirja teiste hulgast ja laskis mind

ette lugeda. Kohe mu pingutus kahanes, sest kirja toon-
nis ja sisus polnud midagi erakordset, midagi pääd
pööritama panevat, pigem juba banaalset äripäevajuttu.
Olin pettunud ja mul hakkas piinlik, kuigi hingasin ker-
gendatult, kui kogu pakike viimaks kinni seoti, nagu
oleks minu silme ees viimaks ometi kinni seotud kogu see
vastik minevik.

Välismaale ei mõelnud Krista siit ühtki paberilipakat
kaasa võtta, sest ta soovis enne ärasõitu kõikidega arved
lõpetada.

— Ka minuga ?

— Ka sinuga.

— Nii . . .

— Sa oled nüüd kurb? Rumaluke, kui me uuesti
kokku saame, võime otsast alata. Sootu teisiti ja pa-
remini . . .

— Sootu teisiti ja paremini, kordasin mina nagu
vastukaja.

Krista soris oma sahtlis. Ta tõstis midagi paberi
sees minu ette maha:

— Tahad, ma võin sulle ühe oma kallisasja mäles-
tuseks jätta?

See oli katkilöödud antiikne kuju. Ja muidugi, ma
olin valmis seda mälestist vastu võtma. Katsusin selle
tükikesi omavahel soveldada.

— Kahju, et ta katki löödi.

— Oleks ta terve olnud, siis vahest ma poleks teda sulle pakkunudki.

— Seda ma usun!

Meie jutt oli nii läbipaistvalt sümboolne, et Krista seda kohe hajutama ruttas:

— Kui sa arvad, et need tükid peavad midagi sümboliseerima, midagi meievahelist, siis sa eksid. Siis oleks pidanud Link selle puruks viskama, mitte Remmelgas.

— Miks just sümboliseerima? vastasin mina. Ma ju tean, kui kallis ta sinule kunagi on olnud . . . Sellest on minule küllalt!

Kui ma lõuna paiku Krista poolt ära läksin, kaenlas katkilöödud puuslik, lubasin ma kohe tagasi tulla, nii pea kui saan. Ma ei tihanud ju ühtki tundi meie ülejäänud ajast lasta maha pudeneda.

— Ma pean täna oma onu pool lõunatama. On mõned võõrad kutsutud . . .

— Hää küll, ma tulen siis õhtu poole, vastasin mina.

— Vaeseke, siis on mul ju kella-viie-teele minek. Ja kunas ma säält tulema saan, seda ma ei tea.

— Ma tulen siis õhtu hilja. Ma ei suuda sinust lahus olla. Ma tulen öösel.

— Ei, tule parem juba homme. Sest õhtul ma olen surmani väsinud. Ma pole juba nädalaid välja magada saanud. Ma tahan nii puhata. Häämeelega heidaksin praegu voodisse ega tõusekski nii pea.

— Nõnda siis ma ei tohigi sind täna enam näha?

— Sa pead sellega küll leppima.

Ma hulkusin selle õhtupooliku tänavail imelikus lootuses teda äkki kuskil tänavanurgal kohata, teda ootamatult saata. Mulle piisanuks sellest. Väsitäsin lõpumatult oma jalgu ja olin seejuures rõõmuski, sest nõnda ma teadsin ennast temaga võrdse olevat vähemalt ühes, nimelt väsimuses.

Kuidas ma unistasin ühestainsast okkata päevast, nagu meil neid oli kevade pool talve küllalt olnud! Aga küllap saatus oli selle vastu ning mul jäi üle ainult oodata „otsast algamist“ välismaal.

Kui ma ennast nii tarbetult väsinuks hulgutasin, halgatas mul äkki meelde ukse tagant kuulnud Lingi lause:

— Sa võid ju telefoneerida . . . Et õhk on puhas . . .

Nagu katkirebitud kirjatükikesi kokku seades hakkab viimaks tekst selguma, nõnda oli mul varsti päevselge, mida Link tahtis. Krista pidi talle telefoneerima, millal õhk m i n u s t puhas on, et nemad saaksid segamatult oma koosolemist jätkata! Kõik hakkas mu silme ees uuesti virvendama kahtlases värvingus. Kas kella-viie-teegi polnud vabandus minu eemalepeletamiseks? Kas ei võinud Krista säält kohe ära tulla, miks peab ta just viimane olema ?

Ootamatult oli mulle valede riburada silma hakanud, juba ma jooksin jälgi mööda kui hagijas. Kui

tore oleks nüüd teda viimaks ometi pettuselt tabada, temalt mask eest kiskuda veel enne ärasõitu ja temaga kõik jäädavalt lõpetada, et kord välja saada sellest valede rabast, kuhu olin jalgu pidi sisse vajunud, virvatulukesi taga ajades.

Kristat polnud kodus. Küllap ta võis istuda Lingi pool. Aga pilku heites teatrikuulutusse nägin, et Lingil oli täna õhtu etendus. Ma võtsin pääsetähe ja käisin läbi saali ja koridorid. Kristat polnud.

Kui ma viimaks kesköö paiku puruväsinuna koju saabusin, leidsin eest sedelikese järgmise sisuga:

„Kallis Enn, no jah muidugi, pole kodus! Unustasin Sulle ütlemata, et Sa homme hommiku läheksid välisministeeriumi ja hangiksid säält mulle need soovitud viisumiteks, millest kõnelesin. Olen nii väsinud, et magan küll vist lõunani. Ootan sind siis keskpäevaks enda poole. Hääd ööd! Krista.“

Sedeli all oli välispass.

Juuksed: blond. Silmad: hallid. Iseäralised tundemärgid: ei ole. Kui fantaasiatu oli ametlik keel! Pisike päevapilt esitas mulle Kristat selle väikese kelmikusega, mis talle ikka näkku tuli võõra pilgu ja eks siis ka fotoläätša ees. See väike kirmetis, mille all minu teades liikles sootu teisi mõtteid ja tundmusi, see teiste tarvis teeseldud näoilme ongi mulle tänaseni jäänud temast püsivaimalt meelde, nagu olnukski see ta õige olemus.

14. Parajalt pehme bifstekts.

Sel hommikul ei mallanud ma kaua magada, iga minut oli kallis sellest paarist järelejäänud päevast. Hüppasin voodist kohe akna juurde ja avasin selle mõlemad pooled. Sülega tungis säält sisse kevadist joo-vastavat kargust, täites pilgeni täis kogu ihu ja hinge. Otsatu palju valgust tungles minu ümber ja minu sees, nii et sellest jätkus kõigi varjude peletamiseks ja heletamiseks. Rõõm paljast olemasolust oli nii suur, et see mind kurguni liigutas. Riietusin kiiresti, et oma tuju nakatada ka Kristale. Vahest kihutas mind ka salajane soov teda voodist üllatada, nagu seda eile oli Link teinud.

Turg, millest mu tee põiki üle läks, kihas inimesist. Suuri lõhkiõigatud juustutükke pisarduvate aukudega lebas laudadel kõrva haabjate võikampadega, jahusid valendas vastu päikest, maas särastas korraks kausside vaap rohekalt ja pruunikalt. Tühje ja täidetud turu-

korve liikus minust mööda, kõigil varuks rõõmus rutt. Kuskilt sirutati prooviks suitsukalu, laiu kui lutsukive, säääl klõbistati puulusikaid, taamal kirendas mänguasju. Üks lõdvasuine tütarlaps, kuid nõpsteravate silmadega, ulatas kollaseid ülaseid. Üle ta õla kollendas plekist kompvekitoosis kullerkuppe. Ta kõrval pakkus väike poisinäss kahvatult-rohekaid piibeleheõisi.

Ei, lilli kaasa võtta tundus nüüd nii banaalne ja tuletas meelde eilset piibelehtede ja rooside võistlust Krista tualetilaul. Aga miks mitte Kristat üllatada nende rammusate võiredistega, mis säääl punetasid? Lasksin neist kimbu paberisse mähkida, mugulad nagu õiteks päälpool, päälised varteks all. Oli ju nii radus kuulata Krista krõmpsatust neisse, midagi oravlik-naiselikku meeldis mul nende kiires söömisel, roosakale tuumale jäetud kõverais hambajälgedes, mida omakorda minule anti ära ampsata.

Hää oduga ruttasin nüüd äratama oma oravat. Ikka hiliskülaline, polnud ma kunagi nii vara Kristat üllatanud. Kujutlesin teda juba häbenedes vaipa tõmbavat oma pitsilisele öösärgile, tema noomivat näppu minu uudishimutsevale pilgule. Ma võisin ju istuda, kuni ta sooritab oma hommikuse võimlemisriituse, oma kümblused. Tõepoolest, nii väljapuhanuna ja värskena teda oma käte vahele saada polnuks väike nauding. Kapriisidki ju kasvasid tal nagu varjud alles õhtupoolikuti.

Päikest kargles kitsaste tänavate katusel, majadevahed kahutasid veel vilus, sildid rõõsendasid ümberingi. Ruttasin oma redistega trepist üleastme üles.

— Kas preili Krista on juba üleval?

Teenija viivitas enne kui mulle vastuse andis. Ta vaatas nagu nõu küsides üle õla ja ütles siis, ilma et mind üle läve sissegi oleks lasknud:

— Üks silmapilk. Ma kutsun ta kohe siia.

Mis siis lahti on? mõtlesin ma, ja juba hakkasid kurjad varjud minu poole liikuma. Kuna üks poekile jäi, astusin ma sammu sisse. Nagu lahkusega harjunu hakkab teise vastutulelikkust oma eesõiguseks pidama, nõnda tundsin mina siin ennast küllalt peremehena, et mitte kannatada niisugust käitlemist, nagu mulle osaks sai.

Teenija ei läinud otsejoones Krista ukse taha, vaid salongi. Ja alles säält kuulsin teda Krista uksele koputavat. Kuskil lähedal sosistati.

Mu pilk kobas hämaras läbi kõik seinad ja varnad, et kas kuskil viimaks ei ripu tumepruun palitu, beež kaabu ja kas peegli alla lauale pole põiki pandud kõverapäine kepp? Ei, jumal tänatud, mitte midagi!

Kuuldus samme. Saali uksele ilmus Krista, pää hagrane, nägu punetav, meeled mind nähes elevil. Ta astus paar sammu edasi.

— Miks nii vara tulid? kogeles ta hajameelselt.

— Miks ma tulin?! Aga ma...

Kogu mu sisemuses hakkas äkki midagi keema. Küllap mu organism hakkas pöörase kiirusega nõristama jodiini. Aga veel polnud rahutus alt sügavalt üles pinnani jõudnud, veel valitsesin ma ennast täiesti.

— Sul on sääal keegi? küsisin peaaegu ükskõikselt.

Vaevalt olin küsimuse üle suu saanud, kui kogu rahu lendus.

Ja muidugi, keegi oli Krista toas, selles polnud ju kahtlust.

Ah nii käidi siis igal hommikul Kristat äratamas, kui mina teda igal õhtul olin magama pannud!

— Kes sul sääal on? küsisin juba üsna isandlikult.

— Tss! tegi Krista, nagu oleks ukse taga mõni haige laps, keda ma oma järsu häälega võiksin äratada. — Ütle parem, kuidas sa nii vara... Kuhu sa pidid minema?

— Kuidas kuhu? Milleks niisugune küsimus?

— Kas sa mu kirja said? Sa pidid täna hommiku välisministeeriumi minema. Varsti on aeg... Tule siis kohe tagasi, ma ootan sind.

— Sa ei ole üksi? küsisin ma uuesti veelgi kõrgendataval toonil, nii et see pidi kuulda olema ka teis-poolle seinu.

— Ei... Ma olen vähe veel kinni. Sa tuled siis, jah?

Vastus kõlas nii, nagu oleks tal mõni tund anda või võtta. Tundsin, kuidas üle minu päa kokku löi suur raevulaine, aga juba olin õnnelikult selle alt pääsenud.

Krista oli mind osavasti välisukse juurde tüüriinud, juba ta hoidis selle servast kinni, kuna teine käsi oli välja sirutatud, nagu ajaks ta mõnd kahjulikku looma oma õuest välja.

Oh ei, mitte kõik koduloomad ei välju ühtmoodi sõnakuulelikult väravast! Seljataguse käeliigutusega lükkasin avatud siseukse Krista käe alt kinni. Jäime hetkeks seisma silm silma vastu. Ma olin valmis kõigeks nagu metsloom, kes äkki oma taltsutajale puuris vastu hakkab.

Krista taganes oma toa ukse suunas, seisis selle ette. Käed selja taga laiali:

— Siia sisse sa ei tohi!

Ta silmadest sähvatas piits. Minu omist pidi ta tundma irevil hambaid. Ma haarasin tal kinni randmest, mis aga kohe nii suure hooga vabanes, et terve ta käsi vastu ust kolksatas. Nüüd tõmbasin teda käsivarrest, kuhu vist muljusin siniseid jälgi. Visast vastupanust kasvab mu jõud kahekordseks. Pääsesin viimaks ta ukse-lingi juurde. Uks oli lukus!

See tuli nii suure üllatusena, et ma äkki tajusin kogu situatsiooni nii suure selgusega, et hetkeks märkamatuks ei jäänud isegi selle naeruväärsus. Ent siin seisis ju

Krista ise mu ees abitult, silmad vett täis, ja mina, mina ise vajusin endasse kokku nagu laialitõmmatud lõõts. Mu käed lõtvusid sedavõrd, et redisepunkti peost kukkus.

— Ah, vabandage mind, vabandage . . . ma ju ei teadnud, et see kõik nii on, pomisesin ma Krista ette maha, kes seisis seina vastu ja kohkunult mu moondumist näis jälgivat.

Mu pää oli raske, käed ripnesid mööda külgi alla kui pundar elutuid lihaseid. Neis polnud niigi palju jõudu, et tõusta ukselingile. Nad kobasid seda kuskilt altpoolt ja eemalt.

Ikka veel hirmunud, tuli Krista mulle appi, haaras mind varrukast:

— Vaata mulle otsa!

Aga ma ei vaadanud. Vahest oleksin seda suutnudki, kui oleksin vaid tahtnud.

— Vaata mulle otsa! kordas ta juba käskivamalt, kui olime jõudnud välja trepikotta. Aga just see käskivam toon suurendas mu kangekaelsust. Ilma et oleksin sõnagi lausunud, ka mitte hääd päeva öelnud, astusin aeglaselt mõned sammud allapoole, kui ülalt kuulsin intiimse mahedusega järele hüütavat:

— Enn!

Kuigi ma sellest häälekõlast silmapilkselt pehmeks sulasin, ei vaadanud ma üles, vaid astusin raskelt vajuvate sammudega järjest allapoole. Ka teiskordne järel-

hüüatus mind ei peatanud. Kes teab, kas ma ka siis oleksin oma pääd tõsta suutnud või suuta soovinud, kui ta mulle järele oleks jooksnud ja ükskõik mis alandusi mu jalgade ette laotanud.

Veel polnud ma päris all, kui kuulsin ülevalt ukse kinnilõmpsatust. Ah siis niigi palju ta ei läbenud oodata, hädisesin ma, ah siis nii kibeles ta . . .

Väljas, värskes hommikuõhus tundsin juba päris tahtmata, ilma tolle endale ja teisele näidata-tahtmise pisilisanduseta, mida ehk võinuks veel leida säääl üleval, kuidas ma sõna otseses mõttes olin kokku vajumas. Jalad ei tahtnud enam sõna kuulda, vaid muutusid nagu vahel unes raskelt järeleveetavaks. Kogu keha oli tuim ja elamistahe rippus nii peene niidi otsas, et ma oma uitmiseks olin välja valinud sõidutee. Autod ruigasid mu ümber, mõnda neist pidurdati suure raginaga, kuuldus sõimu. Mulle ükskõik, jumala ükskõik!

Leidsin enese viimaks vaateakna juures seismas, küünarnukid toetatud selle kaitserauale, selg vastu akent, pilk maas.

— Väl-ja-vi-sa-tu! pomisesin iseendale.

Ent veel enam kui väljavisatusest oli mul häbi isenesest, kes ma nii viletsana tänavatel ümber lonklesin, sellal kui oleksin pidanud ometi ammumõeldud lõpparved tegema.

Ei, mitte mingi jõud ei aja mind enam sinna tagasi, pigistasin ma oma mõtte jõuetusse rusikasse. Lõpp! Kui just sellisena soovitud, siis olgu!

Kuidas ma ometi nii kiiresti olin isandast muutunud sõnakuulelikuks orjaks? Kuidas ma ometi võisin nii tallvagalt trepist alla tulla, selmet lõhkuda eest ukсед, tormata sisse, pärida veriselt aru! Ah, narrimängu!

Oli autode seisukoht. Ah jaa, pidin ju kuhugi sõitma. Ä ä r e t u rahuga vaatasin käekella, kui autojuht ukse avas. Vist oli veel aega, vist oli kuhugi veel palju aega.

Nõnda siis sõidutati polstrile kõssi vajunud keha mööda tänavaid, läbi alleede, parki ja kes-teab kuhu.

Milline häbematus! Milline andeksandmatu teotus! Säh sulle unistusi õnnest ja viimaste tundide pilvetusest! Ninapidi vedada — nõnda oli Krista kunagi öelnud — mehi ninapidi vedada! Milline jultumus sellest veel aegsasti ette hoiatada! Hoop hoobi järele! Ja veel ja veel! Kuna sind klopitakse parajalt pehmeks bifsteksiks elu pannile. Kõigist senistest alandustest oli veel vähe. Ah et taotaks välja see viimne närusus, kogu see alandus ja alatus, pidamattus, lömitus naise ja naiseliku ees, romantika, imalad unistusmahlad! Et ma lõpuks läbiklopituna, läbivintsutatuna ärkasin, nagu too Baudelaire'i kerjus, kellest inimene välja koorus alles pärast seda, kui ta oli v ä ä r i l i s e k s pekstud. Veel alandusi ja solveid! Nõnda igatsesin endakaristusi selle eest, et mu

silmad olid olnud nilgised ja kinni nagu koerakutsikal, et ma olin lasknud ennast jalaga tõugata . . .

Auto pehme iste ja vetruv seljapadi loksutasid mind vähehaaval pehmemaks ja vaiksemaks, kuna samal ajal kaootilisest tungidekeerisest hakkas irduma üksikuid are-damaid kujutelmi.

Oli üsna ilmne, et Krista veel eile õhtul või täna vara pidi Lingile telefoneerima, et õhk on puhas ja muudkui ta tulgu.

„Kuhu sa pidid minema?“ Ah, kuhu ma pidin minema? Muidugi, kuhu mujale ma tohtisingi minna, kui mulle nagu Uuriale oli kätte juhatatud koht, kus pidin viibima seni, kui Patseba saab amelda oma Taa-vetiga! Ja ammuks see oli olnud, kui sama naine oli öelnud: „Minu armastus sinu vastu on ehk veel suu-remgi kui sinu oma, sest minu armastus on vaba armu-kadedusest, sinu oma aga mitte!“ Mis viga kiivusest vaba olla, kui pole selleks põhjust. Asjata olin oma trumbid kõik käest mänginud. Aga see tema trumpäss säääl . . . see pärisperemees istus lukus ukse taga, võis tunnistajaks olla mu pidamattusele . . .

Kuni solvunud olevust mööda tänavaid veeti ja lok-sutati, küpses minus otsus. Tuleb teha kogu jandile lõpp, väarikas lõpp.

Krista poole ma enam ei lähe, teda ma enam ei tunne ega taha temast enam ka midagi teada!

Mitte nii järsult, mitte nii järsult, sosistas kohe vastuseks teine hääl, niikuinii sa ei suuda seda otsust täita, parem tee nii, et kui Krista ei tule ega palu su ees põlvili andeks . . .

— Sõitke postkontori!

Auto keerutas tänavanurkade ümber, peatus. Ma kirjutasin kiiresti blanketile: „Kõik on lõpetatud.“

Aga telegrammisaatjate sabas teksti üle lugedes tundus selles nii silmatorkavalt palju testamentlikku ja deklamatoorset, et see samal ajal meenutas niihästi pastor Remmelgat kui näitlejat Linki.

Isegi siia pistsid nad oma lõustad vahele! Rebisin blanketi puruks ja ostsin paberi ümbrikuga ning kirjutasin juba üsna-üsna rahulikult:

„Kui sinul meie virilast armastusest veel midagi edasi mängida on jäänud, siis lõpeta see kähku. Olen tüdinud kõigist valedest.“

Kiri läks ekspressiga ja pidi juba minuti paari pärast temal käes olema. Ise sõitsin välisministeeriumi.

Kas ma tõesti veel pole halliks muutunud? küsisin sääl eesruumi peeglilt. Närbinud naha seest torkles vastikult vastu musti habemetüükaid, hallid silmad istusid kanavarvaste vahel, kogu näonahk oli kollane ja lõtv.

— Olete kõhnemaks jäänud, ütles uksehoidja.

Sama kuulsin oma endistelt kolleegidelt, kellega ma siiski ei laskunud vahetama kuigi palju õdusaid sõnu, kuna olin pilgeni täis tulpimust. Kuni pabereid valmis-

tati, istusin raske rambana toolil, väsinud hingelt, väsinud kehalt.

Imelik, mõtlesin, kuidas hingeline vapustus võib füüsilise rammu nõnda ära võtta! Kas hingeline tõus oma puhku ei saa seda kahekordseks tõsta? Kas polnud küllalt olnud hetki, mil ma Krista olin üles tõstnud nagu udusule, valmis teda kandma kasvõi ilmaveereni?

Norus inimest nähes olin ma alati mõelnud: jätku ta ometi see nukrus, see mure, üldse kõik, mis tal tagaselja on ja mis teda taagana surub; alaku ta ometi uut elu, uus elu on ju võimalik igast uuest hetkest päale, päike on ju veel taevas, õhku on veel hingata, kaks kätt võivad veel tööd teha, kaks silma maailma vaadata . . .

Kui naiivne see lohutus nüüd iseendale! Naeratasin kogenult läbi oma noru.

Tavalised paberid saadud, käisin omapääd veel konsulaatideski viisumeid hankimas, nagu oleks mul südames ainult üks soov, võimalikult kiiresti Kristat aidata üle piiri kaduda.

Kõik käigud tehtud, ei mõelnudki ma ise Krista poole minna, vaid saatsin talle ka passi ekspressiga.

Koju jõudes leidsin eest kirjakese. See oli laual lahtiselt oma kitsaste lüngivajunud graatsiliste tähtedega. Igaüks võis seda siit lugeda. Kui igaüks — misjaoks siis veel mina? Ma ei mõelnudki seda lugema hakata. Vabandusi ega seletusi polnud mulle vaja. Kägrutasin kirja esimeses hoos pihku kokku.

Ta oli siis minu juures käinud, arvatavasti pärast minu kirja saamist. Või veel enne? Seda, jah, ainult seda oli huvitav teada saada. Ainult sellepärast ma tõmbasin kortsunud paberi sitku . . .

„Mu kallid Enn! Juba neljas kord jooksen siia üles. Enam ei suuda. Midagi halba sa ei tohi mõelda. Kas kuuled? Seletan kõik, kui tuled. Krista.“

Mitte „sinu“ Krista, nagu „minu“ Enn, vaid lihtsalt Krista, ilma pretensioonideta olla kellegi omandus. Nüüd siis algab tagasimeelitus. Tore! Äsja väljavisatule antakse lahkesti luba tagasi tulla: „kui tuled“. Aga kui ma ei tulegi?

Lugesin iga lauset mitu korda üle ja imesin igast sõnast nii palju mürki, kui palju suutsin sellesse ise enne sisse valada. „Neljas kord?“ Ruttasin kohe perenaiselt küsima, keda rohkem usaldasin kui Krista kirjatähti.

— Ma ei tea, vastas see, oli see nüüd kolm või neli, aga siin ta ikka jõlkus küll terve hommikupoole.

Nii. Ta tundis siis arvatavasti hirmu minu pärast juba enne minu kirja saamist. Ta oli siis mulle tõendama rutanud oma erutust, oma hääd tahtmist, oma hüvitamissoovi, aga kes küll teab, vahest tal oli lihtsalt hale sellest vaesest nuiaga pähe saanud inimlapsest, kes tagasi vaatamata trepist alla vaarus. Või kandus tõesti telepaatiliseltemani midagi mu sihita uitlemisest autoõde vahel? Katsusin järele koolduda Krista hirmudele, tun-

netekurvele, endasse võtta tema südamevalu, ma elas juba temaga kaasa kõiki ta ahastusi, ta neljakordset jooksmist minu poole . . . Olin juba kallakpinda mööda tema poole libisemas. Peatasin seda libisemist veelikordse kirja lugemisega.

„Midagi halba sa ei tohi mõelda“. Kui tore nõue, kui sind üle läve välja lükatakse, et ise seda vabamalt saada edasi lipitseda! „Seletan kõik“ — ja muidugi, sest mida nähakse, on näivus, mis aga end seletada annab, peab olema tõde! Kui kenake nii tolmu silmi puistata!

Nii ma veeretasin oma mõtteid edasi-tagasi nagu sunnitööline, kes mõttetult-sihitult kive veeretab. Teadsin, et ainus väljapääs ja lohutus on aeg ise.

Aga siis tuli Krista. Viiendat korda. Tuksatasin ärevusest, kui ta häält kuulsin, kuid seda jäisemaks tõmbus mu teadvusekooruke, nagu oleks toast läbi käinud külm hingus. Palusin endale toeks kõiki oma tusa ja pahuruse deemoneid, et seista müürkindlalt kõigi tulevate noomimiste ja meelituste vastu.

Krista oli kehastatud mahedus ise, andumus ja andekspalumine. Ma mõistku ometi, mis on juhtunud, saagu aru, usutles ta. (Nii nii, ja vabandagu ka, mõtlesin mina sellele lisaks, sest mõistmine on juba vabandamine.) Ärgu ma tehku nii traagilist nägu, nagu näitelaval . . . Või nagu oma kirjas . . .

Krista katsus naerda.

— Kui sa ainult teaksid! Ka sina naeraksid.

Polnud ju midagi niisugust juhtunud, mis oleks väärinud minu pateetikat. Ainult eilse visiidi jatk, kuna mina seda siis olin takistanud.

— Kuidas ma seda takistasin? Mida ma takistasin?

— Ta tuli mind jumalaga jätma.

— Imelikud jumalagajätud igal varahommikul.

— Ta läheb hommikuti kell üheksa proovidele. Meie tänavast läbi. Ja päeval me ju ei kohta teineteist.

— Ütleme parem, kas sina kutsusid teda? Jah?

— Jah, telefoneerisin talle. Ma ootasin teda.

— Siis kui sa teadsid, et mind pole tulemas? Nõnda, tagaselja, et mina ei segaks? Eks? Ja kui ma siis tulen paha aimamata, et sulle tere hommikust öelda, et sind puhtast südamest kord üllatada . . .

— Aga mul oli tarvis Viktoriga nelja silma all kõnelda.

— Ikka veel?! Sel polegi ju otsa!

— Ei, sa mõistad mind valesti. Ma ei mõelnudki sinu eest midagi varjata. Oleksin sulle niikuinii kõik ära rääkinud.

— Muidugi siis, kui ma niidi otsad ise oleksin üles harutanud? Siis küll, aga mitte enim. Miks ei öelnud sa mulle eile kohe, et ärgu ma täna hommikul tulgu, sest õhk peab puhas olema? Hirmsad saladused, mille jaoks tuleb minu selja tagant aega varastada! Imelikud saladused, mida tuleb lukus ukse taga teineteisele sosistada!

— Ei muud saladust midagi, kui et tema tahtis mulle täna hommikul minu kirjad tagasi tuua.

Juba ma olin lingusid lennutamas iga ta sõna ümber, juba nuhkimas pisivastuolusid ta ütlustes. Enne pidi Link ikka jumalaga jätma tulema, nüüd aga kirju tagasi tooma? Enne pidi Krista teda kutsunud olema, nüüd selgus, et Link oli ise tahtnud tulla? Ärrituses paistsid mulle need avaldused täis reetlikke vasturääkivusi.

— Kirjad? Mis kirjad?

— Need, mis tema mulle kunagi kirjutanud. Ma tahtsin neid tagasi saada, ta lubas nad täna ära tuua.

— See olid siis ikkagi sina, kes tahtis teda kutsuda?

— Sa soovisid vist, et ma tema poole oleksin pidanud minema?

— Kas sa siis viimasel ajal tema pool pole enam käinud? küsisin talt provotseerivalt, uskudes, et ta seda niikuinii pole teinud.

— Igatahes väga harva! sain vastuseks.

See kõmahtas nagu tugev kirvelöök vastu jääd, nii et kikkad ja praod pragisesid minus laiali. Ei paistnud, et see oluks öeldud ainult minu ärritamiseks.

— Sa oled siis tõesti tema pool käinud?! Ja mulle pole sa sellest hinganudki?

— Kas ma tõesti pole? Noh, oleks ka asi rääkida! Pole ju midagi iseäralikku olnud. Sa tead, kuidas minu ja tema vahel kõik on lõppenud. Mis see sind peaks veel ärritama? Jäta ometi ükskord see piinlemine ja

piinamine, see nuhkimine, see minu tagaajamine, nagu oleksin ma kes-teab mis mõrtsukas. Mul ei ole silmapilkugi rahu ega vabadust. See viimane päevgi ei saa ma vaba olla ega seda teha, mis ma ise tahan. Ikka pean ma enda tagant varastama, ikka sinule aru andma. Ah, mu närvid ütleavad üles, ma ei saa enam . . .

Sõnad murdusid nuuksumiseks. Vähe hinge tagasi saanud, jatkas ta:

— Mida ma sinu eest peaksin varjama? Nüüd, kus sa ju ka selle viimse tead? Ka nüüd ma jutustan sulle kõik. Jah, ta tuli, tuli siis, kui ma teda kutsusin, täna hommikul, siis, kui ma teadsin, et sind pole veel tulemas. Ma uskusin, et sa enne keskpäeva ei tule. Viktoril oli kiire, ta ei võtnud isegi palitut seljast. Vaevalt ta oli tulnud, kui kõlistati. Ma tundsin, et see oled sina. Ma ütlesin seda temale. „Jumaluke, kas siis kahte sõnagi ei saa sinuga nelja silma all kõnelda?“ ütles ta ja palus mind kõik teha, et sina nüüd vahele ei segaks. Ja et ta saaks minu juurest minna ilma sind nägemata.

— Ta ei salli siis mind?

— Ta on sinust ainult hääd kõnelnud.

— See pole see . . .

— Siis ma ei tea. Igatahes ma andsin talle sõna, et ma teid kokku ei lase. Keerasin enne uksegi lukku, et sa kohe sisse ei tormaks. Jah, see olidki sina. Kuulsime su häält, Viktor läks üleni punaseks. Ta silmadki läksid nii imelikult niiskeks. Mis ma sulle säääl kõnelesin, mis

sa minuga säääl tegid, ma ei mäleta, olin pääst nii segane. Kui midagi halba juhtus, anna mulle andeks . . . Kui sa siis alla läksid, ei suutnud ma su samme kuulda . . . Ma kartsin kõige halvemat. Ka Viktori pärast, sest ma kartsin, et sa nüüd saad hakkama jumal-teab mis lollusega. Ma saatsin ta teisest uksest ära, et teie teineteist ei näeks. Ta läks kohe minema. Ja siis algas minu jooksmine sinu poole. Noh, nüüd sa tead siis kõik. Maksis see sul siis niisugust stseeni? Ja niisugust kirja? Päris häbi . . .

Kahekordse aplusega ma olin endasse imenud iga Krista sõna, kuna mul tuli toita kaks söödikut, kaks suud: kiivus oli maias igast sõnakondist välja uuristama selle viimset üdi, armastus aga ahnitses igast silbist vastuarmastuse magustoitu.

— Jah, aga kirjad? küsisin ma. Ta siis tõi nad sulle tagasi?

— Usun, et kõik. Ma pole neid lahtigi teinud.

— Ja miks sa neid tagasi tahtsid?

— Mulle ei meeldi, kui nad ripakile jääksid. . . ja et neid kunagi võidaks näidata nagu võidutunnistust. Ja üldse, miks nad peavad säääl olema, kus nende vastu huvi ei tunta?

— Aga Link? Tema sai muidugi oma kirjad ka tagasi?

— Ei, neid ma ei anna. Need on mulle siiski veel kallid mälestised.

— Sa siis ikka armastad teda veel?

— Ei, armastus see pole . . . Võib-olla ainult mälestus, kauges kaja, mida järjest vähem kuuleb, millest ehk kahju on, nagu kunagi jäädavalt kaduvast. Aga miks sul jällegi niisugune nägu? Usu, kui me teineteist endiselt salliksime, siis ei saaks me nõnda üksteist jumalaga jätta. Ta ei tule mind homme saatmagi. Kas sina saaksid nõnda? Ja kas sina saaksid nõnda rahulikult kõnelda kui tema? Temaga oleme ainult veel nagu kunagised tuttavad, mitte enam . . .

Aga täna hommikul? mõtlesin ma. Oli see siis rahulik kõnelus nende vahel, kui Link punastas ja kui mõlemail olid silmad niisked ja pääd segi? Ja üldse ei mahtunud minu kujutlusse, et kaks inimest, kes alles mõni kuu tagasi olid teineteisele olnud kõik, kes koos olid läbi elanud kõik taevad ja põrgud, said nii rahulikult teineteisega juttu ajada ilmast, tervisest, päeva-uudistest. Kuidas üldse võis üks suu, mis alles hiljuti oli tunnud teise suud enda all, muutuda nii ruttu võõraks, nii erapooletuks, et enam mõttesegi ei tulnud selle meeletud sosinad, selle pöörane andumus, selle tummad liigutused kesk sõnatut kirge?

— Kaks viimast korda, lisas Krista veelgi, pole ta isegi mu kätt suudelnud.

— Kätt? hüüdsin ma ennatult. Misjaoks kätt, kui on olemas suu! Nüüd ma aiman, miks sa mind sisse ei lasknud! Miks sa ukse kinni keerasid! Ära tule mulle

tolmu silme vahele keerutama, ma tean kõik! Tean, mis teie vahel olnud ja mis teie vahel veel praegu sünnib minu selja taga.

— Mida sa tead? Mida?

Krista hüppas üles solvatuna, hüüdis uuesti valjusti, väljakutsuvalt ja kogu oma sisemist tõtt kaitstes:

— Ütle mulle, mida sa tead!

— Ah, mitte midagi muud, kui oma lolli osa teie mängus. Seda tean ja muud midagi.

— Aga veel? Lausu kõik välja, kui juba oled julgenud mõelda!

— Jäta mind! hüüdsin häbi tundes oma äkilisest vahust, mis samas ka möödus. — Ma ei tea enam mitte midagi. Sa võid mulle suud silmad täis valetada, võid ka tõtt kõnelda. Kust mina tean, mida sina tahad? Lohuta mind oma valedega! Mul ükskõik, kuidas sa mind uskuma paned. Olen nii kokku varisenud. Ja sinust, sinust ma ei suuda ennast lahti rebida ka siis, kui ma sind tean valeliku olevat . . .

Ootasin Kristalt uut kallaletungi. Aga tema ütles ainult:

— Vaata mulle silma. Noh, usud mind nüüd? Jah?

— Jah, mina usun! kordasin järele nagu usutun-
nistust.

Mitteuskumine käis üle minu jõu, uskumine oli ainus päästevöö, millest ma kramplikult kinni haarasin.

Ma lamasin, kuna Krista mind vaigistas, nagu oleksin ma raskesti haige. Hoolitseda ta oskas nagu halastajaõde. Sama hell võis ta olla kunagi Lingi vastu, kui see purjekelguga sõidul oli end ära külmetanud. Kuna mu mõtted ringi uitlesid, kuulsin ma ainult Krista sõnade helinat, mis oli õrn, mahe, sujuv ja raviv.

Ent vaevalt ma olin rahunenud, toibunud, tasakaalu tagasi saanud, kui Krista omakorda halisemisse nõrkes. Ta hakkas ennast süüdistama kui saatuse poolt teiste ja iseenda hävitajaks loodut; ta kahtles, kas minu armastus, kiire ja läbematu, kannatab üle meie pikka lahusolu-aega; ta oli kindel, et tal tuleb paratamatult minna iseendasse, jääda üksi enesega ja oma — lapsega.

— Lapsega? küsisin mina. See jutt oli sul siis ikkagi õige?

— Õige või mitte, igatahes ma tunnen, et ka sina teda ei salli. Eks ole?

— Jah, ei salli. Aga kes siis veel? Kas ka mitte Link?

— Jah, ka tema ei salli. Ainult Remmelgas. Aga temal on tagamõtted, või nõuavad seda ta kristlikud põhimõtted. Kus aga tunded nõnda päris puhtad pole, seda ei salli jälle mina. Nii tulebki meil viimaks kahekesi jääda . . .

— Minuga?

— Ei, lapsega.

Nüüd oli minu käes kord tema lohutajaks hakata. Nõnda vaheldus meie halisemine ja lohutamine, nõnda ajasime teineteise meeoleolusid taga nagu fuuga kaks häält. Lõppakordi ei tahtnud aga kuskilt tulla. Küll aga sigines järjest juurde närvlikkust teadmisesest, et tunnid muudkui kaovad pingul heitluses teineteise vahel ja et lahkuminek ligineb. Kus siis puudu hakkas tulema närvitsemise põhjustest, sääls otsis elevile kistud kujutus kurnamiseks välja uusi ettekäandeid. Nõnda pani Krista minu kannatuse proovile küsimusega:

— Täna ma tahaksin veel ühe tunni jääda ilma sinuta. Kas sa lubad?

Tal tuli nimelt mõte minna Lingi poole, et sääls jumalaga öelda ka tema toale, tema asjadele, millede keskele ta jätnud nii palju mälestustunde.

— Viktorit ennast ma ei tahagi näha.

— Mis minul lubada? Tee ise, mida tahad.

— Juba sa kannatad jälle? Kas isegi elutute asjade pärast?

— Ka asjad elavad! Sa ju tead. Aga kui see kord nii peab olema . . .

— Ei, siis ma ei lähe.

— Ei, ei, mine juba! Sa pead minema. Ma ei taha, et sa ka sel viimasel päeval ei saa vaba olla — minust!

Visiit asjadele oli tal ainult väljamõeldis või kapriis. Mida julgemalt ma teda õhutasin minema, seda vähem

oli tal tuju minna. Nõnda hüplesid ta soovid ja mõtted rahutult edasi-tagasi, ilma et neil muud sihti olnuks, kui otsida vastuolusid ja kokkupõrkeid ning nõndaviisi valu, mis summutaks selle suurema valu, mis meil kummalgi kuskil hinge tagapõhjas hõõgus.

Juba hakkas õhtule kalduma, kui Krista minu poolt minema läks. Päris leppinud me polnud, ikka pistis vimm siit või säält nurga tagant oma keele välja.

Krista kutsus mind enesega kaasa. Ta olla füüsiliselt nii nõrk, ta tundvat terve päeva kehas valusid, ta ei teadvat, mida kõike temaga võiks juhtuda, kui ta nii üksinda tagasi läheks oma tuppa. Läksime.

Nagu varemalt, avaldus see nõrkus ja närvlikkus nüüdki ta jala sagedases nikastumises kederлуу kohalt, nii et ta ikka jälle pidi end minu najale toetama.

— Ja ka sina pead mul vahepääl kosuma, palju kosuma! ütles ta mulle otsa vaadates. Kas sa oled täna üldse söönud?

Ei, mina polnud veel iva hamba alla saanud.

— Siis tule kohe üles! ütles ta oma majaukse ette seisma jäädes.

— Ja sul polegi täna kella-viie-teesid, õhtusööke, supeesid? küsisin ma naljatades.

— Ei, aga mul on sinu jaoks midagi üllatavat.

Kui ta siis üleval omas toas ennenägemata perenaiseliku hoolitsusega väikest lauda kattis, tõi ta viimaks ka oma üllatuse nähtavale.

See oli hommikune punt võirediseid, mida ta ees-
toast üles tõstnud.

Krista kelm naeratus lõpmatu väsimuse vahelt tun-
dus kui kõige olnu ja mahamaetu äkiline elluärge.

Ühe hetkega olid kadunud kõik kannatused ja ette-
heited. Oleks nagu kevad meie kannul alt üles jook-
nud sama treppi mööda, kust ma hommikul olin alla van-
kunud ränka vannet haududes mitte iial enam siit üles
tulla.

15. Kiil.

Kristal oli hirm hetkekski omaette jääda, sest kogu aeg ta tundvat kurgus pigistust ja tahtvat ennast välja kisendada. Kui ta peaks üksi jääma nende pooleldi pakitud kohvrite, laialitõmmatud sahtlite, mahapuistatud paberite keskele ja kuulutama ainult seda kõvasti tiksumat äratuskella tualetilaual, siis ta tõesti ei tea, mis temaga võib juhtuda.

Tal ei olnud suuremat püsi ka siis, kui ma olin otsustanud öösiks tema seltsi jääda. Mida erutatam tema oli, seda rahulikumaks mina muutusin. Katsusin ettevaatlikult kõrvale juhtida igat ta närvitsemise põhjust. Ajasin toast minema suure musta kassi, kui nägin, et selle silvitamine võib Kristat kiivastada; hoidusin igast hädaohlikust kõneainest; ma ei lasknud eneses üles kerkida ühtki etteheidet, kui Krista jutt kaldus libisema tema tuttavaile, tema minevikule. Alles siis, kui ta mõnuga hakkas jutustama oma lapseest ja koolipõlve vallatustest, näis lõõgsumaks jäävat ta rahutus. Aga ka neist enda-

unustuse silmapilkudest ehmus ta vahetevahel tagasi ole-
vikku ja oli siis jälle ärevil, nagu lind, keda soojast
pesast lendu ehmatatakse.

— Sa oled nii palju juba reisinud ja vintsutusi
näinud, kuidas sa ometi võid veel reispalavikku sat-
tuda? küsisin mina, kandes ta närvlikkuse põhjuse tead-
likult ta reisi arvele.

— Ma ei tea, vastas tema, kas see ongi mul reisi-
palavik. Mul on vahel niisugune tunne, niisugune
imelik aimus, et ma ei tulegi enam tagasi, igatahes mitte
nii pea. Või kui tulen, siis nagu ilma käeta, ilma jalata
või nägemiseta. Aga ei maksa ju sellele mõelda!

— See tuleb su väsimusest ja küllap läheb varsti
jälle mööda, rahustasin ma teda, aga veel enam ennast,
sest Krista sõnade toon tekitas minus mõnesugust vilu
tunnet.

Selles rahutus meres kohtas ajuti ka lahtisi uht-
saarekesi — õnnekuse silmapilke ühes hingelise soojuse,
tagamõttetu õrnuse ja vastastikuse hellusega, mida
mäletasin nii palju meie tutvuse algusest. Siis tundsin
ma teda jälle kuidagi sarnasena kameele, mis küll taut-
selt on piimjas ja ebamäärane, kuid mille pinnal iga
detail on näha juuspeenelt. Neid helgeid silmapilke
võis olla isegi palju, aga ikka oli seaduseks, et põgu-
samgi vari tekitas paratamatult mulje, nagu polekski
meie vahel kunagi muud valitsenud kui sügismeeleolu.
Nõnda võib kogu suvi olla päikesepaistene, kuid ühest-

ainsast sajusest ja vilust ilmast mõikab tundmaks, nagu poleks üldse kunagi muud ilma olnudki.

Seda meeleolu pilvevajumist sigines pikemaks, kui ma, innustatud meievahelisest harukordsest helluse ja õrnuse lainest, kohe täie õigusega kaugemale tormasin, pidades nagu endastmõistetavaks, et meie viimne koosöö peab muutuma meeletuks andumuste reaks.

Krista tagasitõrjes oli midagi muud kui harilikult. Ei see olnud enam koketeeriv endakaitse ega häbitunne, vaid haiglase ilmega vastupalumus. Pidasin sedagi algul teeskluseks või nimme ette veeretatud tõkkeks, mille ületamist naine loomusundlikult ihkab, nagu ta ihkab enda vallutamist, mitte aga passiivset ja leiget kokkulepet. Kuid ka Krista hääli oli muutunud härdaks ja ta näoilme valusaks. Ta käänis oma peäd padjal paremale ja vasakule ning oigas kergelt.

— Mis sinuga on? küsisin tagasi põrgates.

— Ei midagi, läheb mööda, sosistas ta mulle vastu sunnitud rahuga ja haaras oma alumist huult hammastega.

— Mis läheb mööda?

— Valuhoog.

Ja läkski mööda. Juba ta naeratas.

Ma oletasin mingit riket ta seedimises, võib-olla koguni maomürgitust. Kas mitte minu toodud redised süüdi polnud? Ei võinud siiski olla, sest Krista kaebas juba päeval kergeid valusid.

Arutasime siis läbi kogu tema päevase toidukaardi: paar liblet albertbiskviiti ja kohvi, kaks šokolaadikompvekki, üks kiluvõileib ja nüüd õhtune tee. Šokolaadi oli eelmisel hommikvisiidil kaasa toonud Link ja see suupiste paistis mulle kõige kahtlasemana. Ma palusin karpil näha.

Paberist korvikeste sees istusid labusasti ja süütult pruunid mügerikud, siit-säält läikis vastu kullatud või punast tsinkkarda. Ega ometi sellest?

Krista nägi mu kõhklevat ja uurivat pilku ning naeratas muhedasti, mulle üht kompvekki prooviks vägisi suhu toppides.

Palju kahtlasemana paistis juba kilu. Krista kuulas tagasihoidud naeruga mu tarku arutusi igasugu kalamürgitustest. Nii pika aja järele peaks see kala küll juba seeditud olema, arvas tema. Valu pole ju ka enam maos, väitsin talle võidukalt vastu.

Pean möönma, mu teadmised anatoomiast ja füsioloogiast olid üsna mannetud, mu diagnoos primitiivne, mu ainus ravim — lohutussõnad ja kiirmus-kaarmus — pigemini lõbus mulle kui tõhus talle. Tahtsin arsti kutsuda, kuid Krista oli sellele vastu.

Ta nähtavasti pingutas ennast väga, et hooti tagasitulevaist valudest mitte midagi välja teha. Viimaks ta jäi magama. Istusin ta voodi jalutsis, ei tihanud ma algul kõvasti hingatagi, et teda mitte äratada. Aga juba

jooksis üle ta näo mingi virvendus, juba ta liigutas ennast, et siis ärgata uude vallu.

See oli ägedam ja pikem endistest. Ma ruttasin kööki vett otsima, et ta janu kustutada.

Tagasi tulles leidsin ta eest näoga padjas ja sumbunud häälel midagi sosistavana. Voodi ees maas oli verelaiguline kokkuvisatud lina.

Mis see pidi tähendama? Ma ei saanud millestki aru.

Krista minu tulekut nagu ei näinudki, ta ainult nuttis, oma nägu minu eest ära peites. Alles tükk aega hiljem selgus mulle, mida need Krista valuhood ja see asitõendus voodi ees tähendasid.

Nagu sada akent ja ust lükati äkki lahti meie minevikku. Kimp heledaid kiiri jooksis sisse ja valgustas mõnda kunagist lausekatket, mõnda vihjet. Mu ees lamas midagi käega katsutavat ja silmaga nähtavat: meie armastusevaheline takistus oli võtnud materiaalse kuju. Sellisena ma polnud küll iialgi osanud teda kujutella!

See väike tükk elavaid kudesid oli siis kogu aeg olnud vaheseinaks meie vahel. Päris kahekesi me polnud siis veel kunagi saanud viibida, ja kui ma seda siiski naiivselt olin arvanud ja koguni igatsenud kadedat piiri tõmmata meie kaksainsuse ümber, siis ei võinud ma muidugi aimatagi, et juba algusest peale oli see kolmas kiiluna aetud meie vahele.

Alles nüüd hakkasin ma mõistma Krista tagasihoidlikkust, ta mõistukõnelusi, millega ta mind oma saladustest alati oli eemal hoidnud, sootu teise pilguga nägema ta kannatusi, ta võimetust täiesti anduda, ta valusat kindimust Lingisse. Adusin teisiti ka seda, miks Link teda oli maha jätnud ja Rimmelgas temale halastada mõelnud, ning miks tema ise meie kõigi eest võib-olla jäädavalt tahtis põgeneda.

See pisike olend oli temas üles virgutanud emainstinkti ja kujutlusi lapsest, mida mina olin pidanud ainult süütuiks unistusteks. Olin ise päris pimedate silmadega Krista kõrval kõndinud tervelt kolm kuud. Kes teab, vahest mu kiivus, mu kahtlustused, mu varitused said veel enam õhutust sellest, et Krista paratamata pidi minu ees kogu aeg valetama ja tõtt varjama. Jah, mind oli teadmatuses hoitud, mind oli petetud, kuid sootu teisiti, kui ma ise teadsin kujutella. Mida oskasin mina välja lugeda tema kapriislikkusest, isutusest, kahvatuses, südamepööritysest?

Kas see jääb nüüd viimseks avastuseks, mõtlesin ma, või on veelgi tulemas uusi üllatusi, mis mind järjest uuest perspektiivist lasevad näha meie vahekorda? Sest kaunis hulk oli neid juba vaheldunud.

Olin nõnda siis armastanud rasedat naist. Usun, et ma esimese hooga (samuti nagu Link, kuigi kaks korda suurema eneseõigustusega) oleksin valmis olnud mütsi haarama ning jalga laskma, kui mitte mu armas-

tuses pääle egoismi poleks leidunud ka midagi muud. Mõistsin äkki, et ka Krista kindimuses oli midagi ennastohverdavat, mis mind liigutusega täitis.

Milline jõud, mõtlesin ma, tegi äkilise lõpu sellele salapärasele vahevarjule meie vahel? Milline laine uhtus välja selle veealuse tõkke? Lingist võis juba oletada, et ta valmis oli soovitama kunstlikke vahendeid loote kõrvaldamiseks, et siis vabaneda ka oma vastutusest. Kuid kas Krista olnuks sellega nõus? Uskusin, et ei. Meenus, et Krista oli minulegi kunagi üles tunnistanud Lingi „nurjatuid“ ettepanekuid. Mida muud võisid need olla? Neist ehk tekkiski siis teravam konflikt, kuna Link ühelt poolt oli kinnitanud, et tema ei salli seda *corpus delicti*'t, ja kuna Krista teiselt poolt selle külge rippu oli jäänud kõige oma ärganud emainstinktiga. Ei olnud võimalik uskuda, nagu ruttaks Krista ainult sellepärast Viini, et sääal kõigi silmade eest varjus lahti saada ka tollest . . .

Nüüd oli siis kõik lahendunud ootamata ja isenesest. Kindlasti oli tagant tõuganud üliväsimus, millele oli lisa annud minugi kiivus, kõik need unetud ööd, läbirabeldud päevad, hingelised visklused minu süüdistuste ja tema pingutatud tõevarjamise vahel. Viimse tilga lisas ehk veel reisipalavik ühes viimaste päevade kurnavate jooksmistega.

Kuid ehk veelgi enam. Vahest oli see Krista minu poole kasvav alateadvus, mis viimaks kogu keha oma

võimusesse sai ja siis nii endastmõistetavalt lihastele käsu andis välja tõugata see jäänus möödunud ja kustunud armastusest, mis juba niipalju arusaamatusi meie vahele toonud ja veelgi suuremaid töötas edaspidi tuua.

Kristapoolne alateadvuse ohver — sellisena hakkas mulle paistma kogu sündmus — oli liigutavalt suur, nii suur, et ma ei osanud sellele omalt poolt midagi võrdset ja omakasutat vastu seada.

Minus sulas lahti midagi kaastundmuse taolist selle süütu pisiolevuse vastu ja paljukannatava Krista vastu, keda katsusin aidata, kuidas iganes oskasin, tundmata tülgestust toimingute vastu, mille kujutlemine pärast ja ka praegu veel mind mõnesuguse läägusega täidab.

Kuna ma lambi ta öölaual olin kinni katnud, et liigne valgus teda ei häiriks, oli tuba salapäraselt pime. Krista paistis surmkahvatuna, silmad suletud. Talle liginedes tundsin oma suu alla sattuvat täiesti jõuetuid huuli. Ta ei liigutanud enam, olles täiesti alistunud saatusele. Ning ka selles alistumises tundmatuile jõudele oli midagi liigutavat. Krista, muidu ikka vilgas ja nobe, pidi nüüd abitult maas lamama, näos ja kogu väljasirutatud kehas tumm vaikus paratamatuse ees, millest ükski kapriis jagu poleks saanud.

Mis mõtted läbisid nüüd ta aju? Kas nõnda kinni naelutatult võiski ta veel mõelda oma katkijäänud sõidule, oma tulevikule?

Kõik mu kiivus oli sootuks kadunud, olgu siis sellest, et kogu Krista saladus mu ees nüüd lahti seisis kõiges halastamattuses ja traagilisves, või siis kahjust ja kaas-tundmusest naise vastu, kes oli sunnitud kõik oma senised relvad maha panema ja kellelt oli anastatud ta viimne fantaasialäte, ta lootuski meelegeite hetkil. Kolm-neli kuud oli ta oma saladust enesega kaasas kandnud, sellega harjunud, kokku ja edasi kasvanud, ja nüüd tuli tal kõigest lahkuda mitte üksnes füüsiliselt, vaid ka kõigi hingeliste päramistega.

Ent kõigisse neisse kord keerdulöövaise, kord taltu- vaise tundeisse ja edasi-tagasi käivaise mõtteisse segu- nes veel tilk roimarlikkust. Ma mõtlesin, et vahest polnud mu kiivus pikaldaseks piinutuseks üksnes Kris- tale, vaid tema kaudu ka tolele võõrkehale meie vahel.

Jah, mina vahest olingi tema tapja silmapilgul, kui ma Kristale tunnustasin, et ka mina teda ei salli!

Liginesin oma kohevile tõusnud mõtete vahelt Kristale. Ta silmad olid veelgi raskemini kinni vaju- nud, ta hingas kiiresti. Näost oli ta saanud juba teiseks muutuda: mitte ainult, et ta oli veretu-kahvatu, ta silmad auku langenud, ka ta alumine lõug oli nagu elutult alla vajunud, nahka põskedelt lohku tõmmates ja ainult sarnu esile jättes.

Olin juba harjunud kõigi kannatuste ja rõõmudega, mis ta mulle iga päev tõi, ja kui neid nüüd enam polnud loota, siis tundus, nagu oleks elul käändud sootu teine

lehekülg. Kas ma oskasin teda veel armastada ilma selle tumeda täpita, mis mind pingul hoidis ja mille pärast ma nõnda kannatasin? Kas ma polnud tema külge seotud kahe ohelikuga, armastuse ja kiivusega? Mis nüüd, kui polnud enam vaia, mille külge oli kinnitatud kiivuseohelik? Mul nagu tuli nüüd hundipass anda kõigile oma pahadele demonitele, kes mind siia maani olid truult saatnud: kahtlustustele, kiivusele, halamisele. Ilma nende saatjateta — kas polnud ma palju kehve- maks jäänud?

Aga ei. Säälnad juba lõõritsesid taga värava. Juba jooksis mõtteid kui libahunte mu läheduses, tuliste silmade läigatades hämarusest aia tagant.

Aga mis siis, kuulsin juba nende ulumist, aga mis siis, kui nüüd see rivaal leiab soodsa aja olevat tagasi ilmuda? Kas pärast kõike juhtunut ärkaks veel Kristas mingit vastukaja tema meelitustele?

Tulevik paistis äkki mulle tumedamana kui kunagi enne.

Hommiku pool ööd Krista virgus. Ma aitasin tal kohenduda, kuid ta kaebas tagasitulnud valudest ja et ta ennast väga halvasti tunneb. Ta nimetas mulle telefoninumbri ja palus mind teatada ühele naisarstile, kuidas lood seisavad ja et ta kohe tuleks. Onu kabinetist tagasi tulles jätsin Krista toa ukse lahti, et kuulda kutsutu tulekut ja talle lahti teha, enne kui ta kogu maja

üles kõlistab. Sest polnud hää, kui teised midagi teada saaksid.

See, keda ma lävel sel öisel tunnil vastu võtsin, oli hästi tüse punetav daam, kelle meeleolu, hoolimata unelt äratamisest, oli kõigiti herk. Sõnalausumata vabastas ennast mantlist ja kübarast, puhastas näpitsprillid ja võttis oma käsikohvri tuppkaasa. Meie kohkunud ja kurnatud nägudest ei lasknud ta ennast eksitada.

Tervisest lõkendav, nagu ta oli, paistis ta ilmutisena sootu võõrast maailmast. Mis meile oli sügav hingeline traagika, osutus temale üsna lihtsaks füsioloogiliseks nähtuseks, nagu neid võis juhtuda iga teise juures.

Kuna ta oma käsi pesi, küsitles ta Kristat üksikasjust, mis mulle olid nii piinlikud kuulda, et ma vist kõrvuni punastasin. Pöörsin selja ja tegin, nagu ei kuuleks ma midagi. Nüüd nihutas ta oma ümmara keha sirmi ja voodi vahelt Krista juurde, mõõtis selle temperatuuri ja katsus pulssi.

Mind ta pidas kõige kaasteadjaks ja isegi kaas-süüdlaseks ega mõelnudki minu ees kätt suul hoida. Asjaliku külmusega hindas ta väljatõugatud loote eaneljale kuule. Siis pöördus ta etteheitliku pilguga minu poole, raputas pääd ja hakkas mind noomima mu suure ettevaatamatuse pärast. See veel puudus, et ma kogu süü tema ees enda pääle võtsin! Kogelesin midagi vastuseks, kuid teda ei huvitanud ammugi enam minu vastus.

— Mis nüüd saab? kuulsin Kristat küsivat.

— Mis saab? Ei midagi muud kui kliinikusse!

— Ei, seda mitte, ajas Krista energiliselt vastu. Mitte kliinikusse! Siis teavad homme juba kõik. Ei, ainult mitte seda!

Kuigi naisarst veenis, et juba kliiniku enda huvides on kinni pidada saladust, sõitles Krista siiski ihust ja hingest vastu. Kui lugu vanahärra Leetmaa kõrvu peaks puutama, mõtlesin ma, tõesti, armu siis ei oleks. Sellest, mis ma temast olin kuulnud, võis karta, et ta vennatütre üle läve välja kihutaks, ja mis jääks Kristal siis üle? Teiste arvamus vaevalt teda puudutas, oli aga kindel, et kumu ikkagi viimaks ka onule kätte kantaks.

Kuna ilma väikese operatsioonita siiski läbi ei saadud, tuli see sooritada siinsamas, kodusel viisil.

Nagu trahviks selle eest, et ma nii „ettevaatamatu“ olnud, tuli mul nüüd hakata assistendiks vastu tahtmist ning mind käsutati tegema kord üht, kord teist. Ma pidin kardinad paremini alla laskma, oma käed puhtaks pesema, pidin kikiarbail saali minema heledamat lampi otsima, pidin suure laua tõstma keset tuba, sellele lina laotama, toolid käskija tahtmise järele seadma, vee-pange valmis panema.

Kõik ettevalmistused tehtud ja arstiriistad keedetud, tuli mul Krista süles kanda valmisseatud tapalavale.

Talitus, mis nüüd järgnes, polnud minu maitse ega minu südame jaoks. Olnuks kergem ise tapapingile seotud olla. Pöörsin pää kõrvale, mitte ainult loomulikust häbist, vaid kogu vaatepilt pannuks südame pööritama. Tundsin laubale külma higi tõusvat, kui kuulsin Krista hingamise lakkamist ja tundsin ta käe krampumist oma peos. Kuid ühtki oiet ma temalt ei kuulnud.

Operatsioon kestis minu meelest terve igaviku, kuni viimaks kostis vabastav:

— Soo!

Kui ma Krista tagasi voodisse tõstsin, oli ta üleni märg. Ta naeratas mulle otsa, nagu see, kes nimme varjab oma valusid, näitamaks, nagu oleks läbielatu tühine asi. Kõigist pingutustest hoolimata ta ei suutnud laugusid lahti hoida, ma kadusin ta silmadest ja ta ise vajus raskesse unerammetusse.

Käed jälle pestud, verine põll eest võetud, kolid kohvrissi pandud, läks abiandja endiselt õdusa meeleoluga minema, nagu polnuks kogu protseduur talle palju keerulisem kui kartulikooremine.

Minu hooleks oli jäänud jälgede kõrvaldamine. Kui kõik olin ettevaatlikult välja kannud, koristanud, puhastanud, üle küürinud, leidus ikka siin või sääl mõni vee-loik, verepritse või mõni ebaõigele kohale jäänud tool. Isegi aknakardinad märkasid seada endisesse lohakavõitu asendisse.

Nägin siis, et väljas juba hahetas.

Laskusin roidunult tugitooli ja mu silmad vajusid kinni. Virgusin kohe, niipea kui Krista ennast liigutas. Hinge kinni pidades muutusin üheksainsaks silmaks ja kõrvaks.

Hommikul kuulsin kõlistatavat ja küsitavat preili Leetmaad. Vaatasin kella. Pisut enne üheksat. Kas jälle Lingi varajane visiit? Ei, seekord ainult ta nimekaart kimbu valgete roosidega. Krista oli nii ükskõikne, et ei öelnudki, kuhu ma need pean panema.

Olin väga mures tema tervise pärast, sest kraadiklaas näitas ikka veel kõrget palavikku. Õhtuks oli seisukord muutunud juba sedavõrd kriitiliseks, et ma sellest teatasin ka vanahärra Leetmaale. See oli tusane ja kohtles mind kuidagi vaenuliselt, nagu ei tohiks Krista saatus üldse mulle korda minna.

Ajal, mil Krista oleks pidanud mõtlema vaksalisse minekule oma kaugereisiks, kanti ta treppidest alla. Samu astmeid mööda laskusin mina talle aeglaselt järele, otsekui iseenda hauakambrisse.

Tagasiteel kliinikust ühes vanahärra Leetmaaga ei olnud meil palju sõnu vahetada. Kumbki meist näis ametic olevat ainult oma mõtetega, kuigi need vist uitasid ühes ringis. Oma majaukse lähedale jõudes ütles mu kaaslane:

— Nüüd, kus ta mul ära on, tunnen ma, et oleksin pidanud tema vastu nagu isalikum olema . . . Elasime nagu kaks võõrast inimest teineteise kõrval. Ka tema

isa oli niisugune üksiklane. Krista ei kõnelnud mulle enesest peaaegu mitte midagi. Oli kinnine, nagu kõik meie perekonnast. Aga ma tean siiski üsna palju. Ka teie osa ses loos. Oleks ta minu juurde tulnud, mind usaldanud, mulle kõik ära seletanud, ma oleksin talle annud paremat nõu.

— Ja millist siis?

— Ta oleks võinud siiski abielluda, selle asemel et astuda niisugust rumalat sammu . . . Ma ei taha teid süüdistada, aga pean siiski tunnistama, et teie kerge-meele pärast pidi nüüd siis kõik teisiti minema . . .

Ma tahtsin talle midagi vahele öelda.

— Ei, ei, jätke juba kõik vabandused ja seletused, neid pole vaja, ma tean kõik! Kui ma Krista vastu kuidagi häbenesin olla isalik, siis mu vilunud silma eest ei jäänud ta saladused ometi varjule. Teile oli tähtis ainult lõbu, aga tagajärjed? Nüüd on siis need tagajärjed käes. Muidugi ma mõistan: noorus, hoolimattus . . .

— Teie, härra Leetmaa, sain ma nüüd oma lause vahele kiiluda, eksite küll väga paljus, kõigepäält oma vennatütre haiguse laadis. Ja päälegi see pole ka mina, kes . . .

— Kõik võib olla. Kõik võib olla. Ka see, et ma teid ehk liiga valjusti kipun süüdistama. Vabandage mind! Teie olete noor, teil seisab elu veel ees. Aga mina? Kui Kristaga tõesti peaks midagi halba juh-

tuma — jumal küll hoidku — siis on minu kaotus suurem kui teil kõigil. Ma olin ju tema külge nagu kinni kasvanud, kuigi me päevas ainult paar sõna vahetasime . . . Jah, ma sallisin teda kui oma last, või veel enam. Ma jätsin talle täieliku vabaduse, ma ei öelnud talle iialgi halba sõna. Ja nüüd ma näen, see polnud sugugi õige, see polnud sugugi õige minust . . .

Nagu väga kaugeid virmalisi hakkas minus vehklema. Teises olundis ma oleksin ehk härra Leetmaagi vastu hakanud kiivust tundma, nüüd aga ma olin liiga väsinud. Väsinud isegi talle midagi selgeks tegemaks.

Jumalaga jätnud, liikusin tükk aega inertsist edasi. Olin nagu raiutud mitmeks osaks, mis teineteisele võõrad olid, kuid mis kõik mehaanilises sidevuses ühes suunas edasi liikusid.

Leidsin enese vaksalist. Olin vist tulnud ära saatma öist kaugesõidu rongi. Olin isegi hankinud platvormipileti. Kuigi kõik mu meeled viibisid mingis poolunes, paistis ometi, nagu oleks kõik, mis vahepeäl sündinud, kogu see öine valvelolek, operatsioon, Punase Risti auto, ainult mingid unenäo sugemed, ja nagu peaks Krista kindlasti sellesama rongiga ära sõitma.

Liikusin otsivalt ringi edasi-tagasi tõukleva rahva seas, vahtisin vaguniaknaist sisse, lootes kedagi kohata, kedagi ära saata. Aga ainult võhivõõraid sõitis ära, ainult tundmata paare lehvitas rätikuid ning vahetas jumalagajātu-suudlusi. Olin vist tulnud vale rongi

saatma. Jooksin otsima seda õiget, uurisin tunniplaane, küsitlesin ametnikke, luurasin uksi . . .

Siis leidsin enese Krista majaukse lähedalt. Ta tuba ülal oli pime. Täiskuu paistis vastasoleva mänguasjade kaupluse aknasse. Punased pasunad, puuhobused, triktraklauad, portselannukud seisid võikas valguses elutult, ei, surnult. Vaikust oli ümberringi talumattuseni palju. Tuttava maja elukorrad seisid kõik valgustamata, nagu väljasurnult.

Liikusin kui vaim kliiniku läheduses. Selle mõni silm oli lahti, mõni kinni. Kuskilt luurati mind ilmselt, kuskilt salaja. Ja muidugi, ma olin kaasteadja, nõuandja, kõlvatule teole hukutaja, roimar. Veel enamgi, kui tahetakse. Oma kiivuse kõrgpingega olin tapnud elu Kristas ja võib-olla ka Krista enese elu. Väärisin karistusi kõrgeimal määral. Et mu armastus polnud küllalt puhas olnud enesearmastuse lusteist, et selles oli puudunud andestus, suuremeelsus . . .

Pärast hulkumisi, pärast kahetsusi ja enesepiinu, pärast kõiki vintsutusi langesin esmakordselt nii sügavasse unne, et ärgates tundsin ennast hoopis virgena ja ennastvalitsevana.

Uskusin isegi, et seda mu värskust peab läbi õhu siirduma ka Kristasse, kuid tema tervis ei tahtnud kuidagi paraneda: palavik ei alanenud ja mind lasti sisse ainult üürikeseks. Kuum, sinkjajooneline, kõhn käsi

minu peos, nõnda sain ma istuda mõne minuti, kui juba pidin lahkuma.

Omaette jäänud, märkasin eneses mõninga ebausklikkuse sündi, millele mu teadlik pool ei viitsinud palju vastu vaielda. Mu voodi päevatekk ja padja valge loor paistis eriti videvikus pisut jubedana, kuidagi nagu puusärgis, ja ma pildusin nad kiiresti oma silmist.

Juba mitu õhtut järgimööda hakkas täiskuu vastikult mu tuppä ronima. Kui ma akna eesriide alla laskisin, imbus teda sisse läbi sellegi veel. Siis käänsin harilikult lambi põlema kogu ööks.

Öösiti virgusin tihti mõnest krõbinast ja võisin selle järel tundideks jääda ärkvele ja äärmiselt pingule, nagu peaks järgnema mõni tulikiri seinale, äkiline ukse lahti-prahvatus või mõni muu märk.

Hoidusin sõna „surm“ suhu ja mõttesse võtmast, nagu võiks selle silbi keeleletulek kaasa tuua ääretut kahju, kuid seda hullemini hakkas see mõiste mind taga ajama. Nagu kiuste nägin siis, et ma pole märkamata osanud mööda hiilida puusärgiärist (millest ma muidu iga päev tähelepanemata võisin mööda käia), et mu pilk oli lilleärist tabanud enne muud musti linte valgete tähtedega või valgeid linte mustade tähtedega. Ka polnud ma kunagi varem märganud, et kangialuses, kust läbi läksin, müüakse kuusevanikuid. Kuigi instinktiivselt ma olin hoidunud vaatamast ajalehe viimast lehekülge, aga

nüüd sattusin surmakuulutustele juba teistel lehekülgedel.

Krista juurest tulles nuusutasin oma kätt: sellel tundus juures olevat kuuseokste lõhna, mida nii kergesti võib ära segada surnulehaga. Ja kuskilt hõljus meelde, et tundlikumad võivad laibalõhna tajuda juba kakskümmend neli tundi enne surma . . .

Ma ei osanud enam eraldada ebausust ja tõe piire. Mul, kes ma olin olnud uskumatu ja kes ma teadsin, et pole mingit pääsu ime ega eestpalve läbi, kui organism ise ei suuda vastu panna, minul läksid ühel ööl käed nagu iseenesest ristamisi. Ma peaaegu palusin kedagi, kelle olemasolu samal hetkel pidasin vähemalt võimalikuks. Kunagi väikese lapsena ma olin nõnda innukalt palunud, kui oma sõrmeotsa olin villi põletanud ja kui see hirmsasti valutas. Siis oli valu tõesti vähenenud, ja ka nüüd olin ma kaljukindel, et minu, uskumatu palvet võetakse kuskil pool kuulda palju kindlamini, kui näiteks ühe Rimmelgast ametimehe oma, kellele see on kohuseks ja igapäevaseks harjumuseks ega tekita mingeid raskusi ja endaületusi.

Aeg aga venis nii otsatu pikalt. Vastuseks ikka see lootustandmatus: seisukord endine.

Ühel neist pikkadest piinapäevadest, mil ma asjatult rabelesin igasugu aimuste, ennete, kaugvõlumiste ja ebauskude küüsis, kohtasin Hermat. Noodid kaenlas, ruttas ta oma ema poole aiamajja, kus ta saavat vabalt

harjutada, kuna see tal omas uues kodus osutuvat peagu võimatuks.

Ta oli mind arvanud juba välismaale sõitnud olevat ühes preili Leetmaaga, kuna mind olla nähtud passe ja viisumeid hankimas.

Kõndisin talle kaasa, nagu võiks tema mulle mingit lohutust anda, kasvõi hajutada mu kasvavat ebausku.

Meie vahel nagu polnud midagi muutunud, sest nagu vanasti, nii kutsus ta nüüdki mind sisse, kuulama oma viimati valmissaanud asja.

— Beethovenit? küsisin mōrult.

— Ei sugugi, vaid Chopini, naeris ta vastu. Sinu enda Chopini.

— Aga kas su mees pole armukade?

Herma tegi imestunud näo: kuidas see üldse võimalik oleks?

— Sa oled siis õnnelik?

— Võib-olla. Vähemalt vaba. Võin teha, mida tahan. Ja sina?

Ma põiklesin otsevastusest kõrvale, mind haaras mingi endahaletsuse hoog, millest katsusin pääseda tähelepanu pöõrmisega tühistele asjadele, mis silma ette sattusid. Mõtted ei seisnud koomal, vaid nagu elavhõbeda tükikesed jooksid igasse harru laiiali.

Jah, see tuba oli tuttav, aga ma ise olin siin nagu võõras, nagu varas, nagu roimar.

— Ma ei tea, kas ma hakkangi sulle ette mängima, kuulsin Herma häält, sa oled ju nii hajameelne, sa kindlasti ei kuule mitte midagi. Su mõtted uitavad jumalteab kus. Ja kõhnaks oled sa ka jäänud. Ütle mulle, mis sinuga õige on?

Muidugi ta mõtles, et ma taga igatsen Kristat, kes pidi olema ära sõitnud. Tahtsin talle juba kõike seletama hakata, kuid aimasin, et kui satuksin usalduse libedale pinnale, siis pole kaugel ka sentimentaalsus.

Herma istus varsti klaveri taha. Chopini sonaat, mida ta mängima hakkas, oli mulle tuttav ja kunagi väga meeldinudki, nüüd aga sigines minusse midagi vastumeelset juba esimestest nootidest. Mis see just oli, selgus alles siis, kui Herma jõudis kolmanda osa juurde: tuntud leinamarss! Ka Herma ise kinnitas siis seeria-teooriat! See oli juba päris pöörane!

Katsusin ennast kõigest väest vaol hoida, kuid seda leinataktis marssimist oli talumatult palju. Ma peatasin mängijat.

— Kas nii halb? küsis ta.

— Ei, ei, pole midagi!

Herma oma mänguhoos ei pannud tähelegi mu närvlikkust. Kuulaku ma ka viimast osa, ütles ta, jälgigu ma, kas ta selles suudab luua suuri ühtesulanud helimasse, pakkuda udust ja maalilist lineaarse ja selge asemel.

Ent need viimase osa udused helimassid ei tähendanud ju muud kui vaimude hõljumist haudade kohal . . .

Ma sulgesin kõrvad, kuid läbi suletud kõrvadegi imbus minusse õudust, ja kui Herma lõpetas, olin ma nagu läbikeedetud.

— Noh, kuidas oli? küsis Herma, oma istmega koos minu poole ringi pöördudes.

— Ma ei tea . . .

— Sa ei kuulnud siis?

— Ei, ma kuulsin liigagi. Olen ainult pisut närvlik . . . Ja ebausklik.

— Sina ja ebausklik?

— Jah, ma ei tea, mis ma isegi siis oleksin teinud, kui sa oma istmel oleksid pöördunud vasakule, mitte paremale . . . Vist on nüüd kord mind terveks teha!

— Vaene poiss! Mida ma sulle peaksin siis soovitava? Kas ümber-ilma-reisi?

— Minu maailm on juba ümber reisitud, vastasin resigneeritult.

— Või abielu?

— Hilja.

— Mis sul siis õieti südamel on?

Nüüd ei saanud ma enam pidada, vaid tunnistasin üles oma närvlikkuse tõelised põhjused, jutustasin Krista haigusest, ta raskest seisukorrast ja lisasin siis lõpuks mõtlematult:

— Ma kardan, et ta surmast ei pääse.

Jäin samas ehmunult vait.

— Nüüd ma ütlesin välja selle sõna! See ei tähenda hääd! Ja et just sinu juures . . .

— Olen ma siis sinu meelest niisugune nõid? Või tema meelest?

— Ei, ei, mitte seda! Ta on hää, ta ei mõtle sinust kunagi paha . . .

Selle hääduse-kujutelma lasksin ma nagu kõike-loo-ritava udu Krista ümber langeda, kuni ma teda ennast enam ei näinudki. Ning juba ma olin valmis Hermale usaldama sedagi, kuidas ma kord Kristale olin ära jutustanud meie kahe lahkumiseöö-loo. Ent äkki ma katkestasin oma pihtimuse, tundes selgesti, kuidas mu südame väljapuistamine pole muud kui egoistlik soov oma koor- mat kergendada ja Krista oma raskendada. Sest mu siinne avameelsus pidi Kristale kindlasti olema viimseks hoobiks.

Ma tõusin ja lahkusin kiiresti. Ent siis ep hakkas mind taga ajama kinnisidee, et oma käiguga Herma poole ma olen Kristat rängalt petnud. Eks olnud mu käik lohutuse otsimine — teiselt? Krista, kes oli äärmiselt vastuvõtlik, võis juba õhust kinni püüda mu seljaguse nurjatuse. Ma kartsin, et ta juba teab kõik, ilma et mul tarvitseks veel midagi teatada. Ma olin selles koguni veendunud. Sest kui sa vahel vägagi tahad sugereerida oma lähedalolijale, et ta ümber pööraks oma pää, läheb see korda ainult siis, kui hakkad tundma väi-

kest kartust, et nüüd-nüüd viimaks ta pöördubki ümber. Seda kartust ma tundsin ka nüüd nii tugevasti, et olin päris veendunud, et Krista kaugelt kõiki mu mõtteid tajub.

Ent samas ma heitlesin kõige oma järelejäänud selge aruga igasuguste ebauskude vastu.

Mida kaugemale, seda selgemini kerkis mu meelde üks Krista lause, mida ta kunagi mulle oli veenvalt öelnud: „Kui ma ükskord peaksin surema, siis surma silmapilgul ma annan ennast sulle teada, ükskõik kus sa viibid.“

Kui hing üldse mingeid laineid emaneeb, siis võinuks minu tajus küll iga vähem hingevirvendus vastu kõmiseda trummipõrinana: sedavõrd olid hellunud mu meeled. Lamp põles mu laual, ma istusin ise toolil, valmis vastu võtma ükskõik millist märguannet Kristalt, kes parajasti elas üle kriisi. Jäin ootama, ootama mõnda praksatust põrandas või lauajalas või lambi äkilist kustumist.

Nõnda olin uinunud, üleriided seljas, valmis iga silmapilk minema, kuhu kutsutakse. Ärkasin hommikul järsku, nagu oleks mind keegi õlast raputanud.

Kõik mu meeled kiusasid mind kaua ennast petma ja teistelegi seletama, et see mu äkiline ärkamine sattus täpselt ühte Krista surma hetkega. Aga nüüd, kümme aastat hiljem, olen sellest sundsugestioonist vabanenud ja võin tõtt jalule seades kinnitada, et Krista suri öösi,

kuna mina ärkasin, nagu peagu kõigil neil viimastel hommikul ja mõni aeg veel hiljemgi, täpselt ühel ja samal kellaajal, nimelt mõni minut enne üheksat. See oli silmapilk, mil mu arvestuse järele Viktor Link oma harjutusele minnes Krista ukse eest möödus ja paaril korral sissegi astus.

Mitte siis surm, vaid kiivus oli mind seegi kord val-
vele käsutanud.

Sisukord.

	Lk.
Saateks	9
1. Vahejuhtum restoranis	17
2. Lahtiaetud vihmavari	36
3. Herma-motiiv	59
4. Krista	78
5. Kontserdil	99
6. Asjade traagiline üksindus	121
7. Armastus	149
8. Kiivus	167
9. Vandeseltslased	190
10. Kolm haamrilööki	209
11. Julgus mitte-olla	229
12. Valgusejuga	250
13. Ohvrisuits ja suitsumahv	270
14. Parajalt pehme bifesteks	293
15. Kiil	316

HIND KR. 3.75

E. JÕESAARE KAAS